

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul LVII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Anale

1998

vol. LVII

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-233-6

Apărut 2019

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Anale

1998

vol. LVII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul LVII

ANALE NR. 1/1998	1
DECUPAJE TERITORIALE ȘI POLITICĂ DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ÎN ROMÂNIA.....	3
ACAD. VLADIMIR TREBICI.....	7
PROF. DR. IOAN IANOȘ	20
PROF. DR. DUMITRU SANDU.....	23
ANALE NR. 2-3/1998	33
AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN. FORȚE INERȚIALE ȘI DIN AMICE ALE RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII.....	35
CAPITOLUL I. DIMENSIUNEA NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII ROMÂNIEI	39
RECONSIDERAREA STRUCTURILOR ADIACENTE AGRICULTURII ÎN SCOPUL UNEI DEZVOLTĂRI RURALE INTEGRATE	41
Prof.dr. Dinu GAVRILESCU, dr. Floarea BORDÂNC, Violeta FLORIAN, Aurelia SÂRBU	
FORMAREA ÎN SPIRIT MANAGERIAL A PRODUCĂTORULUI AGRICOL.....	49
Prof. dr. Radu VOICU, Tudor MOGA	
FORȚE INERȚIALE ȘI DINAMICE ALE RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII.....	55
Dr. Ioan DAVIDOVICI	
CONTACTAREA ROMÂNIEI LA CARTA EUROPEANĂ A SPAȚIULUI RURAL ...	67
Dr. Floarea BORDÂNC	
TEHNOLOGII PERFORMANTE ÎN PRODUCȚIA ANIMALĂ FOLOSITE NEPERFORMANT. NUTRIȚIA.....	77
Dr. doc. Gh. BURLACU	
AGROTURISMUL – VECTOR AL DEZVOLTĂRII RURALE INTEGRATE	83
Prof. dr. Victor MANOLE, Ștefan MITRACHE	
CAPITOLUL II. POLITICI DE AJUSTARE STRUCTURALĂ A AGRICULTURII ȘI A SPAȚIULUI RURAL - STUDII DE CAZ.....	93
EXPLOATAȚIA FAMILIALĂ. TIPOLOGIE ȘI DESTIN	95
Prof. dr. Marin POPESCU	

VI

ATUURI ȘI RESTRICȚII ALE EXPLOATAȚIEI AGRICOLE FAMILIALE	117
Camelia TOMA, Eugen BURCEA, Mana TOMESCU	
ATITUDINI ȘI COMPORTAMENTE SOCIO-ECONOMICE ALE MENAJELOR DE PENSIONARI DIN MEDIUL RURAL	125
Liviu-Mihail MATEESCU	
RESURSELE LOCALE RURALE – POTENȚIAL AL DEZVOLTĂRII INTEGRATE	135
Aurelia SÂRBU	
OPINII, VALORI ȘI PERCEPȚII ALE SATULUI ROMÂNESC ÎN TRANZIȚIE	143
Tincuța IOZU	
ATITUDINEA PUTERII PUBLICE FAȚĂ DE PLURIACTIVITATEA AGRICOLĂ: DETERMINANȚI ECONOMICI, SOCIALI ȘI POLITICI.....	152
Marioara RUSU	
METAMORFOZE TIPOLOGICE ALE MANAGEMENTULUI FERMEI	161
Elena SIMA	
RESTRUCTURAREA AGRICULTURII ȘI UTILIZAREA RESURSELOR DE MUNCĂ O PERSPECTIVĂ ARDELEANĂ.....	168
Prof. dr. Maria VINCZE	
AGRICULTURA ÎN ECONOMIA JUDEȚULUI IAȘI O ABORDARE REGIONALĂ.....	177
Dr. Valentin BOHATEREȚ, Cristian HOȚEA	
ALTERNATIVE ȘI PERFORMANȚE ALE SOCIETĂȚILOR COMERCIALE AGRICOLE ÎN PERSPECTIVA RESTRUCTURĂRII ȘI PRIVATIZĂRII	182
Dr. Dinu GAVRILESCU, Eugen BURCEA, Aurelia SÂRBU	
ABSTRACTS. INERTIAL AND DYNAMIC FORCES OF AGRICULTURE RESTRUCTURING	187
ANALE NR. 4-5/1998	197
POPULAȚIA ROMÂNIEI DUPĂ NAȚIONALITATE ȘI RELIGIE. DEMOGRAFIE REGIONALĂ ȘI DIFERENȚIALĂ.....	199
Acad. Vladimir TREBICI	
ADHORTATIO	203
I. STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI	211
II. STRUCTURA CONFESIONALĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI.....	255
III. UNELE INFORMAȚII ISTORICE PRIVIND MINORITĂȚILE NAȚIONALE ȘI RELIGIILE DIN ROMÂNIA.....	277
IV. PERSPECTIVE.....	295

ANEXĂ	296
ANALE NR. 6/1998	297
O STRATEGIE REALISTĂ ȘI EFICIENTĂ DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ ȘI COMBATERE A ȘOMAJULUI	299
Dr. Steliana PERȚ	
1. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – O PRIORITATE. DE CE?	306
2. PROIECTUL EUROPEAN DE RELANSARE A OCUPĂRII	318
3. PIAȚA MUNCII DIN ROMÂNIA DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII	324
4. O STRATEGIE A OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ	340
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	355
ANEXE	357
INDEX DE NUME	365

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**ANALE
NR. 1/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI DEMOGRAFICE**

**DECUPAJE TERITORIALE ȘI
POLITICĂ DE DEZVOLTARE
REGIONALĂ
ÎN ROMÂNIA**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

În acest număr al Colecției „*Bibliotheca Demographica*” sunt prezentate câteva puncte de vedere asupra analizei regionale și politicii de dezvoltare regională în România. Tema a fost dezbătută în una dintre întâlnirile informale organizate de Centrul de Cercetări Demografice¹, discuțiile având ca punct de plecare raportul „*Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România*” (Uniunea Europeană și Guvernul României, Programul PHARE, București, 1997).

La discuții au participat doi dintre autorii raportului (prof. dr. Ioan Ianoș și prof. dr. Dumitru Sandu) și cercetători din institutele Academiei Române. Pentru publicare au fost selectate contribuțiile²: acad. Vladimir Trebici, prof. dr. Ioan Ianoș și prof. dr. Dumitru Sandu. Volumul este completat, pentru o mai bună cunoaștere a problematicei dezvoltate, cu o prezentare a Cartei verzi, sub forma unor extrase din raport.

¹⁾ Ca o modalitate informală de cunoaștere și comunicare în interiorul comunității științifice, Centrul de Cercetări Demografice și-a propus să realizeze întâlniri interdisciplinare și inter-instituționale în cadrul cărora să fie prezentate și discutate noi probleme teoretice, metodologice sau practice în domeniul științelor sociale. Participanții la aceste sesiuni sunt cercetători din institutele Academiei Române dar și din alte instituții publice (Universitate, Ministerul Sănătății, Comisia Națională pentru Statistică etc.). În cadrul acestor sesiuni, deja au fost discutate câteva dintre principalele studii elaborate în România în anul 1997:

- „Raportul național al dezvoltării umane. România 1997”, Academia Română și P.N.U.D., 1997.
- „Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România”, Guvernul României și Comisia Europeană, Programul PHARE, București, 1997.
- „Agricultura privată în România. Sondaj în gospodării”, Ministerul Agriculturii și Alimentației, Comisia Europeană și Banca Mondială.
- „Pentru o societate centrată pe copil”, realizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, UNICEF.
- „Mortalitatea maternă și avortul în România, 1989 – 1996”, București 1997, studiu elaborat de către conf.dr. Vasile Ghețău la cererea Fondului Națiunilor Unite pentru Populație.

²⁾ Materialul publicat se bazează pe remarcele înregistrate în timpul discuțiilor, revăzute și corectate de către autori.

CUPRINS

ACAD. VLADIMIR TREBICI.....	7
PROF. DR. IOAN IANOȘ	20
PROF. DR. DUMITRU SANDU.....	23

Acad. Vladimir TREBICI

DECUPAJ TERITORIAL ȘI ANALIZĂ REGIONALĂ

Fenomenologie

Analistul care se apleacă asupra realității românești remarcă cu ușurință variabilitatea teritorială a fenomenelor sociale, economice, demografice, culturale, constatare înlesnită de datele statistice *decupate* pe mediile urban și rural, pe județele României, pe tipuri de județe și de datele *agregate* pe provincii istorice. Situația nu este particulară pentru România. Și alte țări din Europa oferă același spectacol. Cazurile cele mai frapante au fost cele ale fostei Uniuni Sovietice, dar și cel al Federației Ruse, al fostei Iugoslavii. Aici caracterul multietnic (și multiconfesional) stă la baza variației teritoriale. Decalaje pronunțate cunoaște și Italia, mai ales între nordul industrializat (Milano, Torino, Genova, Veneția) și sudul mai puțin dezvoltat („mezzogiorno”, cu Sicilia, Sardinia, Reggio Calabria etc.). Situația este bine cunoscută mai ales datorită încercărilor de a crea o regiune autonomă „Padania”, în nordul țării. Dacă din punct de vedere confesional, Italia este omogenă prin religia romano-catolică, în schimb nivelul de dezvoltare economică diferă sensibil în cele două părți. Explicația trebuie căutată în istorie.

Demografiile au ajuns și ei la aceleași constatări. Câțiva indici, cu proprietăți deosebit de sensibile, au arătat clar diferențierea teritorială. Rata mortalității infantile a pus în evidență faptul că nivelul ei în județul cel mai defavorizat sub acest aspect era de două ori și jumătate mai înalt decât în județul cu performanța cea mai bună. Aceeași constatare remarcă că nivelurile cele mai favorabile se înregistrau în județele din Transilvania, sugerând – intuitiv – unele explicații cauzale. Demografiile nu erau surprinși de această variație teritorială: fenomenul le era cunoscut, de multă vreme, din capitolul intitulat „demografie diferențială”.

De la „descriere” la „explicație” pasul a fost făcut, mai mult sau mai puțin ușor, grație numeroaselor teorii și modele, puse la dispoziția lor de literatura internațională. Dacă rezultatele au fost conforme cu teoriile și cu ipotezele formulate, în schimb unele concluzii, vizând mai ales aspectul calitativ, au pus pe gânduri, inclusiv pe autorul acestor însemnări. De aceea și invitația, lansată periodic, de a reexamina două seturi de probleme:

- a. metodologice;
- b. informaționale.

De rezolvarea acestora depinde calitatea concluziilor la care ajunge analiza regională.

De la taxonomii la analiza cluster

Folosind informația statistică disponibilă pe unități teritori-al-administrative (în special, pe județe) au început să fie construite clasificări și ierarhizări pe baza unei variabile sau a mai multor variabile, considerate a fi factori explicativi. A urmat constituirea de tipologii implicând o judecată de valoare: „județe cu un nivel mai înalt de dezvoltare”, „mediu”, „mai scăzut” etc.

Istoria aplicării acestor metode este lungă: metode „neparametrice” (Spearman, Kendall, Niewarowski, Mahalanobis), cel mai frecvent folosite în anii 1960-1970, apoi metode mai complexe, ajungându-se la tipul de „cluster analysis”, propus pentru prima dată, la noi, de prof. Dumitru Sandu. Semnificativ este faptul că statisticienilor li s-au asociat sociologii, a căror contribuție la problemă a însemnat un cert progres. Ar merita un studiu istoric al tezelor de doctorat pe această temă la Academia de Studii Economice (din 1967) și al celor susținute la Universitatea din București, Facultatea de Sociologie, fără a le ignora pe cele prezentate de geografi (geografia populației și a al așezărilor umane).

Cunoașterea s-a îmbogățit, fără îndoială, dar unele concluzii au fost contestate, arătându-se că informația primară era insuficientă sau prezentată într-un anumit fel, împiedicând concluzii teoretice mai îndrăznețe.

Cadrul teritorial al informației statistice

Organul central al statisticii statului, Comisia Națională pentru Statistică (între 1951-1989, Direcția Centrală de Statistică, iar anterior, Institutul Central de Statistică), culege și sistematizează informația statistică pentru unitățile prevăzute în legea organizării administrative a teritoriului României: comune și orașe. Prin centralizare datele sunt prezentate pe județe și orașe, pe mediile urban și rural (în cadrul fiecărui județ și pe total țară).

Este locul să amintim că organizarea administrativă a teritoriului s-a modificat în decursul timpului. Ar fi util să fie evocate unitățile administrative consemnate în timpul domniei lui Caragea (D. Fotino, Istoria generală a Daciei. Trad. G. Sion, București, 1859, după ediția în limba greacă din 1818-1819), precum și cele consemnate de Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei”. Geneza și evoluția unităților teritorial-administrative fac parte din istoria politică, socială și economică a României. Mai exact, trebuie văzut în ce măsură actele normative consfințesc unități teritoriale care s-au constituit natural, în funcție de factorii geografici, agricoli, istorici, militari.

Între cele două războaie mondiale, legea organizării administrative a teritoriului prevedea *județul*, dar ca unitate intermediară față de *comună* era *plasa*. În România Mare din anul 1938 existau 71 de județe cu 433 de plăși (179 de comune urbane, aproape 9.000 de comune rurale și 16.822 de sate și cătune). Împărțirea administrativă are drept scop buna conducere și administrare a teritoriului.

Există și avantaje pentru cercetarea științifică. Un exemplu de folosire a plășilor în acest scop ni-l oferă A. Golopenția. Studiul științei de carte pe baza recensământului populației din 1912 (Leonida Colescu) și pe baza recensământului populației din 1930 a fost efectuat de A. Golopenția pe plăși. Studiul etnic al pierderilor teritoriale din 1940, de același A. Golopenția, s-a făcut de asemenea pe plăși. Câștigul de cunoaștere este incontestabil. Să mai amintim și ancheta sociologică a plășii Dâmbovicul, condusă de A. Golopenția și Mihai Pop, care marchează de fapt începutul unei noi etape a școlii sociologice a prof. D. Gusti. De la comună (sat), la plasă, la județ și, în final, la provincia istorică, cunoașterea pierde în detaliu dar câștigă ca posibilitate de generalizare.

Ar mai fi fost de amintit înființarea *ținuturilor*, având în fruntea lor rezidenți regali, în perioada scurtă a dictaturii regelui Carol al II-lea.

În primii ani după cel de-al doilea război mondial s-a menținut împărțirea administrativ-teritorială a României, la teritoriul consfințit de Tratatul de Pace de la Paris (10 februarie 1947). Recensământul populației și agriculturii din 25 ianuarie 1948, organizat și condus de Anton Golopenția, a folosit *județul* și *plasa*. Puținele rezultate publicate sunt oferite în această optică.

O nouă împărțire administrativ-teritorială, de inspirație sovietică, a fost adoptată în 1950, modificată neesențial în anii următori. Unitățile erau: *regiunea* și *raionul*. La 1 ianuarie 1967, existau 16 regiuni și două orașe cu statut special (București și Constanța) cuprinzând 150 de raioane (ceva mai mari decât vechile plăși). De remarcat că noile regiuni nu modificau granițele provinciilor istorice decât pentru Banat (care îngloba și fostul județ Arad), în Oltenia (care pierde Râmnicu-Vâlcea și Olt, în favoarea regiunii Argeș, dar înglobează ceva din Banat) și Moldova (regiunea Galați înglobează și Brăila). În general – repet – limitele provinciilor istorice nu sunt afectate.

Revenirea la organizarea administrativă pe județe a avut loc în 1968 și are o serie de motivații politice, asupra cărora nu insistăm.

Adoptarea legii a fost precedată de dezbateri destul de ample. Pledoariile cele mai fundamentate în favoarea revenirii la organizarea pe județe au fost formulate de geografi (Vintilă Mihăilescu, Ion Conea, Victor Tufescu), de istorici (C. C. Giurescu), de sociologi (Henri H. Stahl) ca și de unii economiști. Argumentele erau de ordin istoric, geografic, economic, cultural. Legea a intrat în vigoare în 1968. Dar nu toate cele 58 de județe au fost repuse în drepturi ci numai 40 (municipiul București are statut de județ); 18 județe nu mai figurează printre județele de astăzi, ele constituind ceea ce se numește cu o sintagmă „județe abuziv desființate”. Sistemul informațional statistic a fost adaptat la noua împărțire administrativ-teritorială. Recensământul populației și locuințelor din 1966 a fost prelucrat pe județe. S-au întreprins reactualizări pe județe pentru un număr de indicatori, după cum atestă publicațiile statistice.

Suprafața medie a unui județ (între timp sectorul agricol Ilfov a fost declarat cel de-al 41-lea județ) este de 5.770 kmp. Este mult, este puțin ?!

Cadrul administrativ teritorial este destinat, în primul rând, aplicării unor politici și strategii (politice, economice, educaționale). Pentru perioada totalitarismului comunist, cele mai cunoscute au fost „dezvoltarea rațională (armonioasă) a forțelor de producție pe teritoriul țării” și „sistematizarea teritoriului, a localităților urbane și rurale”. Obiectivele mărturisite au fost atenuarea decalajelor dintre sat și oraș, dintre județele țării. Instrumentul principal: industrializarea socialistă. Obiectivul cel mai ambițios: omogenizarea socială a populației, făurirea „omului nou”. Nu interesează aici care au fost motivațiile politicilor respective și nici dacă „omogenizarea” a fost un proces entropic, dar de cea mai mare importanță este studiul *efectelor*, întrucât politicile au fost aplicate cu consecvență timp de decenii, generând „feed-back”-uri negative pe care analiștii au datoria să le identifice.

Să revenim la județe. Pentru ca județul să constituie o unitate pertinentă pentru studiul diferitelor fenomene sociale, economice etc., el trebuie să îndeplinească anumite condiții. În primul rând, el trebuie să acopere o realitate distinctă, rezultat al unor condiții naturale la care se adaugă efectul unor acțiuni antropice. În al doilea rând, fenomenele din cadrul județului trebuie să dispună de o anumită omogenitate. Aceasta impune unele criterii statistice care să măsoare variabilitatea intrajudețeană pentru indicatorii semnificativi (economici, educaționali etc.). Cât de întinsă poate fi amplitudinea?! Pentru clasificarea regiunilor dezvoltate și a celor în curs de dezvoltare, O.N.U. a elaborat criterii cantitative, cunoscute sub denumirea de „prag al dezvoltării”. La scară națională nu dispunem de „valori standard” decât cele propuse de unii cercetători.

Agregare...

Dacă județul este unitatea fundamentală pentru informația statistică, atunci sporul de cunoaștere poate fi obținut prin „manipularea” acestor unități, prin operații de „recompunere” a unor unități mai mari. Un asemenea cadru ni-l oferă provinciile *istorice*. Până în 1948, informația statistică era sistematizată pe provincii. Ultimul exemplu, după știința noastră, este cel oferit de studiul lui A. Golopenția și D. C. Georgescu privind rezultatele recensământului populației din 1948. Datele sunt sistematizate pe opt provincii și 58 de județe. Lipsesc 9 județe în Basarabia (Basarabia, în întregime), 2 județe din Bucovina (nordul Bucovinei) și 2 județe din Dobrogea (Cadrilaterul). Au rămas 58 de județe, conform împărțirii administrative a României în perioada interbelică (anexa nr. 1).

O altă agregare a județelor a fost cea folosită în statistica agricolă, în perioada interbelică, menționată, ultima dată, în studiul lui A. Golopenția și P. Onică privind recensământul agricol din 1948. Datele sunt sistematizate pe „regiuni agrogeografice”, nouă la număr:

Șesul Siretului și Prutului	(10 județe)
Carpații Moldovei	(4 județe)
Carpații Munteniei și Olteniei	(8 județe)

Șesul Dunării	(8 județe)
Dobrogea	(2 județe)
Bucovina	(3 județe)
Platoul Transilvaniei	(16 județe)
Șesul Tisei	(7 județe)

Deși criteriul provinciei istorice nu este integral respectat, totuși distincția dintre județele din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, pe de o parte, și Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova și Bucovina, pe de altă parte, este păstrată.

Ar merita astăzi o testare „statistică” a regiunilor agrogeografice pentru sesizarea unor diferențe agricole dar și de altă natură. Vom reveni la această problemă.

Reamintim gruparea pe plăși, folosită în studiile aceluiași A. Golopenția, privind știința de carte și repartiția populației după criteriul etnic, pentru teritoriile pierdute de România în vara anului 1940. Lectura acestor studii învederează clar câștigul pentru cunoașterea realității românești din epocă.

Ultimele acțiuni statistice importante realizate de fostul Institut Central de Statistică au fost: inventarierea întreprinderilor industriale din 15 octombrie 1947, recensământul populației și agriculturii din 25 ianuarie 1948 și recensământul întreprinderilor industriale din 25 noiembrie 1948. Statistica statului trece la tipul și funcțiile statisticii „socialiste”; împărțirea administrativă a teritoriului țării se modifică în 1950 (regiuni și raioane); în 1968 se revine la împărțirea pe județe. Față de împărțirea anterioară, numărul județelor se reduce de la 58 la 40. Statistica oficială se adaptează la noua împărțire administrativă, situație neschimbată până astăzi.

Ce s-a întâmplat cu „agregarea” statistică pe provincii istorice? Oficial, ea nu a mai fost reluată; practic, era interzisă din motive politice. Caracterul unitar al statului român, obiectivele de „omogenizare” a poporului român figurează printre aceste motive. Totuși, unii analiști – V. Trebici, de pildă – s-au încumetat să recurgă la cadrul provinciilor istorice. Nu a fost o nostalgie „paseistă”, ci nevoia de a evidenția „*differentiae specificaе*” (provinciile istorice) față de „*genus proximum*” (România). Era mai curând nevoia de a aborda modelele culturale și mentalitățile (în spiritul școlii istoriografice franceze a mentalităților), pentru a pune în evidență comportamentele demografice. În ce consta comportamentul demografic al moldoveanului în raport cu cel al bănățeanului, de pildă?

Folcloristica și etnografia românească au practicat – și practică – această optică. Etnomuzicologia vorbește de „dialecte” și „subdialecte” muzicale, pornind de la schema lingvistică. Au apărut atlase „etnografice”, s-a continuat cu atlasele „lingvistice”. Geografii au continuat și ei cu schemele lor clasice. Nu se urmărea cu orice preț evidențierea *diferențelor*, ci identificarea *diversității* în unitate. Unitatea nu mai era *județul*, ci comuna, satul.

Pentru o înțelegere mai temeinică a problemei, ar trebui evocat contextul cultural și științific al epocii. Discipline precum antropologia culturală, psihologia socială, sociologia, având până atunci un statut minor, încep să se afirme; „homo oeconomicus”, impus de materialismul istoric și economia politică marxistă, începe să-și piardă din statutul de monopol. Variabilele culturale, psihologice, comportamentale, prezente în marile modele din Occident, încep să pătrundă și în spațiul românesc. Un exemplu tipic este apariția în literatura românească a „indicatorilor sociali” – de fapt, societali -, preluați din literatura americană, restrângând aria atotputernicilor indicatori „economici”. Însăși denumirea planului național de dezvoltare „economică” se schimbă în „plan național de dezvoltare economico-socială”. Evident, un progres notabil.

Nu se putea bănui că schema de descriere și de analiză pe provincii istorice, pe baza județelor, ar putea avea „feed-back”-uri neașteptate, de ordin politic și geopolitic.

Oricum, decuparea teritoriului României pe regiuni, pe baza județelor, și-a dovedit utilitatea. Cele mai recente exemple ni le oferă „Raportul național al dezvoltării umane a României” (1997) și „Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România” (1997), cu atât mai mult cu cât concluziile lor sunt destinate fundamentării unor politici și strategii, în mare parte cu sprijin financiar extern. Un fenomen profund negativ, *sărăcia*, a stimulat puternic cercetarea științifică, în special sociologia.

Ar fi interesant de făcut un scurt istoric al studiilor de tip regional în România. Am distinge o fază protoistorică, cu caracter descriptiv; o a doua, istorică – critică, cu preocupări de a aplica metode moderne, cu folosirea informaticii contemporane, și în sfârșit, faza actuală, cu progrese remarcabile. S-ar putea reține ca momente caracteristice:

a. colaborarea tot mai bună între sociologi, geografi și statisticieni, rolul conducător fiind asigurat de sociologi;

b. aplicarea de metode moderne de descriere și analiză, inclusiv prin folosirea mai activă a experienței internaționale;

c. creșterea volumului informației statistice, diversificarea ei, grație Comisiei Naționale pentru Statistică.

Bilanț provizoriu și unele întrebări

Dacă ne referim la lucrările trecute în bibliografie (1-4), putem să ne dăm seama cât de mult a crescut cunoașterea aspectelor regionale din România. Prin aranjamente și combinații – ca să folosim o expresie matematică – teritoriul României este astăzi „decupat” în modalități diferite, fiecare înlesnind o optică nouă. Sugestivă este „decuparea” pe opt agroregiuni, care ar pute face legătura cu „regiunile agrogeografice”, folosite în trecut. Dar toate aceste decupări și tipologizări se fac prin utilizarea *județelor*, servitute impusă de informația statistică oficială. Se remarcă cu ușurință că fiecare nouă decupare este,

în ultima analiză, aceea pe „regiunile intracarpatică” (Transilvania, Banat, Crișana-Maramureș) și „extracarpatică” (Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova), întărind cumva impresia că este vorba de două zone calitativ diferite. Această impresie a fost întărită de preocupările privind intrarea României în N.A.T.O. și în Uniunea Europeană. Argumente în favoarea unei asemenea teze s-au adus cu prilejul formulării ideii de „euroregiuni” („Carpații”, „Prutul de Sus” și „Dunărea de Jos”).

Ideea este mai veche în istoriografie. În forme noi, se vehiculează tot mai insistent „concepția” că Europa se oprește la Carpații Orientali și Meridionali. Civilizația europeană, modelele culturale de tip european s-ar opri la Carpați. Religia romano-catolică (inclusiv cea greco-catolică), împreună cu religiile protestante desprinse din aceasta (luterană sau evanghelică de confesiune augsburgică, reformată sau calvinistă, unitariană) se opresc și ele pe creasta Carpaților. Disputa între biserica ortodoxă română și cea greco-catolică (unită cu Roma) privind retrocedarea patrimoniului a alimentat această stare de spirit. Recent, arhimandritul Ioanichie Balan de la Sihăstrie („Athos-ul românesc”) și-a exprimat, în termeni categorici, opoziția față de intrarea în N.A.T.O. și în Uniunea Europeană, a caracterizat negativ Europa Occidentală și mentalitățile ei.

Interviul, realizat de pictorul Sorin Dumitrescu, a fost difuzat printr-o videocasetă, reprodus apoi în presă. Refuzul Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române de a se întâlni cu Papa se înscrie în această atmosferă. Să ne aducem aminte de articolul lui Nae Ionescu de la începutul anilor '20, intitulat „Nu mi-e rușine că sunt antieuropean” (citez din memorie). La un recent colocviu de la Brașov (mai 1997), un istoric german originar din România „decupa” România în două zone. Cea din est (Moldova, Muntenia), aparținând ortodoxiei – era caracterizată ca dependentă de Moscova și Constantinopol -, este funciar ostilă Occidentului catolic (inclusiv protestant).

Se va pune întrebarea: ce legătură are această situație cu problematica noastră referitoare la disparitățile regionale din România?

Cred că oamenii de știință din România ar trebui să răspundă la două întrebări:

1. Cât de mari sunt disparitățile teritoriale?

2. Cât de mare este distanța care separă România de Europa Occidentală?

La prima întrebare, avem răspunsuri, doar pe baza clasificării *județelor*. Într-un studiu oficial întâlnim afirmația că în România disparitățile sunt ceva mai mari ca în Grecia, de pildă, dar mult mai mici decât în Germania. Ea se bazează pe *natura indicatorilor* folosiți și pe unitatea teritorial-administrativă (*județul*). Departe de noi gândul de a pleda pentru o nouă decupare, folosind *comuna*. Mai importantă este selectarea indicatorilor.

Iată un exemplu de felul în care sunt percepute disparitățile teritoriale din România. Domnul Einar Sandved, reprezentant rezident al U.N.F.P.A. din România, din 1996, într-un interviu (Revista 22, plus Supliment la No. 52 din 1

iulie 1997), la întrebarea „Cum ați găsit România la venirea Dvs. ca reprezentant al U.N.F.P.A. și care este părerea Dvs. în legătură cu situația sănătății reproducerii din România?” a răspuns:

„Una din surprize a fost să descopăr încet, încet *diferențele enorme* (s.n.) care există între diferite zone ale României. Nu știam că România este o țară atât de *diversă* (s.n.), că există atâtea diferențe între părțile din *vest* și cele din *est* (s.n.), între felul în care este administrată zona Bucureștiului și restul țării”. Această impresie i-a fost produsă – bănuiesc – de datele statistice pe care le-a avut la îndemână. Norvegian – sociolog și politolog – cu temeinică formație academică, cu experiență diplomatică, dl. Einar Sandved dă expresie unei constatări care l-a frapat. Revine ideea diferenței dintre *vestul* României și *estul* ei.

Această impresie îmi evocă caracterizarea Iugoslaviei, făcută de un francez, prin 1966, într-o monografie: „Iugoslavia este un stat compus din 6 republici, în care conviețuiesc 5 etnii, vorbind 4 limbi, aparținând unui număr de 3 religii, întinzându-se pe 2 continente (Occident și Orient), dar având un singur conducător: Iosif Broz Tito”. Oare cele două părți ale României (vestul și estul) marchează apartenența la două lumi diferite? Întrebarea este retorică; ideea aceasta este – din păcate – în circulație și este afirmată, uneori, și în discursul politic. După Marea Unire din 1918 ea era vehiculată în scop revizionist; astăzi, miza ei este formulată mai rafinat.

Răspunsul la a doua întrebare este în mare măsură dependent de cel dat primei întrebări. (Transilvania aparține Occidentului, „Vechiul Regat”, Orientului...)

Revenind la problematica noastră, aș propune organizarea unei întâlniri la care să participe: sociologi, geografi, istorici, statisticieni, etnologi, folcloriști, geopoliticieni, care să examineze următoarele probleme:

1. rezultatele studiilor de tip regional din ultimii 20 de ani;
2. rezultatele studiilor – puține! – privind istoria mentalităților, modelele culturale, factorii psihologici, culturali, educaționali, repartitia populației după religie;
3. decupările teritoriale folosite (pe bază de județ, cele folosite de geografi, etnologi, antropologi, istorici);
4. posibilitatea de a folosi și alte unități teritorial-administrative decât județul (desigur, pentru un număr redus de indicatori statistici).

Gândurile din acest material – nu îndeajuns de organizate – mi-au fost sugerate de participarea la două manifestări științifice având ca teme geopolitica și populația zonei montane, iar pe de altă parte, de mâhnirea resimțită de amânarea intrării României în N.A.T.O. și în Uniunea Europeană, de unele aspecte ale Tratatului româno-ucrainean dar și de a nu putea trece Carpații...

Bibliografie

1. *Disparitățile regionale în România 1990-1994*, Grupul de consultanță Ramboll, Guvernul României și Comisia Europeană, Programul PHARE, București, iulie 1996.
2. *Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România*. Guvernul României și Comisia Europeană, Programul PHARE, București, 1997.
3. *Raportul național al dezvoltării umane. România 1997*. Inițiat de P.N.U.D. și realizat de Academia Română. București, 1997.
4. *Agricultura privată în România. Sondaj în gospodării*, Ministerul Agriculturii și Alimentației, Comisia Europeană, Banca Mondială, 1997.
5. Comisia Națională pentru Statistică. *Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992; Anuarul demografic 1996; Anuarele statistice ale României 1990-1996*; volume speciale cu date privind nașterile, decesele, căsătoriile, migrațiile etc., în care cadrul teritorial este întotdeauna prezent.

ANEXE

Anexa nr. 1

Împărțirea administrativ-teritorială a României la recensământul din 25 ianuarie 1948

ROMÂNIA	
Provincia și județul	Provincia și județul
I. OLTENIA	3. Botoșani
1. Dolj	4. Covurlui
2. Gorj	5. Dorohoi
3. Mehedinți	6. Fălciu
4. Romanați	7. Iași
5. Vâlcea	8. Neamț
II. MUNTENIA	9. Putna
1. Argeș	10. Roman
2. Brăila	11. Tecuci
3. Buzău	12. Tutova
4. Dâmbovița	13. Vaslui
5. Ialomița	V. BUCOVINA
6. Ilfov	1. Câmpu-Lung
7. Muscel	2. Rădăuți
8. Olt	3. Suceava
9. Prahova	VI. TRANSILVANIA
10. Râmnicul Sărat	1. Alba
11. Teleorman	2. Brașov
12. Vlașca	3. Ciuc
III. DOBROGEA	4. Cluj
1. Constanța	5. Făgăraș
2. Tulcea	6. Hunedoara
IV. MOLDOVA	7. Mureș
1. Bacău	8. Năsăud
2. Baia	9. Odorhei
10. Sălaj	VII. BANAT

ROMÂNIA	
11. Sibiu 12. Someș 13. Târnava Mare 14. Târnava Mică 15. Trei-Scaune 16. Turda	1. Caraș 2. Severin 3. Timiș Torontal VIII. CRIȘANA-MARAMUREȘ 1. Arad 2. Bihor 3. Maramureș 4. Satu Mare

Sursa: A. Golopenția și D. C. Georgescu: Populația Republicii Populare Române, la 25 ianuarie 1948.

Anexa nr. 2

Regiunile agrogeografice și județele României la recensământul din 25 ianuarie 1948

ROMÂNIA

Regiunea agrogeografică și județul	Regiunea agrogeografică și județul
ȘESUL SIRETULUI ȘI PRUTULUI	25. Olt
1. Dorohoi	26. Teleorman
2. Botoșani	27. Vlașca
3. Iași	28. Ilfov
4. Roman	29. Ialomița
5. Vaslui	30. Brăila
6. Fălciu	DOBROGEA
7. Tutova	31. Tulcea
8. Covurlui	32. Constanța
9. Tecuci	BUCOVINA
10. Râmnicul Sărat	33. Câmpu-Lung
CARPAȚII MOLDOVEI	34. Suceava
11. Baia	35. Rădăuți
12. Neamț	PLATOUL TRANSILVANIEI
13. Bacău	36. Mureș

Regiunea agrogeografică și județul	Regiunea agrogeografică și județul
14. Putna	37. Ciuc
CARPAȚII MUNTENIEI ȘI OLTENIEI	38. Odorhei
15. Buzău	39. Trei-Scaune
16. Prahova	40. Brașov
17. Dâmbovița	41. Făgăraș
18. Muscel	42. Târnava Mare
19. Argeș	43. Târnava Mică
20. Vâlcea	44. Sibiu
21. Gorj	45. Alba
ȘESUL DUNĂRII	46. Hunedoara
23. Dolj	47. Turda
24. Romanați	48. Cluj
49. Someș	54. Bihor
50. Năsăud	55. Arad
51. Maramureș	56. Timiș Torontal
ȘESUL TISEI	57. Caraș
52. Satu Mare	58. Severin
53. Sălaj	

Sursa: A. Golopenția și P. Onică: *Recensământul agricol din Republica Populară Română, la 25 ianuarie 1948.*

Anexa nr. 3

Regiuni de dezvoltare ale României

(CARTA VERDE)

NORD-EST (județele: Suceava, Botoșani, Neamț, Iași, Bacău)

SUD-EST (județele: Vrancea, Galați, Buzău, Brăila, Tulcea, Constanța)

SUD (județele: Argeș, Prahova, Dâmbovița, Teleorman, Giurgiu, Călărași, Ialomița)

SUD-VEST (județele: Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Olt, Dolj)

VEST (județele: Caraș-Severin, Timiș, Arad, Hunedoara)

NORD-VEST (județele: Bihor, Satu Mare, Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Cluj)

CENTRU (județele: Alba, Sibiu, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita)

BUCUREȘTI (inclusiv județul Ilfov)

Anexa nr. 4***Agroregiunile României***

- Moldova de Deal (3)
- Moldova de Podiș (3)
- Subcarpații de Sud (7)
- Câmpia Dunării de Jos (4)
- Câmpia Română Centrală (4)
- Oltenia de Sud (3)
- Transilvania Pastorală (12)
- Câmpia de Vest (4)

Sursa: Agricultură privată în România. Sondaj în gospodării.

PROF. DR. IOAN IANOȘ

Prin această *Carta verde* s-a vrut prezentarea către guvern a unui set de principii, de concepte cu care să se vehiculeze în procesul de dezvoltare regională, pentru a-l lămuri, în primul rând, să accepte ideea de dezvoltare regională și ulterior să treacă la implementarea unei politici în domeniu. În acest sens aș vrea să subliniez doar câteva din riscurile care există.

Unul din riscuri este acela de a merge de la început – relativ repede sau poate chiar concomitent cu aprobarea unei legi adecvate – pe ideea transformării regiunilor de dezvoltare în regiuni administrative. Aceasta ar avea efecte negative – este punctul meu de vedere – pentru că s-ar induce ideea, la un moment dat, în opinia publică și mai ales a actorilor economici și sociali, că totul va „veni iarăși de la centru”, de la Guvern. Și atunci s-ar limita posibilitatea unor inițiative locale, regionale, a unor asocieri între partenerii regionali sub impulsul acestor „directive” venite de sus. Ceea ce n-ar fi bine! Deci este necesar ca aceste regiuni de dezvoltare să funcționeze, un timp suficient, în ideea liberei asocieri a partenerilor regionali și locali, pentru rezolvarea problemelor acute care se resimt la nivelul regiunilor, probleme identificate de ele însele (de autoritățile locale și regionale respective).

Un al doilea risc ar fi acela ca fondurile prevăzute în Fondul Național de Dezvoltare Regională să fie direcționate spre rezolvarea unor aspecte sectoriale, punctuale foarte limitate, care ar cădea, de fapt, în sarcina unor ministere. Și există tendința de a aloca aceste fonduri pentru rezolvarea unor probleme de moment, mai ales cu aspect social, urmând un efect rapid, ceea ce nu este cazul! În accepțiunea noastră nu se are în vedere un astfel de mod de cheltuire a banilor care vor aparține Fondului Național și respectiv Fondurilor Regionale de Dezvoltare. Aceasta pentru că programele configurate de noi ar trebui să aibă un impact regional foarte mare. Prin urmare ar trebui depistate și urmărite acele puncte de amplificare a intervențiilor de natură economică, socială, ș.a.m.d., și nu rezolvarea strictă a unor aspecte punctuale.

Un alt risc ar fi cel legat de dirijarea unei mari părți din Fondurile de Dezvoltare Regională spre acele euroregiuni. Datorită formei țării noastre și faptului că avem vecini peste tot, cu excepția a 240 km cu Marea Neagră (dar și acolo există posibilitatea de a crea euroregiuni), la un moment dat, „România s-ar putea dezvolta numai pe baza unor euroregiuni”... Există o tendință de banalizare a aspectelor inițiale legate de rațiunea „euroregiunilor” și de necesitatea unei cooperări transfrontaliere, pentru că, în fond, generatoarea acestor concepte a fost problema raportului centru-periferie. În țările vest-europene, unde dezvoltarea economică s-a petrecut după legile economiei de piață, în timp, s-au creat niște diferențe foarte clare între centrul și periferia diferitelor state. În

aceste condiții, la un anumit nivel de dezvoltare, îți poți permite (și e firesc așa) să treci la dezvoltarea periferiilor care sunt eclipsate totdeauna de centru. Fenomenul poate fi observat la nivel național, dar și la nivel regional. Pentru noi, care suntem sub medie la nivel european, ar fi utile trecerea și susținerea neapărată a dezvoltării periferice și atenuarea sau neglijarea, măcar parțială, a unor aspecte legate de dezvoltarea centrului? Nu e vorba numai de București, definit punctual, ci de un centru definit generic. Deci, problema ar fi următoarea: nu cumva se neglijează aspecte de fond, pentru a satisface altele superficiale, inadecvate nivelului actual de dezvoltare a țării? Este un punct de vedere personal, și anume că „euroregiunea” este o chestiune de modă și că utilizarea conceptului pentru orice cooperare transfrontalieră riscă să-l banalizeze.

Un alt risc ar fi acela al declanșării operațiunii de reînființare a celor 20 de județe. Aceasta ar crea probleme în privința dezvoltării regionale, mai ales că s-ar produce o inechitate în ceea ce privește această partiție, acest decupaj teritorial, prin fărâmițarea exagerată a Moldovei în raport cu celelalte zone mari ale țării. De exemplu, pentru macroregiunea de nord-est, din 6 județe, câte sunt acum, ar apărea 12. Ce probleme ar fi la nivelul acesta! – pentru că se operează cu județul (vrând-nevrând acesta este o entitate operațională, iar puterea se exercită, totuși, prin aceste județe). Posibilitatea de asociere a 4-6 județe este mult mai facilă decât a 12 județe, unde problemele sunt foarte complexe; fiecare județ va demonstra că ariile-problemă cu care se confruntă necesită o atenție mult mai mare din partea agențiilor de dezvoltare respective. Am asista, astfel, la o luptă acerbă pentru fondurile existente la nivel regional, la care s-ar adăuga altele, anticipate acum sau manifestate ulterior.

Un alt risc – aici poate sunt într-o oarecare contradicție cu ceilalți colegi, inclusiv cu colegul meu, dl. prof. Sandu – se referă la alocarea fondurilor. Spre ce regiuni alocăm fondurile: spre regiunile slab dezvoltate, spre regiunile dezvoltate sau spre ambele? Plecând de la premisa că România, în ansamblul ei, este o țară cu sărăcie generalizată și că mai avem mult până ajungem la media europeană, cred că ar fi mai util, în această perioadă de început, să acordăm o atenție mai mare regiunilor dezvoltate. Chiar cu riscul de a declanșa niște decalaje și de a mări niște discrepanțe, deja existente. Pentru că avem nevoie de niște regiuni-locomotivă în privința creșterii economice, de niște arii care să atragă investițiile străine. Acestea nu sunt acum atât de dezvoltate încât să atragă investiții străine (și de aceea nici nu se constată o creștere spectaculoasă a acestora). Dar, dacă vom acorda atenție la 2-3 regiuni (arii), acestea vor deveni într-adevăr atractive pentru investițiile străine: modernizând infrastructura, contribuind mai mult la restructurarea economică ș.a.m.d.; deci va exista un mobil de atracție a investițiilor străine, de participare a lor la accelerarea procesului de dezvoltare. Bineînțeles că procesul nu s-ar petrece izolat în raport cu celelalte regiuni sărace, ci ar induce, prin difuzie, o dezvoltare mult mai amplă. Desigur că pentru moment discrepanțele vor crește, însă ulterior, s-ar putea trece la o atenuare a acestora, având forța economică necesară. Aș vrea să

atrag atenția asupra problemei zonelor, pentru care se vor aloca fonduri; nu este vorba de macroregiunea în ansamblul ei, ci de arii prioritare (sau arii-problemă). Mergând pe ideea că prioritar, pentru fiecare regiune și pentru țară, ar fi dezvoltarea acelor arii care sunt deja mai dezvoltate, accentuându-le dinamica, s-ar induce o creștere economică cu un impact regional ulterior mult mai mare decât al dezvoltării din start a regiunilor rămase în urmă. Deci distincția este următoarea: nu dezvoltare la nivelul unei macroregiuni atât cât este ea de întinsă pe 6-7 județe, ci pe arii prioritare în care procesele economice sunt foarte dinamice. Acestea să le creăm condiții, astfel încât efectele ulterioare să fie cu un impact regional foarte puternic.

Ultimul risc, pe care doresc să-l menționez, este acela de a nu avea o statistică în măsură să asigure monitorizarea procesului de dezvoltare regională. Este necesară această statistică, pentru că din când în când avem nevoie să facem o fotografie a realității, pentru a vedea ce s-a realizat la nivel teritorial. Or, dacă nu avem o statistică cu indicatori relevanți, semnificativi, care să ne exprime realitatea, atunci iarăși vom avea informații disparate, vom face aprecieri superficiale, cu valoare redusă în procesul de atenuare a discrepanțelor teritoriale.

PROF. DR. DUMITRU SANDU

Evident că o discuție, care pleacă de la raportul menit să fundamenteze politica regională a țării, poate merge în două sensuri: politică de dezvoltare regională – cum să faci dezvoltarea regională a țării – sau poate merge în sensul celălalt – ce e de făcut în domeniul cercetării regionale. Dat fiind faptul că ne aflăm la un centru de cercetare științifică, am să pun accentul pe aspectele de cercetare (de cercetare regională). E limpede că rapoarte de acest gen pot fi produse numai în măsura în care păstrăm clar linia de demarcație dintre știință și politica socială. Putem fi eficienți în domeniul politicii publice, în domeniul politicii sociale, dacă știm să ne facem meseria ca cercetători.

Revenind la câteva dintre problemele pe care le cred esențiale pentru cercetarea regională în România... Materialul pe care am avut șansa de a-l avea înainte, semnat de dl. prof. Vladimir Trebici, „Decupaj teritorial și analiză regională”, este o excelentă bază pentru o astfel de discuție. Aș zice că, în mare, avem a ne centra pe două categorii mari de probleme: măsurarea în domeniul dezvoltării regionale și interpretarea.

La nivel de măsurare, e o problemă simplă, banală: care sunt, în clipa de față, pentru cazul României, unitățile teritoriale relevante pentru analiza regională – județ, comună, regiune istorică, regiune de dezvoltare, agroregiune. Deja ne confruntăm cu o avalanșă de unități. Care sunt cele mai bune? Și, ca să ne complice viața, dl. prof. Trebici intervine cu o întrebare retorică, dar de mare profunzime: ce facem, ne tot ducem pe această opoziție dintre estul și vestul țării, dintre Vechiul Regat și Transilvania? Ce implicații politice are această chestiune? Întrebările sunt grele dar trebuie luate așa, pas cu pas și este de văzut cum ne orientăm în spațiul lor problematic. Răspunsul îl știți, generic, la fel de bine ca și mine: nu există o unitate de analiză regională valabilă pentru tot și toate. Acest lucru trebuie reamintit, pentru că e bine să fie reamintit. Dacă vrei să realizezi înțelegere de regionalisme culturale, nu poți renunța la regiunea istorică. N-ai cum, pentru că regiunile istorice, în clipa de față, au în principal realitate culturală. Regiunile de dezvoltare pe care le propunem în *Carta verde* nu au realitate social-economică. Poate să pară șocant ceea ce spun eu acum. Cele 8 macroregiuni de dezvoltare propuse prin *Carta verde*, nu au omogenitate social-economică în interior. Ele sunt altceva, sunt regiuni proiect. Sunt regiuni pragmatice, menite să ajute la rezolvarea unor probleme social-economice. Cei care știu istoria acestei povești științifico-aplicative, care se cheamă „politică regională în România”, știu că, de fapt, s-a început cu o foarte atentă analiză a similarității județelor sub aspectul dezvoltării lor. Și au fost determinate grupe, subgrupe, clustere de similaritate. Macroregiunile sunt o combinare de regiuni de similaritate cu criteriul de funcționalitate (bine susținut de

colegii mei economiști, geografi, urbaniști din echipa care a lucrat la acest proiect), dar nu sunt regiuni omogene. Să luăm exemplul regiunii Sud. Între nordul Munteniei și sudul Munteniei, ruptura este imensă. Deci nici vorbă să susținem că acestea sunt regiuni omogene. În schimb, susținem că ele pot, așa cum sunt conturate în clipa de față, să contribuie la rezolvarea unor probleme pe termen lung. Ele sunt un cadru, un cadru de cooperare între județele implicate în situația respectivă.

Pasul pe care trebuie să-l facem, în legătură cu statistica, în bună măsură este cel de a identifica în cadrul acestor macroregiuni de dezvoltare, regiunile relevante. În *Carta verde* există undeva un tabel cu subregiuni de dezvoltare – 15 subregiuni de dezvoltare. Asupra lor trebuie să ne focalizăm, pentru că noi avem simultan nevoie de decupaje pragmatice, precum macroregiunile, și de grupări omogene de județe, ca să putem acționa. Pasul următor va fi acela de elaborare a unor regionalizări specifice. Este nevoie, în continuarea liniei Golopenția, de o regionalizare a țării pe capital uman. Fondul greu al diferențelor de dezvoltare social-economică este capitalul uman – care știm foarte bine de la Becker încoace, nu înseamnă numai educație, ci înseamnă și stare de sănătate, înseamnă și informație profesională, înseamnă mult mai multe lucruri. Și acest lucru se poate face.

Mai departe... E nevoie să evităm orice tendință de dogmatizare a cunoștințelor deja achiziționate. Exemplu: (discuție undeva în spațiul guvernamental – parlamentar) „Cum identificăm zonele defavorizate?” Soluție venită de-acolo: „Ați făcut un indice foarte bun; vedem care sunt județele care se află 20% sub media națională la acest indice” și gata, „le declarăm defavorizate”. Asta e o soluție utopică, e copilărească. Pentru că știm foarte bine că există atâția indici de dezvoltare câte echipe de cercetare există; există I.D.U. (indicele dezvoltării umane), dar echipa care a lucrat la *Carta verde* a propus un altul. Nu se poate lucra așa. Trebuie niște măsuri foarte bine gândite. În paranteză fie spus, am urmărit seria celor trei Rapoarte ale dezvoltării umane, elaborate în România; ultimul este de departe mult mai bun decât ceea ce s-a făcut anterior, între altele, pentru că s-a renunțat la I.D.U. în profil teritorial. În anii anteriori cercetătorii l-au calculat (istoria este teribil de instructivă); l-au calculat pentru că au zis așa: „Dacă acest indice merge bine la nivel național, de ce n-ar merge bine și la nivel județean?” Drept care a rezultat o clasificare a județelor țării pe dezvoltare umană, clasificare în care Gorjul se află foarte aproape de Timiș, de București ș.a.m.d. Ideea de a transpune o metodologie valabilă la nivel național pentru măsurări la nivel județean, regional, nu merge. Au renunțat la această idee și bine au făcut. Mai departe, începe să apară prudența metodologică necesară. Există în societatea românească o tradiție a indicilor superagregați. Trebuie renunțat la ea, dar nu în totalitate. De foarte multe ori generează artefacte statistice: adunăm mere cu pere și facem ierarhie, ierarhie în care Gorjul se află pe primul loc. Ce e asta? Sigur că trebuie păstrate astfel de măsuri, dar nu le dai drumul pe piață decât după ce ai experimentat foarte

atent, după ce spui foarte clar: sunt folositoare pentru asta, asta... atâta tot. Mai mult, e nevoie să trecem de obsesia județului ca unitate de analiză. Unde? La nivel de comună, la nivel de oraș? Nu. Pentru o analiză regională este nevoie, fără îndoială, să facem și abordări în profunzime, considerând informația la nivel de comună, dar sunt greoaie astfel de măsuri. Statistica nu este la fel de bogată la nivel de comună și oraș cum este la nivel de județ. Ceea ce cred că în clipa de față este extrem de util și se poate face cu costuri relativ reduse este analiza pe o unitate care să se numească „județ mediu rezidențial”. În loc să lucrezi cu 41 de județe, poți lucra foarte bine cu 82 de unități care sunt județe medii rezidențiale. Rezultatele sunt fascinante. Am făcut o astfel de analiză și îmi face plăcere să anunț că, dacă lucrurile vor merge bine, până la sfârșitul anului va exista o revistă de dezvoltare regională în România. Pentru această revistă a grupului Phare, cu care lucrez, am început să deplasăm analiza în această zonă a capitalului uman la nivel de județ mediu rezidențial. Regăsești niște chestiuni pe care demografii sigur le cunosc de multă vreme. Județul Constanța, de exemplu (câtă vreme analiza o faci la nivel de județ), totdeauna îți apare în top, foarte aproape de Timiș, Brașov, Sibiu ș.a.m.d. În momentul în care intri pe această diferențiere, vezi că ruptura dintre Constanța urbană și Constanța rurală este imensă. Constanța rurală, spre exemplu, în perioada '91 – '95 a avut o rată a mortalității infantile de 42%o – ce e asta, țară africană? Deci toate aceste chestiuni trebuie făcute clare.

Revenind puțin la regiune istorică, la relevanța ei ca unitate de analiză... Regiunile istorice continuă să fie relevante, dar în special pentru mediul rural. Dacă urmărești ce se întâmplă cu viața urbană în regiunile istorice, constăți că diferențele se reduc din ce în ce mai tare. Putem intra foarte bine în dialog cu Huntington și cu oricine pe aceste probleme. Depinde din ce perspectivă te uiți la aceste diferențe. Dacă te uiți din perspectiva rurală e una, dacă te uiți din perspectiva urbană este altceva.

Lucrând în acest domeniu, este foarte important să ne definim clar tipul de atitudine. Variantele posibile sunt câteva: să te faci că nu vezi că sunt diferențe și să mergi în continuare pe țară ca întreg, pe alte diferențieri care să ignore ruptura dintre Vechiul Regat și Transilvania; altă variantă este să continui să urmărești ceea ce există de-adevăratelea. Cred că n-avem de ales. Pur și simplu trebuie să ducem analizele în profunzime, să lămurim faptul că multe dintre diferențele care sunt în clipa de față între Moldova și Transilvania, spre exemplu, nu sunt diferențe culturale. Sunt diferențe care provin din structura socială, din structura de vârstă, din efecte cumulate cu migrația ș.a.m.d. Important este nu să ignori diferențele, ci să spui ce rădăcini au, ce sens au și ce poți să faci pentru rezolvarea problemelor. Mai mult, spun foarte clar, suntem datori să accentuăm diferențele, pentru a contribui la rezolvarea lor.

Schimbând registrul de la cercetare la politica de dezvoltare... Unde dai bani, la săraci sau la bogați? A fost deja exprimat un punct de vedere. Aș mai adăuga o specificare la cele formulate deja de către colegul meu Ianoș. Extrem

de importante în acest proces sunt centrele de dezvoltare din regiunile sărace. Bani nu ar trebui, după părerea mea, să primească regiunea Vest – cu Timiș, Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, regiunea în ansamblu. Problema este să dai fonduri suplimentare din fondul național de dezvoltare regională în centrele situate în zonele sărace. Să dai bani la Iași pentru zona Vaslui și Botoșani. Iașul poate lucra foarte bine în calitate de pol, de centru de creștere pentru zona de acolo. Deci sunt centre și centre. În special centrele din zonele sărace ne interesează, pentru că, dacă eu voi continua să pompez bani în vest, într-adevăr se întâmplă ceea ce spunea unul dintre participanții la această discuție – „e posibil ca locomotiva să o ia înaintea vagoanelor”. Deja economia de piață lucrează mult mai bine în Transilvania decât în restul țării. Este necesară intervenția cu anumite corective. Politica regională este un corectiv, care încearcă să repare ceea ce economia de piață nu face foarte bine. Trebuie adăugat că banii nu se dau la săraci sau la bogați, banii se dau pe proiecte de dezvoltare. Legea așa este făcută și așa lucrează în toată Uniunea Europeană; nu dai bani pentru că este sărac, îi dai bani pentru că este sărac și a știut să-și facă un proiect de dezvoltare care convinge și intră în competiție cu alte proiecte. De fapt, competiția se duce pe proiecte. Dacă cei din regiunile medii sărace sunt capabili să facă proiecte de dezvoltare, iau bani, dacă nu, nu.

Este adevărat că a existat, chiar în istoria scrierii acestei cărți, o dispută de genul: are rost politica regională într-o țară săracă? Am primit din partea unui expert german, care a colaborat cu noi, un răspuns tranșant: „Domnilor, terminați cu prostiile astea. Țara e săracă. N-aveți nevoie de o politică regională; până când nivelul general mediu al țării nu se ridică, n-aveți ce face”. Acesta este un punct de vedere. Dar aici se discută pe experiențe istorice: te uiți ce s-a întâmplat în Portugalia, te uiți ce s-a întâmplat în Irlanda, în Italia și vezi că, deși țări sărace, n-au dat la o parte această ușă în plus, pentru că se pot rezolva, parțial, niște probleme. Când ești foarte sărac nu-ți permiți să mergi pe o singură cale.

Chestiunea cu statistica... Din fericire, partenerii noștri de la C.N.S. au fost niște oameni deosebiți, cu care ne-am înțeles extrem de bine și, pe bază de discuții, argumente și compromis, s-a ajuns la ideea că regiunile de dezvoltare sunt și regiuni statistice, pe care se va lucra la EUROSTAT ș.a.m.d. Dar încep din acest moment să fac presiuni și propagandă la nivelul C.N.S. în următorul sens: în proiectul de lege care urmează să apară, cele 8 regiuni de dezvoltare vor figura foarte clar și ca regiuni de raportare statistică. E foarte bine; nu sunt 41, sunt 8; este mult mai ușor în dialogul cu EUROSTATUL ș.a.m.d. Dar, pe cât posibil, pentru statistica românească, internă, avem nevoie simultan de informații pe județe, pe macroregiuni și pe subregiuni. Rămâne ca printr-un dialog ulterior să definim clar care sunt subregiunile de raportare statistică. În varianta pe care aș propune-o, pornind de la cei mai tari indici de dezvoltare regională, ar fi vorba de 16 subregiuni de raportare statistică. Ca să faci politică regională eficientă, în permanență trebuie să știi care este ruptura dintre nordul Munteniei și sudul Munteniei și C.N.S.-ul ne poate ajuta foarte mult pe această direcție.

ADDENDA

Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România¹

Uniunea Europeană și Guvernul României au inițiat, în cadrul Phare, un program pentru politica de dezvoltare regională. Activitățile acestui program au demarat la 1 februarie 1996 și vor fi încheiate la 31 ianuarie 1998.

Programul a fost implementat prin Departamentul de Administrație Publică Locală al Guvernului României, asistat de o echipă de consilieri externi. Activitățile sale s-au desfășurat sub coordonarea unui Grup de Lucru Interministerial, incluzând reprezentanți din ministerele-cheie și autorități regionale.

Una dintre principalele sarcini ale programului este pregătirea unui set de principii fundamentale pentru dezvoltarea politicii regionale în România, prezentat în *Carta verde*. Carta include propunerile Grupului de Lucru Interministerial, destinate implementării politicii de dezvoltare regională de către Guvernul României. Obiectivele politicii propuse sunt: 1) pregătirea României pentru integrarea în Uniunea Europeană și pentru a deveni eligibilă în vederea acordării unor ajutoare din fondurile structurale ale acesteia; 2) reducerea disparităților regionale între diferite regiuni ale României; 3) integrarea activităților din sectorul public, pentru a realiza un nivel superior de dezvoltare a regiunilor. *Carta verde* constituie principala bază de discuție pentru conferința din mai 1997, București, destinată politicii de dezvoltare regională în România. Programul urmărește să demonstreze că o politică regională corect proiectată și implementată va fi nu numai în avantajul regiunilor mai puțin dezvoltate, ci și al dezvoltării socioeconomice globale a României.

Capitolul 2 prezintă nivelul disparităților regionale și tendințele acestora, luând în considerație situația județelor României după 1990 (...). Concluzia este că nivelul relativ al disparităților regionale în România este mai mare decât nivelul corespunzător pentru Portugalia și Grecia și mai redus decât pentru cazul altor țări, precum Germania, Italia și Polonia. După Revoluția din Decembrie 1989, disparitățile inter-regionale au rămas relativ stabile, dar este de așteptat să aibă loc o creștere considerabilă în următorii ani, ca urmare a tranziției economice.

A fost realizată o hartă a disparităților regionale din România, care a permis localizarea spațială a sărăciei și a subdezvoltării, în două arii principale ale țării: nord-estul, care include practic în totalitate regiunea istorică a Moldovei, și sudul, respectiv cea mai extinsă zonă agricolă a țării – Câmpia Română.

¹⁾ Reprodus după „Carta verde. Politica de dezvoltare regională în România”, Guvernul României și Comisia Europeană, Programul Phare, București, 1997.

Spre deosebire de aceste două arii sus-amintite, vestul și centrul țării se conturează drept zonele mai bogate și mai puternic dezvoltate, din punct de vedere al veniturilor din gospodăriile populației, al echipării și dotării tehnico-sociale și al potențialului economic.

Capitolul 3 descrie obiectivele și funcțiile politicii regionale și de concurență, în ultimii ani, la nivelul Uniunii Europene și al unor țări membre ale acesteia.

Capitolul 4 constituie partea centrală din *Carta verde*. La acest nivel sunt prezentate propuneri de stabilire a cadrului instituțional pentru politica de dezvoltare regională, inclusiv măsuri concrete pentru implementarea programului-pilot de 2 ani, destinat verificării în practică a propunerilor, înaintea aplicării integrale a programului propus.

În subcapitolul 4.2 din *Carta verde* se argumentează că structurarea administrativă existentă, definită prin cele 42 de județe, incluzând orașele și comunele componente, nu au o bază adecvată pentru politica de dezvoltare regională. Din perspectiva dezvoltării, ar fi mult mai eficient dacă s-ar putea realiza o structurare a țării într-un număr mai redus de macroregiuni de dezvoltare, formate prin agregarea județelor care au caracteristici comune și potențial de integrare funcțională. *Carta verde* propune opt astfel de macroregiuni de dezvoltare.

Procesul de definire a regiunilor de dezvoltare implică următoarele stadii:

- identificarea județelor vecine cu profiluri economice și sociale similare (15 grupări de județe);
- regruparea regiunilor de similaritate în regiuni de dezvoltare, definite prin relații funcționale, de tipul infrastructurii de comunicare sau al sistemelor de interacțiune umană (8 regiuni de dezvoltare). Subregiunile cu probleme specifice de dezvoltare (agricole, industriale, de mediu etc.) sunt definite ca tipuri de arii-problemă.

O arie prioritară este o grupare de orașe, comune sau județe, continue sub aspect teritorial, caracterizate prin profiluri asemănătoare de probleme, rezolvabile prin politici regionale.

Ca exemple de arii prioritare identificate prin regruparea comunelor și orașelor cu probleme similare, ar putea fi menționate:

- arii de sărăcie (Podișul Moldovei, Câmpia Română, Sălaj și Bistrița-Năsăud etc.);
- arii de declin industrial, precum cele metalurgice (Hunedoara, Caraș-Severin);
- arii miniere (Valea Jiului, Subcarpații Olteniei);
- arii cu soluri degradate (Vrancea, Buzău);
- arii cu probleme complexe (Munții Apuseni, Delta Dunării).

De importanță crucială pentru planificarea, monitorizarea și evaluarea politicii regionale este producerea unor date statistice relevante la nivel regional, utile factorilor centrali și locali de decizie. Fără îmbunătățirea sistemului actual de statistică regională, va fi dificil de luat decizii ulterioare în acest domeniu. De aceea *Carta verde* propune îmbunătățiri în producerea datelor statistice regionale și susține ideea ca Guvernul României, în negocierile cu EUROSTAT (Oficiul de Statistică al Uniunii Europene), să adopte cele 8 macroregiuni, ca bază geografică pentru viitoarele regiuni statistice.

În subcapitolele 4.3 și 4.5 este specificată suma de bani necesară, din bugetul de stat, pentru ca o politică de dezvoltare regională să fie implementată la același nivel cu cel din țările membre ale Uniunii Europene. Suma trebuie să fie plasată într-un Fond Național de Dezvoltare Regională (F.N.D.R.), administrat de un nou corp instituțional – Consiliul Național de Dezvoltare Regională (C.N.D.R.). În țările membre ale Uniunii Europene cheltuielile publice naționale, destinate politicii regionale, au o gamă largă de variație: de la 0,015% din PIB în Danemarca, la 1,04% din PIB în Italia. În general, cele mai ridicate cheltuieli pe cap de locuitor, pentru dezvoltare regională, se înregistrează în țările sudice, membre ale Uniunii Europene.

Instrumentele esențiale pentru implementarea politicii regionale sunt granturile de investiții, împrumuturile și garanțiile de stat pentru împrumuturi, acordate ca ajutoare pentru: investiții private, investiții în infrastructura publică, consultanță, formare profesională și diseminare de cunoștințe, combaterea șomajului.

Este esențial ca, în promovarea programelor de dezvoltare regională, România să urmeze exigențele U.E. referitoare la ajutorul de stat. Aceste exigențe definesc anumite reguli referitoare la plafoanele ajutoarelor acordate de stat, transparența modului de acordare a granturilor și excluderea anumitor sectoare industriale și regiuni din lista celor eligibile.

Carta verde propune ca noul organism public, C.N.D.R., să fie instituit sub președinția unui om de afaceri cu foarte multă experiență sau a unui expert de rang academic, desemnat de către primul ministru. Membrii în C.N.D.R. trebuie să fie reprezentanți din partea:

- ministerelor și agențiilor/comisiilor guvernamentale și neguvernamentale centrale (Federația Orașelor, asociații de întreprinderi mici și mijlocii, sindicate, patronate ș.a.m.d.);
- unor sectoare relevante pentru dezvoltarea regională: agricultură, industrie, transporturi și telecomunicații, forță de muncă, lucrări publice, sănătate, mediu înconjurător, turism, cercetare etc.

C.N.D.R. trebuie să aibă un Secretariat executiv, condus de către un secretar. Sarcina de bază a C.N.D.R. va fi să formuleze Programul Național pen-

tru Dezvoltare Regională. Acesta ar trebui să funcționeze ca un cadru de referință pentru planurile sectoriale ale fiecărui minister. Programul Național pentru Dezvoltare Regională trebuie, de asemenea, să funcționeze ca program-cadru, în raport cu care să fie evaluate fiecare dintre programele de dezvoltare regională.

O altă sarcină esențială a C.N.D.R. va fi stabilirea priorităților pentru alocarea fondurilor de investiții limitate, din Fondul Național de Dezvoltare Regională, pentru diferite programe de dezvoltare regională. Experiența în materie de descentralizare a țărilor membre ale U.E. a arătat că partenerii locali se implică în dezvoltarea regională, în măsura în care pot influența deciziile în acest domeniu. În consecință, *Carta verde* propune ca Agențiile de Dezvoltare Regională (A.D.R.) să fie stabilite, pentru fiecare dintre cele 8 macroregiuni, pe bază voluntară.

A.D.R. vor fi responsabile cu coordonarea dezvoltării regionale în cadrul regiunilor respective. Compoziția consiliului A.D.R. ar putea fi variabilă în funcție de dimensiunea regiunii. La nivelul acesteia ar putea fi incluși reprezentanți din:

- consiliile județene;
- asociațiile intercomunale;
- prefecturi;
- camerele de comerț și industrie;
- organizațiile de afaceri;
- asociațiile agricultorilor;
- asociații sindicale regionale;
- instituții academice și/sau sectorul cercetării;
- alte structuri regionale asociate cu dezvoltarea afacerilor.

A.D.R. va funcționa ca organism responsabil pentru pregătirea programelor de dezvoltare regională, propunând arii prioritare de intervenție, finanțări etc. Tot acesteia îi va reveni și rolul de a negocia cu C.N.D.R. programul de dezvoltare regională propus și de a solicita finanțări din Fondul Național de Dezvoltare Regională. Cel mai important instrument al A.D.R. va fi Fondul de Dezvoltare Regională (F.D.R.), care îi va permite realizarea programelor regionale. Agențiile de Dezvoltare Regională urmează să fie create pe bază de cofinanțare, utilizând fonduri publice, private și internaționale. Din acest punct de vedere, sursele de finanțare pentru A.D.R. ar putea fi:

- Fondul Național de Dezvoltare Regională;
- bugetele locale ale orașelor și comunelor din diferitele regiuni;
- sectorul privat;
- agențiile internaționale de finanțare.

În cazul în care Guvernul va aloca fonduri pentru programele de dezvoltare regională și va delega autoritatea la nivel regional, pentru alocarea fondurilor unor proiecte individuale, va fi necesară stabilirea criteriilor de distribuire a fondurilor. Aceste criterii vor include reguli pentru tipurile de costuri, pentru autofinanțare, pentru tipurile de contribuții care pot fi implicate etc.

Capitolul 5 propune nouă pași în implementarea politicii regionale, descrisă pentru România. Primul pas este adoptarea de către Guvernul României a principiilor incluse în prezenta *Cartă verde*. Această adoptare ar putea fi făcută imediat după Conferința din mai 1997. Pasul doi se referă la declanșarea fazei experimentale de 2 ani, având drept conținut instituirea C.N.D.R., folosind un număr redus de specialiști, însă, cu un grad înalt de specializare. Decizia pentru constituirea C.N.D.R. ar putea fi luată, din motive de eficiență, foarte rapid, în perioada mai-iunie 1997. Se propune ca, în etapa experimentală, C.N.D.R. să fie afiliat la Departamentul Administrației Publice Locale. Pașii următori – de la trei la nouă – specifică recomandări privind modul de implementare a politicii regionale în faza experimentală.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**ANALE
NR. 2-3/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ**

**AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN
CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN.
Forțe inerțiale și din
amice ale restructurării agriculturii**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Coordonarea volumului:
Dr. Ioan Davidovici
Liviu-Mihail Mateescu

Traduceri:
Raluca Văleanu
Cristina Vasiloiu

CUPRINS

CAPITOLUL I. DIMENSIUNEA NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII ROMÂNIEI	39
RECONSIDERAREA STRUCTURILOR ADIACENTE AGRICULTURII ÎN SCOPUL UNEI DEZVOLTĂRI RURALE INTEGRATE	41
Prof.dr. Dinu GAVRILESCU, dr. Floarea BORDÂNC, Violeta FLORIAN, Aurelia SÂRBU	
FORMAREA ÎN SPIRIT MANAGERIAL A PRODUCĂTORULUI AGRICOL.....	49
Prof. dr. Radu VOICU, Tudor MOGA	
FORȚE INERȚIALE ȘI DINAMICE ALE RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII.....	55
Dr. Ioan DAVIDOVICI	
CONTACTAREA ROMÂNIEI LA CARTA EUROPEANĂ A SPAȚIULUI RURAL ...	67
Dr. Floarea BORDÂNC	
TEHNOLOGII PERFORMANTE ÎN PRODUCȚIA ANIMALĂ FOLOSITE NEPERFORMANT. NUTRIȚIA	77
Dr. doc. Gh. BURLACU	
AGROTURISMUL – VECTOR AL DEZVOLTĂRII RURALE INTEGRATE	83
Prof. dr. Victor MANOLE, Ștefan MITRACHE	
CAPITOLUL II. POLITICI DE AJUSTARE STRUCTURALĂ A AGRICULTURII ȘI A SPAȚIULUI RURAL - STUDII DE CAZ.....	93
EXPLOATAȚIA FAMILIALĂ. TIPOLOGIE ȘI DESTIN	95
Prof. dr. Marin POPESCU	
ATUURI ȘI RESTRICȚII ALE EXPLOATAȚIEI AGRICOLE FAMILIALE	117
Camelia TOMA, Eugen BURCEA, Mana TOMESCU	
ATITUDINI ȘI COMPORTAMENTE SOCIO-ECONOMICE ALE MENAJELOR DE PENSIONARI DIN MEDIUL RURAL	125
Liviu-Mihail MATEESCU	
RESURSELE LOCALE RURALE – POTENȚIAL AL DEZVOLTĂRII INTEGRATE	135
Aurelia SÂRBU	
OPINII, VALORI ȘI PERCEPȚII ALE SATULUI ROMÂNESC ÎN TRANZIȚIE	143
Tincuța IOZU	
ATITUDINEA PUTERII PUBLICE FAȚĂ DE PLURIACTIVITATEA AGRICOLĂ: DETERMINANȚI ECONOMICI, SOCIALI ȘI POLITICI.....	152
Marioara RUSU	

METAMORFOZE TIPOLOGICE ALE MANAGEMENTULUI FERMELOR	161
Elena SIMA	
RESTRUCTURAREA AGRICULTURII ȘI UTILIZAREA RESURSELOR DE MUNCĂ O PERSPECTIVĂ ARDELEANĂ.....	168
Prof. dr. Maria VINCZE	
AGRICULTURA ÎN ECONOMIA JUDEȚULUI IAȘI O ABORDARE REGIONALĂ.....	177
Dr. Valentin BOHATEREȚ, Cristian HOȚEA	
ALTERNATIVE ȘI PERFORMANȚE ALE SOCIETĂȚILOR COMERCIALE AGRICOLE ÎN PERSPECTIVA RESTRUCTURĂRII ȘI PRIVATIZĂRII	182
Dr. Dinu GAVRILESCU, Eugen BURCEA, Aurelia SÂRBU	
ABSTRACTS. INERȚIAL AND DYNAMIC FORCES OF AGRICULTURE RESTRUCTURING	187

„Știința a început prin a fi un tezaur de propoziții cu privire la un anumit fenomen observat”
Nicholas-Georgescu Roegen

CAPITOLUL I. DIMENSIUNEA NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII ROMÂNIEI

RECONSIDERAREA STRUCTURILOR ADIACENTE AGRICULTURII ÎN SCOPUL UNEI DEZVOLTĂRI RURALE INTEGRATE

**Prof.dr. Dinu GAVRILESCU, dr. Floarea BORDÂNC,
Violeta FLORIAN, Aurelia SÂRBU**

I. Agricultura – factor de influență în dezvoltarea industriei alimentare

Societatea industrială, cu o dominanță devenită dimensiune fundamentală rezervă agriculturii un statut de sector marginalizat; pentru agricultură valențele semnificative rămân să se concretizeze în spațiul rural și, bineînțeles, în industria alimentară. Funcția asumată de agricultură în aceste condiții este de tip strategic, mai ales dacă se recunoaște faptul că odată cu mărirea producției și realizarea bunăstării apare și se multiplică autonomia, capacitatea populației rurale de a-și stabili și controla raporturile cu mediul înconjurător. Raportul agricultură – industrie alimentară se poate defini și prin nivelul atins de sărăcia locală – factor principal al blocajului dezvoltării agroalimentare – și nivelul eficacității activității agroalimentare (eficacitatea se exprimă prin raportul dintre productivitatea muncii din sectorul agroalimentar analizat și productivitatea muncii într-o societate cu sațietate generalizată). Agricultorul devine în aceiași termeni veriga privilegiată în lanțul agroalimentar, iar spațiul rural punctul de pornire. Influența agriculturii, statutul ei analizat cu ajutorul perspectivelor oferite de cei doi termeni – industria alimentară și spațiul rural – pot fi conturate în condițiile în care valorizăm sectorul agricol care are o maximă disponibilitate pentru multiplicarea rolurilor. Sau, în alte dimensiuni, a face agricultură în funcție de spațiul concret rural și cerințele industriei alimentare înseamnă și o gestionare autonomă a proceselor economice respectându-se condițiile ecologice, pe termen lung. Rolurile pe care le poate impune un asemenea tip de agricultură, cu o finalitate nu este numai economică, dar și culturală, socială, nu pot fi concretizate corect, decât în măsura în care sunt restructurate și revigorate comunitățile rurale. „Lumea rurală, direct și indirect, poate deveni un remarcabil zăcământ de ocupații, dacă știm să-l valorizăm și să-l utilizăm în perspectiva amenajării globale a teritoriului”.

În termeni economici, agricultura a generat 19% din PIB în 1992, 21% în 1993 și 20% în 1994. Agricultura distribuie consumului intermediar mai multă producție valorică altor ramuri decât primește (de exemplu, în perioada 1989 – 1991 surplusul calculat prin diferența între producția agricolă distribuită și con-

sumul intermediar a fost de 60 și 80 milioane lei anual. „Agricultura este o ramură cu valoare adăugată pozitivă, care depășește în fiecare an sensibil consumul final de produse agricole, reprezentat în cea mai mare parte de consumul gospodăriilor (circa 93%) și al administrației publice (7%); în anul 1991 diferența dintre valoarea adăugată și consumul intermediar a fost de peste 165 miliarde lei, ceea ce atestă capacitatea de creștere autosusținută a ramurii.” Industria alimentară preia aproximativ 60% din produsele agriculturii.

Tabelul 1. Repartizarea producției agricole pe ramuri consumatoare intermediare*¹
- % din totalul producției agricole distribuite -

Nr. crt.	Specificație	1989	1990	1991
1.	Agricultura, silvicultura, piscicultura, exploatare forestieră	25,0	26,4	32,6
2.	Minereuri feroase	-	-	-
3.	Produse alimentare, băuturi, tutun	65,1	66,9	61,3
4.	Textile, confecții	4,3	2,1	2,7
5.	Pielărie, încălțăminte	0,2	0,0	0,0
6.	Lemn, mobilă, alte produse	1,2	1,5	1,2
7.	Celuloză și hârtie	0,9	0,7	0,7
8.	Chimie și fibre sintetice	0,5	0,2	0,3
9.	Medicamente, detergenți, cosmetice	2,8	2,2	1,2

*) Prețuri curente

Sursa: Gh. Zaman- „Dimensiunea economică a agriculturii durabile, creatoare de surplus economic”, CIDE, București, nr. 16/1995, p. 10.

Ceilalți termeni ai sistemului agricultură – industrie alimentară, spațiul rural și agricultor, pot fi caracterizați printr-o criză de identitate a comunității rurale, o relativă conștientizare a propriilor interese reflectă într-o dezorientare valorică și aspirațională nefavorabilă unei adaptări funcționale. Comunitatea rurală cu o fragilitate extremă a țesutului civic, cu strategii de producție de tip subzistență în care familia malaxează și determină funcțiile gospodăriei rurale, cu un număr redus de factori instituționali specifici economiei de piață, oferă un mediu confuz economiei și induce comportamente economice necompetitive. Caracteristice, din punct de vedere demografic și social, sunt următoarele procese:

- continua reducere a populației rurale manifestată cu o intensitate diferită la nivel zonă/regional; comparativ cu anul 1977 când nouă județe aveau peste 45% populație rezidentă în rural, în anul 1992 nici un județ nu se mai încadra în această categorie, majoritatea fiind concentrată în intervalul 50-75% populație rurală în total;
- tendința puternică de îmbătrânire: în 1977 ponderea populației cuprinsă între 0-14 ani era de 27,1% iar în 1992 de 20,9%; ponderea categoriei de 60 ani și peste era de 16,7% în 1977 și 22,1% în 1992;

- nivelul instrucțional s-a îmbunătățit cantitativ și calitativ în perioada ultimilor două recensăminte; structural a avut loc o creștere semnificativă cu 58% a ponderii persoanelor care au absolvit una din școlile de învățământ secundar; absolvenții de liceu și o școală postliceală și tehnică de maiștri reprezenta 9,8% față de 3,9% în 1977, cei cu o școală profesională 11,3% față de 6,9%, iar persoanele cu gimnaziu sau treapta I-a de liceu 36,9% față de 25,5%;
- menținerea unei structuri ocupaționale rurale cu un grad redus de diversificare: în agricultură populația rurală ocupată este de 66,8%, în industria prelucrătoare 12,0%.

Tabelul 2. Structura populației rurale pe ramuri ale economiei naționale și statut profesional*

Ramura economică	Populația ocupată	din care				
		Salariat	Patron	Lucrător pe cont propriu	Lucrător familial neremunerat	Membru al unei societăți agricole
Agricultură	66,8	8,9	-	40,7	40,2	4,7
Industria prelucrătoare	12,0	92,7	0,9	5,4	0,6	0,4
Transport și telecomunicații	3,0	95,0	-	5,0	-	-
Construcții	2,6	92,7	-	6,3	1,0	-
Industria extractivă	2,7	100,0	-	-	-	-
Comerț	2,7	83,4	8,1	6,1	1,3	1,3
Administrația publică	2,9	99,7	-	-	-	-
Învățământ	2,4	100,0	-	-	-	-
Sănătate și asistență medicală	1,3	99,3	-	0,7	-	-

*) Anchetă asupra forței de muncă (AMIGO), CNS, România, 1994

În sectorul public lucrează 86,0% din salariații ocupați în rural (care reprezintă 32% din persoanele ocupate în ansamblul ruralului); sectorul privat cuprinde 8,3% din salariați, 100% patroni, lucrători pe cont propriu, lucrători familiali neremunerați și 97,4% din membrii unei societăți agricole (respectiv 65,7% din totalul populației ocupate).

A. Definirea conceptului de economie rurală

Totalitatea proceselor economice și conotațiile lor sociale extraeconomice, desfășurate în perimetrul rural, reprezintă conținutul economiei rurale. „Raportul prioritar este determinat de agricultură ca principală activitate rurală”.

O tipologie sumară a zonelor rurale, generatoare a dimensiunilor esențiale economiei rurale, este alcătuită din:

- zone rurale integrate economic: structură ocupațională complexă, multiplicarea activităților din sectorul secundar și terțiar;
- zone rurale intermediare – activitățile specifice sunt cele care aparțin sectorului primar și secundar;
- zone rurale profunde – predominanța activității agricole, venituri foarte reduse.

O asemenea abordare permite o evaluare corectă a rolului și statutului agriculturii în economia rurală și implicit/indirect a influenței pe care o are în mecanismul funcțional al industriei alimentare. Economia rurală, conceptual și operațional relevă tot ceea ce se operează în spațiul rural; spațiul rural pe lângă funcția sa productivă și-a amplificat, în condițiile economiei de consum funcțiile: rezidențială – devine un cadru de viață, turistică – crește considerabil populația temporară, de la sfârșit de săptămână, în vacanță, implementare industrială – localizarea în rural a unor activități din industria transformatoare de produse alimentare, extensia comercială – implantarea comerțului cu bunuri durabile. Toate acestea au dat spațiului rural noi utilizări care schimbă economia rurală și o diversifică. Câmpul investigației se lărgeste odată cu revigorarea economiei spațiului rural.

Economia rurală acoperă realitatea pentru trei câmpuri de analiză: agricultură, lanțul agroalimentar, spațiul rural. Economia rurală tinde să împrumute în demersul său analiza economiei generale care îi permite să deceleze originalitatea elementelor ce consideră trauma vieții rurale.

O mai corectă percepere a fenomenelor și proceselor responsabile de disparitățile existente la nivelul zonei rurale, dar și a notelor comune acestora este posibilă prin multiplicarea realității socio-economice complexe, folosindu-se metoda tipologică care deși rămâne o clasificare, permite definirea clară a diagnosticului și oferă o imagine globală asupra ruralului, dar și o situație comparativă la nivel național. În procesul dezvoltării zonelor rurale metodele și tehnicile cercetării operaționale au un loc bine determinat: modelarea utilizării resurselor rurale – materiale și umane -, modelarea structurilor de producție, a structurilor ocupaționale.

Perspectiva impusă de economia rurală utilizează următoarele subsisteme: a) domeniul populației; b) domeniul locuirii; c) domeniul gospodăriei și familiei rurale; d) domeniul sănătății, serviciilor sanitare și stării nutriționale; e) domeniul educației; f) domeniul structurilor economice și ocupaționale; g) domeniul veniturilor și consumului; h) domeniul siguranței și protecției sociale; i) domeniul timpului liber și structurilor culturale.

B. Efectul economico-social al dezvoltării concomitente și armonioase a agriculturii și industriei alimentare

În funcție de inerțiile economice, de structurile economico-financiare noi, relațiile dintre agricultură și industrie alimentară încep să aibă un conținut și o morfologie deosebită față de anii 1989. Funcționalitatea primară a agriculturii – producătoare de materii prime – și a industriei alimentare – prelucrătoare – parcurge conotații noi, în mod special datorită formelor de organizare și management apărute în ultimii șase ani. Numărul total de societăți comerciale este de 2349, din care în agricultură 1086, iar în industria alimentară 424.

Tabelul 3. Structura societăților comerciale din agricultură și industrie alimentară*

Specificare	Total	din care:			
		Agricultură	Industria alimentară	Prestatoare de servicii	din care: AGROMECH
Numărul total, societăți comerciale	2349	1086	424	841	702
Privatizate total:	340	104	127	108	88
- din care în 1996	25	13	3	1	9

*) la 30.IV. 1996 -

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației

Noile forme organizatorice – societăți comerciale – sunt numeroase în județele Timiș și Municipiul București; un număr semnificativ se înregistrează în județele Sibiu, Galați, Cluj, Constanța și Municipiul București. Se remarcă concentrarea deosebită în orașe și municipii a centrelor de prelucrare alimentară cu o serie de consecințe și finalități sociale și sociologice negative pentru dezvoltarea echilibrată a mediului rural.

C. Valorificarea produselor agricole

Sistemul de valorificare a produselor agricole este structurat pe următoarele circuite:

- rețele de desfacere a produselor prelucrate reprezentate în special de societățile comerciale cu capital de stat;
- rețeaua cooperăției meșteșugărești;
- unitățile cooperăției de consum;
- circuitul societăților comerciale pe acțiuni de tipul comercial S.A.;
- rețeaua târgurilor, bâlciurilor din matricea laică sau religioasă a tradiționalismului rural.

D. Sistemul turismului rural

Profilul spațiului rural integrează un bogat potențial turistic, generat de peisajul natural de excepție, resursele în ape minerale și termale, vestigiile istori-

ce și monumente arhitectonice tradiționale, varietatea portului popular, obiceiurilor, meșteșugurilor păstrate.

II. Studii de caz

Domeniul agrar, unul dintre subsistemele economice cele mai afectate de procesele de privatizare și restructurare, a îndus, începând cu anii 1990, profunde transformări spațiului rural (1). Influența agriculturii la nivel societal și economic a căpătat noi dimensiuni adecvate unui conținut profund modificat. Cu toate că există pe de o parte, într-o formă redusă și o funcționalitate minimă, instituții și mecanisme specifice economiei de piață, iar pe de altă parte, se întreține același statut de mediu marginalizat pentru ansamblul comunităților rurale, spațiul investigat – de la localitate până la gospodărie rurală – prezintă imaginea tulburătoare a unor profunde mutații. Structura economiei rurale, care nu este sinonimă cu structura sectorului agricol, a intrat în procesul de restructurare cu:

- o înapoiere cronică a resurselor umane;
- structuri de producție neadaptate la cererea pieței;
- lipsa alternativelor ocupaționale.

Impedimentele inițiate au suferit un proces de eliminare și, totodată, pentru o parte dintre ele, o închistare, o dezvoltare în sine, favorizante formelor de stagnare economică. La acestea s-a agăugat necesitatea creării și menținerii unui echilibru între schimbarea structurală și cea valorică (comunitară, individuală). Dezvoltarea comunităților rurale se poate baza pe instituții și organizații rurale – indigene comunităților rurale -, resurse în adoptarea introducerii schimbării și implicit modificării influenței agriculturii.

Formele socio-culturale indigene, factorii promotorii și susținători ai schimbării, dezvoltării cuprind următoarea gamă:

- roluri tradiționale de conducători;
- sisteme tradiționale de comunicare;
- forme rurale interne organizaționale;
- sisteme proprii rurale – indigene – de cunoaștere;
- etiologie tradițională.

Acestea reprezintă, de fapt, instituții de „rang mediu” în care se dezvoltă structura societății țărănești, care realizează legătura între trecut și viitor, între puterea executivă – și sat, „agentul donator” și „grupul – scop”. Ele pot să-și conjuge finalitatea socio-economică cu instituțiile specifice economiei de piață favorizând restructurarea și modernizarea comunităților rurale.

Cadrul geoeconomic local

Localitățile rurale studiate în scopul descifrării gradului de adaptabilitate la o nouă matrice macroeconomică și stabilirii necesităților valorice reale au fost Roseți – județul Călărași și București (respectiv satul Ograda) – județul Ialomița.

Aceste studii au urmărit punerea în evidență a patrimoniului financiar, dimensionării demografice, statusului ocupațional. S-au studiat gospodăria și spațiul domestic; strategiile gospodăriilor rurale, orientările și valorile specifice perioadei de tranziție.

Agricultura și industria prelucrătoare. Complementaritatea între principalele zone de producție vegetală și animală asigură o frecvență maximă în teritoriul a ramurei industriei alimentare. Cele 27 mii persoane ocupate în industria alimentară se distribuie diferențiat în teritoriu, în funcție de numărul și specificul unităților de prelucrare. Unitățile administrative reprezentative sunt cele cu 8-10 mii și peste 10 mii persoane ocupate: Arad, Argeș, Bihor, Cluj, Constanța, Dolj, Ialomița, Iași, Mureș, Prahova, Suceava, Timiș, Galați. Diversificarea ramurii este generalizată și constantă, în fiecare județ existând cel puțin două subramuri caracteristice, axate pe industrializarea, fie a unor produse agricole animale, fie a unor produse agricole vegetale, fie a unor produse din ambele categorii (prezența unei anumite subramuri fiind condiționată de specificul zonei de producție agricolă în care se încadrează județul respectiv).

Industria morăritului și panificației. Cele mai mari unități în domeniu s-au construit în orașe, în special orașele mari. Acest proces industrial s-a desfășurat cu o intensitate mai mare în zonele favorabile culturii grâului, secarei și orzului (câmpie și podiș de joasă altitudine), unde au reapărut mori și brutării în mediul rural, s-a diversificat gama produselor de panificație.

Industria zahărului și a produselor zaharoase. Această ramură s-a dezvoltat în paralel cu creșterea suprafețelor cultivate cu sfeclă de zahăr. Producția de 2764 mii tone sfeclă de zahăr din anul 1994 (73% obținută în sector privat) se distribuie proporțional pe principalele zone de cultură – Câmpia de Vest, partea centrală a Podișului Transilvaniei, Depresiunile Brașov și Ciuc, Câmpia Moldovei și Culoarul Șiretului, Câmpia Banato-Crișană, Câmpia Română. Producția acestor județe este cuprinsă între 80-100 mii tone, 100-150 mii tone și peste 150 mii tone. Amplasarea fabricilor de zahăr se pliază pe zona de producție a resurselor. Prin capacitățile de producție instalate, fabricile se constituie în adevărate arii de aprovizionare, pentru majoritatea dintre ele fiind arondate și județele limitrofe în care sunt amplasate.

Industria uleiurilor vegetale. Floarea soarelui și rapița sunt cele mai importante culturi de plante uleioase în raport cu ponderea suprafeței cultivate; zonele de maximă favorabilitate sunt Câmpia Română, Podișul Dobrogei și Câmpia de Vest. Producția de 7697 tone de floarea soarelui din 1994 (74% obținută în sectorul privat) se repartizează în teritoriu după cum urmează: 7 județe cu peste 45 mii tone (Brăila, Călărași, Constanța, Ialomița, Teleorman, Timiș); 2 județe cu 40-45 mii tone (Dolj și Buzău); 5 județe cu 20-40 mii tone (Tulcea, Satu Mare, Giurgiu, Galați, Arad); 5 județe cu 10-20 mii tone (Argeș, Bistrița Năsăud, Botoșani, Vaslui, Vrancea); 4 județe cu 5-10 mii tone (Dâmbovița, Iași, Mehedinți, M. București); 6 județe cu 1000-5000 tone (Caraș-Severin, Cluj, etc); 7 județe sub 1000 tone (Alba, etc). Rapița se cultivă cu precădere în

Câmpia Română, Câmpia Banato-Crișană și Câmpia Moldovei (zone care dețin circa 90% din totalul suprafeței cultivate).

Industrializarea plantelor textile. Producția de in și de cânepă pentru fibră a înregistrat o evoluție dominant descendentă, de la 134,7 mii tone în 1980 la 4,8 mii tone în 1994 la in și de la 135,9 mii tone la 4,5 mii tone la cânepa pentru fibră. În condițiile acestor producții este dificil a stabili o zonare reală a producției, deoarece aceste județe cu favorabilitate și tradiție înregistrează un declin continuu. De aceea, am luat în considerare ca an de referință anul 1985 a cărui producție reflectă mai fidel capacitatea productivă a zonelor de favorabilitate pentru aceste culturi. Pentru in, din 22 județe care delimitează administrativ zonele naturale favorabile numai în 7 județe se realizează producții normale (Brașov, Constanța, Harghita, Neamț, Suceava). Cultura cânepii se practică în 12 județe, față de 19 câte erau în 1985, și se mențin în categoria favorabilității județele reprezentative, însă cu un nivel mult mai scăzut al producțiilor (Bihor, Timiș, Cluj, Sălaj, Sibiu).

Declinul suprafețelor și producțiilor se datorează în primul rând reducerii capacităților de producție ale unităților industriei textile. În ceea ce privește prelucrarea bumbacului (producția autohtonă deține o pondere foarte scăzută) cele mai importante filaturi se află la București, Iași, Pitești, Oltenița, Baia Mare, Iași, Cărei, iar întreprinderi integrate, la Pucioasa, Arad, București, Pitești, Timișoara.

BIBLIOGRAFIE

1. Florian Violeta, Sârbu Aurelia și colab. – Satul românesc contemporan, CIDE, București, 1993.
2. Florian Violeta, Sârbu Aurelia – Gospodăria rurală în diverse contexte teritoriale – tipologie, strategie, modele de funcționare în „Spațiul rural: inerții și noi dinamici”, CIDE, București, 1994.
3. Fulea Mana, Florian Violeta, Sârbu Aurelia- „Satul românesc contemporan”, Ed. Academiei Române, București, 1996.
4. Gavrilescu Dinu – Economia agroalimentară. Delimitări, premise, anticipări, București, Ed. Expert, 1996.
5. Raffestin C. – „Monde rurale et agriculture durable” la Seminarul paneuropean:” Noile politici pentru proprietatea rurală. Cazul economiilor europene în tranziție „, București 15-16 mai 1996.
6. Rogers Everett. M., Colleta Nat. J. Mbindyo, J.. – „Social and Cultural Influences on Human Development” in „Implementation Programs of Human Development”, World Bank, Staff Working Paper nr. 403, July 1980.
7. Zaman Gh. – Dimensiunea economică a agriculturii durabile, cercetare de surplus economic, în Probleme economice, București, CIDE nr. 16/1995.
8. * * * – Viața cooperăției meșteșugărești, săptămânal de opinie și informație al meșteșugarilor, București, 1993 – 1996.

FORMAREA ÎN SPIRIT MANAGERIAL A PRODUCĂTORULUI AGRICOL

**Prof. dr. Radu VOICU,
Tudor MOGA**

Este un fapt cunoscut că agricultura noastră prezintă, în urma aplicării Legii fondului funciar, o imagine radical diferită din punct de vedere al structurilor agrare, față de ceea ce exista înainte de anul 1991. Aceste structuri sunt în curs de consolidare, rolul hotărâtor avându-l noul tip de proprietate asupra pământului. În contextul actualelor structuri este, de remarcat că unitatea agricolă predominantă este exploatarea familială, cu toate că ea nu se află la nivelul de dezvoltare atins, de exemplu, de unitățile similare din țările Uniunii Europene.

În aceste condiții, o parte însemnată din resursele de producție ale agriculturii (pământ, efective de animale, forță de muncă) aparțin exploatașilor familiale care urmează să le pună în valoare, să asigure conservarea și păstrarea celor care se pretează la astfel de procese și să contribuie la protejarea mediului natural în care își desfășoară activitatea. O altă parte a resurselor amintite se află în societățile comerciale agricole cu capital parțial sau total de stat, precum și în societățile comerciale create prin inițiativă privată, ridicându-se, în aceste cazuri, probleme asemănătoare în ceea ce privește utilizarea lor. Preponderența exploatașilor familiale face ca rolul esențial în alocarea și utilizarea resurselor din agricultură să revină șefilor acestora, cărora li se adaugă managerii din societățile comerciale și întreprinzătorii particulari, fondatori de societăți private.

Asimilate, privind lucrurile cu o anumită larghețe, unor mici întreprinderi, exploatașii familiale sunt gestionate de șefii lor, considerați întreprinzători și, cel mai puțin parțial, și manageri.

Dacă ne referim la acest tip de unități putem afirma că actele decizionale, prin care se angajează resursele de care ele dispun și prin care se rezolvă și alte probleme ale activității lor, sunt apanajul unui foarte mare număr de întreprinzători (după unele date, circa 4,5 milioane). Ei urmează să ia decizii care au incidențe asupra economiei exploatașilor, a perenității acestora, a familiilor lor etc. Implicațiile sunt, însă, și de ordin social, având în vedere rolul agriculturii în funcționarea sistemului agroalimentar și, deci, în asigurarea consumului populației. Mai mult, fiind cunoscut locul deținut de exploatașii familiale în agricultură, ceea ce va reprezenta această ramură (dezvoltare, efecte de an-

trenare etc.) într-o anumită perspectivă va depinde, în mare măsură, de ceea ce se va întâmpla în și cu acest tip de unități.

Societății organizate nu trebuie și nu poate să-i fie indiferentă situația exploatațiilor familiale. A le neglija înseamnă, de fapt a le condamna la înapoiere economică și, ca efect direct, agricultura să nu atingă nivelul de dezvoltare solicitat de economie și de procesul de aderare a țării noastre la Uniunea Europeană. Din acest punct de vedere lucrurile pot fi privite prin prisma mai multor modalități de acțiune, cu efecte, desigur, benefice pentru exploatațiile familiale agricole. Una dintre acestea poate avea în vedere formarea profesională a producătorilor agricoli. Această formare are o componentă tehnică, o componentă economică și alta managerială.

Ultimele două componente au o relevanță deosebită, dacă ne gândim că exploatațiile agricole ființează într-un mediu economic aflat în tranziție la economia de piață. Or, ele trebuie să se adapteze la noul tip de economie, urmărind mărirea veniturilor care să satisfacă nevoile producției și să contribuie la ridicarea standardului de viață al familiei. Lucrurile pot fi astfel numai dacă exploatațiile familiale nu se vor manifesta ca niște unități de subzistență, orientându-se spre satisfacerea propriilor nevoi de consum, ceea ce ar însemna o involuție a agriculturii, mergând spre vremuri demult trecute. Dimpotrivă, este necesar ca ele să manifeste mai multă deschidere spre exterior, să funcționeze, deci, ca sisteme tehnico-productive și economice deschise. A recurge la o anumită izolare, la închistare în propria „carapace”, producând tot ceea ce are nevoie, într-un ridicat grad de autarhie, sunt fenomene dintre cele mai puțin sau chiar deloc dorite.

Privite ca sisteme deschise, exploatațiile agricole ar urma să intre în relații cu agenții economici din „amonte” și din „aval”, iar șefii lor să opereze în mod corespunzător cu instrumente economice, ca: prețuri, credite, dobânzi, asigurări, negocieri cu diferiți parteneri etc.

Lipsa de deschidere, dincolo de reticența producătorilor, este determinată și de presiunea care vine din mediul ambiant, provocată de factori cum ar fi: prețurile la „intrări” și relațiile cu societățile prestatoare de servicii, sub forma lucrărilor agricole. Insuficiența capitalului, nivelul ridicat al prețurilor factorilor de producție utilizabili și un sistem de relații cu societățile prestatoare de servicii, care nu au flexibilitatea necesară, fac ca o parte însemnată a producătorilor să recurgă la tehnologii care se practicau cu mulți ani în urmă, folosind mijloace proprii. Utilizarea unor resurse din exploatație nu este un lucru rău în sine, fiecare producător urmărind să cheltuiască cât mai puțin, dar rămâne de văzut măsura în care ele sunt corespunzătoare din punct de vedere tehnic și calitativ și dacă permit aplicarea unor tehnologii performante. Se poate ajunge în situația în care, lipsa unor factori de producție procurați din afară să determine o eficiență scăzută și a elementelor interne utilizate, având loc, în final, o risipă de resurse economice.

O mai mică deschidere către mediul extern și, în special către piață poate fi explicată și prin faptul că multe exploatații dispun de venituri și din alte surse decât cele agricole (salarii, pensii, etc.), rolul lor reducându-se, ca urmare, la a produce pentru consumul propriu, numai eventualele excedente formând obiectul comercializării pe diferite căi.

Este nevoie de cultivarea unei mentalități de a produce pentru piață, de a înlătura fenomenul de autosatisfacție, de a acționa pentru crearea unei bogății a exploatației în condițiile unor politici agrare favorabile producătorului, ceea ce contribuie la întărirea lor economică și, prin efect propagat, la asigurarea securității alimentare a populației. La aceasta se adaugă efectul de antrenare privitor la dezvoltarea industriei alimentare, exploatațiile familiale contribuind la asigurarea materiilor prime agricole necesare diferitelor filiere ale sistemului agro-alimentar.

Deschiderea către mediul ambiant, operarea cu instrumente economice și perceperea fenomenelor la nivelul dorit depind, desigur, și de nivelul de pregătire al producătorului, inclusiv în ceea ce privește gestionarea unei exploatații. Din acest punct de vedere, referindu-ne chiar la întregul „peisaj” al unităților agricole, se pot formula întrebări de felul: Cine sunt cei care iau deciziile? Care este nivelul lor de percepție a fenomenului economic? Care este deschiderea lor spre economia de piață? Care este vârsta lor și ce nivel de pregătire îi caracterizează? Care este sprijinul pe care îl primesc? În ce măsură mediul ambiant, privit în sens managerial, în care acționează le este favorabil unei gestiuni eficiente a exploatației?

Fără a avea pretenția unor răspunsuri exhaustive la aceste numeroase întrebări, deși pe parcursul lucrării unele sunt mai larg tratate, iar altele atinse cel puțin tangențial, vom menționa că sunt cunoscute procesele referitoare la forța de muncă din agricultură: îmbătrânirea, creșterea ponderii celei feminine, nivelul de cunoștințe mai redus decât al celei din alte ramuri etc. În această situație asistăm, cel mult, la un management empiric, bazat pe puține calcule economice, fără formalizarea unor programe de producție și cu elemente sporadice de contabilitate a exploatației, tradiția având un rol însemnat în tot ceea ce întreprinde. Formarea profesională și informarea mai largă a producătorilor ar putea înlătura, cel puțin parțial, empirismul în rezolvarea problemelor, ajutate fiind și de intuiția acestora, pe care se sprijină în diversele lor opțiuni. Trep-tat, prin modalități adecvate, s-ar tinde către un nou tip de întreprinzător cu valențe numeroase, dinamic, care să învingă inerțiile tradiționale în ceea ce privește promovarea noului din punct de vedere tehnic și economic. Aici acționează mulți factori, cum sunt: dorința de a activa și de a investi în agricultură, existența capitalului pentru a cumpăra sau arenda pământ în vederea creării unor exploatații de dimensiuni viabile economic, un preț accesibil al pământului și asumarea riscurilor producției agricole.

Cerându-i mult acestui nou tip de întreprinzător, considerăm, însă, că este nevoie ca societatea organizată să fie mai „prietenoasă” cu el. Nu știm dacă

este cel mai bun lucru să-l lăsăm la liberul arbitru al forțelor pieței sau al factorilor naturali. Mult mai important este să i se creeze un mediu economic favorabil, evitând ostilitățile pe care acestea, în unele situații, le poate manifesta, în acest sens, este necesar să se resimtă acțiunea componentelor politicii economice față de agricultură, cum ar fi: prețurile la intrări, la lucrările agricole și la diferitele produse, sistemul de creditare, consultanță tehnică și economică. Ultimul aspect este favorizat de existența unor specialiști de formație profesională universitară, tehnică sau economică, și cu o solidă experiență.

Din acest punct de vedere activarea rolului centrelor agricole este mai mult decât necesară.

Ele pot asigura, prin intermediul specialiștilor, consultanță tehnică care să permită aplicarea unor sisteme de cultură cu respectarea tuturor verigilor acestora. Nu se procedează în acest fel datorită faptului că, pe de o parte, nu există îndrumare, iar, pe de altă parte, prețurile factorilor de producție, așa cum s-a arătat, sunt restrictive. Lucrându-se, în multe cazuri, „cu ce se poate” și „cum se poate” avem de-a face cu o folosire puțin productivă a resurselor avansate și, în special, a muncii depuse.

Din punct de vedere economic, existența, după modelul altor țări cu agricultură dezvoltată a unor centre de economie și gestiune rurală ar asigura îndrumarea specifică și ar participa la inducerea în activitatea exploatațiilor a cunoștințelor economice și de management. În plus, noii întreprinzători sau cei care preiau exploatațiile de la părinți ar trebui, tot după modelul amintit mai sus, să posede o diplomă de un anumit nivel, ca o condiție a aplicării unei gestiuni raționale a exploatații ei, dar și pentru a putea beneficia de avantajele continue de politică economică inițiată pentru agricultură.

Apare ca implicit rolul învățământului de toate gradele în formarea profesională a celor care vor lucra în agricultură într-o perspectivă mai mult sau mai puțin apropiată. Ei trebuie să perceapă, în mod corespunzător, diferitele procese tehnice, economice și sociale, să aloce factorii de producție pe principiile eficacității economice, să realizeze faptul că de costul și de calitatea la care obțin produsele depind, în proporție însemnată, profitabilitatea și, deci, viabilitatea unităților pe care le gestionează. Cunoștințele pe care le vor avea, recurgerea la consultanță și, mai cu seamă, la o informare permanentă ar urma să devină instrumente manageriale cu care să se opereze în mod curent. „Calea” spre o decizie trebuie jă să „treacă” atât prin mintea întreprinzătorului, cât și pe la un centru de consultanță.

Gradul de alocare a factorilor de producție, eventualele investiții, opțiunea pentru introducerea în cultură a unui produs sau a altuia, ca să ne referim numai la aceste aspecte ale activității unei exploatații pot fi fundamentate prin propriile cunoștințe ale întreprinzătorului, dar și cu sprijinul primit prin consultanță, organisme care o practică cunoscând bine mediul la care urmează să se racordeze exploatațiile.

Formarea profesională contribuie, desigur, la înlăturarea empirismului din actul decizional și acționează și în ceea ce privește scoaterea agriculturii de sub influența hazardului. Evoluția acesteia spre ceea ce se dorește urmează să se sprijine, între altele, pe capitalizarea unităților, pe raționamente de valoare, pe opțiuni strategice și manageriale profund riguroase din punct de vedere tehnic și științific.

În ceea ce privește societățile comerciale agricole cu capital parțial sau total de stat, a căror menținere este contestată de unii și acceptată de alții, punctele de vedere având și conotațiile politice, problemele formării manageriale pot fi privite în alte condiții. Fiind întreprinderi, în accepțiunea cunoscută a acestui concept, ele îndeplinesc funcțiunile și au structuri manageriale specifice acestor entități. Atributele managementului sunt exercitate de personalul care are pregătire tehnică sau economică superioară, ceea ce înseamnă în mai mare măsură posibilitatea de a acumula și de a aplica astfel de cunoștințe.

Având în vedere că, în general, specialiștii respectivi vin dintr-un alt tip de economie, în care majoritatea deciziilor proveneau din afara întreprinderii, activitatea lor rezumându-se, la punctul de vedere în discuție, în principal, la managementul operativ, este necesară o schimbare de optică managerială. Autonomia relativ cuprinzătoare a acestor unități oferă managerilor infinit mai multă libertate de acțiune și autoritate, ei fiind, alături, în anumite situații, de organele de management participativ, cei care iau deciziile majore referitoare la activitatea societăților respective. Autoritatea sporită este necesar să fie însoțită de o responsabilitate pe măsură. Ca manageri, ei sunt răspunzători de situația economică a societăților, de cea a componentelor acestora și, de ce nu, a lor înșiși.

În noile condiții, aria lor de informare trebuie să fie mai largă, cunoștințele despre economia de piață extinse, putând să opereze eficient într-un mediu care funcționează, după alte principii, în care cererea și oferta sunt forțe care determină acțiunile oricărui manager: alocarea resurselor, alegerea structurii de producție, modalității de vânzare a produselor etc.

Dincolo de acumulările lor teoretice, de îmbogățire a propriilor cunoștințe din experiența managerială de zi cu zi, fenomen acceptat de specialiștii în management, considerăm că este necesar să se recurgă la diverse forme de largire a pregătirii lor manageriale: cursuri postuniversitare, schimburi de experiență, dezbateri organizate pe teme date și altele.

În societățile comerciale, pornind de la caracteristicile lor, pentru celelalte categorii de personal se poate aplica managementul resurselor umane. Este vorba de procese referitoare la recrutare, selecție, încadrare a personalului, motivație și formare profesională, inclusiv în componenta managerială a acestuia din urmă. Se utilizează, în acest scop, metode adecvate, iar în tot ceea ce se întreprinde accentul urmează să cadă pe competență, dublată de disponibilitatea față de societate, de obiectivele acesteia, recurgând, în același timp, la

o motivație complexă, ca unul din principalele instrumente manageriale, a cărei forță de antrenare este foarte puternică.

Crearea noilor structuri agrare, relansarea agriculturii și, în general, orice strategie privind această ramură nu pot fi privite în afara factorului uman implicat, al mobilurilor acțiunilor sale, a ceea ce îl determină să acționeze, al modalităților prin care se obține aportul său și, desigur, al formării sale profesionale. El este cel care transpune în operă orice acțiune și, ca urmare, trebuie să i se acorde atenția cuvenită, fenomen unanim acceptat în abordările manageriale.

BIBLIOGRAFIE

1. Cordonnier P., – Economia întreprinderilor agricole – pregătirea deciziilor (lb. franceză), Ed. și alții Cujas, Paris.
2. Rethore A., – Gestiunea exploatației agricole (lb. franceză), Paris, 1988. Riquiter D.
3. Tournier J. – Bazele economice și umane ale activității agricole (lb. franceză), Lavoisier, Paris, 1984.
4. Voicu R., – Întreprinzătorul și managementul unității agricole, Tribuna economică, Moga T. București, 23/1993.
5. Voicu R., – Noile structuri în economia agrară, Revista „Fermierul”, București, nr. 7/1995. Moga T.
6. Zăhău Letiția – Economia și organizarea unităților agricole, Lito ASE, 1993.

FORȚE INERȚIALE ȘI DINAMICE ALE RESTRUCTURĂRII AGRICULTURII

Dr. Ioan DAVIDOVICI

Agricultura românească, marcată de accentuate dezechilibre, continuă să traverseze în pragul sfârșitului de mileniu, o profundă criză a eficienței (prezența ce s-a făcut simțită, în forme vizibile, cu mult înainte de anul 1989), care – în pofida potențialului agroproductiv, conferit de resursele naturale, superior mediei continentale – plasează performanțele acestui domeniu de activitate într-o zonă periferică în context european.

I. Restricții și blocaje în procesul ajustării structurale

Transformările sistemice și structurale care au avut loc în perioada post-decembristă și-au găsit expresia într-o structură agrară ce nu este în măsură să favorizeze eficiența și implicit competitivitatea, în ultimă instanță, posibilitățile de formare/creștere a capitalului în ritmurile/proporțiile necesare valorificării potențialului conferit de resursele naturale și asigurarea mijloacelor indispensabile unui standard de viață al producătorilor agricoli în acord cu exigențele sfârșitului de mileniu în Europa.

Valorificarea potențialului agroproductiv oferit de resursele naturale este actualmente blocată de: structura deformată a exploatațiilor agricole sub raportul dimensiunii; insuficiența capitalului de exploatare și, în egală măsură, a posibilităților de capitalizare într-un larg segment al unităților agricole; criza de identitate a subiecților economiei din unitățile de stat/capital majoritar de stat și din numeroase asociații agricole de producție în raport cu cerințele unei economii deschise; inexistența unui sistem funcțional de servicii pentru producătorii agricoli; slaba dezvoltare a piețelor și a instituțiilor pieței; situația economico-financiară precară a industriilor din amonte și avalul agriculturii.

Depășirea barierelor reliefate, una din condițiile esențiale ale creșterii semnificative a competitivității agriculturii românești – o problemă care pe zi ce trece devine tot mai acută în perspectiva aderării la Uniunea Europeană – aduce în actualitate necesitatea promovării unui proces profund de transformări sistemice și structurale, renunțarea la politica tergiversărilor și a jumătăților de măsură în conceperea și desfășurarea reformei economico-sociale.

În acest context, nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că fără crearea unui autentic mediu concurențial, fără formarea și dezvoltarea unei mase preponderente (sub raportul aportului la realizarea producției) de agenți economici care dispun de un potențial economic, înzestrare cu resurse, motivație și capacitate de gestionare la nivelul concurenților din țările mari producătoare de bunuri agroalimentare, probabilitatea ca agricultura românească să dispună de reale avantaje competitive este extrem de scăzută. Acestea din urmă reprezintă singura garanție a asigurării atât a unui statut acceptabil al producătorilor agricoli în condițiile accentuării concurenței ce va însoți integrarea în piața unică a Uniunii Europene și realizarea prevederilor Acordului Runderi Uruguay, cât și a securității alimentare realizate pe baze eficiente, sub raport economic.

Restructurarea agriculturii este restricționată – în prezent – de implicațiile pe care le generează un complex de factori limitativi, de natură obiectivă, dar și subiectivă, între care – în opinia noastră – se detașează:

1. Situația generală nefavorabilă a economiei românești

Nivelul scăzut al PIB/locuitor, ponderea extrem de ridicată a agriculturii în ansamblul PIB, menținerea în actualitate a pericolului unor derapaje spre accentuarea instabilității macroeconomice etc. determină ca sprijinul pe care puterea publică îl poate asigura restructurării agriculturii pe baze neinflaționiste sau prin evitarea creșterii amenințătoare a datoriei publice să fie modest față de nevoile de resurse pe care le reclamă un amplu și profund proces de ajustare structurală.

Ca urmare, cea mai mare parte a resurselor trebuie mobilizate din cadrul ramurii sau atrase, sub forma capitalului privat, din alte sectoare. Dar capacitatea actuală de performanță a agenților economici existenți în agricultură și sectoare conexe ridică mari semne de întrebare în privința posibilităților de creare a capitalului și alocare a acestuia în spre sfera investițională. Atractivitatea ramurii pentru plasamente de capital este redusă. În economie, mediul concurențial prezintă încă mari lacune, piața de capital este subdezvoltată, piața muncii funcționează cu blocaje semnificative, iar piața funciară continuă să fie inexistentă. De aici, evidente restricții, în special, în mobilitatea resurselor care ar trebui atrase pentru restructurarea unităților agricole. Se manifestă un autentic cerc vicios: „ieșirea” o poate oferi numai o politică economică pragmatică în măsură să asigure o creștere economică durabilă și un mediu macroeconomic stabil, favorabil practicării ocupațiilor agricole.

2. Existența unui mediu concurențial subdezvoltat în cadrul ramurii și puternic distorsionat în defavoarea producătorilor agricoli

În prezent, gradul de evoluție a piețelor agricole este departe de a corespunde nevoilor, rolului pe care trebuie să-l exercite în corelarea ofertei cu cererea sau, în termeni mai generali, în formarea unui mediu economic adecvat desfășurării activității producătorilor agricoli.

Consecință a structurii agricole deformate la nivelul exploatației / întreprinderii, oferta de produse agroalimentare a gospodăriilor țărănești este, în cea mai mare măsură, pulverizată în partizi mici, eterogene care – exceptând unele produse cerealiere și animaliere – sunt destinate preponderent unor piețe locale, relativ izolate. Dar și dincolo de sectorul gospodăriilor țărănești, oferta nu beneficiază practic de nici o organizare. Asociațiile (sau organizațiile) producătorilor pe produse sau grupe de produse sunt cvasi inexistente sau nefuncționale. În schimb, cererea este concentrată în mâna unui număr extrem de restrâns de agenți de preluare (în general, diferite categorii de întreprinderi, de stat), adeseori cu o poziție de monopol local, ale căror terminale – în frecvente cazuri – nu ajung la nivelul producătorilor agricoli sau (din diferite motive între care situația financiară precară nu se situează pe ultimul plan) nu sunt în măsură să absoarbă oferta.

La cele menționate se adaugă o infrastructură – materială și informațională – rudimentară și cu totul insuficientă și o extrem de slabă legătură cu piețele internaționale. Ca urmare, competiția între agenții pieței este unilaterală și, în consecință, puternic dezechilibrată în defavoarea producătorilor agricoli dezavantajați sub raportul puterii economice (de negociere), gradul de informare etc., față de unitățile de preluare a produselor.

Fără exagerare, se poate considera că ne aflăm în fața unui dictat al clienților. Produsele agricole sunt subevaluate (și în lipsa unor piețe funcționale vor continua să fie chiar și în condițiile liberalizării prețurilor și a politicii comerciale) sau nu li se dă cea mai rațională utilizare; are loc un vizibil transfer de valoare adăugată din agricultură. De aici, diminuarea artificială a capacității de capitalizare, lipsa de stimulente pentru dezvoltarea producției comerciale și posibilitatea deturnării eforturilor pentru susținerea de către puterea publică, a producătorilor agricoli. Toate acestea limitează drastic resursele și interesul pentru ajustarea structurală la nivel microeconomic.

Pe lângă cele relevate se impune avut în vedere și faptul că semnalele pe care le pot transmite actualele piețe sunt „palide” și, nu arareori, deformate.

Lipsa unor semnale adecvate amplificată de posibilitățile relativ reduse de percepție, la nivelul masei mari de producători agricoli, face ca aceștia din urmă să evolueze într-o lume cu un grad extrem de ridicat al incertitudinilor, în care alocarea resurselor urmează, în mod obiectiv, modele tradiționale de afectare pe activități/produse – de multe ori – prea puțin legate de cerințele pieței. Consecința o reprezintă un ritm lent al adaptării ofertei la cererea de pe piața internă și piețele externe, cu toate urmările pe care le generează asupra procesului de ajustare structurală.

Printre factorii restrictivi ai restructurării agriculturii nu poate fi omisă politica comercială excesiv de protecționistă în cazul unor produse. În spatele unor puternice bariere protecționiste aparent avantajoase, dar care vor putea fi menținute numai pe termen scurt, producătorii agricoli români riscă să rămână ne-

pregătiți pentru viitoarele confruntări ce vor însoți integrarea în Uniunea Europeană.

O situație tot atât de nefavorabilă o creează și actualele piețe ale inputurilor necesare producătorilor agricoli unde, în lipsa unei competiții reale, se exercită un dictat al furnizorilor care generează dificultăți în aprovizionare, costuri ridicate artificial și o mobilitate redusă a resurselor de producție, factori restrictivi cu implicații directe în dezvoltarea proceselor de ajustare structurală.

3. Structura difuză a drepturilor de proprietate in asociații agricole și foste întreprinderi agricole de stat

Până în prezent cooperarea agricolă a fost limitată, aproape exclusiv, la diferite forme de asociere în producția primară. Actualmente, asociațiile agricole au ca repere fundamentale comasarea terenului agricol – în condițiile menținerii proprietății private asupra pământului – și desfășurarea în comun a activității de producție. În acest context, trebuie menționat însă faptul că, în prezent, la baza constituirii asociațiilor de producție, în destul de frecvente cazuri, se află mai puțin interesul economic pentru valorificarea posibilităților oferite de mecanismele pieței, decât unele fenomene specifice cum ar fi: inexistența unor prevederi legale privind regimul circulației terenurilor (piața funciară); lipsa acută de resurse – în primul rând, mijloacele de muncă – ale membrilor asociații; imposibilitatea de a exploata terenul, datorită domiciliului în mediul urban sau practicării altor activități ca urmare a vârstei înaintate a proprietarilor; slaba dezvoltare a relațiilor de arendare a terenului în condițiile lipsei/insuficienței capitalului de exploatare a potențialilor arendași și a unui mediu economic stimulant pentru dezvoltarea activităților agricole etc.

Astfel, în situațiile reliefate, pentru o parte mai mică sau mai mare dintre membrii lor asociațiile existente nu reprezintă altceva decât o formă tranzitorie de gestiune până la eliberarea titlurilor de proprietate și formarea pieței funciare, o formă specifică de valorificare a capitalului funciar care se substituie unor relații normale de arendare a pământului și o formă sui generis de gestiune a fondului funciar determinată de starea de pauperitate a posesorilor de teren.

La cele de mai sus, ca o trăsătură comună a mării majorități a asociațiilor agricole se adaugă un capital funciar extrem de redus adus în folosință per membru, o penurie generalizată de capital de exploatare (în toate componentele acestuia) și probleme similare celor din gospodăriile țărănești individuale, în ceea ce privește resursa umană, amplificate însă de implicațiile pe care le generează o insuficientă pregătire managerială în procesul de gestionare a unor mari unități economice.

Capacitatea de performanță a acestora ca agent economic, în frecvente cazuri, este modestă ca o consecință a condițiilor în care au fost organizate și funcționează multe din asociațiile agricole.

Principalii factori limitativi, care derivă din condițiile menționate, sunt reprezentati de:

- o relativă instabilitate sub raportul numărului de membri asociați și, implicit, a dimensiunii, ceea ce favorizează un caracter labil al principiilor pe care se bazează asociațiile și activitățile acestora;

- o structură difuză de relații atât între membrii asociației cât și între aceștia din urmă și asociația agricolă ca entitate economică;

- birocratizarea actului decizional, în asociațiile agricole supradimensionate, ceea ce induce posibilitatea ca să se ajungă la renașterea efectelor maligne determinate de depersonalizarea proprietății, cu toată menținerea, de jure, a dreptului de proprietate asupra pământului;

- un comportament atipic – al asociației ca subiect economic care acționează într-un mediu concurențial – determinat de o viziune deformată asupra obiectivelor formării și funcționării asociației agricole. Consecință a structurii difuze a drepturilor de proprietate, a participării formale la procesul de asociere a unora dintre membri, ca și a stării materiale precare a participanților la procesul de cooperare, în principal, în calitatea ei de grup social ce favorizează realizarea unor interese pe termen scurt trecând pe un plan secundar caracterul de entitate economică, care prin promovarea principiilor asistenței reciproce și îmbunătățirea, în timp, a poziției pe piață servește susținerii unor interese private perene ale membrilor acesteia. Ca urmare: surplusul economic realizat este utilizat aproape exclusiv pentru consum, prelungind pentru o perioadă nedeterminată starea de subcapitalizare și practica apelării la sprijin extern; diversificarea activității în domeniile caracteristice cooperăției rurale moderne, cum ar fi prelucrarea și valorificarea produselor, este puțin răspândită ca de altfel și alte preocupări privind întărirea poziției de piață a asociației;

- posibilitățile reduse de utilizare eficientă a resursei umane. În condițiile în care baza activității economice o constituie producția agricolă propriu-zisă, suprafețele mici de teren aduse în folosință de către participanții la procesul de asociere reprezintă unul din factorii limitativi ai posibilității de valorificare rațională a factorului uman generând pierderi de productivitate care decompensează în măsură însemnată avantajele pe care le generează comasarea terenurilor;

- inexistența unui sistem bine definit de legături orizontale și, mai ales, verticale între asociațiile agricole, menite să asigure lărgirea ariei de aplicare a principiului auto-ajutorării, promovarea complementarității și dezvoltarea economiei de scală ca mijloace de creștere a capacității de concurență în condițiile menținerii autonomiei economice și juridice a fiecărei societăți.

În sectorul fostelor întreprinderi agricole de stat, transformările sistematice și structurale au avansat lent. În virtutea prevederilor Legii 15/1990 s-au format societăți comerciale, dar – în continuare – progresele realizate în desfășurarea proceselor de restructurare și privatizare au fost parțiale și de anvergură redusă. Ca urmare, s-a format o stare difuză a drepturilor de proprietate, în cadrul căreia actul decizional a fost descentralizat, localizându-se la nivelul unităților economice, în schimb responsabilitatea a fost diluată ceea ce a favorizat

dezvoltarea unui comportament economic deformat a multora dintre societățile comerciale agricole cu capital de stat. Rezultatele economice nefavorabile din ultimii ani sunt o dovadă elocventă în acest sens. Pe lângă consecințele accentuării efectelor maligne ale depersonalizării proprietății alte restricții în calea sporirii capacității de performanță sunt generate de: insuficienta pregătire managerială, economico-financiară și de marketing a decidenților din unitățile, de producție comparativ cu cerințele unei economii de piață deschise; dimensiunea gigantică a întreprinderilor; accentuarea procesului de decapitalizare etc.

În concluzie, se remarcă faptul că structura difuză a drepturilor de proprietate din numeroase asociații agricole și foste întreprinderi agricole de stat constituie una din cauzele principale ale unui comportament economic deformat, în ultimă instanță a capacității de performanță scăzută a acestor categorii de agenți economici, ceea ce alături de perpetuarea unei agriculturi clientelare conduce la lipsa resurselor și a interesului pentru ajustarea structurală la nivelul unităților agricole.

4. Existența unor puternice bariere la ieșirea din sector

În condițiile unui spectru extrem de restrâns de soluții alternative de ocupare a resurselor de muncă. Ajustarea structurală implică procesul de concentrare a capitalului în exploatații / întreprinderi competitive care presupune, între alte acțiuni, asanarea agriculturii de alți agenți economici neviabili. În acest cadru, cerințele desfășurării eficiente a activității economice determină ca procesul de concentrare a capitalului să fie însoțit în mod inevitabil de reducerea numerică a forței de muncă din agricultură. În prezent, posibilitățile de absorbție a forței de muncă în alte sectoare ale economiei sunt extrem de reduse, în special în zonele rurale. Pe lângă implicațiile pe care le prezintă asupra procesului de concentrare a capitalului, situația existentă în sfera asigurării locurilor de muncă în zonele rurale impietează în mod nefavorabil și asupra posibilităților de dezvoltare a agriculturii cu timp de muncă parțial, în condițiile unui trai decent al producătorilor agricoli care ar opta pentru această formă de activitate.

Proporțiile și ritmul în care se va putea desfășura procesul de concentrare a capitalului funciar și de exploatare sunt dependente de: existența unui mediu macroeconomic, stabil, favorabil practicării ocupațiilor agricole; prezența unor disponibilități de capital pentru achiziționarea de terenuri și/sau utilaje agricole ca și în scopul extinderii altor componente ale capitalului de exploatare de către producătorii agricoli pregătiți să riște lărgirea câmpului de activitate; existența unui cadru juridic și instituțional în măsură să permită și să faciliteze dezvoltarea pieței funciare și desfășurarea unor ample acțiuni de organizare a teritoriului; formarea unui sistem dezvoltat de extension în favoarea producătorilor agricoli; crearea și funcționarea unor piețe concurențiale ale resurselor de producție necesare agricultorilor și ale produselor agroalimentare; posibilitățile care vor fi create pentru asigurarea de venituri alternative unor categorii de agricultori în situația abandonării activității agricole sau trecerea la practicarea acestora cu timp de lucru parțial.

Actualmente, atât la nivel macroeconomic sau sectorial cât și la cel microeconomic situația existentă este departe de a fi favorabilă procesului de concentrare a capitalului funciar. În acest sens – abstracție făcând de alte aspecte – este suficient să fie avute în vedere posibilitățile extrem de reduse de capitalizare, penuria de mijloace tehnice și a celorlalte componente ale capitalului de exploatare, accentuate de structura de vârstă nefavorabilă și nivelul scăzut al pregătirii tehnico- economice a mării majorități a producătorilor agricoli ca să devină evidentă prezența unui cerc vicios în privința posibilităților oferite procesului de concentrare a capitalului funciar.

Lăsată exclusiv pe seama forțelor pieței, concentrarea capitalului agricol în exploatații / întreprinderi competitive este un proces îndelungat și extrem de dureros, prin consecințele sociale pe care le generează. Ori, accentuarea – din ultimii ani – a concurenței de pe piețele internaționale, ca și perspectivele aderării țării noastre la o piață unică europeană aduc la ordinea zilei, cu o acuitate crescândă, cerință imperioasă a sporirii competitivității agricultorilor și implicit a produselor exportate. Una dintre premisele asigurării acestora o constituie creșterea gradului de concentrare a capitalului agricol.

În condițiile actuale, accelerarea procesului de concentrare a capitalului în exploatații viabile impune ca o necesitate intervenția puterii publice în procesul de ajustare structurală prin intermediul unei politici agricole pragmatice.

5. Persistența unor viguroase bariere la intrarea în sector

Ajustarea structurală este sinonimă cu formarea unor agenți economici competitivi, capabili să facă față concurenței de pe piața internă, în mod inevitabil tot mai deschisă și de pe piețele internaționale, în ultimă instanță realizarea cerințelor unei economii de scală. În condițiile stării actuale a agriculturii românești, atingerea acestui obiectiv reclamă însemnate investiții la nivelul unităților de producție, asigurarea unor canale de distribuție funcționale, depășirea barierelor informaționale, asigurarea accesului la input-urile indispensabile, posibilitatea de mobilitate a resurselor etc.

În prezent, începând cu raportul dintre costul capitalului și rentabilitatea activităților agricole și terminând cu problemele generate de subdezvoltarea piețelor și / sau posibilitățile concentrării / comasării capitalului funciar, situația din cadrul ramurii este departe de a fi atractivă, dimpotrivă aceasta acționează ca o puternică barieră în calea intrării de capital și / sau noi agenți economici în cadrul ramurii care ar putea constitui un factor dinamic al ajustării structurale.

6. Centrarea pârghiilor de susținere pe un singur obiectiv – persistența concepției productiviste în dezvoltarea agriculturii.

Redresarea și creșterea producției agricole s-au situat printre obiectivele prioritare ale perioadei postdecembriste. Adoptate în condițiile unei oferte deficitare de bunuri agroalimentare produse în țară și a unei penurii generalizate

de capital de exploatare (îndeosebi fonduri de rulment) modalitățile promovate de susținere a agriculturii au constituit, mai degrabă, expresia unor nevoi conjuncturale decât a unei politici agricole bine definite pe termen mediu și lung.

În esență, ansamblul măsurilor de susținere promovate au urmărit să încurajeze tendința de a produce cât mai mult fără a avea în vedere piața de desfacere, în speță competitivitatea produselor românești pe piața internă și piețele internaționale. Astfel, se impune subliniat faptul că problematica competitivității nu a constituit niciodată un obiectiv explicit sau implicit al politicii agricole. Măsurile în cauză (facilități create prin prevederile Legii nr.83/1993), ca de altfel întregul sistem de sprijinire a agriculturii, practicat până în prezent, nu favorizează sau favorizează în prea mică măsură sporirea capacității de concurență a produselor românești prin promovarea unor acțiuni de ajustare structurală în direcția creării și dezvoltării determinantilor care conferă un caracter dinamic competitivității: capacitatea de performanță a producătorilor agricoli; dezvoltarea și asigurarea funcționalității canalelor de aprovizionare – desfacere, a marketingului și a managementului agricol; mediul concurențial și mobilitatea factorilor de producție; nivelul de dezvoltare și competitivitatea industriilor din amonte și avalul agriculturii etc.

II. Posibile opțiuni / soluții pentru depășirea obstacolelor

1. Restricțiile relevate construiesc câteva argumente în favoarea schimbării priorităților în ceea ce privește obiectivele politicii agricole și măsurile de susținere a acestora. Depășirea situației actuale este condiționată, înainte de toate, de aducerea problematicii competitivității producătorilor agricoli și a produselor românești în centrul obiectivelor politicii agricole. Prin consecință, măsurile de susținere a obiectivelor politicii agricole s-ar impune să fie reorientate de la o stimulare prea puțin diferențiată a ramurii la sprijinirea unităților și sectoarelor care dispun de potențial concurențial, restul activităților economice urmând să aibă o traiectorie a dezvoltării pe care o imprimă mecanismele pieței.

În acest cadru, în politica de sprijinire a producătorilor agricoli – prin intermediul diferitelor forme de susținere (plăți directe) alocate din resurse reale pe baze neinflaționiste – eforturile puterii publice ar fi oportun să fie axate pe favorizarea procesului de ajustare structurală, a unităților agricole, canalizat, în esență, în două direcții:

- formarea unei mase preponderente de agenți economici competitivi, în condițiile unei economii deschise;

- crearea condițiilor necesare pentru transformarea micilor gospodării țărănești, cu timp de muncă parțial în agricultură, în gospodării rurale stabile, caracterizate prin diversificarea ocupațiilor ca premisă a unui standard de viață decent și pentru această categorie a populației rurale.

Facilitățile care ar urma să fie create sunt necesare să fie concentrate pe acțiuni bine definite cum ar fi: programe de investiții irișenite să conducă la con-

centrarea capitalului funciar și de exploatare în unități de producție competitive și formarea, pe această bază, a unui potențial productiv în măsură să facă față unei concurențe internaționale crescânde; creșterea gradului de înzestrare tehnică a exploatațiilor / întreprinderilor agricole; restructurarea și îmbunătățirea calității produselor din exploatațiile / întreprinderile agricole; reducerea costurilor de producție; dezvoltarea cooperăției rurale în sferile tradiționale ale acestora – aprovizionare, desfacere, prelucrarea produselor; programe de diversificare a ocupațiilor în gospodăriile țărănești prin dezvoltarea unor activități neagricole, în special a celor conforme cu vocația zonală; programe complexe de dezvoltare rurală care prin implementarea de întreprinderi mici și mijlocii pot contribui la susținerea agriculturii cu timp de muncă parțial sau să creeze surse alternative de venituri pentru cei care optează pentru ieșirea din activitățile agricole; programe de încurajare a procesului de instalare a tinerilor agricultori și de retragere din activitate a celor în vârstă înaintată; susținerea zonelor defavorizate; îmbunătățirea raporturilor dintre activitățile agricole și mediul ambiant etc.

Susținerea obiectivelor relevate ar trebui completată prin sporirea fondurilor alocate pentru: promovarea progresului tehnic și tehnologic pe baza dezvoltării cercetării științifice, învățământului și serviciilor de extensie; formarea profesională a agricultorilor; dezvoltarea infrastructurii economice și sociale din zonele rurale; formarea unui sistem de informare operativă tehnică și economico-financiară a producătorilor agricoli etc.

Având în vedere caracterul limitat al resurselor care pot fi alocate anual pentru susținerea procesului de ajustare structurală, ar fi util ca acordarea diferitelor facilități de care ar urma să beneficieze producătorii agricoli, în mod direct, să aibă loc numai pe bază de „licitații” ghidate de îndeplinirea unor criterii de performanță clar definite și predeterminate. Recurgerea la această practică ar conduce la instituirea unor reguli precise ale „jocului”, și-ar oferi producătorilor agricoli un ghid în adoptarea deciziilor cu efecte pe termen mediu și lung, ar asigura transparența necesară, și-ar favoriza concentrarea eforturilor bugetare pe cele mai eficiente proiecte și acțiuni.

Pentru a facilita procesul de ajustare structurală prin politica de credit o semnificație deosebită o prezintă trecerea, de la preponderența absolută a creditelor de producție la un sprijin substanțial al procesului investițional. Câteva soluții: reglementarea Creditului agricol; formarea cadrului legislativ și instituțional necesar apariției și dezvoltării creditului mutual agricol; extinderea semnificativă a activității Fondului de Garantare a Creditului Rural pe baza atragerii de noi resurse din sistemul bancar, de la investitori strategici din țară și din străinătate concomitent cu formarea și dezvoltarea unei autentice piețe de garanții pentru producătorii agricoli; stimularea băncilor de a-și angaja resursele proprii în creditarea unor proiecte investiționale ale producătorilor.

Un al doilea obiectiv explicit prioritar al politicii agricole ar trebui să-1 constituie organizarea piețelor. Ca direcții de acțiune se impune atenției:

- organizarea ofertei prin sprijinirea procesului de concentrare a capitalului (finciar și de exploatare) în exploatațile / întreprinderile particulare; accelerarea restructurării și privatizării societăților comerciale cu capital majoritar sau integral de stat; transformarea actualelor asociații agricole în autentice cooperative; dezvoltarea cooperăției rurale în sferile tradiționale ale acesteia; organizarea producătorilor în asociații profesionale pe produse / grupe de produse etc;

- crearea unui sistem de promovare a concurenței în sfera cererii de produse agricole ca de altfel și în cea a furnizării de input-uri necesare producătorilor prin susținerea proceselor de demonopolizare, facilitarea intrării de noi operatori; dezvoltarea piețelor de gross și a burselor de mărfuri etc.

- formarea infrastructurii fizice și mai ales a celei informaționale. Acest din urmă factor prezintă un rol determinant în orientarea producției și adoptarea deciziilor referitoare la investiții.

- crearea unui sistem de control al piețelor sub raportul standardelor de calitate și controlul originii produselor.

2. Premisele favorabile desfășurării procesului de ajustare structurală ar crea și introducerea unei distincții clare între politica de preț-piață și politica de susținere a veniturilor producătorilor agricoli.

O contribuție notabilă, ar putea să o aducă o politică de preț – piață orientată spre:

- crearea unui sistem eficient de stabilizare a piețelor;
- limitarea intervenției puterii publice numai pe piețele produselor care pot constitui obiectul unor exporturi semnificative și rentabile pe termen lung;
- formarea de stimulente reale pentru promovarea proceselor de ajustare structurală și dezvoltarea unor activități/produse competitive pe piața internă și piețele internaționale;
- generarea unor semnale pertinente pentru alocarea rațională a resurselor de către producătorii agricoli.

Cerințelor relevante le poate răspunde un preț de intervenție aliniat la evoluția prețurilor pieței externe și administrarea acestui preț prin instituirea unui sistem de plăți compensatorii sau formarea de stocuri de intervenție.

3. Un aport însemnat la dinamizarea procesului de ajustare structurală ar putea să îl aducă adoptarea și promovarea unei concepții pragmatice în dezetatizarea societăților comerciale din agricultură și sectoarele conexe.

Obiectivul fundamental al procesului de privatizare îl constituie deblocarea activelor și, pe această bază, punerea în valoare a resurselor economiei naționale. Pentru societate hotărâtor este sporul de valoare adăugată care poate fi asigurat prin utilizarea rațională a resurselor în etapa postprivatizare. Nivelul la care este evaluat patrimoniul supus privatizării prezintă o importanță secundară. Eventuala „pierdere” față de valoarea contabilă este de presupus că este oricum mai mică decât prejudiciul cauzat de blocarea unor resurse care nu produc nimic sau produc ineficient. În acest context, accelerarea reală a

procesului de privatizare s-ar asigura prin stabilirea unor reguli clare și transparente și adoptarea unei strategii de dezestatizare de jos în sus, pe baza forțelor pieței, prin aplicare de o manieră flexibilă a unei mari varietăți de metode care să apropie valoarea ofertei de privatizare de disponibilitățile de capital existente pe piață. O contribuție pozitivă o prezintă și dezvoltarea burselor de valori, a fondurilor de investiții și mutuale, a contractelor de servicii cu instituții specializate, formarea și extinderea pieței secundare a activelor.

4. Ajustarea structurală a agriculturii românești în direcția formării unor agenți economici competitivi în condițiile unei economii deschise este condiționată și de restructurarea asociațiilor agricole existente în autentice cooperative agricole, organizate și gestionate conform principiilor și modalităților de funcționare a cooperăției moderne, conturate de o îndelungată practică a țărilor din Europa Occidentală. Transformarea asociațiilor agricole în autentice cooperative moderne este dependentă de soluționarea a cel puțin două probleme mari: crearea cadrului legislativ și instituțional adecvat; asigurarea unui sprijin financiar din partea statului indispensabil în faza inițială de dezvoltare a cooperăției agricole.

Legile de bază care ar favoriza dezvoltarea cooperăției rurale nu au fost încă adoptate. În același timp, sprijinul financiar din partea puterii publice pentru dezvoltarea mișcării cooperatiste este practic inexistent.

Spre deosebire de situația existentă în România, în majoritatea țărilor europene cooperativele, fie că au un regim fiscal special, fie că beneficiază de scutiri totale sau parțiale de la impozitele normale. Realizând că întreprinderile cooperatiste pot dificil să își finanțeze activitățile într-o economie concurențială, unele țări ale Uniunii Europene au oferit finanțări cooperativelor agricole, de la Guvern și / sau organizații cooperatiste pentru înfăptuirea unor obiective specifice.

5. Sub raport instituțional restructurarea agriculturii este dependentă de formarea unor puternice organizații profesionale ale producătorilor agricoli – pe produse și / sau grupe de produse – ca o condiție indispensabilă a dezvoltării unui real parteneriat între puterea publică și agenții economici; principalii „actori” implicați în viitorul agriculturii românești.

BIBLIOGRAFIE

1. Bulgaru M., – „Starea de criză a agriculturii românești și posibile căi de redresare”, *Economistul*, București, 12 februarie 1993.
2. Davidovici I., – „Formarea de autentici agenți economici – condiție a restructurării agriculturii”, *Oeconomica* nr. 5, 1993, p. 67.
3. Dumitru D., și colaboratori – „Politica agricolă” în perspectiva aderării la Uniunea Europeană”, *Studiu realizat în cadrul IEA-INCE*, București, iunie, 1995.

4. Dumitru D., și colaboratori – „Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței”, CIDE, București, 1995.
5. Gavrilescu D., – „Economia agroalimentară – delimitări, premise, anticipări”, Ed. Expert, București, 1996.
6. Grigorescu C., și colaboratori – „Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european 1989”, Ed. Expert, București, 1993.
7. Nistorescu N., și colaboratori – „Tendențe și perspective ale agriculturii și politicii agricole în lume”, studiu realizat în cadrul Institutului de Economie Mondială, București, 1995.
8. Porter M., – „L'avantage concurrential”, Inter Editions, Paris, 1986.
9. Răuță C., Lazăr T., – „Condiții de bază pentru o agricultură durabilă și competitivă în România”, studiu realizat în cadrul A.S.A.S., București, 1995.
10. *** – România – Strategy for the transition in agriculture, The World Bank, March, 1994.
11. *** – „Sectoarele cooperatiste pe scurt”, studiu elaborat în cadrul MAA, Programul PHARE, Unitatea de Consultanță pentru Politici Agricole, București, 1995.

CONTACTAREA ROMÂNIEI LA CARTA EUROPEANĂ A SPAȚIULUI RURAL

Dr. Floarea BORDÂNC

1. Asfixierea socialismului european și restructurarea conjuncturilor

Asfixierea socialismului, un fenomen remarcabil pe plan ideologic, se produce prin zdrobirea formei comuniste unice, de către revoluțiile populare din Est și prin paralizarea formei sale democratice, de către revoluțiile juridice din Vest. Această dublă presiune a fost favorizată de criza interioară, proprie de sistem.

După introducerea „programului șoc” de către Polonia, la 1 ianuarie 1990, toate celelalte țări europene fost-socialiste au întreprins, la nivele și intensități diferite, importante reforme de liberalizare a propriilor economii și de apropiere a funcționalității acestora de cea a economiilor de piață, de tip occidental. Consecința imediată a reformelor întreprinse a fost deteriorarea profundă a producției și a venitului real, precum și agravarea fondurilor bugetare.

Totodată, revoluțiile juridice din Vest urmăresc:

- instalarea mării piețe neolibérale în Uniunea Europeană. Aceasta ar corespunde cu crearea unui spațiu „fără frontiere interioare”, în care este asigurată libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor;

- tranziția către o uniune monetară, care se vrea realizată nu mai târziu de ianuarie 1999. Interesul ajustării parității schimburilor ține de faptul că nivelele acestora sunt mai flexibile decât prețurile și salariile.

Către o nouă conjunctură europeană... Refluxul Rusiei de după 1990 și incertitudinile în evoluția statelor fostului stat sovietic au favorizat relațiile celorlalte țări din Europa Central-Estică cu țările occidentale.

Politicienii analiști afirmă că, fără ajutorul occidental continuu și de durată, probabilitatea ca țările respective să realizeze tranziția economică și să se integreze economiei internaționale rămâne foarte slabă. Un simplu ajutor însă nu este suficient. Eficacitatea sa va depinde de definirea unor obiective clare, de coordonare și coerență a eforturilor occidentale. Se poate discuta deja despre un proces cu dublu sens, prin care finanțele, resursele umane (prezența în teritoriu, asistență tehnică, formare) și piețele occidentale sunt accesibile țărilor din Est, în timp ce acestea realizează reforma economică în etape credibile și decisive.

2. Dezvoltarea durabilă și protecția spațiilor naturale și rurale – principalul obiectiv al Cartei Europene a Spațiului Rural

Aderarea sau integrarea fostelor țări socialiste la organismele politico – economice europene (Consiliul Cooperării Nord – Atlantice, Uniunea Europeană) sau la unele programe de dezvoltare subsidiare (vezi Carta menționată) este o practică constructivă în spiritul unei tranziții plan – piață autentice. Procesul de conectare însă este deosebit de complex și anevoios; pe baza unor programe normative, urmărindu-se crearea unei compatibilități complexe între partea integrată și partea integratoare.

Cât privește primul proiect al Cartei Europene a Spațiului Rural, elaborat în ianuarie 1995 de către Comisia de agricultură și dezvoltare rurală din cadrul Consiliului Europei, acesta definește principiile directe comune statelor membre ale Consiliului Europei, în politicile de amenajare și dezvoltare durabilă a așezărilor.

În concepția Comisiei, criza de identitate a spațiului rural (definită prin crize economice de supraproducție în Vest și de subproducție în Est, printr-un exod rural important, prin alterarea culturii materiale și spirituale etc.) poate fi stopată și remediată prin reconstruirea și conservarea unui „spațiu rural viu”. Noțiunea exprimă o corelație socio-economică-ecologică ce se va materializa în următoarele condiții.

- de promovare anticipată a unui „**sector agricol viabil**”, capabil să-și păstreze capitalul uman și să atragă noile activități economice;
- de relansare a pluriactivității (prin reinstalarea unor activități neagricole – meșteșugărești, industria artizanală, agro – turism, agro – business etc.);
- de favorizare a menținerii industriei mici și mijlocii;
- de asigurare a unei infrastructuri adecvate, privind transportul, căile de comunicații, serviciile;
- de garantare a securității aprovizionării alimentare a populației;
- de îmbunătățire a accesului la educație, cultură;
- de stabilire a unor programe de sensibilizare față de ocrotirea mediului natural și față de conservarea patrimoniului istoric și cultural al spațiului rural.

Între acțiunile – menționate, „promovarea anticipată a unui sector agricol viabil” constituie promotorul tuturor celorlalte componente. În același timp, valoarea sa pluriintegratoare se identifică cu una dintre marile mize, marile garanții ale viitoarei integrări a României și respectiv a țărilor PECO-10 (Pays de l'Europe Centrale et Orientale) la Uniunea Europeană.

Caracterul competițional al integrării (din cele zece țări aspirante, Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, România, Bulgaria au semnat acordul de asociere la UE, în timp ce Estonia, Lituania, Letonia și Slovenia sunt în curs de realizare al conectărilor) necesită ca orice reflecție asupra modelului agricol românesc de tranziție să nu rămână la nivelul unei investigații în sine, ci să fie extrapolată, cel puțin și pe cât posibil, la nivelul spațiului est – european. Sco-

pul acestor demersuri cognitive nu este de a imita mecanisme în constituirea modelului agricol viabil, ci de a consemna particularitățile și disparitățile teritoriale distincte ale reformei agrare est-europene, cu rol de reper în propria-i desfășurare. Aceste consemnări pot avea importanță de principiu în politica regională, în derularea extinderii prin integrare.

Așa cum rezultă și din Cartă și după cum practica agricolă o cere, un sistem agricol viabil – „coloana vertebrală a spațiului rural” nu se poate instala și nu poate funcționa în afara unei societăți rurale organice, bazată pe tipul de proprietate privată, pe stimularea inițiativei individuale, a competitivității și a concurenței.

Este motivul pentru care, în continuare se vor dezvolta câteva considerații asupra procesului de instalare a sistemului agricol privatizat în România, comparativ cu cel al țărilor central est-europene, potențial concurente la conectare și la integrare.

3. Similitudini și particularități ale sistemului agricol de tranziție și variația dimensiunii temporare a conectării, a integrării

Reflecțiile cu privire la oportunitatea, esența și stadiul actual al reformei agrare, prin care se construiește modelul agricol de piață în România, respectiv în țările est-europene provin din asimilarea și adaptarea unor construcții conceptuale și metodologice, precum și a unor concluzii emise asupra faptului, care se regăsesc în raportul științific „Modele agricole în Europa de Vest și Europa de Est”.

Între factorii generatori de disparități teritoriale și dinamici oscilatorii în aplicarea reformelor structurale și a privatizării economiei în general se impun cu notorietate:

- dimensiunea moștenirii economice comuniste;
- lupta dintre inerția vechiului și dinamismului noului;
- gradul de implicare a statului în reformă ca partener economic;
- istoria națională;
- conjunctura externă (europeană sau internațională).

Evoluția societății rurale europene a înregistrat în ultima sută de ani o bifurcație remarcabilă; momentul inițial al acestei etape constituindu-1 „Europa marilor domenii”. Astfel, dacă în Europa Occidentală are loc formarea progresivă a țăranimii independente și proprietare de pământ, la Est de Elba, procesul este blocat de cel de al doilea „servaj” (Mărie – Claude Maurei, 1992).

Marea proprietate socialistă de după 1950 a conservat o expropriere funciară predecesoare formării sale, iar țăranimea, cu unele excepții a rămas dominată până în prezent.

În această a doua parte a Europei, reformele agrare dintre cele două războaie mondiale au promovat un anume tip de țăranime proprietară de pământ și autonomă în activitatea sa, cu structuri și mentalități parțial și diferențiat consolida-

te. De asemenea, reformele agrare de după cel de al doilea război mondial au generat procesul de divizare a marilor domenii și constituirea unei structuri agrare puternic parcelate, care va funcționa până la instalarea marilor unități socialiste (cooperatiste și de stat). Se declanșează o ruptură ireversibilă a logicilor exploatațiilor țărănești, care nu avuseseră timp suficient să se consolideze.

Colectivizarea și etatizarea socialistă a pământului și a mijloacelor de producție în mari exploatații au produs o ruptură majoră între țăranii de altă dată și membrii CAP sau lucrătorii salariați din fermele de stat; în numele progresului realizându-se lichidarea societății tradiționale țărănești și a sistemului de valori ale acesteia.

În majoritatea țărilor PECO – 10¹, anterior tranziției, cvasitotalitatea terenurilor cultivate aparțineau exploatațiilor colectiviste (80% din total agricol în Ungaria, 68% în Republica Slovacă, 62% în România, 61% în Republica Cehă) și fermelor de stat (Bulgaria, Lituania, Letonia, Estonia, între 90% și 96%, Republica Cehă 38%, România 20%, Polonia 19%, Republica Slovacă 26%, Ungaria 14%, Slovenia 8%). Două mari excepții sunt de semnalat: Polonia, unde sectorul privat continua să predomine agricultura centralizată și planificată cu 77% și Slovenia, unde coexistă un modest sector agricol socialist și un mare număr de agricultori „cu timp parțial de exploatare” (>90% din suprafața agricolă).

Între țările cu sector colectivizat important, Bulgaria și țările Baltice dispuneau de o gestiune de stat ca de o regulă cvasi-generală (între sovhozuri și colhozuri nefiind o diferență reală în privința gestiunii și planificarea centralizată). În Ungaria, în Republicile Cehă și Slovacă și în România, „vechile” cooperative sau ferme colective aveau un rol mai important și beneficiau de o maijă de libertate mai mult sau mai puțin extinsă (considerabilă în Ungaria și minimă în România), în aceste țări a coexistat un sector privat, redus ca pondere și cu proprietăți de talie mică (2 ha în zona montană a României) și un sector în exploatare individuală (loturile de folosință ale membrilor CAP), ale căror producții de legume și fructe și a căror producție animalieră n-au fost de neglijat.

Dreptul de proprietate, deși a fost vidat de sens s-a menținut însă formal. Astfel, în Ungaria și în Cehoslovacia, o parte din terenurile exploatare de cooperative au rămas în proprietatea membrilor cooperatori (ceea ce nu a fost cazul în România și în Bulgaria). Acestea reprezentau 39% din pământurile folosite în colectiv în cooperativele din Ungaria (unde proprietarii continuau să primească o rentă funciară) și 30% din terenurile utilizate de sectorul cooperatist în Cehoslovacia.

Oscilația fostelor regimuri socialiste est – europene între reformism (Ungaria și Cehoslovacia), para – pluripartitism, cu totul original în Polonia, (fuziunea între biserica catolică-un puternic opozant al partidului comunist și sindical a dus la formarea partidului nemarkist „Solidaritatea”) și centralismul excesiv (impus de partidele comuniste „îmblânzite” din România, Bulgaria, Albania); importanța, gradul de autonomie și modul de articulare între cele trei tipuri de exploatare agricolă caracteristice – fermele de stat, cooperativele agricole de

producție, gospodării private – individuale; ponderea unei moșteniri țărănești inegal conservate; gradul de eterogenitate a colectivismului reprezintă factorii de bază, care justifică varietatea strategiilor tranziției plan-piață, în agricultura țărilor respective.

Procesul de decolectivizare – privatizare se realizează prin două căi:

- de restituire a bunurilor în natură sau de indemnizare, de despăgubire (sub forma bonurilor de proprietate), neantrenând o restituire efectivă a proprietăților (cazul majorității țărilor implicate);

- de redistribuire a pământului celor îndreptățiți prin lege și de împărțire a bunurilor celor care urmează să le folosească (cazul României, Albaniei etc).

'PECO-10 = cele 10 țări central est – europene, care au semnat sau sunt în curs de semnare a acordului de asociere la UE (Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, România, Bulgaria, Estonia, Lituania, Letonia, Slovenia).

De asemenea, în majoritatea cazurilor, exploatațiile colective se transformă în cooperative private, în asociații de producător sau în alte entități comerciale. Cea mai mare parte a fermelor de stat au fost privatizate sau sunt în curs de privatizare (prin transferul proprietății activilor neagricoli sau prin închirierea terenurilor rămase în proprietatea de stat), transformându-se în societăți de capitaluri, exploatații individuale sau în alte forme de exploatație agricolă.

În România, privatizarea a afectat cu preponderență sectorul cooperatist (prin desființarea celor 3686 CAP și 174 AEI, care reprezentau aproximativ 64% din totalul agricol); fermele de stat transformându-se în societăți agricole comerciale cu păstrarea propriului capital de stat.

În anul 1993, din cele 9 milioane hectare agricole, redistribuite aproape în totalitate cu certificat de posesie la 5 milioane persoane (prin Legea nr. 18/91), 39% aparțineau exploatațiilor agricole asociative (asociații familiale, care dețineau în 1993, 19% din suprafața redistribuită și aveau o suprafață medie de 160 ha, și asociații cu personalitate juridică, care, dețineau 20% din suprafața redistribuită și aveau o suprafață medie de 450 ha) restul reprezenta noile exploatații private individuale (cu o suprafață medie de 2 ha).

Renașterea polimorfă a agriculturii familiale în țările post – comuniste pe un statut juridic puternic mozaicat a particularizat în România, mai mult ca oriunde, preponderența tipului țărănesc de subzistență, decapitalizat și fără să beneficieze multă vreme de o politică protecționistă și stimulantă.

Condițiile cu totul specifice de constituire și de funcționalitate a celor trei tipuri menționate (reformă în derulare; privatizarea secvențială ca domenii agricole afectate și parțială – ca legislație corespunzătoare; înregistrarea unei proprietăți para-private etc) le atribuie un caracter instabil aleator și efemer. Ca urmare, este dificil și poate prematur de a stabili tipul optim, ca eficiență economico-socială. Datorită condițiilor menționate, toate sunt într-un impas de expresivitate (randamentul lor fiind sub nivelul capacităților productive ale sistemelor agro – pedo – climatice, pe care se greșează), deși în mod diferențiat toate produc.

Studiul științific, „Mutation et transition des modes de production agricole en Europe de l'Ouest et de l'Est” (cu participare națională și având coordonator pe sociologul Hagues Lamarche – Universitatea Paris oferă, de asemenea, o serie de similitudini ale tranziției agricole est – europene, ce se pot constitui puncte esențiale în și ca dimensionarea acestora pe linia integrării.

Rezultatele anchetelor socio-economice locale, întreprinse în câteva eșantioane pentru Polonia, Republica Cehă, Ungaria și România arată că, deși relația „moștenire și istorie – strategie – tip de reformă” particularizează în mod diferit de la o țară la alta, se poate depista un anumit specific comun țărilor central europene, în privința noilor structuri sociale de producție agricolă.

Sintetizând și structurând logicele de analiză folosite în raport, se construiește o schemă conceptuală, care redă tipurile noi de exploatare agricolă din partea central – europeană.

Deci, pe un sistem de axe rectangulare se consemnează două logici importante în definirea tipurilor actuale de exploatare, ambele putând avea o prezență „slabă sau puternică”. Pe axa ordonatelor se notează logica P, ce exprimă gradul de conștientizare și de receptivitate a privatizării de către „noii actori sociali” (o anumită atitudine față de proprietate, de lucru, de bani, de spațiu), iar pe axa absciselor se notează logica T, ce exprimă structurile de producție propriu-zise (suprafață, sistem de producție, nivel tehnic, raportare la piață etc.); unde: P_p – prima logică P, de intensitate puternică;

P_s – prima logică P, de intensitate slabă;

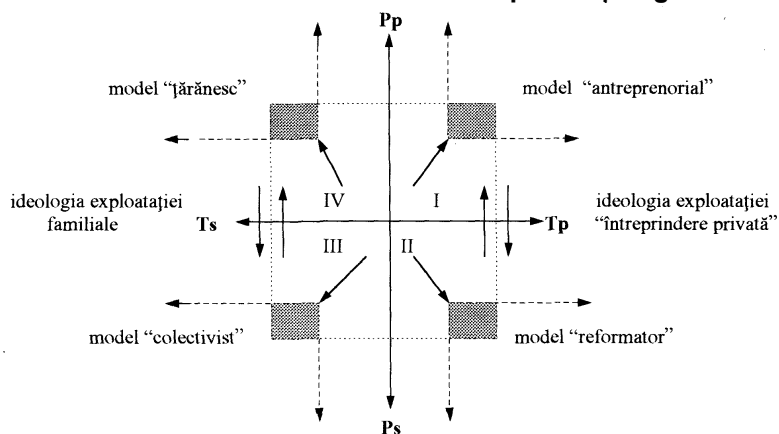
T_p – a doua logică T, de intensitate puternică;

T_s – a doua logică T, de intensitate slabă, în plus, se remarcă trei spații de definiție posibilă: □ spațiul optimal;

—* = antespațiu, de construire; = post spațiu, de disipare.

După modul cum se grupează punctele de anumite coordonate (valori ale variabilelor) se identifică patru modele agricole caracteristice:

Structura noilor forme sociale de producție agricolă

a) Modelul antreprenorial (I). Este reprezentat de exploatații independente, de tip profesional, cu o talie de circa 20 hectare, conduse de specialiști sau de tehnicieni ai fostelor ferme de stat sau cooperatiste supuse privatizării. Pentru mulți dintre antreprenori, investiția de capital pentru a cumpăra pământ și utilaje, pentru a construi diferite clădiri este prioritară. Suprafața adoptată, gradul de mecanizare, modul de a obține valoare, specializarea producției sunt câțiva factori ce le asigură o integrare relativă la sistemul pieței. Modelul este cvasiabsent în Ungaria și mai bine conturat în Polonia și Republica Cehă.

b) Modelul marii exploatații reformate (II). Se constituie după noua ideologie a întreprinderii de piață și este practicat, atât de proprietari, cât și de neproprietari. Privatizarea îmbracă o formă societară, în participarea lucrătorilor la capitalul exploatației sub formă de acționariat. Și la nivelul acestui model se întâlnesc unele exploatații comerciale, în funcție de gradul de mecanizare și de raportare la piață. După anchetele întreprinse se constată că modelul respectiv se regăsește în Republica Cehă și Ungaria.

Deosebit de semnificativă în geneza acestor două modele este originea majorității lucrătorilor intervievați, provenind din familii care posedau mai mult de 20 hectare înainte de colectivizare. Deși atașamentul lor față de patrimoniul material a fost afectat de „revoluțiile sociale”, sistemul esențial al valorilor a rămas înrădăcinat în neam.

c) Modelul colectivizat (III). Adepții acestui model refuză în totalitate sau parțial ideea privatizării; unii salariați ai fermelor de stat optând pentru menținerea proprietății de stat, după cum și unii membrii cooperatori optează pentru o formă de proprietate mixtă. Ideologia acestui model este dominată de imaginea contractului social „puțină muncă, multă securitate” și de paradigma egalitară, căruia îi stă la bază. Originea socială precară a „colectiviștilor” motivează în bună parte cele afirmate.

Aproape un sfert din numărul acestora sunt moștenitori ai unor salariați agricoli și circa 70% din grupul interviuat provin din familii fără pământ. Producția vegetală este principală. Exploatația agricolă nu este percepută ca o activitate de bază, ci ca o activitate complementară, destinată inclusiv subzistenței. Și totuși există cooperative care nu se încadrează în întregime schemei de analiză precedente.

Aceste exploatații sunt mai bine organizate, specializate în producție animală (Republica Cehă) sau în producție vegetală (Ungaria) și sunt cu mult mai integrate pieței (ca intrări și vânzări). De asemenea, loturile individuale ale cooperativelor reprezintă, în cea mai mare parte, un embrion de exploatație.

d) Modelul exploatației țărănești (IV). Se desfășoară la nivelul proprietarilor individuali pentru care restabilirea dreptului de proprietate este esențială. În accepțiunea lor, suprafața ideală a unei exploatații este de mai puțin de 20 ha. Aici se includ și micile exploatații familiale integrate într-o structură cooperatistă (vezi „cooperativele speciale”, de mici proprietari din Ungaria).

Și în acest caz există tendința de lărgire a proprietății, fie prin cumpărare de pământ, fie prin recuperarea propriilor pământuri. Modelul pune în relevanță un sistem de valori axat pe un proiect de familie și nu de întreprindere, neacordându-se prioritate investițiilor productive, ci ameliorării habitatului sau / și ajutorului instalării descendenților.

În contrast cu primele două modele, persoanele interviewate care se regăsesc în „modelul țărănesc” au o origine muncitorească, mai puțin calificată. Acest model călăuzește proiectul reconstituirii exploatațiilor familiale, care pe moment au, puține șanse de a evolua rapid către un tip de fermă mai integrată pieței. O mare parte din exploatații funcționează într-un sistem autarhic și manifestă un pronunțat caracter de subzistență.

Ideologia exploatației „întreprindere societară – asociativă” definește modul de organizare a producției în modelele agricole „antreprenorial” și „reformator” și cuprinde cooperative de proprietari, asociații de producători, societăți de capitaluri, alte unități comerciale. Cooperativele de proprietari, care succed vechile exploatații colectiviste, dețin o pondere însemnată în Ungaria (37% din suprafața agricolă), Republica Cehă (49%), Republica Slovacă (60%).

Ideologia „exploatației individuale” este comună tuturor țărilor central-est europene, înglobând un tradiționalism mai mult sau mai puțin afectat de fostul sistem economic socialist, aceasta fundamentează actuala exploatație agricolă țărănească. Marea majoritate a exploatațiilor de acest fel sunt de talie mică și foarte mică și sunt orientate către autoconsum și o comercializare restrânsă.

În Ungaria și în Republica Cehă au apărut exploatații individuale mijlocii de tip occidental, bazate pe logica familială, de articulare puternică între capital, muncă și familie (ceea ce le asigură un mod veridic de inserție la piață). Numărul lor este încă limitat, dar progresează continuu.

În Ungaria, exploatațiile private propriu-zise dețin 19% din totalul agricol. În 1994, circa 70 de mii exploatații erau de talie mijlocie (10-30 ha), în timp ce micile exploatații erau estimate la circa 1,2 milioane de unități.

În Republica Cehă, la începutul anului 1994, un număr de 52 de mii exploatații de tip individual dețineau 1/5 din suprafața agricolă. Patru cincimi din acestea erau de talie mică (au mai puțin de 10 ha, cultivând în medie 2,3 ha) și aveau o funcție de supraviețuire predominantă sau produceau pentru o piață locală. Exploatațiile de tip profesional ocupau 680 mii hectare (în medie, 73 ha/exploatație); un număr de o mie de unități dețineau mai mult de 100 ha/unitate.

În Polonia și în Slovenia, unde sectorul agricol privat ocupa un loc important, reforma structurală antrenează mai puține bulversări. În primul caz, se prevede o oarecare creștere a taliei exploatațiilor private, concomitent cu transferul unor pământuri din vechile ferme de stat (talie mică a exploatațiilor private rămânând, în general, un handicap structural). În cel de al doilea caz, se pune accentul pe promovarea pluriactivității gospodăriilor rurale și pe instalarea unei agriculturi polyvalente.

Perceperea stadiului reformei agrare din România s-a făcut, în mare parte, după aceiași indicatori de investigare și indici de reformă.

Pentru anul de referință 1994, mai mult de trei milioane de exploatații individuale¹ dețineau 5,6 milioane hectare (51% din suprafața agricolă de redistribuit), ceea ce înseamnă o talie medie de 1,8 hectare. Aceste micro – exploatații sunt îndreptate, în mod esențial, către autoconsum (un oarecare surplus fiind comercializat pe piețele de proximitate).

O altă parte din exploatațiile individuale, rezultate din redistribuirea funciară definită prin aceeași Lege 18/91 s-au regrupat în asociații familiale (un număr de 18 mii unități dețineau circa 2 milioane hectare, cu o suprafață medie de 114 hectare).

Aceste noi structuri se diferențiază prin disponibilitățile de bază materială și de capital și prin condițiile de acces la piață. Este foarte dificil a le distinge (în mod frecvent, același proprietar cultivă individual o parte din pământul său, iar restul într-o asociație).

Evoluția celei mai mari părți din exploatațiile menționate depinde de politica agrară (care, până în prezent a fost total incoerentă), de ritmul și de modul cum se aplică Legea 18/91. Aceasta a creat adesea o situație economică artificială și confuză. În asemenea climat se constată că modelul „exploatației individuale” întârzie să se dezvolte și să se definească, în timp ce cel „asociativ” se poate substitui ușor modelului cooperatist.

Pe ansamblu, la nivel est-european, două serii de determinante sociale pot devia traiectoriile structurilor agricole către un model individual sau asociativ: posesia unui capital economic (care poate fi sau nu de origine patrimonială) și posesia unui capital cultural (perceput ca un ansamblu de aptitudini și de competențe favorabile inițiativei și inovației), (H. Lamarche și Mărie – Claude Maurei, 1996). De asemenea, unitățile de producție agricolă purtătoarele modelelor ce se prefigurează și care au fost expuse anterior², prezintă o dihotomie funcțională exploatațiilor care funcționează într-un sistem autarhic opunându-li-se celor care sau integrat mai mult sau mai puțin pieței.

Ceea ce tinde să măsoare eficiența economică și echitatea socială a reformelor agrare întreprinse în spațiul est-european sunt șansele dezvoltării agriculturii individuale (devenite mai concludente în țările central europene decât în România). Într-adevăr, rezultatele cercetărilor socio- economice întreprinse în Polonia, Cehia, Ungaria certifică existența, deși într-o pondere redusă, a unei populații de „ayants – droit”, susceptibilă ideologic și material de a concretiza acest gen de dezvoltare agricolă. Procesul este însă stopat de mul-

¹ La care se adaugă și procentul de până la 30% a unor proprietăți nou private date în exploatație asociativ – juridică.

² Există o similitudine evidentă între modelele colectiviste și țărănesc și noile tipuri de exploatație agricolă – asociativ juridic și individual – din România.

țimea exploatațiilor de supraviețuire, deficitare în mijloace materiale și financiare, rămase în așteptarea definirii unei politici agricole mai explicite.

Privatizarea reală a agriculturii și crearea unui mediu economic corespunzător (amonte, prin înlăturarea regresiei tehnologice și aval, prin liberalizarea marketingului produselor agricole) vor permite relansarea acestei activități economice la nivel național, căpătând, totodată, valențele necesare în susținerea integrării.

BIBLIOGRAFIE

1. Florian Violeta, Sârbu Aurelia și colab. – Satul românesc contemporan, CIDE, București, 1993.
2. Florian Violeta, Sârbu Aurelia – Gospodăria rurală în diverse contexte teritoriale – tipologie, strategie, modele de funcționare în „Spațiul rural: inerții și noi dinamici”, CIDE, București, 1994.
3. Gavrilescu Dinu – Economia agroalimentară. Delimitări, premise, anticipări, București, Ed. Expert, 1996.
4. Voicu R., Moga T. – Întreprinzătorul și managementul unității agricole, Tribuna economică, București, 23/1993.
5. Voicu R., Moga T. – Noile structuri în economia agrară, Revista „Fermierul”, București, nr. 7/1995.
6. Zahiu Letiția – Economia și organizarea unităților agricole, Lito ASE, 1993.
7. * * * – România – Strategy for the transition in agriculture, The World Bank, March, 1994.
8. * * * – „Sectoarele cooperatiste pe scurt”, studiu elaborat în cadrul MAA, Programul PHARE, Unitatea de Consultanță pentru Politici Agricole, București, 1995.

TEHNOLOGII PERFORMANTE ÎN PRODUCȚIA ANIMALĂ FOLOSITE NEPERFORMANT. NUTRIȚIA

Dr. doc. Gh. BURLACU

Cea mai mare parte din producția vegetală, peste 80% este utilizată de animale, fie direct, fie ca subproduse după o prealabilă prelucrare, în scopul obținerii unor alimente sau a unor materii prime folosite în industrii, în primul rând cea alimentară .

Există, de fapt, două categorii mari de factori care determină acest proces de conversie a producției vegetale în produse animale și anume, factori de natură endogenă, care țin de specia, rasa, categoria de producție și starea fiziologică a animalelor și factori de natură exogenă, dintre care amintim, în primul rând, felul nutrețului și, mai ales, modul judicios de asociere în rații de hrană, mediul ambiant și tehnologiile de exploatare, performanțele animalelor depinzând astfel de baza lor ereditară, dar și de condițiile de mediu în care trăiesc (microclimatul, condițiile de cazare, tehnologia de furajare, tehnologia de creștere și exploatare). Dar factorul care influențează cel mai mult eficiența acestei conversii îl constituie structura rației și calitatea acesteia. Trebuie subliniat în această ordine de idei că așa – zisul miracol al supraproducției animaliere realizat, de exemplu, în Piața Comună Europeană, care a creat posibilitatea acesteia de a deveni, în ultima vreme, din importator, exportator de produse lactate, de carne și de ouă, se datorează în special adoptării unor sisteme bine articulate de evaluare a bazei furajere, de determinare riguroasă a necesarului de nutrienți, care să pună în valoare potențialul maxim de producție la animalele de fermă și nu în ultimul rând, a unor sisteme informatice dedicate optimizării conversiei hranei, sisteme care, accesibile fiind la nivel de fermă, dirijează, în fapt, procesul de exploatare al potențialului productiv din domeniul creșterii animalelor.

În țara noastră, o analiză cât de sumară va evidenția, mai întâi, necorelarea principalelor produse vegetale, care reprezintă hrana animalelor, nici sub aspect cantitativ, nici calitativ, cât și neoptimizarea propriu – zisă a rațiilor, neavând încă un sistem de programe pe calculator pentru adecvarea potențialului productiv al nutrețurilor la cerințele de hrană ale diferitelor specii și categorii de animale de fermă.

Asistăm de câțiva ani la cultivarea excesivă a terenului arabil din țara noastră cu cereale (porumb, grâu, orz) în proporție de peste 70% cu efecte negative din mai multe puncte de vedere. Lăsând la o parte aspectul deficitar de conservare a potențialului productiv al solului, prin lipsa unor asolamente

adevate, cu introducerea alternativă a unor leguminoase anuale și mai ales perene care să poată fixa azotul din atmosferă și să evite spălarea solurilor neinnerbate în timpul iernii, cultivarea excesivă a gramineelor anuale atrage după sine un grav dezechilibru în asigurarea unei baze furajere adecvate producțiilor optime la nivelul de ameliorare actual al animalelor la fermă. Acest fapt contravine contextului socio-economic și ecologic actual pe plan mondial, care se caracterizează printr-o trecere treptată de la o agricultură de tip intensiv la o alta mai alternativă și durabilă, mai economică și cu o atenție sporită asupra raportului: sol – plantă – animal – om. Dar efectul cel mai negativ este reprezentat de imposibilitatea ca produsele vegetale obținute pe terenurile cultivate excesiv cu cereale să poată concura la asigurarea unei baze furajere adecvate potențialului productiv al animalelor de fermă actuale. În cele ce urmează doresc să demonstrez acest fapt.

Terenurile cultivate cu cereale nu pot oferi ca bază furajeră decât următoarele nutrețuri total neechilibrate sub aspectul energo-proteic al cerințelor de hrănire și anume:

- ca nutrețuri de volum: cocenii și paie;

- ca nutrețuri concentrate: porumbul (boabe), orzul, tărâțele de grâu și eventual, grâul furajer.

Iată care sunt performanțele posibile privind conversia acestor nutrețuri în produse animaliere, în comparație cu cele care se pot obține prin utilizarea unei game de nutrețuri echilibrate energo-proteic, obținute de pe aceleași terenuri arabile, astăzi destinate exclusiv cerealelor. Prezentăm mai jos performanțele zootehnice la principalele specii și categorii de animale cu pondere în producția zootehnică din țara noastră:

- la vaca de lapte o producție excesivă de cereale nu poate oferi decât o rație care asigură, practic, mai puțin de jumătate din potențialul productiv al acestora, cam 10 kg pe zi cu un consum specific de 1,02 UNL/kg sau 2,06 g proteină digestibilă (PDI) la 1 g proteină lapte. Hrănită normal cu siloz de porumb, faină de lucernă, porumb, mazăre și șrot de floarea – soarelui, nutrețuri care pot fi obținute pe aceleași terenuri arabile, aceeași vacă poate produce 25 kg lapte adică de 2 ori și jumătate mai mult, cu un consum specific mai mic cu cca. 30% ca UNL și cu 10% ca PDI.

- la tăurașii la îngrășat diferențele în performanțele productive sunt la fel de accentuate. Astfel, dacă prin folosirea cerealelor și subproduselor acestora se poate obține la un individ cu greutate medie de 300 kg o producție de numai cca. 600 g/zi, la același animal hrănit normal se poate realiza o producție de 1500 g/zi, adică de cca. 2,5 ori mai mare. În primul caz avem un consum de cca 8 UNC/kg spor și 3,81 g proteină digestibilă la 1 g proteină carne, în al doilea, un consum de numai 5,15 UNC/kg, respectiv de 2,8gPDI/g, fiind mai redus cu 35% respectiv cu 27%.

- la porcul la îngrășat hrănit numai cu cereale și cu subprodusele acestora, sporul de greutate maxim care se poate obține este de cca. 420g/zi, dacă-i

hrănit ad libitum și numai 296, respectiv de 183 g/zi dacă-i hrănit la un nivel parcimonios de 80%, respectiv 67% din ad libitum, ceea ce, din păcate se întâmplă în practică, cu consumuri specifice care variază în aceste condiții de la 4,9 la 8,0 kg NC/kg spor. În condiții de hrănire normală, adică prin introducerea unor nutrețuri proteice în rație producția aceluiași porc poate ajunge la 682 g/zi, cu un consum specific de numai 3,23 kg NC la 1 kg spor. În plus, calitatea sporului este net superioară în acest ultim caz, aceasta caracterizându-se printr-un raport: carne/grăsime de 2/1, față de cel de 1/3 obținut la un nivel de hrănire maxim cu rații bazate exclusiv pe cereale. În tabelele 1,3 și 5 am mai specificat și care este raportul dintre cereale și nutrețuri proteice care ar trebui cultivate pe terenuri arabile ce sunt rezervate astăzi cerealelor. Remarcăm, astfel, necesitatea cultivării nutrețurilor proteice pe suprafețe de cel puțin 30% la vacile de lapte, de 55% la tăurași și de cca. 25% la porci, în condițiile în care la rumegătoare se impune și necesitatea cultivării porumbului pentru siloz și a lucernei ca plantă proteaginoasă prinsă, într-un asolament rațional multianual.

În concluzie, putem afirma următoarele în legătură cu strategia de urmat în redresarea zootehniei din punct de vedere al nutriției:

1. suprafața agricolă a țării în condițiile pedo – climatice și în curs de ameliorare, oferă posibilitatea hrănirii populației României cu produse animale-re la nivel optim mondial și obținerea unor surplusuri care pot și trebuie să fie valorificate la export, ținând cont de condițiile de profitabilitate impuse de Comunitatea Europeană (CE);

2. necesitatea restructurării culturilor agricole pornind de imperativul asigurării conversiei optime a produselor vegetale în produse animale-re, prin optimizarea rațiilor furajere în scopul obținerii producțiilor maxime, pe specii la nivelul de ameliorare a raselor și liniilor existente și în curs de perfecționare, în condițiile păstrării echilibrului ecologic necesar: sol – plantă – animal – om;

3. necesitatea organizării și asigurării unui flux normal: învățământ – cercetare – extension, care să asigure introducerea rapidă în practică a celor mai recente noutăți din știința și tehnologia creșterii animalelor.

Tabelul 1. Structura rațiilor analizate la vacile de lapte – (%) –

Nutrețul	Rația I (normală)	Rația II (în practică)
Siloz de porumb	23,3	-
Făină de lucernă	46,5	-
Coceni de porumb	-	31,9
Paie de grâu	-	31,8
Porumb	20,2	16,5
Mazăre	4,8	-
Srot de fi. soarelui	4,2	-
Tărâțe de grâu	-	18,8
Amestec de săruri și vitamine	1,0	1,0
Total	100,0	100,0
Raport: cereale / nutrețuri proteice	70/30	100/0

Tabelul 2. Eficiența utilizării celor două rații după structură și nivel de hrănire – (%) –

Specificare	Rația I (normală)	Rația II (în practică)
Nivel de ingerare kg / zi	17,77	13,33
Nivel de ingerare UNL / zi	18,17	10,19
Nivel de ingerare g PDI / zi	1589,00	701,00
Producția de lapte kg	25,00	10,00
Consum specific UNL / kg bază	0,73	1,02
Consum specific PDI / kg proteină	1,87	2,06
Producție lapte	100,00	40,00
-C.S. (UNL/kg lapte)	100,00	140,00
- C.S. (PDI / proteină lapte)	100,00	110,10

Tabelul 3. Structura rațiilor analizate la tăurași la îngrășat – (%) –

Nutrețul	Rația I (normală)	Rația II (în practică)
Siloz de porumb	25,3	-
Făină de lucernă	20,0	-
Coceni de porumb	-	39,2
Paie de grâu	-	14,2
Porumb	24,0	19,3
Mazăre	29,7	-
Tărâțe de grâu	-	26,3
Amestec de săruri și vitamine	1,0	1,0
Total	100,0	100,0
Raport: cereale/nutrețuri proteice	45/55	100/0

Tabelul 4. Eficiența utilizării celor două rații după structura și nivelul de hrănire, la tăurașul de 300 kg – %

Specificare	Rația I (normală)	Rația II (în practică)
Nivel de ingerare kg / zi	6,236	5,850
Nivel de ingerare UNL / zi	7,730	4,906
Nivel de ingerare g PDI / zi	601,000	411,000
Spor zilnic de greutate (g. / zi) din care:	1500,000	618,000
- proteină	215,000	108,000
- grăsime	393,000	80,000
Consum specific (UNL / kg spor)	5,150	7,970
Consum specific (PDI g. / g. proteină)	2,800	3,810
Producție lapte	100,000	41,200
C.S.(UNL/kg spor)	100,000	154,000
C.S. (PDI/ kg proteină spor)	100,000	136,100

Tabelul 5. Structura rațiilor analizate, la porci (%)

Nutrețul	Rația I (normală)	Rația II (în practică)
Porumb	75,0	75,8
Orz	-	17,0
Srot de soia	9,5	-
Mazăre	9,5	-
Tărâțe de grâu	3,3	4,5
Carbonat de calciu	1,2	1,2
Sare	0,5	0,5
Premix	1,0	1,0
Total	100,0	100,0
Raport: cereale/nutrețuri proteice	77/23	100/0

Tabelul 6. Eficiența utilizării celor două rații după structura acestora și nivelul de administrare

Specificare Nivel de hrănire	Rația I (normală)			Rația II (în practică)		
	ad libitum	80% ad libitum	67% ad libitum	ad libitum	80% ad libitum	67% ad libitum
Rația / cap / zi - g -	2000	1760	1467	2200	1760	1407
Spor zilnic - g -	682	502	297	425	296	183
din care: - carne - g - - grăsime - g -	408 220	338 122	205 65	136 287	94 184	65 107
Nr. zile îngrășare (până la 100 kg)	103	140	238	155	237	382
Consum specific	3,227	3,506	4,973	4,868	5,186	8,020

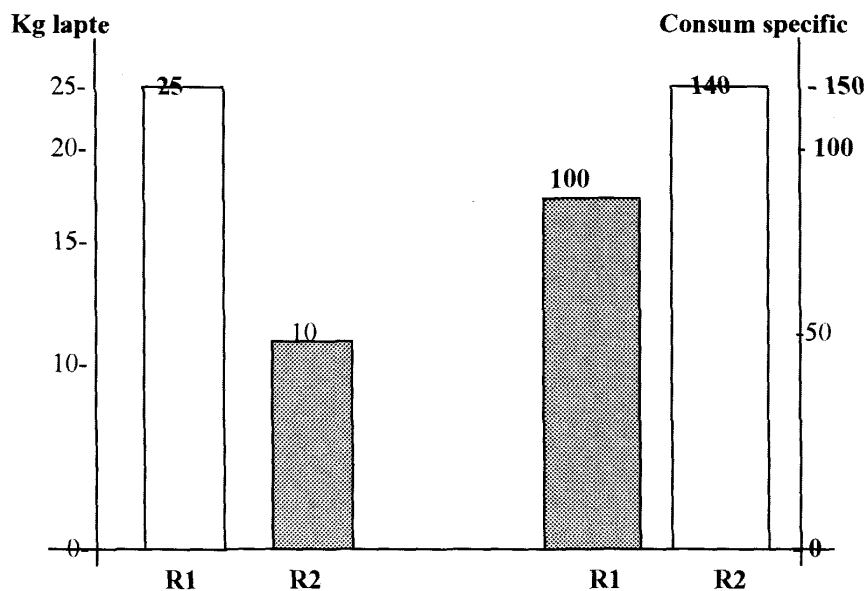
Fig. 1. Producția de lapte și consumul specific la vaci

Fig. 2 Sporii de greutate și consumul specific la tăurași

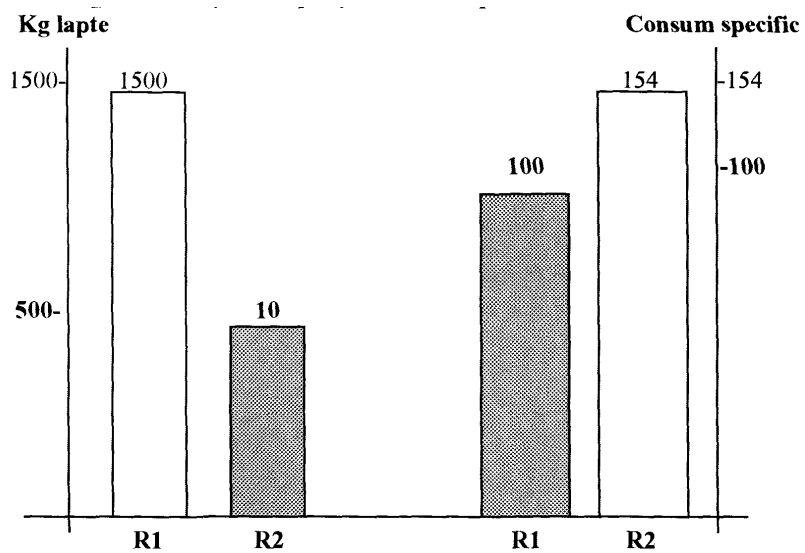
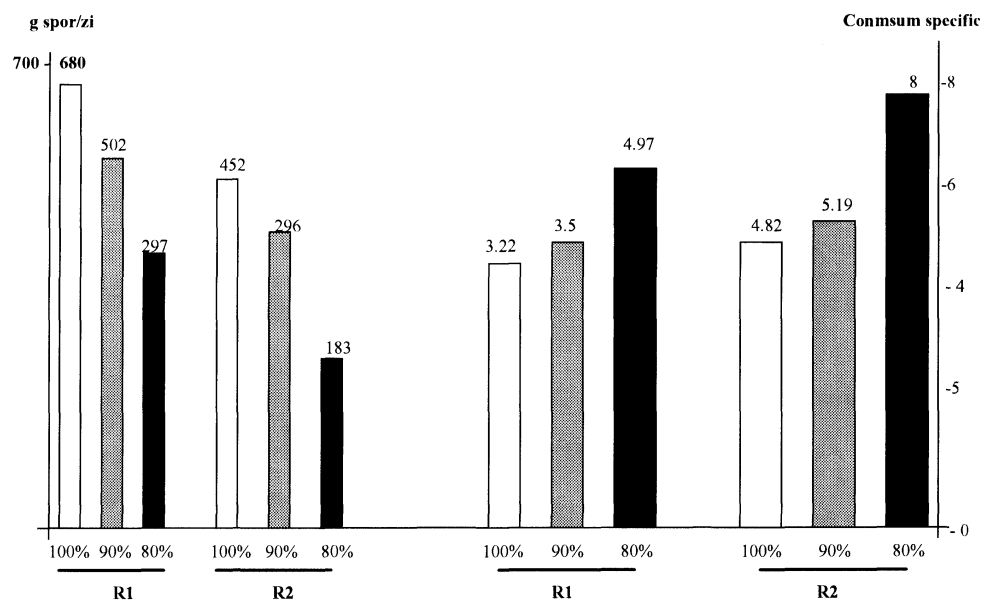

Fig. 3. Sporul de greutate și consumul specific la porci

AGROTURISMUL – VECTOR AL DEZVOLTĂRII RURALE INTEGRATE

Prof. dr. Victor MANOLE, Ștefan MITRACHE

1. Factorii apariției și dezvoltării agroturismului

Turismul constituie un factor determinant pentru progresul economic general, cu aport în creșterea produsului intern brut, la echilibrarea balanței de plăți externe și la ameliorarea calității vieții. România este o țară cu o mare disponibilitate pentru turism, conferită de resursele variate, naturale și antropice cu care este înzestrată. Prin diversele forme de relief repartizate armonios pe întreg teritoriu țării, prin clima sa propice practicării turismului în tot timpul anului, prin floră, faună și prin monumentele sale istorice și arhitectonice, România poate să satisfacă pretențiile celui mai exigent turist, român sau străin. După decembrie 1989, turismul românesc a intrat într-o etapă nouă și anume aceea a reformei economice, a așezării sale pe principiile economiei de piață.

Reforma este un proces profund, de durată și supus acțiunii unor factori mai mult sau mai puțin cunoscuți. Ca urmare, în momentul actual, turismul românesc se află într-o situație de criză. Inflația a făcut ca tarifele și prețurile practicate de hotelurile și restaurantele din stațiunile tradiționale de turism să fie inaccesibile pentru majoritatea consumatorilor. Pe de altă parte, veniturile populației sunt aproape în întregime destinate cheltuielilor alimentare; rezultă deci că resursele pentru satisfacerea altor nevoi, implicit pentru petrecerea timpului liber, sunt practic inexistente. Dar, pe măsura ieșirii din criza economică actuală și a creșterii veniturilor reale ale populației, cererea turistică se va ameliora și – având în vedere că turismul clasic va rămâne în continuare destul de scump – se va orienta mai mult decât până în prezent către alte forme de turism. Una dintre acestea o reprezintă tocmai agroturismul.

Unul dintre factorii apariției și dezvoltării agroturismului îl constituie complexitatea societății moderne. În epoca noastră, omul caută să depună un efort fizic din ce în ce mai mic, să-și ușureze munca. Astfel, pentru a-și compensa nevoia de mișcare încearcă să-și petreacă cât mai mult timp în aer liber, în mijlocul naturii. Se impune deci dezvoltarea în viitor a turismului, în general, găsirea unor noi forme și modalități cât mai diversificate de petrecere a timpului liber. Agroturismul se afirmă ca o soluție adecvată în acest domeniu. Și aceasta pentru că România dispune de un cadru natural deosebit, de spații de caza-

re în gospodăriile țărănești, unde pot fi create condiții pentru materializarea unor programe atractive de recreere și agrement.

Un alt factor al dezvoltării turismului, în general și al agroturismului, ca formă specifică de turism este reducerea duratei săptămânii de lucru. Datorită acestui fenomen oamenii dispun de mai mult timp liber pe care încearcă să și-l petreacă într-un mod cât mai plăcut. Iau naștere astfel, noi forme de turism. Asistăm, cu alte cuvinte, la o diversificare a formelor și modalităților de recreere și de petrecere a timpului liber. Preocuparea pentru găsirea unor noi „formule” de vacanță în care să se reflecte cât mai fidel posibil preferințele turiștilor și care să satisfacă cerințele unui turism ce tinde să devină un fenomen de masă, s-a bucurat și se bucură de atenția cuvenită. Alături de vacanțele combinate, mare – munte, munte – mare, tratament – excursii, în ultimul timp s-au impus, ca noi formule de concediu, satele de vacanță, sejurul în mediul rural, sejur la ferme, dar mai ales, satele turistice, atât ca necesitate, cât și ca „modă turistică”. Așezările rurale pitorești situate într-un mediu nepoluant, păstrătoare de tradiții și cu un bogat trecut istoric, în afara funcțiilor politico – administrative, sociale, economice și culturale proprii, îndeplinesc sezonier sau în tot cursul anului și funcția de primire sau găzduire a turiștilor pentru petrecerea unui sejur cu durată nedefinită. Sfârșitul secolului trecut ar putea prezenta perioada în care satele, în special cele aflate în zona de munte, au început să exercite o atracție pentru orașeni al căror număr a fost în continuă creștere și la care nostalgia pentru locurile natale a putut constitui un imbold. Înainte de a fi activitate economică, fenomenele sociale ale călătoriilor, vizitelor, ospetiei – precursori ai turismului – în localități și chiar în țări îndepărtate, sunt consemnate ca fiind determinate de sărbători tradiționale legate de activitatea agricolă, ca de altfel și de motivația religioasă.

2. Concepții și definiții

Deși acționează în spațiul rural, agroturismul și turismul rural sunt două concepte care, pentru unii autori reprezintă același lucru, iar pentru alții, sunt două noțiuni diferite.

Practica arată că aceste categorii se identifică până la un anumit nivel și-au un numitor comun care scoate în evidență elemente de identitate, de incluziune, cât și elementele diferite care le conduc la departajare, la diferențiere.

Agroturismul și turismul rural sunt activități economice complexe, cu o largă sferă de cuprindere, care pun în evidență, printr-un mecanism propriu, circulația turistică rurală. Pentru a se lămurii lucrurile, în alegerea conceptelor care trebuie utilizate când ne referim la activități de natura serviciilor turistice din spațiul rural, este necesar să prezentăm detaliat trăsăturile și sfera de cuprindere a agroturismului și a turismului rural.

3. Agroturism – definiție, sferă de cuprindere

Definiția fundamentală a agroturismului trebuie să pornească de la o căutare de soluții a gospodăriei rurale în servicii de turism, în vederea valorificării propriilor produse necesare consumului, dezvoltării și modernizării gospodăriei agroturistice.

De la această necesitate fundamentală se pot formula o mulțime de concepte sau definiții derivate, care să caracterizeze agroturismul pe segmente specializate. Pornind de la natura interesului prin care dorim să-l cunoaștem și să-l cultivăm, activitatea agroturistică poate fi definită prin explicarea acestor laturi componente ale activității care, în esență, toate gravitează în jurul activității gospodăriei țărănești, a fermei agroturistice.

Din punct de vedere al spațiului de cazare, al asigurării bazei materiale, agroturismul poate fi definit ca o activitate capabilă să valorifice excedentul de cazare existent în gospodăria țărănească, pregătit și amenajat special pentru primirea de oaspeți; care poate deveni o ofertă fermă pentru dezvoltarea turismului.

Din punct de vedere al activităților care participă la asamblarea agroturismului, îl putem defini ca un ansamblu de bunuri și servicii oferite de gospodăria țărănească, spre consumul persoanelor care, pe o perioadă determinată vin în mediul rural pentru relaxare, odihnă și agrement, cure terapeutice, tranzacții sau afaceri, pentru satisfacerea unui hobby, inițiere în arta meșteșugurilor tradiționale, pentru studii și documentare, precum și pentru multe alte activități specifice.

Din analiza modalităților de definire, deducem faptul că agroturismul trebuie tratat ca un sistem complex.

Privit ca o activitate practică, agroturismul are un caracter complex, îmbinând armonios: cadrul natural, oferta de cazare, servicii agroturistice. Toate acestea sunt puse la dispoziția turiștilor prin intermediul unor tehnici și metode care îmbracă forma unor programe oferite pieței turistice.

În ceea ce privește cadrul natural, România dispune de variate resurse naturale, resurse care, de-a lungul timpului, au fost îmbogățite și transformate prin activitatea umană. În același context însă, nu putem face abstracție de la tura negativă a activității umane și nu putem omite faptul că uneori omul a distrus anumite bogății naturale și unele segmente ale mediului ambiant.

Oferta de cazare este reprezentată de spațiul de locuit excedentar de care dispun gospodăriile țărănești sau de spațiul construit special, în scopul practicării agroturismului. Acest spațiu este pus la dispoziția turiștilor pe diferite perioade de timp, în funcție de preferințele lor și de posibilitățile concrete ale gazdei.

Serviciile agroturistice sunt foarte diverse, în funcție de caracteristicile zonei, de anotimp, de tradiții etc. Ele se pot concretiza în: servirea mesei, ser-

viciile de însoțire și călăuză turistică pe anumite trasee, inițierea în anumite meșteșuguri, posibilitatea practicării unor sporturi etc.

Activitatea agroturistică poate fi privită ca un sistem integrat de activități care se desfășoară în mediul rural, activități ce se află în relații de interdependență și care au ca scop final dezvoltarea generală a zonelor rurale, definită astfel, activitatea agroturistică poate reprezenta un instrument de măsurare a calității vieții, de cuantificare a nivelului de trai pentru anumite grupuri sociale.

Prin interacțiunea care se stabilește între activitățile și serviciile prezentate se creează o serie de avantaje sociale, avantaje de care beneficiază, atât entitatea agroturistică, cât și mediul din care acestea face parte: sunt activate tradițiile social – culturale, meșteșugărești, folclorice, se creează noi locuri de muncă. Pusă în mișcare și întreținută de mecanismul cerere – ofertă, iar precum și de un management adecvat, activitatea agroturistică conduce la apariția și dezvoltarea unor efecte în plan economic și social.

Unitatea agroturistică oferă servicii de calitate, turiștii devin consumatorii acestor servicii, iar pe măsura îmbunătățirii calității serviciilor crește cererea turistică; are loc astfel stimularea creativității și competitivității, sunt activate noi domenii de activitate aducătoare de venituri, se îmbunătățește permanent infrastructura locală. O parte din profitul obținut poate fi reinvestit pentru a constitui o nouă sursă de finanțare pentru modernizarea și dezvoltarea ofertei de cazare și de servicii.

Analizat din punct de vedere al divertismentului, agroturismul este o formă de turism cu multă varietate și unicitate în realizarea serviciilor care se oferă oamenilor iubitori de natură, cultură și artă țărănească; el oferă turiștilor posibilitatea de a-și petrece timpul liber și vacanțele într-un mod diversificat în gospodăriile familiale, precum și posibilitatea de a consuma alimente proaspete, obținute în condiții naturale și cu valoare biologică ridicată.

Resursele, existente în gospodăria rurală, sunt puse la dispoziția turiștilor prin intermediul ofertelor de programe agroturistice, care pot îmbrăca forme foarte diversificate și, de asemenea, pot crea multiple facilități:

- *servirea mesei, inclusiv meniuri tradiționale;*
- *spațiu, dotări și alimente pentru ca turiștii să-și poată pregăti singuri masa, alimentele fiind obținute în condiții naturale și având o valoare biologică ridicată;*
- *posibilitatea oferită turiștilor de a participa sau a asista la o serie de obiceiuri tradiționale din gospodărie, localitate sau zonă, cum sunt: șezători, hore sătești, colinde, hramuri bisericesti, târguri sătești, târguri tradiționale, nedei, nunți, spectacole folclorice și altele;*
- *dotări și amenajări proprii gospodăriei pentru recreere și agrement, pentru activități sportive și de întreținere etc.*

Evoluția socială și tendințele privind necesitatea petrecerii timpului liber într-un mod cât mai plăcut și divers creează premisele dezvoltării organizate a agroturismului. La acest nivel agroturismul trebuie să dispună de un manage-

ment capabil să armonizeze cadrul natural și gospodăria țărănească în scopul satisfacerii cerințelor turismului modern.

În cadrul gospodăriilor în ambientul natural, cultural și folcloric se face cu scopul de a pune la dispoziția turiștilor cât mai multe elemente pentru a defini opțiunile, în funcție de preț și preferințe. De exemplu, unii turiști pot opta pentru un grad de confort agroturistic mai scăzut în favoarea unui cadru natural, cultural și folcloric de excepție.

4. Turismul rural – definiție, sferă de cuprindere

În opinia noastră, turismul rural își desfășoară activitatea în spațiul rural, are o sferă de cuprindere mai largă decât agroturismul și dispune de o structură funcțională de servicii și cazare eterogenă.

Entitățile organizatorice ale turismului rural sunt structuri special amenajate în scopul realizării funcțiilor pentru care au fost concepute, atât din punct de vedere al utilizării cadrului construit, cât și din punct de vedere al serviciilor. În jurul acestei entități se desfășoară activități de turism specializate. Veniturile obținute din turism au un caracter permanent, serviciile sunt oferite de un personal angajat și specializat.

Activitatea de bază a acestor structuri este caracteristică prestărilor de servicii turistice și are caracter permanent.

Dintre structurile turismului rural care se dezvoltă în spațiul rural fac parte: pensiuni turistice, moteluri, campinguri, tabere școlare, tabere de creație artistică, sate de vacanță, tabere pentru activități ecologice și alte forme organizatorice create în scopul dezvoltării turismului rural.

Prin punerea în valoare a ofertei de cazare și servicii al tuturor structurilor turismului rural, prin programe de turism, se dezvoltă circulația turistică rurală. În ultima vreme, această circulație turistică este din ce în ce mai mare, cauzată de noile extensii pe care le-a căpătat turismul rural, ca de exemplu cele generate de noi forme concrete de manifestare, forme cu un pronunțat caracter cultural și ecologic.

Apar și se dezvoltă în mediul rural forme de turism având un scop în sine, forme prin care se îmbină recreerea cu activitățile practice. Aceste activități practice desfășurate în timpul vacanțelor sau al programelor sunt utile atât pentru individ, cât și pentru societate.

De exemplu, taberele școlare și de creație artistică au drept scop crearea de noi valori, descoperirea de noi talente, activarea unor noi senzori, potențiali sponsori care să promoveze creația artistică populară.

În cadrul acestor tabere, copiii și tinerii talentați își dezvoltă aptitudinile și își îmbogățesc cunoștințele în domeniul picturii, al sculpturii în lemn, modelării lutului, cioplirii pietrei. Prin intermediul acestor activități se asigură și perpetuarea unor tradiții populare românești.

De asemenea, tinerii ecologiști îngrijorați de soarta mediului și de pericolul creșterii factorilor poluanți organizează tabere ecologice. Unul din scopurile acestor tabere este acela de a curăța albiile cursurilor apelor, de a proteja anumite rezervații, de a realiza marcaje etc.

Forma turismului rural ecologic și cultural prinde contur astăzi. Se organizează și manifestări de genul simpoziunilor, colocviilor, expozițiilor cu o tematică de interes local sau cu ocazia unor atestări documentare.

Oricare dintre aceste forme de manifestare sunt benefice pentru zona în care se organizează.

Aceste manifestări conduc la creșterea circulației turistice în zonele respective și, bineînțeles, contribuie la ridicarea gradului de cultură, educație și civilizație al locuitorilor satelor și, implicit, al zonelor rurale, în ansamblul lor.

5. Agroturismul – o șansă pentru economia locală

Există în România numeroase sate care dispun de condiții naturale bune pentru practicarea turismului și care beneficiază, de asemenea, și de un cadru pitoresc, cu case și gospodării confortabile, cu oameni ospitalieri cu o tradiție culturală și artistică proprie, cu meșteșugari și artizani talentați. Dar tot atât de numeroase sunt și cazurile în care aceste zone, reprezentând un bogat și important patrimoniu local sunt puțin valorificate. Locuitorii și gospodarii satului se deplasează la oraș pentru a-și valorifica produsele proprii și pentru a-și găsi un loc de muncă.

Pentru a pune în valoare patrimoniul neutilizat și pentru a sprijini satul este necesar să găsim soluția prin care să determinăm orașul să privească la sat. Preocupările dezvoltării agroturismului vin în întâmpinarea motivațiilor de a satisface atât nevoile de odihnă și recreere activă a populației de la orașe sau din zonele aglomerate, cât și a valorificării resurselor locale care pot satisface cerințele turiștilor.

Agroturismul reprezintă o reală șansă pentru economia locală. Agroturismul organizat și asistat creează principalele motivații în antrenarea și dezvoltarea unor inițiative, a unor activități tradiționale care multă vreme au fost neglijate, a unor meșteșuguri; în consolidarea și dezvoltarea unor creații artistice locale; legarea unor prietenii, satisfacerea nevoilor materiale și spirituale ale turiștilor, activități care dinamizează viața economică locală.

Gospodăria rurală agroturistică concretizează oferta de cazare și de servicii agroturistice și creează motivația gospodarului de a pregăti și amenaja interiorul și exteriorul gospodăriei în scopul obținerii de venituri, stimulează gospodarul să investească în propria gospodărie, să dezvolte activități complementare preocupărilor sale. Gospodarul va intra în competiție, își va desfășura de acum activitatea într-un mediu concurențial și va fi obligat să devină competitiv, să ridice calitatea serviciilor și a produselor proprii pentru a fi solicitat.

Activitatea turistică oferă gospodarului posibilitatea de a pune în valoare oferta de cazare, de a valorifica în stare proaspătă sau prelucrată produse pro-

prii din gospodărie, de a presta servicii; turistul creează cererea locală de produse alimentare proaspete, produse de mică industrie, artizanat; el este amator de trasee, de recreere, solicită servicii și stimulează inventivitatea gospodarului.

Satul sau zona agroturistică reprezintă spațiul real de atracție, spațiul în care se asamblează toate elementele de dezvoltare locală. Apare interesul de susținere a satului, de îmbunătățire a infrastructurii, de constituire a unei vieți spirituale a satului. Se creează astfel suportul îmbunătățirii serviciilor publice.

Instruirea gospodarului în pregătirea ofertei de cazare, informarea turiștilor, pot fi realizate de către un „asistent” agroturistic. Acesta poate fi un agent local sau național, condiția care se impune fiind armonizarea concepțiilor tuturor actorilor implicați și a modalităților lor de acțiune.

6. Influența agroturismului în dezvoltarea economico-socială locală

Între agroturism și dezvoltarea economico-socială a zonelor rurale există o relație de corespondență, de reciprocitate.

Activitatea agroturistică, prin complexitatea ei, va contribui la dezvoltarea, în ansamblu, a zonelor rurale respective, iar această dezvoltare, la rândul ei, va determina o creștere a circulației turistice – observăm că se formează un adevărat circuit.

Așa cum s-a arătat, agroturismul este un concept complex. Pentru a determina efectele pe care el le produce, precum și modul în care influențează evoluția altor domenii, este nevoie să folosim metoda deducției, să descoperim acest concept în elementele sale primare. Fiecare din aceste elemente componente joacă un rol determinat în ansamblul respectiv și se află într-o strânsă relație de interdependență cu celelalte. Ca urmare a interacțiunii între aceste elemente componente se creează efecte imediate sau pe termen lung, efecte de natură economică, socială, culturală etc., efecte ce se manifestă în mod direct sau indirect.

Dezvoltarea ofertei de cazare conduce la apariția unui cadru construit de calitate; se îmbunătățește aspectul arhitectonic al satului. Astfel, se consolidează gospodăria țărănească. Apar, de asemenea, mutații în concepția celor care vor construi de acum înainte: vor accepta asistența unui arhitect în vederea realizării unei case funcționale. Gradul de confort al noilor construcții va fi mai ridicat, de acesta beneficiind turistul, proprietarul, cât și patrimoniul comunității rurale.

Realizarea ofertei de cazare va conduce, totodată, la creșterea veniturilor întreprinzătorului respectiv. Dacă avem în vedere cazurile în care oferta de cazare este deja existentă, nemaifiind nevoie de investiții mari, veniturile obținute vor crește corespunzător. Gospodăria țărănească care aderă la agroturism se restructurează; este preferabil ca spațiul destinat animalelor să fie cât

mai departe de locuință, circulația turiștilor prin gospodărie să nu se intersecteze prea mult cu circulația proprietarilor etc. Crește interesul gazdei pentru întreținerea casei și a întregii gospodării; pentru asigurarea curățeniei, atât în gospodărie, cât și în împrejurimile acesteia. Gospodăria este un obiectiv turistic și un loc activ de odihnă și recreere. Țăranul care posedă o gospodărie agroturistică este mai prosper decât ceilalți, ca urmare el va fi dispus să investească în scopul creșterii nivelului său de trai și în scopul prosperării întregii gospodării și comunități rurale al cărui membru este.

Ca urmare a circulației turistice se dezvoltă activități economice pe plan local (de exemplu, prelucrarea unor materii prime din producția proprie: carne, lapte) pentru a satisface o cerere sporită de produse agricole și neagricole. Indirect, asistăm la creșterea numărului de locuri de muncă, aceasta pentru că noii angajați nu lucrează direct în activitatea turistică, ci sunt încadrați în activitatea productivă sau în servicii. Are loc, în același timp, dezvoltarea serviciilor de diferite tipuri, ceea ce are ca efect creșterea gradului de prosperitate a zonei. O circulație turistică în creștere va face posibilă și necesară modernizarea infrastructurii locale. Practicarea agroturismului are și efecte de natură culturală: creșterea nivelului de cultură și civilizație al locuitorilor din zona rurală respectivă, lărgirea orizontului de cunoaștere al acestora, schimb de cunoștințe și experiențe între sat și oraș. Agroturismul se constituie într-o experiență inedită pentru cei doi parteneri care intră în această relație: gazda și turistul.

Observăm că agroturismul exercită o influență complexă asupra mediului extern (economic, social, cultural), dezvoltarea sa punându-și amprenta asupra nivelului general de dezvoltare a zonei.

Turismul în zonele rurale, complementar altor forme de turism, contribuie la susținerea ofertei turistice, asigurând condițiile necesare transformării turismului de circuit în turism de sejur.

Această zonă poate și trebuie să devină zonă turistică de sejur, cu destinație pentru petrecerea concediului tot timpul anului, căci ea răspunde, nu numai motivației turismului cultural și de cunoaștere, ci și altei cerințe moderne: aceea de petrecere a timpului liber în natură, fapt de altfel constatat și în alte țări (anchetele făcute printre vizitatorii monumentelor istorice demonstrează că atenția se îndreaptă nu numai asupra monumentelor, ci și asupra mediului lor înconjurător).

Această motivație este exprimată cât se poate de convingător într-o declarație a dr. Andre Lwoff – laureat al premiului Nobel: „Când ești un european trăit în mediul gălăgios al metropolelor continentale, deslușești că acolo, în Țara de Sus, după cum o numiți dvs., cei din România, cunoști și trăiești împlinirea sentimentului liniștii... Frumusețea mănăstirilor vizitate și ambianța, liniștea climatului, iată de ce m-a bătut gândul să mă stabilesc acolo”.

Toate aceste obiective și motivații întăresc convingerea că la nivelul comunităților rurale, există șanse de integrare, care încă nu sunt suficient exploatare pentru o dezvoltare durabilă.

Nu trebuie neglijat că, oricare dintre formele de manifestare cu rol de dezvoltare locală pot fi avute în vedere, ca atuuiri în promovările turismului local și al integrării și racordării localității la nivel zonal, regional sau internațional.

Această integrare se realizează cu succes în condițiile existenței unei strategii de instruire și formare a tuturor participanților individuali, care vor forma întregul, concretizat printr-o anumite formă de organizare convenită.

BIBLIOGRAFIE

1. Zahiu Letiția, Manole V., Dumitru D., Gavrilescu D., – Studiu pilot de restructurare în perspectivă a S.C. Ostrov S.A., jud. Constanța, București, 1996
2. Sârbu Aurelia, Florian Violeta, Rusu Marioara, – Studiu pilot de restructurare în perspectivă a S.C. Agromixt Ograda S.A., jud. Ialomița, București, 1996
3. Fulea Maria, Florian Violeta, Sârbu Aurelia – „Satul românesc contemporan”, Ed. Academiei Române, București, 1996.
4. Gavrilescu Dinu – Economia agroalimentară. Delimitări, premise, anticipări, București, Ed. Expert, 1996.
5. Voicu R., Moga T. – Întreprinzătorul și managementul unității agricole, Tribuna economică, București, 23/1993.
6. Voicu R., Moga T. – Noile structuri în economia agrară, Revista „Fermierul”, București, nr. 7/1995.
7. Zahiu Letiția – Economia și organizarea unităților agricole, Lito ASE, 1993.
- 8 *** – România – Strategy for the transition in agriculture, The World Bank, March, 1994.

**CAPITOLUL II.
POLITICI DE AJUSTARE
STRUCTURALĂ A AGRICULTURII ȘI A
SPAȚIULUI RURAL**

- Studii de caz -

EXPLOATAȚIA FAMILIALĂ. TIPOLOGIE ȘI DESTIN

Prof. dr. Marin POPESCU

1. Introducere

Organizarea socială a producției și formarea agenților economici interesați și capabili să obțină performanțe, a „actorilor” care trebuie să pună în operă transformările pe care le impune tranziția la economia de piață, spre o societate cultural – intensivă și informatizată și la integrarea în Uniunea Europeană, reprezintă una din cele mai „fierbinți” probleme ale schimbării sistemului agrar din țara noastră. Care vor fi formele de organizare a producției și dimensiunea lor dezirabilă, în ce măsură acestea vor fi rezultatul desfășurării neregulate a tranziției sau vor fi influențate de acțiuni guvernamentale, care va fi eficiența economică, socială, ecologică pe care o generează, sunt întrebări de ale căror răspunsuri depind în mare măsură mersul și reușita tranziției.

Răspunsurile trebuie să pornească de la situația creată prin aplicarea Legii fondului funciar, a altor reglementări și de la imperativele tranziției în cele trei ipostaze. În prezent, în agricultura noastră coexistă: gospodăria agricolă individuală, preponderent țărănească, exploatarea bazată pe munca membrilor asociați și exploatarea bazată pe muncă angajată, salariată, care poate fi cu capital privat, de stat, majoritar de stat sau cu capital mixt (respectiv cu participarea capitalului străin).

Unele forme de organizare sunt reconstituiri ale unor „modele” din trecutul mai îndepărtat (gospodăriile agricole individuale);” altele conțin reminiscențe din trecutul mai apropiat (formele asociative și societățile agricole comerciale cu capital integral sau majoritar de stat).

Gospodăriile agricole individuale împreună cu asociațiile familiale și societățile agricole formează sectorul privat al agriculturii de care depinde în mod hotărâtor punerea în valoare a potențialului agricol al țării noastre și securitatea alimentară a populației. În cadrul sectorului privat, locul central îl ocupă gospodăria individuală.

Tabelul 1. Forme de organizare a agriculturii private

Specificare	31.12.1993	31.12.1994	31.12.1995	31.12.1996
<i>Societăți agricole</i>				
- număr	4265	3970	3973	3759
- suprafața agricolă, ha	1909576	1770559	1733601	1751961
- suprafața medie, ha	448	446	446	446

Specificare	31.12.1993 31.12.1994		31.12.1995 31.12.1996	
<i>Asociații familiale</i>				
- număr	13772	13741	15915	15107
- suprafața agricolă, ha	1762976	1536532	1596885	1439618
- suprafața medie, ha	128	112	100	95
<i>Gospodării individuale</i>				
- număr	3419736	3578234	3597383	36225758
- suprafața agricolă, ha	7333290	7905372	8052593	8347565
- suprafața medie, ha	2,11	2,21	2,24	2,30

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației

Structura de organizare a agriculturii este încă în formare, neconsolidată. Ceea ce se impune în prezent este elaborarea unei politici de ajustare structurală, așa cum s-a procedat în toate țările dezvoltate, promovarea formelor de organizare a producției agricole nu reminiscente ale trecutului ci ca „modele” deschise spre economia de piață, capabile să inducă progres tehnic și să asigure reducerea marilor decalaje care ne despart de țările Uniunii Europene.

2. Exploatația familială – componenta principală a gospodăriei agricole individuale

2.1. Precizări noționale Gospodăria agricolă individuală nu este sinonimă cu exploatația familială. Ea are un conținut mai larg reprezentând o unitate agricolă bazată pe proprietatea privată, ai cărei membri lucrează împreună pământul propriu sau deținut sub orice formă, cu unelte, mașini sau animale de tracțiune proprii sau închiriate, cu forțe de muncă proprii sau angajate, salariale. Gospodăria agricolă individuală cuprinde: exploatația familială și exploatația care folosește forță de muncă angajată. La rândul ei, exploatația familială este de tip țărănesc sau comercial. Acestea au elemente comune dar și caracteristici proprii. În ambele entități se desfășoară o activitate gospodărească și o activitate agricolă. Managementul și munca, integral sau în cea mai mare parte, se exercită de familie și, ca urmare, rezultatele îi aparțin. Ceea ce le deosebește sunt obiectivele dominante. În timp ce în gospodăria țărănească este dominantă producția pentru autoconsum, în exploatația familială, cu caracter comercial, este dominantă producția pentru piață. Gospodăria țărănească pune accent pe valoarea de întrebuințare, pe utilitatea produselor pentru consumul propriu; prețurile și piața joacă rol minor; puțini producători fac calcule în termeni de costuri și randamente și chiar dacă fac acest lucru, nu sunt principali determinanți ai comportamentului lor.

Exploatația familială cu caracter comercial urmărește cu deosebire valoarea de întrebuințare pentru alții, în vederea obținerii unei valori de schimb, a unui preț și a unui venit net cât mai mare. Pentru asemenea producători piețele și prețurile joacă un rol hotărâtor; calcularea costurilor și a randamentelor este

o condiție esențială pentru evitarea riscului, pentru supraviețuire și dezvoltare. Asemenea împrejurări le determină un comportament economic distinct, subordonat obținerii de venit care se manifestă în preocuparea pentru alocarea cât mai rațională a resurselor și în utilizarea lor, în valorificarea produselor, în dorința de a fi competitivi, de a face față concurenței.

Cea de-a treia componentă a gospodăriei agricole individuale are ca trăsături caracteristice principale: desfășurarea activității agricole cu forță de muncă angajată, exercitarea managementului de către proprietar sau de persoane distincte, specializate în acest domeniu, orientarea producției pentru piață, scopul urmărit fiind obținerea de profit.

2.2. Destinul exploatației familiale: opinii contradictorii. În legătură cu perspectivele exploatației familiale se exprimă opinii diferite. La un pol se află cele care o idealizează iar la celălalt cele care o privesc cu rezervă ca alternativă pentru viitor. Primele au în vedere unele realizări din perioada interbelică și faptul că reprezintă forma dominantă în țările dezvoltate. Celelalte, considerând-o de mici dimensiuni, pun accent pe limitele acesteia în inducerea progresului tehnologic și obținerea de performanțe comparabile cu exploatațiile de mari dimensiuni.

În aprecierea exploatației familiale considerăm că trebuie depășite atât romantismul agrar, cât și subevaluarea posibilităților ei pentru a contribui la revigorarea agriculturii.

Exploatația familială prezintă o serie de avantaje de care trebuie să se țină seama:

- a) temperează exodul populației rurale spre centrele urbane și evită „deşertificarea” care s-a produs în alte țări cu efecte nedorite din multe puncte de vedere;
- b) evită polarizarea producătorilor agricoli, favorizând formarea clasei mijlocii;
- c) exploatațiile familiale ar putea cel mai bine să acționeze ca agenți socio-economici care să mențină așezările umane pe întreg teritoriul național, să stimuleze dinamismul socio-economic al comunităților rurale, să modeleze și să dezvolte peisajul rural;
- d) în exploatațiile familiale sunt scăzute așa-numitele costuri de tranzacție, respectiv cele provocate de angajarea forței de muncă, de supravegherea și controlul ei etc. Acesta este un avantaj față de exploatațiile mari bazate pe muncă salariată și chiar asociativă care se reflectă pozitiv în costurile totale, diminuând sau anihilând avantajul de scală;
- e) exploatațiile familiale desfășoară o activitate mai „prietenosă” cu natura, cu mediul înconjurător, la aceasta contribuind legătura mai strânsă a agriculturii cu pământul care îi aparține, inclusiv sentimentală, ceea ce contribuie la realizarea unei agriculturi durabile;

- f) exploatațiile familiale au o mare capacitate de rezistență și de adaptare la diferite conjuncturi economice, sociale, politice. Această particularitate este favorizată de tripla identitate a agricultorului – de proprietar de pământ, de manager și de om de afaceri care conduce activitatea exploatației investind capital și de muncitor, din care rezultă cele trei forme de venit: rentă pentru pământ, profit pentru capitalul investit și salariu pentru munca prestată. În împrejurări dificile, pentru a rămâne în agricultură, el poate renunța la rentă, se poate resemna cu o rată a profitului sub cea medie și cu un salariu minim, suficient pentru a-și satisface nevoile sale de bază. O asemenea rezistență este mai greu de realizat de exploatațiile nefamiliale mari, fapt dovedit și de experiența țării noastre;
- g) în aceeași ordine de idei, menționăm și posibilitățile mai mari de reprofilare a producției exploatațiilor familiale în funcție de semnalele pieței, flexibilitatea, capacitatea de restructurare și de adaptare la schimbările produse în mediul ambiant;
- h) în favoarea exploatațiilor familiale pledează și infirmarea unor teze cu largă circulație pentru anumite perioade și caracteristice unor țări. Teza potrivit căreia inovațiile tehnologice, considerate a fi motorul cel mai important al producției, ar fi posibile numai în exploatațiile mari, este infirmată de datele statistice care arată că ferma familială este forma dominantă de organizare agricolă în SUA și în celelalte țări dezvoltate; faptul că exploatațiile familiale din aceste țări și-au sporit dimensiunile pe măsura inducerii progresului tehnologic, continuând să-și păstreze caracterul familial în marea majoritate a cazurilor, infirmă teza cu privire la apariția spontană și în proporție de masă a capitalismului în agricultură din mica producție, teză care a ocupat un loc important în fundamentarea colectivizării agriculturii și politici de îngrădire și eliminare a țăranimii înstărite. Așadar, exploatațiile familiale nu sunt refractare la progresul tehnologic, se adaptează la cerințele economiei de piață moderne, fără să-și schimbe natura social – economică.

În Uniunea Europeană, spre exemplu, fermele „nefamiliale” reprezentau în 1989 doar 6,8% din totalul fermelor, celelalte fiind ferme care foloseau numai munca familiei (70,4%) sau în completare muncă angajată, dar sub 50% din totalul unităților de muncă/an (22,9%). În Uniunea Europeană în 1987, munca provenită de la muncitorii care nu erau membri ai familiilor fermierilor a reprezentat 19,5% din munca totală exprimată în unități de muncă/an. Cel mai redus procent a fost în Belgia (5,2%), iar cel mai ridicat în Regatul Unit (40,3%). În S.U.A., forța de muncă salariată din agricultură reprezenta în 1988, 32,4% iar cea familială 71,6%. Aceste date evidențiază faptul că agricultura din cele mai dezvoltate țări este reprezentată de unități în marea lor majoritate ne-capitaliste, la aceasta contribuind: specificul agriculturii în care posibilitățile de

concentrare și specializare sunt mai reduse comparativ cu alte ramuri; faptul că munca salariată este mai puțin concordantă cu cerințele producției agricole; marea forță de adaptare la exigențele pieței concurențiale a exploatațiilor familiale și interesul economic și politic al statelor respective exprimat în politicile agricole.

2.3. Starea actuală a exploatațiilor familiale. În prezent, tipul dominant îl constituie exploatațiile de dimensiuni foarte mici și mici, orientate prioritar spre autoconsum, nespecializate, cu profil mixt, care practică o agricultură extensivă, folosind parțial timpul de lucru și care au un grad redus de integrare în plan vertical și orizontal și evident, în economia de piață (Tabelul 2.).

Cea mai mare parte a exploatațiilor familiale intră în categoria celor despre care Virgil Madgearu scria că „... agricultorul cu familia sa nu găsește un câmp îndestulător pentru activitatea forțelor lor de muncă ... și nu sunt în stare să dea o asigurare a existenței celor ce muncesc” (Madgearu V., 1932). Existența lor, aprecia și Victor Slăvescu, are ca rezultat „... degradarea progresivă a omului, principalul factor de producție nevoit să se mulțumească cu un nivel de trai inferior nevoilor de reconstrucție fiziologică” (Slăvescu V., 1933).

Starea actuală a exploatațiilor familiale (inima agriculturii României) se reflectă nu numai în nivelurile scăzute ale producției, productivității, rentabilității, competitivității, ci și în poziția țăranilor față de pragul sărăciei: 44 % se situează sub pragul sărăciei, 37 % între nivelul de subzistență și nivelul decent și numai 18 % peste nivelul decent (Zamfir C., 1994). Nivelul lunar al veniturilor gospodăriilor de țărani a fost în 1995 cu 22 % mai mic decât cel înregistrat pe ansamblul gospodăriilor (Raportul dezvoltării umane, 1996).

Tabelul 2. Tipul dominant al exploatațiilor agricole familiale

criterii	Tipul dominant	Observații
Forma de proprietate	Exploatații bazate pe proprietatea particulară	Formate în temeiul Legii fondului funciar la care se adaugă cele din zonă necooperativizată
Proveniența forței de muncă	Exploatații familiale	Unirea forței de muncă, inclusiv manageriale, cu mijloacele de producție, are loc fără mijlocirea pieței muncii
Vârsta conducătorului gospodăriei	Exploatații cu conducători vârstnici	În 56% din exploatații conducătorii lor se încadrează în grupa 40-59 ani, în 23,7% în grupa 60 ani și peste și numai în 20,3% în grupa de vârstă de până la 39 ani
Dimensiunea (exprimată prin suprafața de teren)	Exploatații foarte mici și mici	Suprafața medie este de 2,3 ha (exclusiv cea din asociațiile familiale), diferențiată zonal și pe județe în funcție de densitatea populației, „raritatea” sau „abundența” suprafețelor de teren, gradul de asociere s.a. Exploatația cu până

Criteria	Tipul dominant	Observații
		la 5 ha reprezintă 88,91%, cele între 5 și 10 ha – 10,78%, iar cele cu peste 10 ha doar 0,30% (Anexa 1).
Destinația produselor	Exploatații pentru auto-consum	Din venitul total al familiilor de țărani 54,8% reprezintă contravaloarea produselor agroalimentare destinate pentru consumul propriu și numai 18,2% se obține din vânzarea produselor pe piață. Producția pentru piață apare ca funcție secundară a exploatațiilor.
Profilul producției	Exploatații cu profil mixt	În zonele colinare prevalează creșterea animalelor și cultura cartofului, iar în cele de câmpie – culturile cerealiere, plantele tehnice și horticultura.
Caracterul producției (reproducției)	Predominant extensiv	Se exprimă în: volumul ridicat al muncii productive; intensitatea redusă a capitalului (utilizarea scăzută a irigațiilor, substanțelor chimice, materialului biologic cu valoarea ridicată ș.a.); densitatea mică și în descreștere a animalelor la 100 ha; nivelul scăzut al producției medii și productivității muncii; oscilații mari ale producției în raport de condițiile atmosferice.
Gradul de utilizare a timpului de lucru	Exploatații cu timp parțial	În agricultură există un șomaj ascuns de mari proporții, cu efecte negative asupra producției, productivității muncii, veniturilor și nivelului de trai.
Forma de exploatare a pământului	Exploatații care lucrează suprafețele de teren proprii	Exploatarea în dijmă sau în arendă n-a adus schimbări semnificative, o parte din pământul neagricultorilor fiind dat în arendă societăților agricole și agromecurilor.
Integrare	Exploatații cu grad redus de integrare verticală și orizontală	

Starea precară a exploatațiilor familiale nu este favorabilă realizării unei producții agricole performante și competitive pe piața internă și externă și unui nivel de viață decent producătorilor agricoli. Aceste exploatații, și nu numai ele, sunt profund marcate de penuria de capital bănesc și de bunuri capital, de transferul masiv de venit în alte sectoare pe calea creșterii aberante a prețurilor factorilor de producție, a dobânzilor mult prea real pozitive, împovărătoare, de măsurile de înăsprire a creditării, de o diminuare drastică a subvențiilor și a alocațiilor bugetare, de o reducere a taxelor vamale și în consecință a protecției față de produsele străine care pătrund pe piața internă, subvenționate în țările lor de origine.

Angajarea agriculturii în tranziția spre economia de piață și în cursa pentru integrarea în Uniunea Europeană impune acțiuni și măsuri realiste care să favorizeze conversia exploatațiilor familiale de tip țărănesc în exploatații familiale cu caracter comercial, moderne, capabile de performanțe în producție și putere competițională.

3. Direcții de acțiune pentru formarea exploatațiilor familiale moderne

Conținutul activității pentru formarea exploatațiilor familiale moderne îl constituie ridicarea capacităților lor economice și competitive în concordanță cu cerințele agriculturii viitoarei societăți cultural-intensive și informatizate și ale integrării în Uniunea Europeană.

Principalele direcții de acțiune ar fi: ajustarea dimensiunii exploatațiilor; deplasarea centrului de greutate de la factorii tradiționali la cei calitativi asigurându-se un avantaj concurențial durabil; formarea polilor de antrenare a exploatațiilor familiale, integrarea verticală și orizontală; crearea de alternative pentru agricultura cu timp parțial în vederea ocupării timpului disponibil, creșterea productivității muncii și a veniturilor agricultorilor; crearea mediului concurențial și al concurenței loiale; implicarea puterii publice.

3.1. Ajustarea dimensiunii exploatațiilor: Creșterea dimensiunii exploatațiilor este o condiție esențială pentru a fi viabile, respectiv, pentru a asigura o activitate rentabilă și venituri acceptabile pentru agricultori.

Principalele căi prin care se poate realiza creșterea dimensiunii exploatațiilor sunt arendarea, liberalizarea vânzării-cumpărării de terenuri agricole, acordarea de rente viagere și asocierea.

3.1.1. Arendarea. Condițiile care favorizează arendarea constau atât în numărul mare al proprietarilor neagricultori sau în vârstă care nu-și pot lucra pământul, oferindu-l spre arendare, cât și în existența unui cadru legislativ dat de Legea arendării și de normele metodologice de calculare a arende. Deși s-a extins în ultimii ani, arendarea întâmpină anumite obstacole: „concrența” dijmei; aversiunea țăranilor mai vârstnici față de arendășie pentru caracterul exploatare generat în trecut; numărul redus de întreprinzători care să-și asume riscul formării unei exploatații pe baza pământului arendat; lipsa de capital; micimea parcelelor de teren oferite spre arendare și dificultatea de a le comasa; existența suprapopulației agrare care se manifestă ca factor de conservare a micii proprietăți și exploatații atât timp cât nu este atrasă în alte activități; insuficiența cunoaștere a legislației sau eludarea ei.

Arendarea reprezintă o alternativă profitabilă pentru cei care, din diferite motive, nu pot să lucreze pământul de care dispun; conduce la formarea unor

exploatații de dimensiuni mai mari, cu caracter comercial, care favorizează practicarea unei agriculturi performante; necesită eforturi financiare mai reduse în comparație cu cumpărarea de pământ, fapt care permite arendașilor să facă investiții în utilaje și materiale pentru producție; cei care arendează își păstrează proprietatea asupra pământului, asigurându-și o sursă permanentă de venit; în eventualitatea vânzării terenului arendat, arendașii au drept de preemțiune după coproprietari și vecini.

În același timp, arendarea este generatoare de inechitate, favorizând apariția unor grupuri sociale care încasează venituri din arendare; pentru arendaș arenda este element de cost și deci de diminuare a venitului brut, respectiv a profitului; pentru societate, arenda cuprinsă în prețul produselor, influențează prețul acestora acționând ca un impozit pe care trebuie să-l plătească proprietarilor de pământ; urmărind venitul imediat, arendașul se preocupă mai puțin de ridicarea capacității productive a pământului prin investiții cu efecte pe termen lung cum sunt îmbunătățirile funciare; ori de câte ori apar greutăți în economie care lovesc în producătorii agricoli, arendașii au tendința de a trece de la culturi mai intensive, care necesită o cheltuială mai mare de muncă și capital, la culturi mai extensive, pentru a-și scoate mai ușor și cu un risc mai mic beneficii. Toate acestea evidențiază necesitatea creării unui astfel de cadru juridic și instituțional care să asigure un echilibru între interesele proprietarilor și ale arendașilor.

3.1.2. Liberalizarea vânzării-cumpărării de terenuri agricole. Liberalizarea acestui segment al pieței pământului presupune o serie de precondiții:

- a) clarificarea deplină a drepturilor de proprietate și de circulație a terenurilor, inclusiv din domeniul privat al statului;
- b) eliberarea titlurilor de proprietate, care până în prezent s-a realizat pentru mai puțin de 4/5 din cei îndreptățiți;
- c) crearea Agenției de Dezvoltare și Amenajare Rurală sau a altei instituții, care să aibă un rol important în funcționarea pieței funciare și în dezvoltarea activităților economice din spațiul rural, cu atribuții și pârghii corespunzătoare nevoilor și corect dimensionate, evitându-se substituirea instituțiilor pieței prin măsuri administrative – centraliste;
- d) punerea în operă a prevederilor Legii privind cadastrul general și publicitatea imobiliară;
- e) fluidizarea pieței funciare, acordarea de credite în condiții avantajoase pentru cumpărarea de pământ prin sistemul bancar existent sau prin înființarea unor bănci specializate;
- f) soluționarea problemelor pe care le ridică folosirea pământului ca garanție pentru obținerea de credite;
- g) crearea unui mecanism economic de reglare, a unui sistem de stabilizatori care ar cuprinde: impozitul funciar, arenda, prețul indicativ al pământului, prețul de piață, prețul garanție, impozite pentru dreptul de succesiune asupra

pământului, impozite pentru vânzare – cumpărare, amenzi pentru daune ecologice ș.a.

Mersul reformei în țara noastră, inclusiv în agricultură, a fost grevat de subaprecierea cercetării șanselor și pericolelor unor acțiuni proiectate și întreprinse. Rezultatul s-a concretizat nu numai în întâzieri, ci și în efecte nedorite, greu de înlăturat. În liberalizarea pieței pământului se impune luarea în considerare a acestei experiențe. Indiscutabil, liberalizarea vânzării – cumpărării de terenuri reprezintă o șansă pentru schimbări importante în structura de proprietate și de organizare a producției agricole de natură să stimuleze dezvoltarea agriculturii. Ca rezultat se va realiza ameliorarea structurii de proprietate asupra pământului, îndeosebi pe seama suprafețelor deținute de neagricultori; pământul va deveni în mai mare măsură proprietatea celor care se ocupă de agricultură; va fi depășită limita celor 10 ha prevăzută de Legea fondului funciar pentru reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate; vor crește dimensiunile fermelor agricole, cerință esențială pentru formarea unei agriculturi performante și competitive; acordarea de facilități familiilor tinerilor agricultori va determina o îmbunătățire a structurii de vârstă a producătorilor agricoli, și va contribui la crearea unei noi generații de agricultori, receptivi la tehnologiile performante și cu motivație pentru agricultura de mare randament; aplicarea dreptului de preemțiune al coproprietarilor, vecinilor sau arendașilor va contribui la diminuarea fărâmițării suprafețelor de teren cu efecte benefice asupra producției, costurilor și rentabilității.

Dar liberalizarea vânzării-cumpărării de pământ nu exclude posibilitatea apariției unor pericole, fenomene și procese economice cu influențe negative asupra producției, costurilor, structurii sociale, relațiilor dintre diferite grupuri sociale. Există pericolul ca unii producători agricoli să-și piardă pământul, agravându-și situația economică și socială, așa cum s-a întâmplat după precedentele reforme agrare; o parte din veniturile create în această ramură, care sunt în general reduse și neîndestulătoare pentru nevoile de dezvoltare a agriculturii vor părăsi sfera producției agricole, transferându-se în alte ramuri și sectoare de activitate. Acesta va fi „tributul” pe care producătorii agricoli îl vor plăti pentru prevederea exagerat de generoasă a Legii fondului funciar de a beneficia de pământ cei care nu se ocupă de agricultură; în condițiile țării noastre în care producătorii agricoli, în marea lor majoritate dispun de suprafețe mici de terenuri și de venituri mici, cheltuiala de capital bănesc pentru cumpărarea de pământ, va reduce posibilitățile acestora de investiții în producția agricolă – mijloace tehnice, tehnologii, material biologic etc, va îngusta baza economică a reproducției, reprezentând un factor de frânare a dezvoltării exploatației familiale; o situație agravantă poate fi generată de îndatorarea producătorilor agricoli pentru procurarea sumelor de bani necesare cumpărării de terenuri agricole; prețul plătit pentru cumpărarea de pământ, trebuind să fie recuperat, va spori costurile de producție individuale și, prin intermediul lor, va exercita o

presiune asupra prețurilor de producție ale produselor, influențând în ultima linie costul alimentației pentru întreaga populație.

Pentru evitarea acestor pericole sau diminuarea efectelor negative considerăm necesare:

a) sprijinirea gospodăriilor țărănești defavorizate și din zone defavorizate prin reduceri sau scutiri de impozite, ajutoare sociale acordate preferențial etc; acestea nu exclud dispariția unor ferme private care nu sunt în stare să desfășoare o activitate cu beneficii în pofida sprijinului pe care îl primesc;

b) stimularea formării de asociații în cadrul cărora se păstrează dreptul de proprietate asupra pământului;

c) promovarea de măsuri favorabile arendării terenurilor agricole care pe lângă faptul că nu aduce modificări dreptului de proprietate asupra pământului generează efecte pozitive asemănătoare cumpărării terenurilor agricole cu cerințe mai reduse de capitaluri și deci cu posibilități mai mari de investiții;

d) completarea legislației prin adoptarea unor legi cum ar fi legea privind tranzacțiile funciare care să cuprindă prevederile referitoare la toate formele de „marfalitate” a pământului și la instituțiile cu atribuții în acest domeniu, legea cooperăției, legea creditului agricol ș.a.

Contrar unor opinii care neagă necesitatea intervenției publice în organizarea și funcționarea pieței pământului, absolutizând mecanismele pieței libere și virtuțile acesteia, fără să țină seama de faptul că pământul nu este orice fel de marfa, că el nu este numai factor de producție ci și condiție esențială de existență a oamenilor, a națiunii, considerăm că mecanismele pieței și intervenția puterii publice nu se exclud, ci, dimpotrivă, se presupun, sunt forțe complementare. Intervenția statului, ca reprezentant al interesului societății, se realizează prin stabilirea cadrului legislativ și instituțional, al „regulilor jocului” și prin controlul respectării acestora, prin acțiuni care să reducă dezavantajele pe care le-ar putea genera jocul liber al forțelor pieței și să evite ceea ce s-ar putea numi manifestări ale capitalismului sălbatic care, în acest domeniu, ar putea lua forme cu efecte economice și sociale mult mai grave decât în alte sectoare de activitate. Sunt generatoare de pericole atât opiniile care neagă necesitatea intervenției puterii publice, preamărind virtuțile pieței libere, ale „mâinii invizibile” care ar determina acțiunile agenților economici etc. cât și cele care subestimează mecanismele pieței libere, exacerbând rolul intervenției puterii publice.

3.1.3. Asocierea producătorilor agricoli. Analizele prospective scot în evidență faptul că sporirea dimensiunii exploatațiilor familiale, chiar în condițiile liberalizării pieței pământului, va fi lentă. O alternativă la această situație o reprezintă dezvoltarea formelor asociative, cooperatiste. Ea este cea mai rapidă cale de concentrare a producției și de diminuare a efectelor negative ale atomizării proprietății și exploatațiilor; această orientare a producției se face în condițiile păstrării proprietății particulare a membrilor asociații asupra pământu-

lui; nu solicită bani nici pentru arendarea sau cumpărarea de pământ, nici pentru angajarea de forță de muncă; în exploatațile cooperatiste se realizează producție de scală fără costuri de tranzacție, condiții favorabile pentru aplicarea de tehnologii avansate, pentru creșterea productivității și eficienței, sporirea forței concurențiale, a producătorilor agricoli, evitarea sau frânarea apariției șomajului.

În prezent, există 3759 de societăți agricole cu 1,8 milioane ha suprafață agricolă și 15107 asociații familiale cu 1,5 milioane ha, suprafața medie fiind de 446 ha în primul caz și 95 ha în al doilea. În județele din câmpie, suprafața de teren cuprinsă în societățile agricole și asociații familiale depășește 50 % din suprafața lor agricolă. În schimb în 15 județe, în principal din zone colinare, societățile agricole și asociațiile familiale sunt aproape inexistente deținând mai puțin de 10% din suprafața agricolă a județului.

În privința viitorului formelor cooperatiste în producția primară, unii specialiști în domeniu, manifestă scepticism pornind de la locul pe care acest tip de exploatații îl ocupă în țările dezvoltate.

Se susține că aceste asociații și societăți ar fi fără viitor și, ca atare, o politică de stimulare a lor ca formă de producție primară ar fi contraproductivă; se previzionează că ele vor abandona activitățile de producție și vor deveni organizații de servicii sau se vor dizolva, neținându-se seama, pe de o parte, de experiența mondială care arată că procesele care au loc într-o țară nu sunt identice cu cele din alte țări, iar pe de altă parte de realitatea din unele țări capitaliste ca Franța sau foste socialiste ca Ungaria, Republica Cehă și Republica Slovacă în care partea din suprafața totală agricolă deținută de cooperative este net superioară celei din România: 55% în Ungaria, 48% în Republica Cehă și 63% în Republica Slovacă, mărimea medie a cooperativelor fiind de 1702 ha în Ungaria, 1430 ha în Republica Cehă și 1665 ha în Republica Slovacă. Datele prezentate arată poziția inferioară a țării noastre comparativ cu a celorlalte țări foste socialiste în privința folosirii formelor cooperatiste în agricultură ca o cale de depășire a economiei țărănești, de autoconsum, reticentă la mecanismele pieței. Diferența nu este numai de dimensiune a exploatațiilor ci și de comportament economic, de atitudine față de factorii de competitivitate. În condițiile dificile din ultimii ani, societățile agricole și asociațiile familiale au folosit în mai mare măsură, comparativ cu gospodăriile individuale, semințe selecționate, îngrășăminte chimice, mijloace mecanice, credite bancare obținând producții mai mari la hectar, ceea ce relevă netemeinicia unor aprecieri globale negativiste și justifică necesitatea acordării unei atenții sporite acestor unități în politica agricolă în pregătirea managerială a celor care și-au asumat rolul de organizare și conducere, în cunoașterea principiilor cooperăției moderne, asistență tehnică, facilități în procurarea factorilor de producție.

3.2. Promovarea factorilor calitativi. Suportul logistic al dezvoltării exploatațiilor familiale și al agriculturii în ansamblu, îl constituie deplasarea ac-

centului de la determinatele clasice – pământ, muncă și capital spre capacitatea de a le utiliza cu maximă eficiență prin promovarea factorilor calitativi.

*3.2.1. Pe primul plan se situează – dezvoltarea cunoașterii – resursă inepuizabilă, extensibilă la infinit care, după aprecierea lui Alvin Toffler, acționează ca multiplicator al averii și forței. Aceasta presupune realizarea unui nivel superior de pregătire culturală și profesională a populației ocupate în agricultură, formarea unui nou tip de producător agricol cu solide cunoștințe din domeniul agronomiei, zootehniei, * economiei, marketingului, informatizării. Datele statistice evidențiază fenomene care nu se înscriu în această cerință. În ultimii ani, numărul celor cuprinși în liceele agricole și școlile profesionale agricole s-au redus considerabil (Anexa 2).*

O deteriorare a cunoscut și învățământul primar din mediul rural. Numai numărul studenților din facultățile agricole este în creștere dar nu în măsură să umple golul creat de specialiștii agricoli care au părăsit agricultura. Asemenea fenomene reprezintă obstacole pe termen mediu și lung în formarea unei agriculturi performante și competitive. Concluzia care se impune este dezvoltarea învățământului cu profil agrar, transformarea pregătirii forței de muncă pentru agricultură, în domeniul prioritar al politicii agricole.

3.2.2. O fațetă distinctă a cunoașterii se referă la management și cultura managerială care reprezintă unul din principalele puncte slabe ale agriculturii noastre în prezent. Progresul exploatațiilor agricole depinde în cel mai înalt grad de calitatea activității manageriale, de competența și priceperea de care trebuie să dea dovadă managerii în procesul realizării funcțiilor conducerii – de prevedere, organizare, coordonare, declanșarea activităților, controlul și reglarea activității.

Conducătorii exploatațiilor au nevoie de instruire în problemele de management prin cursuri de scurtă durată, în special pentru cei tineri, de servicii de consultanță pentru elaborarea strategiei de dezvoltare a exploatației, pentru eficientizarea activității, pentru marketing, precum și de informații permanente și operative prin forme adecvate, informațiile având o importanță comparabilă cu a resurselor naturale.

3.2.3. Creșterea gradului de valorificare a factorilor naturali și umani și diminuarea decalajului de performanță față de țările dezvoltate depind în mare măsură de înnoirea aparatului tehnic. Deși numărul de tractoare și mașini agricole este în creștere, agricultura noastră este nu numai cantitativ mai slab înzestrată cu mijloace tehnice comparativ cu țările din Uniunea Europeană, dar și calitativ, respectiv din punctul de vedere al parametrilor tehnico – economici. În plus, ele au un grad avansat de uzură fizică și morală (54% din tractoare și 83% din combine au o vechime de peste opt ani). Cu asemenea mijloace tehnice agricultura noastră este condamnată să piardă în competiția cu țările din

Uniunea Europeană. În condițiile înnoirilor aparatului tehnic care caracterizează agricultura țărilor dezvoltate nimic nu este mai păgubitor decât conservarea unui aparat de producție învechit.

Alocarea unor fonduri sporite pentru investiții din partea producătorilor agricoli și acordarea de facilități din partea statului reprezintă una din prioritățile actualei etape de dezvoltare a agriculturii noastre.

3.2.4. În formarea exploatațiilor moderne și realizarea unei agriculturi performante și competitive, un rol crescând revine tehnologiilor avansate, domeniu în care în ultimii ani s-a manifestat un regres exprimat în reducerea suprafețelor irigate (Anexa 3), înlocuirea într-o anumită măsură a mecanizării cu munca manuală sau cu tracțiunea animală, diminuarea drastică a cantității se substanțe chimice și naturale (Anexa 4), precum și a materialului biologic de valoare ridicată. Pe fondul acestor tendințe a avut loc o valorificare redusă a factorilor – pământ, muncă și bunuri capital de care dispune agricultura, care explică în mare măsură decalajele în nivelurile de producție dintre agricultura noastră și cea din țările Uniunii Europene și chiar din estul și centrul Europei.

Pe termen scurt, se pot obține rezultate prin aplicarea tehnologiilor existente și statul face eforturi, deosebite în această direcție concretizate, în facilitățile pe care le acordă producătorilor agricoli. Pe termen mediu și lung însă o importanță crucială are activitatea de cercetare și inovativă pentru crearea de noi tehnologii, precum și de extensie a acestora până la utilizatori. Aceasta ar însemna, la modul cel mai pretențios – desăvârșirea stadiilor mecanizării și chimizării și tranziția la noul stadiu în care a intrat agricultura din țările dezvoltate și anume la stadiul biotehnologiilor și al tehnologiilor informatizate ale cărei implicații se consideră a fi mai profunde decât ale precedentelor stadii tehnologice.

Tranziția de la predominanța factorilor cantitativi la predominanța celor calitativi va fi un proces de lungă durată care va solicita mari eforturi investiționale, orientarea corespunzătoare a cercetării științifice, conectarea ei la programele cercetărilor de vârf din Uniunea Europeană, instituționalizarea unui mecanism de transfer și de aplicare a creației științifice și tehnice în exploatațiile agricole.

Disponibilitatea pentru aceste eforturi și direcții de acțiune este o condiție obligatorie a progresului agriculturii noastre și o componentă esențială a pregătirii aderării României la Uniunea Europeană și a integrării ei în structurile acesteia nu ca o rudă săracă condamnată la marginalizare, ci ca o putere economică în stare să se impună în mediul concurențial pe baza performanțelor cantitative, calitative și a costurilor comparative. Faptul că venim din urmă este un dezavantaj, dar oferă și șansa de a comprima etapele și de a ocoli sau depăși obstacolele care au marcat înaintarea țărilor astăzi dezvoltate.

3.3. Formarea poliilor de antrenare a exploatațiilor agricole. Integrarea verticală și orizontală. În agricultura orientată spre performanță și competitivitate există mai puțin loc pentru hazard, locul acestuia fiind luat de programarea activității în cadrul unor soluții integratoare. Această orientare se extinde asupra întregului sector agroalimentar, de la programarea culturilor, respectiv a producției animaliere, trecând prin producția propriu-zisă și prelucrare până la comercializarea produselor pe piețele finale. Asemenea schimbări modifică procesul de luare a deciziei, în sensul deplasării punctului nodal dinspre elementul central – producătorul agricol, către extremele sectorului (lanțului) agroalimentar – furnizorul de materii prime și materiale, respectiv, consumatorul final.

În condițiile preponderenței exploatațiilor de dimensiuni mici, este imperios necesară adâncirea procesului de integrare verticală și orizontală a acestora și formarea unor poli integratori care să constituie forțe motrice ale antrenării exploatațiilor agricole în realizarea unei economii agroalimentare moderne.

Integrarea verticală presupune programarea producției agroalimentare pe baza contractelor încheiate între agenții economici care produc materia primă cu cei care o prelucrează, urmărind asigurarea echilibrului dintre cerere și ofertă, armonizarea intereselor producătorilor și prelucrătorilor aceluiași produs, precum și protecția economică și socială a părților contractante. Ea se referă înainte de toate la produsele care necesită o piață organizată și care nu au alternative. Se pot astfel integra: producția de sfeclă de zahăr cu fabricile de zahăr; producția de floarea-soarelui, soia și alte semințe oleaginoase cu fabricile de ulei; producția de legume și fructe destinate conservării cu fabricile de profil; producția de struguri de vin cu centrale de vinificație; producția de tutun cu fabricile de țigarete; producția de hamei cu fabricile de bere etc. Integrarea verticală prezintă avantaje atât pentru producătorii agricoli cât și pentru prelucrători.

Producătorii agricoli capătă certitudinea vânzării întregii producții contractate la prețul convenit; pot beneficia de anumite servicii din partea prelucrătorilor – semințe, îngrășăminte, transport, avansuri bănești, consultanță ș.a., iar cei care prelucrează produsele – își asigură materia primă necesară, cantitativ, dar și calitativ, la termene și prețuri convenite. Integrarea verticală, pe filiera produsului, poate contribui la realizarea parametrilor de calitate și fitosanitare, corespunzător normelor internaționale. Un rol important în realizarea integrării verticale îl are organizarea producătorilor agricoli în asociații profesionale care să le reprezinte interesele în negocierile cu reprezentanții fabricilor de profil și pe plan regional sau național în elaborarea politicii produsului.

Integrarea orizontală vizează asocierea producătorilor agricoli și formarea de cooperative de aprovizionare cu factori de producție, de prelucrare și de desfacere a produselor agricole, de credit etc. Ea generează o serie de avantaje pentru membrii asociații: economie de timp și de cheltuieli, creșterea forței

concurențiale, evitarea sau diminuarea riscului de producție și de piață, venituri mai mari ș.a.

3.4. Alternative pentru agricultura cu timp parțial în vederea ocupării timpului disponibil, creșterii productivității muncii și a veniturilor agricultorilor. În țara noastră, agricultura cu timp parțial are o mare extindere la această situație contribuind: dimensiunea redusă a exploatațiilor (de cinci ori mai mică decât media Uniunii Europene); ponderea ridicată a populației ocupată în agricultură în totalul populației ocupate (peste 35% față de numai 6% în Uniunea Europeană); suprafața agricolă redusă ce revine pe o persoană ocupată în agricultură (de patru ori mai mică față de media Uniunii Europene). Consecințele acestei situații se exprimă în nivelul scăzut al productivității muncii din agricultură (35% din populația ocupată în agricultură produce 21% din PIB național); în decalajul considerabil de productivitate față de nivelul realizat în medie în Uniunea Europeană (PIB/persoană ocupată în agricultura noastră este de peste 14 ori mai mic decât cel din Uniunea Europeană); în nivelul scăzut al veniturilor producătorilor agricoli comparativ cu cel obținut de alte categorii sociale din România și cu cel obținut de producătorii agricoli din Uniunea Europeană.

Ocuparea timpului disponibil prin extinderea pluriactivității este un imperativ al dezvoltării atât la nivelul exploatațiilor agricole cu timp parțial, cărora le-ar putea asigura venituri suplimentare, cât și al economiei naționale, în ansamblu. Rezolvarea acestei probleme depinde nu numai de dezvoltarea legăturilor agriculturii cu economia națională, ci și a raporturilor ei cu spațiul rural. Ceea ce se impune în prezent cu prioritate este o nouă concepție despre aceste raporturi, concretizată într-o politică îndreptată spre dezvoltarea rurală integrată, diversificarea economiei rurale, promovarea unor noi activități economice în mediul rural, crearea unor noi surse de venituri, alternative sau suplimentare, la veniturile existente.

Dezvoltarea rurală integrată oferă mari posibilități de creștere a gradului de ocupare a timpului disponibil al producătorilor agricoli în activități neagricole. Pe primul plan se situează dezvoltarea serviciilor pentru agricultură: de extensie a rezultatelor științei la utilizatori, de aprovizionare cu factori de producție, de strângere, stocare, distribuție și comercializare a produselor, de asistență tehnică, de credit, de asigurări ș.a. În al doilea rând, ruralul ar putea deveni sediul organizării unor activități în domeniul producerii factorilor de producție și prelucrării produselor agricole, descongestionând orașul și favorizând integrarea agriculturii cu activitățile din amonte și avalul său. În al treilea rând, un domeniu care ar putea asigura o creștere substanțială a ocupării forței de muncă din agricultură îl constituie dezvoltarea infrastructurii economice și sociale, o mare parte din componentele acesteia vizând agricultura.

Agricultura cu timp parțial și corolarul ei – pluriactivitatea nu sunt fenomene cu caracter conjunctural. Ele vor continua să se manifeste și în viitor, im-

punând elaborarea de programe de dezvoltare rurală bazată pe criteriile economice, sociale și ecologice, precum și crearea de instituții cu atribuții în acest domeniu, inclusiv de finanțare rurală.

3.5. Piața și intervențiile programate ale puterii publice – forțe complementare. Piața concurențială este principalul reglator al activității economice. Ea oferă agenților economici informații în legătură cu ce anume trebuie produs și pentru cine. În funcție de aceste informații, agenții economici alocă resurse, combină factorii de producție, stabilesc tehnologiile pe care le consideră corespunzătoare scopului urmărit. Și tot piața testează oportunitatea deciziilor luate, verifică felul în care s-a realizat concordanța dintre cerere și ofertă, măsura în care munca individuală, particulară a fost socialmente necesară.

Ceea ce le lipsește agenților economici în prezent, fermierilor noștri, este un sistem de informații anticipative care să micșoreze riscul neîncadrării activității lor în cerințele pieței, bazat pe studii de marketing prospectiv. Aceluiași scop i-ar putea servi desfășurarea activității în cadrul unor programe naționale de producție la principalele produse, pe baze contractuale ferme.

Concurența loială se înscrie în cerințele fundamentale ale unei piețe libere. Din perspectiva producătorilor agricoli particulari se poate vorbi de existența unui mediu prielnic pentru o piață liberă și o concurență loială. Datorită numărului mare și dimensiunilor reduse ale exploatațiilor, producătorii agricoli particulari au puteri economice limitate care nu pot influența hotărâtor nici condițiile de vânzare a produselor lor și nici pe cele de cumpărare a factorilor de producție.

Văzută din perspectiva furnizorilor și clienților producătorilor agricoli situația este diametral opusă. Furnizorii lor sunt, de regulă, mari întreprinderi (cu capital de stat sau particular), cu tendințe monopoliste. Piața factorilor de producție este dominată de un număr restrâns de producători – vânzători. Relațiile cu asemenea furnizori sunt de gen oligopol, iar în unele cazuri de duopol sau monopol. În această situație, condițiile de vânzare-cumpărare a factorilor de producție, inclusiv prețurile, sunt stabilite de furnizori, producătorii agricoli dovedindu-se neputincioși să le influențeze. Așa se explică urcarea aberantă a prețurilor factorilor de producție înglobând în ele risipa, creșterile de salarii fără corespondent în productivitate, randamentele reduse, costurile provenite din utilizarea incompletă a capacităților de producție, din menținerea unui personal necorelat cu sarcinile de producție ș.a.

Situația este asemănătoare la vânzarea produselor agricole. Cu excepția pieței țărănești, piața produselor agricole este dominată de un număr restrâns de cumpărători puternici – Agenția Națională a Produselor Agricole, societățile comerciale de achiziție a produselor agricole (Comcereal), fabricile de zahăr, de ulei, de tutun etc. Relațiile de piață sunt de tip monopson, duopson sau oligopson, producătorii agricoli neputându-le influența.

Relațiile de schimb, de piață, dezavantajează agricultura, fapt scos în evidență de foarfecele prețurilor.

Tabelul 3. Raportul dintre indicii prețurilor produselor agricole și indicii prețurilor produselor industriale necesare agriculturii perioada 1990 – 1996

1990=100 %

Specificație	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Indicele prețurilor produselor agricole	642,2	1401,2	4417,9	982,5	12585,0	19535,5
Indicele prețurilor produselor industriale cumpărate de agricultori	1702,2	2757,7	6590,7	13428,6	18539,2	30108,6
Raportul dintre indicele prețurilor produselor agricole și indicele prețurilor produselor industriale cumpărate de agricultori (foarfecele prețurilor)	37,7	50,8	67,0	73,3	67,9	65,0

Sursa: Traian Lazăr, *Dezechilibre în sistemul prețurilor pentru agricultură*, *Adevărul Economic* nr. 11/1997.

Are loc un transfer de venit din agricultură în celelalte ramuri, care după estimările Băncii Mondiale și ale Institutului de Economie Agrară, depășește subvențiile acordate de stat producătorilor agricoli. Transferul de venit prin prețuri și tarife, coroborat cu transferul de venit prin dobânzile la credite (mult prea real pozitive) și cu transferul de venit prin arenda plătită proprietarilor de pământ neagricultori evidențiază impactul negativ al relațiilor de piață asupra exploatațiilor agricole și posibilităților de formare de capital.

Pentru îmbunătățirea relațiilor de schimb se impun acțiuni în mai multe direcții:

- 1) Reducerea tendințelor monopoliste din amonte și avalul agriculturii prin privatizarea furnizorilor și beneficiarilor și prin reglementări antitrust;
- 2) Organizarea producătorilor agricoli în cooperative de aprovizionare, desfacere, de credit, de asigurări și altele, precum și în asociații profesionale.
- 3) Liberalizarea prețurilor produselor agricole, măsură prin care se înlătură una din cauzele care au dus la transfer de venit în alte sectoare, la diminuarea surselor proprii de dezvoltare și la crearea impresiei false că agricultura ar fi o ramură care nu produce surplus economic ci pierderi și trebuie întreținută. Odată cu liberalizarea prețurilor apar noi probleme: funcția prețului de orientare a producătorului în alocarea resurselor se realizează post factum; în plus, datorită caracterului mai puțin elastic al cererii de produse agricole, prețurile înregistrează creșteri sau scăderi mult mai mari decât scade sau crește oferta în raport de cererea solvabilă, ceea ce în primul caz afectează consumatorii, iar în al doilea caz – producătorii. Ca urmare, și în condițiile liberalizării prețurilor, considerăm necesară estimarea unor prețuri orientative de care să ia cunoștință fermierii înainte de începerea anului agricol și a unor prețuri de intervenție la

unele produse de interes național pentru situații limită, folosind în acest sens bogata experiență a țărilor care au ajuns să aibă o agricultură dezvoltată.

4) Îmbunătățirea politicii de creditare. În condițiile penuriei de capital propriu, obținerea de credite în condiții avantajoase este esențială pentru dezvoltarea activității exploatașilor familiale. Politica banilor (prea) scumpi, a dobânzilor (stabilite voit) foarte mari pentru frânarea inflației, frânează în același timp și producția, micșorează posibilitățile de investire, întârzie conversia gospodăriei țărănești în exploatașii familiale moderne. Este necesară formarea unui sistem bancar diversificat și modern echipat, cu ramificații în mediul rural, care să vină în sprijinul exploatașilor agricole pe baza unei politici de creditare directă a acestora pentru stimularea investițiilor, folosirea tehnologiilor moderne, creșterea producției și îmbunătățirea calității. Un loc aparte în cadrul instituțiilor de creditare a exploatașilor familiale ar trebui să-l ocupe cooperativele de credit prin mobilizarea disponibilităților bănești ale populației din mediul rural și acordarea de credit membrilor lor.

5) Reorientarea subvenționării exploatașilor familiale. Întrucât fondurile alocate pentru subvenții sunt reduse iar tendința este de diminuare, problema fundamentală este sporirea eficienței utilizării lor prin orientarea spre obiective prioritare (inclusiv de dezvoltare rurală) și spre producătorii cei mai bine situați din punct de vedere profesional și antreprenorial.

În condițiile actuale subvențiile sunt un rău necesar, o alternativă mult mai bună la situația care s-ar crea în urma obținerii unor producții insuficiente pentru securitatea alimentară a populației, care ar obliga la importuri de alimente – totdeauna costisitoare și nu de puține ori însoțite de concesiile păgubitoare pentru economia națională. De altfel, toate țările dezvoltate subvenționează agricultura și încă într-o măsură mult mai mare decât țara noastră. Tendința este însă de scădere și de deplasare spre dezvoltarea rurală.

6) Implicarea puterii publice în reglarea cererii și ofertei de produse agricole prin mijloace economice specifice economiei de piață, prevenirea sau corectarea operativă a fenomenelor negative generate de mecanismele pieței libere, asigurarea cadrului legislativ necesar pentru concurența loială, protecția producției naționale în schimburile comerciale externe în limitele permise de Acordul European de Asociere și alte reglementări. Analiza realităților din economia noastră conduce la concluzia îmbinării formelor economiei de piață cu implicarea rațională a puterii publice în economie, între stat și piață, raporturile normale nefiind de adversitate ci de complementaritate.

Diversificarea serviciilor pentru agricultură în sectorul particular va trebui să constituie o preocupare permanentă a organizațiilor guvernamentale. În această privință o mare importanță ar avea-o sprijinirea organizării de cooperative ale producătorilor agricoli în domeniile aprovizionării cu factorii de producție, prelucrării, depozitării și desfacerii produselor, creditului, serviciilor, asigurării de risc etc. Asemenea forme cooperatiste, organizate pe principiile autoajutorării, autoadministrării, autoresponsabilității, identității, participării deschise

au o mare dezvoltare în alte țări contribuind sub numeroase aspecte la obținerea de performanțe superioare în agricultură.

BIBLIOGRAFIE

1. Berkeley H., – The numerical importance of family farming in the European Community In: Crisis on the family farms: ethics or economics? Edited by Carruthers, SP & Miller FA 1996.
2. Bold I., Crăciun A., – Exploatația agricolă, Editura Mirton, Timișoara, 1996.
3. Csaba C., Zvi L., – Agricultural Transformation in Central and Eastern Europe and the Former, USSR; Issues of Land Reform and Farm Restructuring, 1995.
4. Bruno J., – The modern family farm: a survival from the past or a model for the future? 1995.
5. Dumitru D., Ionescu L., Popescu M., Toderoiu F., – Agricultura României. Tendințe pe termen mediu și lung. Editura Expert, București, 1997.
6. Gavrilesco D. (coordonator) – Viabilitatea exploatației agricole familiale, București, IEA, 1994.
7. Gavrilesco D. (coordonator) – Restructurarea agriculturii și tranziția rurală în România, S.C. Agriș, București, 1996.
8. Gerry F., – Changes in the economic role and net incomes of small family farms in the United Kingdom. In: Crisis on the family farm: ethics or economics? Edited by Carruthers, SP & Miller FA, 1996.
9. Gunter S., – Theory of resource allocation by farm household: the role off – farm employment, household production and tranzaction costs, 1991.
10. Madgearu V., – Curs de economie agrară, ed.II-a, București, 1932.
11. Matt L., – Small farm and agricultural policy: a conservationist perspective. In: Crisis on the family farms: ethics or economics? Edited by Carruthers, SP & Miller FA, 1996.
12. Quinn J. F. D., Dochia A., – Reforma societăților agricole de stat, 1996.
13. Popescu M. – Factorii calitativi – suport logistic al dezvoltării agriculturii, „Economistul” nr. 786/1996.
14. Scrieciui FI., Chelcea Xenia – Legislația în agricultură și industria alimentară, 1976.
15. Slăvescu V. – La situation economie de la Roumanie et sa capacite de payement, București, 1933.
16. Smith A. – Avuția Națiunilor, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962.
17. Zamfir C., – Dimensiuni ale sărăciei, Editura Expert, București, 1994
18. *** – Legea fondului funciar nr. 18/1991.
19. *** – Agricultural Statistics, United States Department of Agriculture, 1992.
20. *** – Raport mondial sur le development, 1994.
21. *** – Legea arendării nr. 16/1994

22. *** – L'agriculture dans l'Union Européenne. Situation actuelle et perspectives d'avenir, Bruxelles, 1994.
23. *** – Agricultura României în perioada 1990-1994, CNS, 1995
24. *** – Anuarul statistic al României, CNS, 1995.
25. *** – EUROSTAT, 1996.
26. *** – Legea cadastrului și a publicității imobiliare, 1996
27. *** – Ancheta asupra forței de muncă în gospodării, AMIGO, 1995
28. *** – Agricultura privată în România; Sondaj în gospodării rurale, București, 1997
29. *** – Veniturile, cheltuielile și consumul populației, informații statistice operative, CNS, București, nr. 1-3 / 1996.

Anexa 1. Gospodăriile agricole individuale pe categorii de mărime

Categoriile de mărime	31.12.1	993	31.12.1	1994	31.12.1995	31.12.1	996	
	număr	%	număr	%	număr	%	număr	%
sub 0,5 ha	115077	4,59	239345	6,69	265422	7,38	318596	8,79
De la 0,5 la 1 ha	1154712	33,76	1100695	30,77	1145444	31,84	1136478	31,34
De la 1 la 3 ha	1289420	37,70	1292543	36,12	1221260	33,95	1183316	32,63
De la 3 la 5 ha	529264	15,47	567341	15,86	568579	15,80	585594	16,16
De la 5 la 7 ha	227352	7,11	246810	6,89	256129	7,12	261365	7,22
De la 7 la 10 ha	103012	3,01	123947	3,46	132999	3,69	129235	3,56
Peste 10 ha	899	0,02	7553	0,21	7550	0,22	11174	0,30
Nr. total de gospodării individuale	3419736	100,0	3578234	100,0	3597383	100,0	3610494	100,0

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației

Anexa 2. Instituțiile de învățământ cu profil agricol

	1990/1991	1991/1992	1992/1993	1993/1994	1994 /1995
Licee agricole					
- număr	123	120	127	129	131
- elevi înscriși	125893	66179	49120	43691	44310
Școli profesionale agricole					
- elevi înscriși	32252	26470	21671	13327	13383
- absolvenți	11482	9406	7153	3715	
Facultăți agricole (inclusiv medicină veterinară)					
- studenți înscriși	7075	8236	9213	9604	9301
- absolvenți	459	1057	1276	1445	

Sursa: Agricultura României în perioada 1990-1994, CNS, 1995.

Anexa 3. Suprafața amenajată pentru irigat

	U.M.	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Suprafața totală amenajată	mii ha	3168,7	3215,8	3197,2	3202,3	3202,3	3205,2	3211,1
Suprafața agricolă amenajată	mii ha	3066,6	3109,0	3095,3	3099,9	3101,7	3104,3	3110,1
Suprafața utilizată efectiv	mii ha				510,7	652,6	783,9	418,2
Gradul de utilizare a irigațiilor	%				16,5	21,0	25,2	13,4

Surse: Agricultura României în perioada 1990-1994, CNS, 1995; Starea socială și economia României în anul 1995, CNS, 1996.

Anexa 4a. Îngrășăminte chimice aplicate în agricultură – (tone) –

	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
<i>Îngrășăminte chimice</i>								
Total substanță activă	1199193	1158775	1103075	463704	421452	537721	479227	470137
din care: – Azot	674759	665240	656094	274936	257759	345647	313035	305877
- Fosfor	342031	329296	313108	145155	133086	164548	148770	149597
- Potasiu	182403	164239	133873	43613	30607	27526	17422	14663

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

Anexa 4b. Pesticide utilizate în agricultură – (tone) –

	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
<i>Insecticide total</i>								
Substanță activă	45692	29189	18598	8243	6358	5078	3835	3624
<i>Fungicide total</i>								
Substanță activă	23357	22917	16455	9411	9612	9357	8967	8342
<i>Erbicide total</i>								
Substanță activă	23920	19351	16451	9024	9168	9817	8909	8147

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

ATUURI ȘI RESTRICȚII ALE EXPLOATAȚIEI AGRICOLE FAMILIALE

**Camelia TOMA,
Eugen BURCEA,
Mana TOMESCU**

Diversitatea formelor de proprietate și ponderea covârșitoare a proprietății private asupra pământului, dispariția treptată a poziției de monopol a întreprinderilor cu capital de stat generează numeroase forme de exploatare a elementului esențial al activității agricole – pământul. Producătorii agricoli pot utiliza pământul ca proprietari, administratori sau arendași.

Exploatarea agricolă de tip familial este o unitate de producție și de consum a cărei finalitate este realizarea unor venituri menite să acopere, cât mai complet trebuințele familiei. Exploatarea agricolă de subzistență, de dimensiuni reduse, produc în special pentru autoconsum sau îmbină caracterul autarhic al producției cu comercializarea întâmplătoare a unor cantități variabile de produse, ce diferă an de an, în funcție de condițiile naturale, de strategia agricultorului în raport cu prețurile oferite de piața internă și de inflație.

Mediul exterior are impact asupra celui intern, pe măsură ce exploatarea (ferma) își amplifică și diversifică relațiile comerciale și devine din ce în ce mai mare consumatoare de factori de producție achiziționați de la agenți economici industriali (tractoare și mașini, utilaje, îngrășăminte chimice, carburanți) sau de la alte întreprinderi agricole specializate (semințe, animale de rasă, material săditor și biologic, etc). Interacțiunea dintre mediul intern și mediul extern constituie axul strategic major pentru integrarea exploatarea agricole în exigențele economiei de piață.

Restrângerea numărului acestor gospodării, pe măsura modernizării tehnice și economice, în condițiile funcționării mecanismelor de piață, creează posibilități de organizare a unor unități agricole viabile, care produc pentru comercializare. Numeroșii producători agricoli, răspândiți pe întreg teritoriul țării, au posibilități reduse de informare asupra pieței interne, dar mai ales externe. Totodată, actualele infrastructuri rurale și sistemele de preluare a produselor agricole, cele de aprovizionare cu factori de producție, precum și prețurile oferite de întreprinderile de preluare și prelucrare a produselor agricole, care adesea lucrează în condiții de monopol, oferă prețuri mici și sunt rău platnice, trebuie privatizate, restructurate și sprijinite.

Pentru a scoate în evidență perspectivele de dezvoltare ale exploatațiilor agricole familiale din Câmpia Română, am efectuat un studiu pe comuna Țigănești, situată în zona periurbană a orașului Alexandria, care întrunește condițiile specifice zonei: densitate mare a populației, ponderea ridicată a populației inactice (bătrânii care dețin majoritatea terenurilor în proprietate), tineretul care nu mai dorește să rămână în comună și lucrează în afara ei, dar ale căror venituri constituie baza cheltuielilor pentru producția agricolă etc.

Tabelul 1. Structura populației

Grupa de vârstă ani	Total		din care: femei nr.
	nr.	%	
0- 16	895	14,8	460
17-60	2980	49,5	1537
din care: în agricultură	(2134)	(35,4)	(1101)
peste 60	2150	35,7	1103
TOTAL	6025	100,0	3100

Sursa: *Oficiul Județean de Statistică Teleorman*

În comună locuiesc 3030 de familii grupate în 1570 de gospodării, revenind în medie două familii pe exploatație.

Suprafața agricolă a comunei este de 5383 ha, din care 4938 ha arabil și 188 ha de vii hibride și aparține grupei I-a de fertilitate.

Comuna dispune de un izlaz comunal de 257 ha. În exploatare, 19% din terenul arabil este concentrat în cele două societăți agricole cu personalitate juridică, 32% sunt lucrate de Agromec, iar restul (49%) sunt exploatare de asociații familiale și gospodării individuale. Suprafața de teren ce revine în medie pe o exploatație este de 3,3 ha.

Tabelul 2. Gruparea exploatațiilor după suprafața în proprietate

Specificare	Suprafața exploatației în hectare				
	0,1-1	1,1-3	3,1-5	5,1-7	7,1 – 10
Nr. exploatații	188	237	670	355	120
%	12	15,1	42,7	22,6	7,6

Sursa: *Registrul agricol al comunei Țigănești, județul Teleorman*

La nivelul comunei există un număr mare de tractoare (165), grupate în special în exploatațiile individuale, 25 combine, circa 40 de semănători, 115 remorci și 38 autocamioane. Peste 70% din tractoare, pluguri, remorci și autocamioane aparțin sectorului individual. Încărcătura medie pe tractor este de 14 – 15 ha.

Principalele activități în sectorul vegetal sunt culturile de grâu, porumb, floarea soarelui, sfeclă de zahăr, legume, pepeni și vii hibride, iar în cel animal,

îngrășarea porcilor, creșterea vacilor de lapte, ovinelor și păsărilor. Randamentele la ha și pe animal (media ultimilor cinci ani) au fost de 2800 – 3100 kg la grâu și porumb; 13-15 tone la ha la legume, pepeni și sfecla de zahăr; 2500 l la lapte de vacă și 94 ouă pe găină.

În prezent, la nivelul comunei se produc: 4500 t grâu, 5500 t porumb, 2500 t sfeclă de zahăr, 43001 legume și pepeni, 12.000 hl lapte de vacă și peste 6001 de carne, din care 80% carne de porc.

Proiecțiile efectuate, la nivelul randamentelor maxime deja realizate în anii precedenți, cu tehnologiile actuale, au permis selectarea activităților cu eficiență ridicată în vederea extinderii lor; totodată au fost diminuate până la eliminare cele cu rentabilitate scăzută sau cu risc prea mare.

Au fost proiectate și analizate patru variante:

V_p – cu structura și randamentele actuale la nivelul prețurilor pieței libere, în anul 1996;

V_o – cu structura și randamentele actuale, la nivelul prețurilor garantate de stat în 1996;

V_i – cu structura și prețurile actuale (piața liberă) la nivelul randamentelor proiectate;

V₂ – cu structura îmbunătățită și prețurile actuale (piața liberă), la nivelul randamentelor proiectate.

Tabelul 3. Randamentele la ha și pe animal (comuna Țigănești)

Specificare	UM	Media 1992 -1996	Perspectiva până în 2001 ^{x)}
Grâu	kg.	2780	4000
Porumb	kg	3140	6000
Floarea soarelui	kg	1040	2000
Sfeclă de zahăr	kg	15400	40000
Legume	kg	13000	20000
Pepeni	kg	15000	30000
Vii hibride	kg	2600	8000
Vaci de lapte	l.	2500	3000
Porci la îngrășat	kg	106	120
Pui de carne	kg	1,5	1,5
Ouă	buc.	94	110

x) Randamente deja realizate sau potențial realizabile

Sursa: Direcția Județeană pentru Agricultură și Alimentație – Teleorman, calcule I.E.A.

Cheltuielile cu forța de muncă au fost stabilite pe baza plății efective din comună (15.000 lei/z.o. În 1996 și 20.000 lei/z.o în perspectivă), la nivelul normelor practicate în sistem gospodăresc și CAP; la lucrări mecanice tarifele sunt cele efectiv practicate în 1996, iar cheltuielile materiale în funcție de volumul și prețul curent al input-urilor utilizate; s-a inclus și impozitul pe venitul agricol.

S-a considerat că un agricultor cu normă întreagă poate presta în cursul anului 200 zile om.

Nu au fost luate în calcul arenda și dobânda fictivă la capitalul de exploatare, în ipoteza în care agricultorul utilizează teren luat în arendă și nu dispune de capital.

În structura actuală, față de valorificarea pe piața liberă care asigură în prezent o rentabilitate globală de aproape 47%, valorificarea la prețurile garantate de stat oferă o rentabilitate de numai 22%. De aceea, pentru perspectivă am considerat că toate produsele vor avea prețurile aliniate la piața liberă în funcție de cerere și ofertă.

Tabelul 4. Mărimea și structura activităților actuale și de perspectivă

Specificare	UM	V ₀	V _i	v ₂
Grâu	ha	1600	1600	900
Porumb	ha	1756	1756	2500
Floarea soarelui	ha	726	726	300
Sfeclă de zahăr	ha	165	165	250
Legume	ha	100	100	150
Pepeni	ha	200	200	300
Vii hibride	ha	188	188	200
Vaci de lapte	cap	485	485	800
Porci la îngrășat	x) cap	4855	4855	5000
Ovine	cap	3500	3500	3500
Găini ouătoare	Vi cap	9000	9000	20000
Pui de carne	X. cap	4000	4000	60000

x) rulaj

Sursa: Direcția Județeană pentru Agricultură și Alimentație Teleorman; calcule IEA

Tabelul 5. Producția vegetală și animală totală din comună în variantele realizate și propuse

- tone, hl, mii buc. -

Specificare	V _n	v ₁	v ₂
Grâu	4448.0	6400.0	3600.0
Porumb	5514.0	10536.0	15000.0
Floarea soarelui	755.0	1452.0	600.0
Sfeclă de zahăr	2541.0	6600.0	10000.0
Legume	1300.0	2000.0	3000.0
Pepeni	3000.0	6000.0	9000.0
Struguri hibridi	490.0	1504.0	1600.0
Lapte	12125.0	14550.0	24000.0
Carne:	629,3	822,6	1109,4

Specificare	V _n	v ₁	v ₂
- de porc	515.0	583.0	600.0
- de pasăre*	21,5	29,8	206,4
Ouă	846.0	990.0	2200.0
Miere	10,4	10,7	13,2

*) găini, pui carne, găște, curci, rațe

Sursa: Camera Agricolă a comunei Țigănești; calcule IEA

Principalii indicatori de performanță în perspectivă, în care valoarea producției agricole se dublează și a profitului crește de 2,4 ori pe comună și la ha, sunt prezentați în tabelul 6.

În varianta de perspectivă cu structură îmbunătățită (V₂) se va realiza o rentabilitate de aproximativ 63%, ceea ce va permite capitalizarea unei părți din surplusul obținut.

Tabelul 6. Indicatori de performanță realizați și propuși

Specificare	v ₁	v ₂	V ₁	V ₂
- total comună, milioane lei -				
Valoarea producției agricole	14746.0	12229.0	23631.0	29730.0
Valoarea adăugată netă	7824.0	5309.0	13331.0	18035.0
Profit	4686.0	2171.0	8521.0	11471.0
Rata rentabilității %	46,6	21,6	56,4	62,8
- la hectar, mii lei -				
Valoarea producției agricole	2875	2385	4608	5797
Valoarea adăugată netă	1526	1035	2599	3517
Profit	914	423	1662	2237

Sursa: Calcule IEA

În funcție de volumul activităților proiectate numărul persoanelor cu normă întreagă evoluează de la 1050 în prezent la 1641 în perspectivă, crescând ponderea acestora în zootehnie, datorită sporirii efectivelor de porci și păsări, iar câștigul mediu lunar estimat crește de la 250 la 333 mii lei pe agricultor.

Venitul mediu agricol anual pe familie, care în prezent este de 2,6 mii. lei, va ajunge la 6 milioane lei în perspectivă; din acesta numai un milion lei, respectiv 2,2 mii. lei este contravaloarea muncii prestate, diferența reprezentând capacitatea ei de acumulare.

Tabelul 7. Retribuirea forței de muncă agricole din comună

		v ₁	v ₂	V ₁	V ₂
Nr. Z.O.	Total agricultură	209500	209500	240600	328300
	- sector vegetal	129700	129700	148700	186100
	- sector animal	79800	79800	91900	142200
Nr. agricultori cu normă întreagă (200 zile /an) TOTAL		1048	1048	1203	1641

	V₁	V₂	V₃	V₄
din care: – în sector vegetal	649	649	744	930
– în sector animal	399	399	459	711
Câștigul mediu lunar în agricultură pe activ cu normă întreagă – lei -	250000	250000	333000	333000
Productivitatea muncii: - pe activ agricol cu normă întreagă mii lei / pers activă	8986	7452	14400	18117
	6910	5730	11074	13932
VENITUL MEDIU ANUAL pe familie	2580	1750	4400	6000
- din retribuirea muncii – mii lei -	1034	1034	1600	2200
- din profit (acumulare) – mii lei -	1546	716	2800	3800

Sursa: Calcule IEA

Excedentul de forță de muncă se va putea dirija către alte activități (servicii pentru agricultură, industrie alimentară, construcții, comerț etc), iar dacă nu reușește, va participa la efectuarea lucrărilor agricole.

În acest caz, câștigul pe agricultor se va reduce în perspectivă de la 4 la 3 milioane lei pe an, față de circa 1,5 milioane lei cât se evaluează în situația actuală. Pe locuitor, valoarea producției agricole va crește de la 2,4 la 4,9 milioane lei.

Valoarea adăugată netă pe persoană activă agricolă va crește de la 3,7 la 8,5 milioane lei, în timp ce pe locuitor va reveni o producție agricolă de 4,9 milioane lei, respectiv 600 kg grâu, 2500 kg porumb, 500 kg legume, 400 l lapte, 200 kg carne, 365 ouă etc.

Tabelul 8. Producția agricolă ce revine pe agricultor activ cu normă întreagă și pe locuitor

kg, l, bucăți / an –

Specificare	V ₁		V ₂		V ₃	
	pe activități cu normă întreagă	pe locuitor	pe activități cu normă întreagă	pe locuitor	pe activități cu normă întreagă	pe locuitor
Grâu	4244	738	5320	1062	2194	597
Porumb	5261	915	8758	1749	9141	2490
Legume	1240	216	1663	332	1828	498
Lapte	1160	200	1209	241	1462	398
Carne	600	104	684	137	676	184
Ouă	807	140	823	164	1340	365

Sursa: calcule IEA

În perspectivă, mărirea exploatației agricole va depinde de numărul activilor cu normă întreagă și de gradul de specializare al producției.

Într-o exploatație agricolă, în care lucrează trei persoane cu timp complet, ele vor căuta să dispună de cel puțin 9 ha teren când profilul va fi complex, de 19 ha pentru exploatația cu profil cerealier și plante tehnice sau dacă

au teren puțin se vor axa pe activități care nu necesită teren: îngrășarea porcilor (75 capete) sau 500 capete găini ouătoare, respectiv 3000 capete pui de carne rulaj (tabelul 9).

Tabelul 9. Corelația dintre mărimea exploatațiilor cu profiluri diferite și numărul activilor agricoli (V 2).

Mărimea exploatațiilor familiale viabile cu profil:	Număr activ cu normă întreagă*®				
Cereale și plante tehnice – ha -	6,33	12,7	19	25,3	31,7
Legume și pepeni – ha -	2	4	6	8	10
Vaci + furaje – cap/ha	4/1,5	8/3	12/4,5	16/6	20 / 7,5
Porci la îngrășat – cap -	25	50	75	100	125
Găini ouătoare – cap -	167	334	501	668	835
Pui de carne – cap -	1000	2000	3000	4000	5000
Profil complex -ha/IJVM ^m -	3/3	6/6	9/9	12/12	15/15

x) Normă întreagă = 200 Z.O/an xx) 4934 UVM/comună

CONCLUZII

Suprafața de teren pe o exploatație este în medie de 3,3 ha. Ponderea cea mai mare o au exploatațiile ce dețin 3,1-5 ha, fiind de 43% și cele ce dețin 5,1-7 ha reprezintă o pondere de 23%.

La nivelul comunei există un număr mare de tractoare și mașini agricole. Peste 70% din acestea aparțin sectorului individual. Încărcătura medie pe tractor calculată la terenul arabil deținut este de numai 14 – 15 ha.

În structura actuală s-a estimat că valorificarea întregii producții agricole pe piața liberă ar fi asigurat o rentabilitate globală de aproape 47%, față de valorificarea la prețurile garantate de stat în 1996, în care rentabilitatea ar fi fost de numai 22%.

În varianta de perspectivă cu structură îmbunătățită, cu liberalizarea totală a prețurilor (V₂), se apreciază o rentabilitate de aproximativ 63%, ceea ce va permite capitalizarea unei părți din surplusul obținut.

Din populația activă care reprezintă 50% din totalul populației din comună, activii din agricultură reprezintă 72% din total activi și respectiv 35% din totalul populației. Dacă ținem cont că în mediul rural lucrează în agricultură și o parte din populația de peste 60 de ani, deci în cazul nostru cel puțin 1000 de persoane cu timp parțial, rezultă că aproape jumătate din populația comunei (3000 persoane) se ocupă de agricultură la timp total sau parțial.

În funcție de volumul activităților agricole din comună și a calculului normelor de muncă pentru un activ agricol cu normă întreagă, a rezultat un necesar de activi agricoli cu nr. de 1050 persoane față de 2134 persoane ocupate în agricultură, atât cu normă întreagă cât și parțială, rezultând un grad de ocupare de 49%.

În perspectivă, volumul activităților proiectate ar necesita un număr de 1641 persoane active cu n.î., ceea ce ar duce la o majorare a gradului de ocupare la 77%. Ponderea va fi mai mare în zootehnie, ca urmare a sporirii efectivelor de porci și păsări, iar câștigul mediu lunar pe persoană estimat la data efectuării studiului ar crește cu 33%.

Venitul mediu agricol anual pe familie va crește în varianta proiectată de noi, de 2,3 ori, contravaloarea muncii fiind de 37%, restul reprezentând capacitatea ei de acumulare (amortizare, arendă, dobânzi la credite, alte prelevări și profit).

Excedentul de forță de muncă va putea fi absorbit prin crearea de activități terțiale (servicii pentru agricultură, industrie alimentară, meșteșuguri, construcții, comerț etc) generate de sporirea volumului și vitezei fluxurilor materiale și monetare din comună, în condițiile economiei de piață.

Prin crearea unor exploatații familiale viabile specializate, cu forță de muncă cu grad ridicat de ocupare, se va ajunge în mod inevitabil la creșterea gradului de integrare orizontală și verticală în sistem asociativ cooperatist sau cu alți agenți economici.

Agricultorul trebuie să înceteze să mai fie un îndrăgostit de viața patriarhală, tradiții, să facă agricultură de dragul agriculturii, ci să devină un agent economic fără prejudecăți, instruit și moral ale cărui acțiuni să vizeze remunerarea la un nivel mereu în creștere a eforturilor proprii și mai ales realizarea surplusului economic, baza dezvoltărilor ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Burcea E., Noi forme de organizare socială a producției: exploatația familială, IEA, București, 1990.
2. Dumitru D., Formarea agriculturii durabile, opțiuni pentru soluționarea problemei securității alimentare a României, CIDE, București, 1992.
3. Gavrilescu D., Concepte și strategii microeconomice ale reformei în agricultură, studiu de sinteză, IEA, București, 1993.
4. Henze G., Economie et strategies agricoles, Ed. CAEN, Paris, 1988.
5. Iurchevici L., Fundamentarea tehnică și economică a costurilor de producție la principalele produse animaliere, IEA – AS AS, 1995.
6. Toma Camelia, Premisele apariției și formării exploatației agricole comerciale de tip familial în România, IEA, București, 1994.
7. Toma Camelia, Conversia gospodăriei țărănești în fermă competitivă – Studiu de caz – IEA, București, 1995.
8. Zahiu Lahiu, Economia și organizarea unităților agricole, ASE, București, 1993.
9. *** – Anchetă pe bază de chestionare realizate de cercetătorii IEA în județele Teleorman, Ialomița, Tulcea, Brăila, Galați, Vaslui, Iași, Suceava, Brașov, Sibiu, Cluj și Arad, I.E.A., București, 1994.

ATITUDINI ȘI COMPORTAMENTE SOCIO-ECONOMICE ALE MENAJELOR DE PENSIONARI DIN MEDIUL RURAL

Liviu-Mihail Mateescu

Distorsiunile echilibrului demografic, însoțit de procesul de depopulare al satelor, proces caracteristic regimului socialist trecut, a avut consecințe nefaste asupra asigurării forței de muncă din agricultură, ceea ce a determinat ca forța de muncă să fie vizibil feminizată și îmbătrânită. Se știe faptul că, în prezent, în România trăiesc aproximativ 5.255.000 pensionari, dintre care în mediul rural locuiesc 2.310.000, respectiv 44%, ceea ce reprezintă aproximativ 1.587.000 familii de pensionari rurali.

Studiul socio-economic desfășurat sub egida Institutului de Economie Agrară, pune în evidență unele trăsături caracteristice diferitelor categorii de rurali. Fiind realizat pe un eșantion reprezentativ (trei comune din regiunea istorică Muntenia), pe un lot reprezentativ, pensionarii cu gospodării proprii (adică unde tipul gospodăriei este determinat de un nucleu de pensionari) reprezintă 51,53% din subiecții investigați. Este semnificativă analiza socio-economică a eșantionului studiat.

1. Comportamentul social

Analiza cauzală și sistematică a gospodăriilor populației din mediul rural s-a realizat la nivelul diferitelor categorii socio-economice; abordarea problematicilor familiare și ocupaționale privind gradul de consolidare, statusul educațional și profesional al subiecților, puterea de muncă și vârsta acestora, contribuind la realizarea unor concluzii utile și diferite, în funcție de subiecții analizați, menite a diagnostica realitatea și a prognoza eventualele posibilități de dezvoltare.

Gospodăriile de pensionari din mediul rural sunt în general formate din pensionari proveniți din agricultură 71,31%, diferența de 28,68% fiind proveniți din alte domenii ca: industrie 11,47%, administrație 2,45%, comerț 4,09%, servicii 4,91%, învățământ 1,63%, sănătate 1,63%, alte situații 2,45%.

Deși nu toți pricepuți în ale agriculturii, ba chiar unii dintre ei fără pic de experiență sau dăruire reușesc să-și cultive suprafața de teren ce o au, sub

diverse variante. Unii apelează la copii pentru a fi ajutați, alții la cunoștințe, vecini, prieteni ori neamuri, realizând astfel o activitate colectivă tip clacă.

Datorită neînțelegerilor care apar de cele mai multe ori asupra cantității și formei de plată, există cazuri când bătrânii lucrează pământul singuri și cum pot, fără să realizeze importanța executării lucrărilor de calitate pentru obținerea de recoltă bogată.

Sunt cazuri când bătrâni, fiind neputincioși spre a-și lucra singuri pământul, îl încredințează spre a fi lucrat unei asociații sau îl arendează, primind ceea ce li se cuvine la strânsul recoltei. În cele mai multe cazuri, sunt susceptibili asupra cantităților primite, fiind aproape convinși că au fost păcăliți, dar nu au ce face.

De remarcat este faptul că din gospodăriile investigate, 43% sunt familii monocore de pensionari, diferența 57% fiind familii mixte, în care cel puțin un membru este salariat sau nepensionar, (delimitarea acestora a fost făcută după vârsta minimă de pensionare din agricultură de 65 ani, sau după caz, a declarațiilor acestora din timpul investigației).

Astfel, în 10% din cazuri, gospodăria este formată dintr-un singur membru, capul familiei care este bineînțeles bătrân pensionar, în 35% din cazuri există situația unui cuplu familial de pensionari, în 55% dintre cazuri locuiesc mai mulți membri, nu obligatoriu toți pensionari sau bătrâni, existând cazuri de familii cu doi membri ceea ce nu înseamnă neapărat un nucleu (bunică – nepot, părinte – copil).

Deci, existând situații cu una, două, trei sau chiar patru familii pe gospodărie, o analiză a posibilității ca familia de bază (capul de gospodărie) să locuiască cu copiii aferenți acesteia și la rândul-i cu nepoții, se impune ca fiind determinativă.

A rezultat că în 78% din cazuri, că pensionarii care au copii locuiesc în aceeași gospodărie cu unul sau cu mai mulți dintre copii (chiar dacă și aceștia sunt la rândul lor căsătoriți). Diferența de 22% dintre cei ce au copii locuiesc singuri.

Datorită greutăților cu care se confruntă, nu toți bătrânii pot și/sau reușesc să-și ajute material copiii. Practic, toți ar vrea, dar numai unii pot. Astfel, 41% declară că pot și reușesc să-și ajute material copiii, 40% nu-i pot ajuta pe copii, iar în 19% din cazuri nu se pune problema ajutorului acordat, neavând copii. Bineînțeles că ajutorul acordat copiilor care nu locuiesc împreună cu părinții nu poate fi limitat pe un palier de reprezentare rigid ci, ajutorul este acordat sub diverse forme ca: ajutor în casă 6%, le fac copiilor diferite cumpărături 3%, cadouri sub formă de bani lunar 6% sau ocazional 25%, bani și produse agricole 22%.

Majoritatea familiilor ce-și ajută copii, înțeleg ajutorul acordat ca fiind sub formă de produse agricole 35%, sau la creșterea, supravegherea și întreținerea copiilor acestora 38%.

Fiecare gospodărie formată din unul sau mai mulți membri, are o suprafață de teren arabil, formată din una sau mai multe parcele pe care au primit sau nu un titlu de proprietate. Prin extrapolare și determinare, mărimea medie a gospodăriei agricole, față de cazurile studiate, dar care prezintă o situație generalizată, s-a constatat ca fiind situată în jurul valorii de 3,5 ha.

Deși aceste suprafețe agricole au intrat în posesia proprietarilor de drept după aplicarea legii „Fondului Funciar”, șefii de gospodărie reclamă neprimirea încă a titlurilor de proprietate, deci confirmarea proprietății. La nivelul întregului eșantion studiat, putem declara că șefii de gospodărie au primit titlul de proprietate în 39% de situații și nu și-au primit încă titlul de proprietate în 61% de cazuri, dar urmează să le primească în cel mai scurt timp.

Cele mai mari probleme, cu care se confruntă în prezent gospodăria de pensionari din mediul rural, datorită puterii de muncă pe care o au aceștia, este legată de problema modului în care se exploatează terenul agricol, de modul de lucru al terenului, de dotarea cu mașini agricole sau posibilitatea exploatării terenurilor cu mijloace mecanizate.

Din datele culese, majoritatea familiilor își lucrează pământul individual, 41% dintre cazuri cu ceea ce au și așa cum pot, câte 21% dintre cazuri în asociații familiale sau în asociații juridice, 9% familii au pământul în asociații pe acțiuni, 1% are pământul dat în arendă, diferența de 3% lucrează pământul în alte situații și 4% șefii de gospodărie nu știu ce să răspundă.

Fiecare ar dori „să-și lucreze pământul așa cum vrea, dar nu poate că-i bătrân și nu mai are putere, așa că trebuie să facă cum poate ca să nu-l lase pârloagă și să scoată totuși ceva de pe el; nu-i păcat să lași pământul nelucrat? măcar să scot și eu ceva, să am ce să mănânc eu și să dau copiilor” sunt câteva dintre declarațiile subiecților investigați.

Vor să-și lucreze pământul, dar nu au cu ce. Apelând la diversele societăți cu capital majoritar de stat sau la particulari, pentru a fi ajutați în lucrările de mecanizare a suprafețelor agricole, proprietarilor li se pare că prețul prestațiilor lucrărilor de mecanizare este foarte mare, drept pentru care renunță la lucrarea mecanizată, urmând să lucreze tradițional. Astfel, doar 3% dintre șefii de gospodărie doresc și speră că ar cumpăra pământ, 94% nu ar cumpăra pământ, 3% fiind indeciși, bineînțeles motivele principale pentru care nu ar cumpăra pământ ar fi: nu au bani 24%, sunt prea bătrâni 26%, le lipsesc forțele de muncă 5%, lipsa unei motivații financiare 24%, dificultatea muncii 8%, alte motive 14%. Cei care ar cumpăra pământ ar dori să cumpere între 5 și 10 ha, pentru a-și mări venitul anual familial, pentru a-și asigura principala sursă de existență sau pentru copiii moștenitori. Nu pot spune cât ar trebui să coste hectarul, dar speră să aibă cu ce cumpăra. „Dar deocamdată nu se vinde, așa că până atunci când se va vinde se vor hotărî și vor vedea ce vor face” – sunt vorbele celor intervievați.

Datorită motivelor economico-sociale cu care se confruntă aceste categorii de gospodari, ar păstra proprietatea intactă (fără a o vinde) 76% din sub-

iecți, 18% l-ar vinde, 6% fiind indeciși. Ca motivație pentru faptul pentru care nu l-ar vinde, majoritatea 43% răspund că doresc să-l lase moștenire, 26% că el reprezintă sursa principală de asigurare a hranei, restul 31% din alte motive.

Din cei 18% care vor să-l vândă: 25% sunt nevoiți să o facă datorită vârstei, 43% datorită unui câștig financiar imediat, 16% datorită lipsei forței de muncă, iar 16% se încadrează în alte motivații 16%. La fel ca și care vor să cumpere, cei ce vând pun problema prețului hectarului de teren. De această dată ei speră să crească prețul atât de mult încât să fie rentabil să-l vândă.

Majoritatea șefilor de gospodărie se plâng de neajunsuri. La toți șefii de gospodărie investigați, problemele care ar trebui rezolvate pentru o mai bună desfășurare a activităților de uz gospodăresc sunt împărțite după lipsa și nevoile fiecărei gospodărie astfel: în 33% ca principal neajuns este cel legat de organizarea eficientă a lucrărilor agricole, 35% au probleme cu modul de comercializare a principalelor produse agricole, dorind o comercializare rentabilă, 28% doresc să-și asigure servicii la nivelul comunei prin care să-și procure îngrășăminte și substanțe chimice contra bolilor și dăunătorilor la prețuri acceptabile, 3% au probleme cu asigurarea lucrărilor mecanizate ale culturilor, doar 1% neștiind care sunt problemele care ar trebui rezolvate cât mai.

Practic, lucrările de mecanizare sunt neasigurate, pe de o parte, datorită lipsei de mașini și a prețurilor și tarifelor mari percepute de cei care au mașini și mijloace mecanice, iar pe de o parte, gradului de fărâmițare a terenului agricol. Așadar, 57% au terenul într-un singur trup, 19% au gospodărie împărțit pe două parcele, 15% au terenul pe trei parcele, 8% îl au pe patru parcele și în 1% terenul este împărțit pe cinci parcele. Se observă că, în funcție de mărimea suprafeței agricole, se determină mărimea producției vegetale, deci valoarea producției vegetale.

Puține sunt cazurile când produsele au fost comercializate pe piața liberă sau la stat (circa 34% din producție este valorificată) și anume 13% au reușit să-și vândă întreaga cantitate de produse agricole, 21% au reușit să-și vândă o parte din produse, 16% nu au avut produse agricole, iar 44% nu au reușit să-și vândă produsele; 6% nu știu ce au făcut cu produsele agricole (de obicei, au fost consumate ori date copiilor sau rudelor de la oraș).

Acest fapt s-a datorat în principal, modului defectuos de valorificare – achiziție a produselor agricole: de imposibilitatea de a se ajunge la piața liberă, datorită transportului, neexistența unor unități de stat sau particulare care să solicite cumpărarea de produse direct de la producător etc.

Nu s-a făcut practic nici o delimitare foarte exactă asupra celor care au oferit prețuri mai mari (statul sau particularii), doar 1/2 dintre subiecții investigați putând susține că au colaborat cu unul din ei. După natura răspunsurilor date, se afirmă că statul a oferit cele mai bune prețuri de achiziție 33%, 18% având ca preferați firmele particulare care au plătit mai bine. Natura răspunsurilor poate fi comentată și datorită calității produselor agricole, a categoriei de produse agricole și bineînțeles, nu în ultimul rând, al specificității produsului

agricol. Practic, prețurile produselor agricole vândute au fost mici, ceea ce a determinat: mulțumirea față de prețurile încasate la vânzarea a numai 12% din subiecți, 39% au fost nemulțumiți, 12% foarte nemulțumiți, 37% nu răspund sau nu știu cum să se declare față de prețuri.

La nivelul gospodăriilor (gospodării de pensionari din mediul rural) studiate, se face observat un aspect conservatorist, în sensul că deși sub aspectul dotării gospodăriei cu principalele aparate tehnice și electro – casnice dotarea gospodăriei este foarte sumară subiecții sunt de obicei mulțumiți de ceea ce au. În 6% dintre cazurile studiate există o dotare cu aproximativ tot ceea ce le trebuie, în 40% o dotare sumară dar satisfăcătoare, în 40% o dotare aflată la limita posibilului (în sensul că le mai trebuie multe aparate electrocasnice), iar în 13% din cazuri, subiecții se încadrează sub aspectul unei dotări mult prea modeste, dacă nu chiar sărace.

De aceea sub aspectul mulțumirii față de aspectul modului de trai, se remarcă grupele reprezentative: de mulțumiți 40%, mediu mulțumit 31%, celelalte categorii (de extremă), foarte mulțumiți 3%, foarte nemulțumiți 13% și nemulțumiți 13%, ne face să sesizăm faptul că nu sunt puse pe primele planuri valori caracteristice, prin mulțumire, de obicei, înțelegându-se numai minimul de confort posibil pentru existența zilnică și nu aspecte de analiză calitativă ale anumitor aspecte legate de aspirație, de dorința de creștere a confortului locativ, de evidențiere și dezvoltare a anumitor strategii de dezvoltare, acumulare de capital, de investiții. Acest fapt se caracterizează și prin faptul că șefii de gospodării (aflați peste vârsta legală de activitate – bătrânii) se mulțumesc de obicei cu aspectul practic, ignorând dotarea gospodăriei și confortul locuinței, iar față de instituțiile sociale la care acesta apelează, majoritatea subiecților se încadrează în clasa mediu mulțumit.

Din toate gospodăriile investigate, doar la 2% există un vag proiect de investiție bine stabilit și anume vrea să cumpere utilaj agricol, în 3% se dorește să se construiască anexe gospodăriei, marea majoritate, 96% dintre subiecți nu au sau nu ar face nici o investiție. 98% nu au cumpărat sau nu și-au propus să cumpere, motivul primordial fiind lipsa banilor.

Gospodăriile de pensionari au multe nevoi. Aceștia apreciază că starea gospodăriei se încadrează sub afirmația „având multe, dar ne lipsesc destule”, șefii doresc cu prioritate să-și dezvolte gospodăria prin: executarea de reparații diverse 19%, 12% preconizează dezvoltarea prin construcții și construcții anexe, 9% numai întreținerea, 10% alte forme de dezvoltare, ceilalți 49% nu știu, nu răspund sau nu precizează cum.

Nu puține sunt cazurile când la nivelul fiecărei gospodării apar diverse probleme care trebuie vital – prioritar rezolvate. În acest caz, familiile, prin șeful gospodăriei, apelează la persoane și organe competente pentru a-și rezolva problemele apărute. Ei au încredere cu prioritate spre a le rezolva problemele în „mai marii urbei”, adică în primarul comunei (și datorită faptului că este deal lor, îl cunosc și l-au ales primar prin vot) în proporție de 53%, urmat fiind de

poliție (organ de ordine și disciplină) optând pentru acest organ 16%, în prefectul județului (ca reprezentant al guvernului) 12% opțiuni adică, în preotul satului 5% (ca mentor și sfătuitor de bine), în președintele țării (cel ce poate rezolva probleme majore ca să fie bine țării și poporului ei) 8% și în șeful asociației în care are pământul, în directorul ei și în primul ministru al țării câte 2% din opțiuni.

Realizând un sondaj dublu pe aceeași problemă, cea a temerilor principale față de diverse neajunsuri, pe aceeași subiecți, s-a detașat ca prioritară, problema singurătății. Principalele probleme față de care familia de pensionari manifestă o oarecare temere (în sensul că nu le-ar fi bine, ba chiar le-ar fi rău). Astfel, principala temere revine asupra aspectului legat de creșterea accelerată a prețurilor principalelor produse (agricole și neagricole, alimentare și nealimentare), și respectiv 28% a imposibilității efectuării de cumpărături de imediată trebuință și necesitate.

Creșterea exagerată a prețurilor diverselor categorii de produse și articole casnice atrage după sine imposibilitatea practică a efectuării de diverse cumpărături de maximă necesitate. Se pune problema asigurării de medicamente necesare existenței (ținând cont că în general, bătrânii sunt dependenți de diverse medicamente, de diverse tratamente și medicație adecvată, pentru a-și menține starea medie de sănătate), deci boală, ceea ce reprezintă a doua mare categorie de temere reprezentând 23% dintre subiecți. Tot ca urmare a neajunsurilor sau a modului defectuos de înțelegere a normalității cotidiene, apare o categorie de oameni certați cu morala – infractorii. Teama față de infracționalitate și mai ales față de criminalitate reprezintă a treia mare categorie de temeri exprimate de subiecți, (temere față de crimă motivând 19% dintre ei). Față de celelalte grupe de temeri, dat fiind faptul că vârsta ce o poartă nu le trezește interes, pensionarii nu manifestă o temere motivată decât sub aspectul consecințelor care s-ar răsfrânge asupra copiilor și nepoților lor, ei nefiind implicați direct. Astfel, se explică procentul de 8% față de temerea acordată grupării șomaj. Pentru gruparea tulburări sociale sau război motivează 7% dintre cei investigați ceea ce apreciez ca fiind un procent mic, față de instaurarea unui tip de dictatură 5%, 3% reprezentând alte categorii de temeri. O mică parte dintre cei investigați 1 % nu cunosc problemele, respectiv 7% nu răspund sau nu optează pentru o anumită încadrare.

2. Comportament economic

a. Strategii productive

Indiferent de mărimea suprafeței agricole arabile și de gradul ei de fragmentare, fiecare gospodărie cultivă pământul și cresc animale domestice, într-o varietate mai mare sau profilați pe o anumită cultură sau categorie de animale.

La nivelul întregului eșantion, grâul se cultivă în procent de 16% din gospodării, porumbul în procent de 20% dintre gospodăriile studiate, floarea-

soarelui în 12%, sfecla de zahăr în 9%, cartoful în 8%, legume și zarzavaturi în 17%, vița de vie în 7% dintre gospodării, pomi și arbuști fructiferi în 6%, alte culturi în 4% gospodării, 1% nu cultivă terenul aflat în posesie.

Faptul că suprafața agricolă este fragmentată pe mai multe parcele, culturile nu se realizează mecanizat, doar în proporție de 26%, problema administrării de substanțe fitosanitare 8%, îngrășăminte chimice 3%, insecticide și erbicide 5%, iar posibilitatea irigației suprafețelor agricole rămâne doar de domeniul dorințelor. Practic, terenului agricol i se administrează îngrășăminte naturale, de obicei, provenite din microfermele proprii de animale.

Alt neajuns pentru care lucrarea pământului pe fiecare gospodărie, în parte mecanizat, este încă o problemă, o reprezintă valoarea taxelor și a costurilor (pe care fiecare șef de gospodărie ar trebui să-l plătească pentru lucrările efectuate de către cei care au mașini agricole sau de societățile prestatoare de astfel de servicii), care este relativ mare, comparativ cu bugetul momentan. Acest fapt (că nu execută diverse lucrări mecanizat) atrage după sine, o diminuare a producției agricole.

Fiecare șef de gospodărie, după caz, optează în funcție de cum au posibilitatea pentru una din variantele:

- a lucra mecanizat – producție mai mare deci beneficiu mai mare, sau
- a lucra tradițional – producție redusă, cheltuieli reduse, beneficiu moderat.

Cei 1% care nu cultivă pământul agricol, de fapt, îl cultivă pe acela de lângă casă, tip grădină de zarzavat, motivând necultivarea pământului ca o neputință. Pentru suprafețele de teren de dimensiuni reduse (înguste, tip fâșie), unde mașinile agricole nu-și pot executa lucrările datorită gabaritului depășit, șefii de gospodărie apelează la mecanizarea rudimentară, executată cu animale sau cu mijloace tradiționale.

În fiecare familie se cresc animale. Se poate observa o oarecare varietate în ceea ce privește principalele specii de animale. Predomină categoria suinelor și cea a galinaceelor. În fiecare gospodărie se crește, în general, un porc pe care îl consumă la sărbători și câteva păsări de la care consumă ouăle. Cei care „se simt încă în putere” mai cresc cai, folosiți atât la lucrările de căraușie, cât și la diversele munci agricole.

Atât produsele vegetale obținute de pe suprafețele cultivate, cât și produsele animaliere sunt consumate în cadrul gospodăriei – în proporție de 73%, diferența fiind destinată valorificării pe piața liberă (sub formă de produse – abonamente). Cu aceste produse, fiecare gospodărie se ajută pentru asigurarea coșului zilnic, totodată reprezentând și o sursă de venit (pe de o parte ca venit provenit din necumpărarea de produse similare, pe de altă parte ca venit care se obține din valorificarea produselor). De fapt, se vând produsele excedente fiecărei gospodării sau produse care nu se pot consuma așa cum sunt, adică neprelucrate.

b. Strategii financiare

Pentru realizarea venitului necesar bunului trai și desfășurării vieții confortabile, în fiecare gospodărie, veniturile realizate din producția animală și cea vegetală, reprezintă un minim venit al existenței. Așadar, familiilor monocolare de pensionari le revine un venit lunar, tip pensie, cuprins între 17400 lei (cât reprezintă pensia medie a celor proveniți din agricultură) și un venit de 92000 lei (cât reprezintă pensia medie a neagricultorilor). Această sumă nu este fixă, ea putând fi mai mare sau mai mică funcție de caz, după modul de calculare, după perioada de timp pentru care pensia a fost calculată, după natura și modul de proveniență a pensiilor.

Pe lângă veniturile de tip pensie și veniturile realizate din producțiile agricole, unele familii, cele de tip mixt, beneficiază și de o altă categorie de venituri (secundară) provenită din: venituri salariale ale membrilor pensionați sau nu, dar care locuiesc împreună, alocațiile acordate copiilor acestora (eventual nepoți) aflați în întreținere, ajutoare sociale și ajutoare de șomaj, alte tipuri de venituri. Pe lângă veniturile tip pensie, unele familii (cele de tip mixt) beneficiază de salariile lunare ale membrilor nepensionari. S-a constatat că, nivelul mediu al venitului total, care se profilează pe fiecare gospodărie în parte este situat în jurul valorii de 8500000 lei. Din acest venit 67% reprezintă venitul provenit din agricultură, diferența reprezentând altă formă de venit.

Ca orice gospodărie care produce, fiecare gospodărie, prin membrii acesteia, consumă. Eșalonând cheltuielile pe două categorii, una reprezentând cheltuielile directe, altă categorie reprezentând consumul uman zilnic, s-a realizat consumul total anual al gospodăriei. Comparând cei doi indicatori (venituri totale și cheltuieli totale), se poate distinge diferența în ceea ce reprezintă diferența dintre ei, venitul total, în cele mai multe cazuri fiind superior cheltuielilor totale. Astfel, ne putem face o vagă imagine asupra posibilităților de realizare a unui profit – beneficiu, imagine care nu este suficient de reprezentativă, dar care se situează în jurul valorii de 2500000 lei. Doar 7% dintre șefii de gospodărie nu au putut preciza exact fie necesarul de consum, fie venitul anual realizat în gospodărie; cifrele absolute nu pot fi riguros calculate.

Acest fapt se datorează, pe de o parte, necunoștinței privind prețurile percepute pentru unele servicii, a cheltuielilor care s-au desfășurat în gospodărie, dar la care ei nu au luat parte, a diverselor lucrări pentru care nu au plătit bani ci s-a făcut plata în natură, a unor venituri realizate de membrii gospodăriei care nu au un venit lunar, pe de altă parte, a unui grad mic dar pozitiv de nesiguranță, de incertitudine a celor afirmate, ba chiar manifestă o frică față de a afirma probleme economico-financiare. Numai în 11% dintre cazuri reușesc să-și facă unele economii, economii pe care le păstrează în casă sau sunt depuse la C.E.C. Nu toate economiile care reușesc să și le realizeze „sunt păstrate pentru mai târziu”, nevoile imediate ale familiei îi determină să le consume. Numai 2% dintre subiecți declară că „nu umblă la banii strănși”.

Concluzii

După decembrie 1989, destrămarea sistemului economiei de comandă ca efect al dezagregării sistemului comunist s-a manifestat intens în agricultură, în special în perimetrul proprietății funciare. Reforma a marcat destrămarea rapidă a fostelor cooperative și apariția de proprietăți particulare, prin fărâmițarea proprietății și exploatației, canalizarea capitalului și utilajelor tehnologice în unitățile de stat. S-a produs o fracturare a filierelor legată, în special, de contradicția și lipsa de interfață între noile exploatații de mici dimensiuni și structurile monopoliste din aval de agricultură. Obstacolele în crearea unor comportamente și strategii coerente, adecvate noului sistem economic nu sunt numai tributare unor factori obiectivi. Caracteristicile politicii agrare, conținutul schimbării macrosociale, funcționalitatea sistemului de raporturi între societatea urbană și cea rurală – dar și modulul specific de valorificare a schimbării, a percepției. De fapt, gradul de percepere și de acceptare a schimbărilor rurale, strategiile construite la nivel microeconomic sunt determinate obiectiv de caracteristicile politicii agrare și într-o măsură copleșitoare de starea financiară macroeconomică.

O categorie deloc neglijabilă a micilor proprietari, o reprezintă acea categorie a căru șef (cap) de gospodărie este pensionar. Faptul că populația ocupată în agricultură este într-o mare proporție reprezentată de populația ajunsă la o vârstă mai înaintată, ruralii se izbesc de multe probleme care au ca aspect determinativ vârsta înaintată a acestora, gradul de pricepere, necesarul de mijloace mecanizate necesare exploatării suprafeței aferente gospodăriei, gradul de înzestrare al locuinței cu mijloace electrocasnice, accesul la informare și percepția asupra schimbărilor. Această categorie încearcă, practic, să existe și să-și ducă traiul, apelând la mijloace tradiționale sau concesionând proprietatea altora primind pentru aceasta o anumită valoare, deci profit. Nu întotdeauna acest profit este înmagazinat în bani, ci materializat în diverse produse, produse agricole înmagazinate și animale care urmează a fi valorificate și/sau consumate, bani – lichidități, depuși la C.E.C, bănci sau împrumuturi la diferite alte persoane.

Făcând o retrospectivă asupra problemelor studiate, putem preciza că această categorie, deși nu tocmai favorizată atât datorită vârstei cât și datorită preocupărilor colaterale, manifestă un comportament socio-economic care se încadrează pe primplan cu aspecte ce asigură mimimumul condițiilor de existență și al bunului trai, urmate apoi de condițiile de dezvoltare ale gospodăriei și nu în ultimul rând al condițiilor de progres și acumulare.

BIBLIOGRAFIE

1. Bădescu I., Satul contemporan și evoluția lui istorică, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
2. Florian Violeta, Percepția schimbării, Institutul de Economie Agrară, București, 1995.
3. Gaudio G., Pieroni O., Strategie e percorsi sociali delle famiglie rurali nella Silla Graca in Strategie familiari, Pluriactivite e Politiche Agrarie – Studie Richercha Istituto Naționale din Economia Agraria – Rome, 1992.
4. Prisecaru C., Pensionarii în perioada 1990-1995, în Probleme Economice, nr. 38-39, CIDE, București, 1996.
5. Sandu D., Valori și tipuri sociale în România, Editura Staff, București, 1996.

RESURSELE LOCALE RURALE – POTENȚIAL AL DEZVOLTĂRII INTEGRATE

Aurelia SÂRBU

Dificultățile resimțite în lumea rurală sunt prezente în toate țările Comunității Europene și în unele țări industrializate reunite în OCDE: spațiul rural, în toată diversitatea sa zonală, a suferit și suferă încă efectele exodului uman și abandonului funcțiilor productive, efectele crizelor agricole și industriale asupra devalorizării culturilor locale etc.

În această privință există două curente, diametral opuse, care explică într-un fel și politicile contradictorii practicate până în prezent: pe de o parte, o viziune pesimistă, ruralii au nevoie de asistență, nici o redresare nu este posibilă, pe de altă parte, o viziune optimistă, atuurile, amenințările pe care lumea rurală a reușit să le păstreze sunt suficiente pentru a-i da un rol nou în societate, fapt pentru care trebuie ajutată să pună în valoare potențialitățile subutilizate. Se poate afirma că cea mai mare parte a politicilor s-a inspirat din prima viziune – asistență.

În Germania, obiectivele generale ale politicii rurale s-au axat pe două priorități: consolidarea omogenității teritoriale (Legea federală din 1965) și ameliorarea cadrului de viață și protecția mediului. Comunele dispun de autoritate locală și sunt responsabile de planificarea teritorială și pregătirea documentelor de modernizare. În același timp, legislația federală privind ameliorarea condițiilor de producție și de muncă din agricultură are prevederi care să favorizeze dezvoltarea rurală. Urmare acestor politici, se consideră că obiectivul de realizare a parității condițiilor de viață a fost atins, micile comune, în marea lor majoritate, cunoscând un veritabil dinamism. Totuși, unii analiști afirmă că tendințele actuale vor conduce „satul anului 2000” spre o preservare sau dezvoltare a resurselor sale în scopul unic de a satisface interesele sau exigențele marilor aglomerări urbane. Mai mult, prin reglementările centrale, în mare parte din așezările rurale au fost suprimate echipamente de bază, precum școli și grădinițe, posturi de poliție, servicii poștale, iar dezechilibrele create în unele zone rurale printr-o amenajare mult prea riguroasă reclamă o politică mai explicită de mobilizare a forțelor dinamice din interiorul comunității.

În Regatul Unit, unde practica dezvoltării rurale este o veche preocupare, obiectivul prioritar îl constituie preservarea echilibrilor în spațiul rural, locuirea și serviciile. Problema locuinței are o importanță remarcabilă în dezvoltarea rurală, activitatea constructivă decisivă fiind de competența municipalității care

delimitează ariile de construire autorizate sau interzise. Politica privind serviciile (școlare, sanitare, sociale, comerciale) s-a axat pe concentrare, în vederea unei mai bune gestionări / conduceri: anumite orașele sau sate mari sunt alese ca centre de service sau pentru localizarea investițiilor publice, de expansiune rezidențială sau de industrializare, pentru ruralul profund acestea sunt considerate ca centre de putere de interceptare sau reducere a emigrării, iar pentru ruralul periurban ca centre de concentrare a creșterii; rezultatele concrete ale acestei politici sunt discutabile. În prezent, se manifestă tendința de a consolida și extinde puterile locale.

După 1980 s-a slăbit controlul și s-au transferat responsabilități crescute districtelor rurale, considerate ca autoritățile cele mai apropiate populațiilor locale. Acestea, împreună cu oficiile consiliilor comunitare elaborează proiecte în care problemele de ocupare, creștere economică și structura utilizării solului își găsesc soluții în valorificarea potențialităților locale.

Franța are o experiență de peste 45 de ani în amenajare rurală. Concepțiile dominante ale politicilor se pot încadra în patru mari etape:

- agricultura, determinant al dezvoltării rurale (1950 – 1965) obiectivul prioritar echipare și cu aplicabilitate pe întreg teritoriul;
- necesitatea amenajării teritoriului (1965 – 1970) obiectiv – dezvoltarea economică și socială, fără aplicație concretă, la nivelul planificării zonelor de renovare;
- asistență (1970 – 1980) obiectiv – dezvoltare și ocupare cu aplicarea Proiectelor de Amenajare Rurală în zone defavorizate și montană;
- dezvoltare (după 1980) obiectiv – economic, ocupare, aplicat în zonele montane și zonele fragile.

Începând cu anii 1990 politicile rurale și-au schimbat scara și ritmul. Se trece de la o creștere cantitativă nelimitată la o producție contingentată pentru o piață mondială incomodă, de la o exploatare maximală la o gestiune rațională a resurselor, amenajarea rurală nu se mai reduce la apărarea intereselor locale și tratamentul social al zonelor celor mai fragile; ansamblul teritoriului rural trebuie să se reechilibreze în special, printr-o articulare puternică între armătura urbană și spațiile rurale. Pentru acest sfârșit de secol, problema majoră cu care se confruntă comunitățile rurale din țările dezvoltate o constituie stabilizarea economică și socială a funcționării lor, fără a putea folosi creșterea ca potențial de reglare.

Pentru România, comunitățile rurale reprezintă un spațiu social definibil ca o zonă fierbinte în care, în afara prezenței fenomenului de îmbătrânire demografică, mortalitatea infantilă, populația adultă fără școală secundară reprezintă 35,2% (recensământ 1992), populația care revenea la un medic era de 1261,8 locuitori, sub minimul de trai trăiesc 13,8% dintre rurali, iar între minimul de trai și minimul de subzistență trăiesc 17% din totalul populației rurale; structura ocupațională este generată de un spațiu economic dominat de agricultură și de o infrastructură socială inadecvată unui model de dezvoltare durabilă. În

ultima jumătate de secol, evoluția comunităților rurale din România a avut loc în absența unor politici / strategii specifice care să țină seama de nevoile populației rurale și de caracteristicile zonale / locale.

Exigențele lumii rurale se definesc din ce în ce mai mult în raport cu economia și viața socială de tip urban, iar funcționarea teritorială și funcționarea economică interferează frecvent actorii lumii urbane cu cei ai lumii rurale. Raporturile între oraș și sat, între agricultură și alte activități impun o politică globală a amenajării teritoriului, negociabilă între partenerii teritoriali, în vederea adaptării ei diversității situațiilor: zone rurale care reclamă măsuri de protecție a echilibrului ecologic și de valorizare a mediului; zone cu atuuiri pentru activități diverse și complementare în care se face simțită nevoia de modernizare a infrastructurii rutiere a serviciilor de revigorare a dinamicii; zone defavorizate, situate la distanțe apreciabile de centrele urbane, care cer politici specifice pentru valorizarea patrimoniului, menținerea populațiilor / vieții umane.

Insertia teritoriilor rurale într-o dinamică a dezvoltării este de neimaginat dacă nu se pornește de la propriile resurse fizice, umane, financiare. Societățile locale, din ce în ce mai diversificate, sunt afectate în maniere diferite de mutațiile / transformările ce au loc la nivel societal global. Ritmurile, intensitățile, modalitățile schimbării depind de doi factori esențiali, care au un rol capital: deschiderea economiei spre exterior și dezvoltarea funcției principale.

Spațiile rurale nu pot fi considerate independente vis-a-vis de spațiile urbane, între ele stabilindu-se o țesătură complexă a relațiilor de interdependență prin mișcările migratorii alternante, deplasările de aprovizionare, accesul la servicii, dezvoltarea folosințelor recreative și / sau rezidențiale rurale. Înțelegerea dinamicilor rurale, a funcțiilor care s-au dezvoltat în aceste zone implică amplasarea într-un cadru mai larg a amenajării și dezvoltării comunităților rurale care evoluează între dinamici teritoriale și dinamici sectoriale, între amenajarea teritoriilor și logica sectorială a activităților economice care le constituie. Evoluțiile sunt foarte puternic diferențiate din perspectiva dimensiunii demografice, infrastructurii sociale, structurii activităților economice, gradului de urbanizare etc. Definirea dezvoltării rurale într-o perspectivă integrată presupune a lua în considerare cvasitotalitatea acțiunilor de dezvoltare locală, concertate într-o viziune teritorială globală, specificitatea dezvoltării rurale fiind definită ca funcție a dezvoltării regionale. O politică de dezvoltare integrată prezintă însă riscul de a neglija acțiunile ce se adresează comunităților rurale, cea mai mare parte a investițiilor putând fi absorbite de zonele urbane, fapt pentru care este necesară delimitarea oportunităților și avantajelor certe pe care le oferă urbanismul spațiului rural și de care beneficiază direct locuitorii comunităților rurale: locuri de muncă, comerț, educație, sănătate, cultură, venituri comparabile. Se poate imagina ca o parte din funcțiile urbane să fie externalizate și să poată fi implementate în însuși spațiul rural. În fapt, dezvoltarea rurală integrată înseamnă concretizarea unui program global, care să depășească frontierele urbanului și ruralului, ale economicului și socialului, care să țină seama de relații-

le existente între factorii socio-politici, economici și tehnici, de opțiunile pentru dezvoltare ale locuitorilor / actorilor rurali, de potențialul fizic și economico-social al comunităților rurale pe de o parte, și de dinamismul urbanului, pe de altă parte.

Spațiul rural deține un important potențial de dezvoltare în domenii foarte variate: calitatea produselor agricole, turismul rural, protecția mediului, naturii și peisajelor, exploatarea patrimoniului cultural și arhitectural, activitatea de primire a populației, experimentarea unor noi moduri de gestiune a spațiilor. Marea sa diversitate face ca gestionarea să fie mult mai complexă, diferențele semnificative între zone periurbane, zone de rural profund și zone intermediare, impunând abordări specifice / adaptate potențialităților fiecărei comunități / zone.

În calitate de spațiu, ruralul este și va face obiectul unei cereri crescânde, prin plurifuncționalitatea sa, politicile de amenajare fiind axate pe mai multe complementarități:

- funcția de producție (agricultură, industrii de prelucrare și extracție, artizanat etc);
- funcția de loisirs, de agrement, de retragere;
- funcția experimentală a noi forme de producție și servicii.

În acest context, într-o abordare patrimonială societatea globală va lua în considerare valorizarea spațiului în deciziile de susținere a utilizărilor sale nealimentare de produse agricole.

În termeni politici, dezvoltarea rurală este tratată într-un demers global de amenajare a teritoriului, iar particularitățile ruralului vor înlesni complementaritatea între mediul urban și mediul rural. În contextul mondializării economiilor este evident că mediul rural devine tot mai dependent de societatea globală, iar destinul său este tot mai mult legat de mediul urban.

Pentru România, în contextul actual al evoluției economice și al prezenței unei societăți agrare dominant tradiționale, comunitatea rurală nu se poate dezvolta decât prin integrarea în proiectele societății globale, dezvoltându-și propriile atuuri. Politica urbană și de dezvoltare rurală constituie elemente distincte ale unui -ansamblu complex, în care acestea se inserează într-o manieră coerentă. Orașele vor oferi comunităților rurale o gamă largă de servicii, vor contribui la dinamismul lor economico-social, existând însă și inconveniente: multiplicarea rezidențelor; poluare; distrugerea țesăturii sociale a satului; dispariția progresivă a agriculturii în zonele periurbane, cu confiscarea celor mai bune terenuri.

În același timp o politică de integrare are în vedere:

- rețeaua orașelor de mărime mică și medie, va fi abordată într-o manieră care să favorizeze intercomunalitatea, cu rol de animare a spațiilor rurale, tratate în termenii complementarității, specializării, bazinelor de ocupare, intercomunalității.

- organizarea rețelelor de structurare a teritoriului, cu prioritate în contextul globalizării economiei, deschiderii frontierelor, progresului în domeniu tehni-

cilor de comunicație; rețele noi bazate pe interese de vecinătate, cooperare intercomunală, rețele sat și oraș, în plan european dezvoltarea rețelilor de transport, și de informare, ca prioritate; pluralitatea centrelor de decizie cu două direcții de dezvoltare – specializare a teritoriilor în funcție de caracteristicile și atuurile proprii; scheme administrative policefale în funcție de specializările regionale, de descentralizarea centrelor de decizie și capetelor de rețea.

- luarea în considerare a dimensiunii transnaționale: dezvoltarea națională nu scapă tendinței generale a internaționalizării problemelor societale. Spațiul rural românesc pare un spațiu marginalizat în acest context; accesul la fondurile structurale comunitare, în special la cele care privilegiază inițiativa concrete (proiecte de dezvoltare și ajutorare structurală a zonelor rurale).

Prin specificitatea lor, comunitățile rurale impun, la nivelul acțiunii practice, demersuri strategice diferite, mecanisme socio-economice concordante cu istoria, resursele și modelele culturale locale. Sunt relevante în acest sens studiile de teren efectuate în vederea cunoașterii și descifrării posibilităților de adaptare la o nouă matrice macroeconomică.

Ne vom referi la două comune situate în zona periurbană, care dispun de un potențial funciar ce le încadrează în zona I-a de favorabilitate pentru agricultură. Se pun în evidență similitudini și deosebiri în ce privește volumul resurselor funciare și umane și modul de utilizare/exploatare a acestora.

Principalele caracteristici privind resursele: după suprafața deținută, comuna Afumați se apropie de mărimea medie la nivel național (6787 ha), iar comuna Bucu (11173 ha) intră în categoria celor cu dimensiune mare. Populația se află într-o evoluție crescătoare, înregistrează o densitate de 95,4 loc/km² (Afumați) și 46,1 loc/km² (Bucu); structura pe sexe este aproape identică, iar sub aspectul vârstei populația activă reprezintă 43% (Afumați) și 40% (Bucu); pensionari 18%.

Spațiul rural deține un important potențial de dezvoltare în domenii foarte variate: calitatea produselor agricole, turismul rural, protecția mediului, naturii și peisajelor, exploatarea patrimoniului cultural și arhitectural, activitatea de primire a populației, experimentarea unor noi moduri de gestiune a spațiilor. Marea sa diversitate face ca gestionarea să fie mult mai complexă, diferențele semnificative între zone periurbane, zone de rural profund și zone intermediare, impunând abordări specifice / adaptate potențialităților fiecărei comunități / zone.

În calitate de spațiu, ruralul este și va face obiectul unei cereri crescânde, prin plurifuncționalitatea sa, politicile de amenajare fiind axate pe mai multe complementarități:

- funcția de producție (agricultură, industrii de prelucrare și extracție, artizanat etc);
- funcția de loisirs, de agrement, de retragere;
- funcția experimentală a noi forme de producție și servicii.

În acest context, într-o abordare patrimonială societatea globală va lua în considerare valorizarea spațiului în deciziile de susținere a utilizărilor sale nealimentare de produse agricole.

În termeni politici, dezvoltarea rurală este tratată într-un demers global de amenajare a teritoriului, iar particularitățile ruralului vor înlesni complementaritatea între mediul urban și mediul rural. În contextul mondializării economiilor este evident că mediul rural devine tot mai dependent de societatea globală, iar destinul său este tot mai mult legat de mediul urban.

Pentru România, în contextul actual al evoluției economice și al prezenței unei societăți agrare dominant tradiționale, comunitatea rurală nu se poate dezvolta decât prin integrarea în proiectele societății globale, dezvoltându-și propriile atuuiri. Politica urbană și de dezvoltare rurală constituie elemente distincte ale unui ansamblu complex, în care acestea se inserează într-o manieră coerentă. Orașele vor oferi comunităților rurale o gamă largă de servicii, vor contribui la dinamismul lor economico-social, existând însă și inconveniente: multiplicarea rezidențelor; poluare; distrugerea țesăturii sociale a satului; dispariția progresivă a agriculturii în zonele periurbane, cu confiscarea celor mai bune terenuri.

În același timp o politică de integrare are în vedere:

- rețeaua orașelor de mărime mică și medie, va fi abordată într-o manieră care să favorizeze intercomunalitatea, cu rol de animare a spațiilor rurale, tratate în termenii complementarității, specializării, bazinelor de ocupare, intercomunalității.

- organizarea rețelelor de structurare a teritoriului, cu prioritate în contextul globalizării economiei, deschiderii frontierelor, progresului în domeniu tehnicilor de comunicație; rețele noi bazate pe interese de vecinătate, cooperare intercomunală, rețele sat și oraș, în plan european dezvoltarea rețelelor de transport, și de informare, ca prioritate; pluralitatea centrelor de decizie cu două direcții de dezvoltare – specializare a teritoriilor în funcție de caracteristicile și atuurile proprii; scheme administrative policefale în funcție de specializările regionale, de descentralizarea centrelor de decizie și capetelor de rețea.

- luarea în considerare a dimensiunii transnaționale: dezvoltarea națională nu scapă tendinței generale a internaționalizării problemelor societale. Spațiul rural românesc pare un spațiu marginalizat în acest context; accesul la fondurile structurale comunitare, în special la cele care privilegiază inițiativele concrete (proiecte de dezvoltare și ajutorare structurală a zonelor rurale).

Prin specificitatea lor, comunitățile rurale impun, la nivelul acțiunii practice, demersuri strategice diferite, mecanisme socio-economice concordante cu istoria, resursele și modelele culturale locale. Sunt relevante în acest sens studiile de teren efectuate în vederea cunoașterii și descifrării posibilităților de adaptare la o nouă matrice macroeconomică.

Ne vom referi la două comune situate în zona periurbană, care dispun de un potențial funciar ce le încadrează în zona I-a de favorabilitate pentru agricul-

tură. Se pun în evidență similitudini și deosebiri în ce privește volumul resurselor funciare și umane și modul de utilizare/exploatare a acestora.

Principalele caracteristici privind resursele: după suprafața deținută, comuna Afumați se apropie de mărimea medie la nivel național (6787 ha), iar comuna Bucu (11173 ha) intră în categoria celor cu dimensiune mare. Populația se află într-o evoluție crescătoare, înregistrează o densitate de 95,4 loc/km² (Afumați) și 46,1 loc/km² (Bucu); structura pe sexe este aproape identică, iar sub aspectul vârstei populația activă reprezintă 43% (Afumați) și 40% (Bucu); pensionari 18%.

Sub aspectul infrastructurii rutiere și sanitare se constată o inadecvare, aceasta fiind slab dezvoltată, apropiindu-se de valorile medii ce caracterizează ansamblul comunităților rurale din România: 88% respectiv 78% drumuri de pământ, 6% respectiv 2% pietruite și 6% respectiv 20% modernizate; un medic și un cadru mediu sanitar revin la 1080 locuitori în comuna Afumați și respectiv la 1717 locuitori și 1288 locuitori în comuna Bucu.

Structura activităților economiilor rurale diferențiază net cele două comune: 17% ocupați în agricultură, 43% în industrie și 40% în sectorul terțiar pentru Afumați respectiv 60%, 16% și 10% pentru comuna Bucu, unde diferența până la 100%, de 14% o reprezintă șomerii. Începând cu anul 1990 comuna Afumați cunoaște o revigorare a activității economice, în special a inițiativei particulare: s-au creat trei întreprinderi de producție agricolă, o întreprindere de prelucrare a diamantelor industriale, o întreprindere de confecționat materiale de protecție, mai multe unități de servicii ocupate cu salariați din comună. Pe ansamblu s-au creat până în prezent locuri de muncă pe teritoriul propriu, din care 66% sunt ocupate cu forța de muncă locală. De asemenea, la nivel comunal a fost închiriat teren pentru amplasarea unor depozite en-gross unde lucrează în regim de timp parțial persoane din localitate și numeroase altele din capitală sau comunele învecinate.

Pentru comuna Bucu, situată la circa 17 km de municipiul Slobozia începând cu anul 1990 s-au creat noi locuri de muncă în domeniul serviciilor și al prelucrării produselor agricole: 2 mori de cereale o brutărie, un atelier confecții, un atelier tricotaje, o întreprindere de transport produse agricole, un centru de achiziție cereale. Referitor la agricultură se constată în ambele situații, existența unei slabe înzestrări tehnice a gospodăriilor rurale randamente scăzute ale producției agricole, costul ridicat și gradul redus de comercializare la principalelor produse agricole. Deși în bugetul gospodăriei / familiei cresc veniturile din alte activități, totale propensiunea populației pentru investiții este foarte scăzută.

Eșantionul de gospodării rurale investigate evidențiază grade diferite de mobilitate profesională între comună și urban, dacă avem în vedere proporția populației ocupate care face naveta: 52% la Afumați și 18% la Bucu. Implicarea populației în conducerea destinelor colectivității locale, puse în evidență de opțiunile subiecților în legătură cu modalitatea acțională în calitate de primar,

descrie o tipologie diversificată: „nu știu ce să facă dacă ar fi primar” 17% la Bucu și 24% la Afumați; „ameliorarea infrastructurii colective” 12% Afumați, 45% Bucu; „ordine în aplicarea legislației” 16% Afumați, 7% Bucu; „nu vor să se implice” 12% Afumați, 7% Bucu.

Din cele prezentate rezultă că în absența unor proiecte de dezvoltare rurală care să cuprindă problematica specifică a comunității integrate în problematica contextului regional, parcursul revigorării/atingerii standardelor de dezvoltare umană, comparabile cu cele ale țărilor europene occidentale, va fi lent și îndelungat. Un posibil proiect de dezvoltare a comunităților rurale ar putea să conțină măsuri / acțiuni care să vizeze dimensiunile fundamentale ale dezvoltării umane durabile: demografică, economică, alimentară, sanitară, securitatea persoanei, securitatea comunității, dimensiunea politică. Pentru comunele studiate s-ar putea avea în vedere următoarele: metode și modele de producție agricolă prin care funcțiile agriculturii să fie exacerbate; program de ocupare într-un context regional rural – urban, cu prioritate pentru persoanele tinere; program privind ameliorarea infrastructurii colective cu specificarea posibilelor surse de finanțare – publice și parteneri externi/urbani ale căror activități, interese au incidențe în spațiul rural; crearea instituțiilor și organismelor dezvoltării, structurii administrative, organizații ale populației locale, parteneriat rural – urban și public – privat.

BIBLIOGRAFIE

1. Bandarra N., Jazra, – Specificite du developpement rural, Economie rurale nr.225, 1995.
2. Durufle G., Fabre R., Les effets sociaux et economiques des projets de developpement rural. Ministere de la Cooperation, 1988.
3. Kayser B., La renaissance rurale. Sociologie des campagnes du monde occidentale. Armând Colin, Paris, 1990.
4. Kayser B., Naissance nouvelles campagnes. L'Aube, Boulogne, 1993.
5. Rambaud P., Societe rurale et urbanisation Ed.du Seuil, Paris, 1969.

OPINII, VALORI ȘI PERCEPȚII ALE SATULUI ROMÂNESC ÎN TRANZIȚIE

Tincuța IOZU

Institutul de Economie Agrară al Academiei Române a întreprins un studiu de cercetare, pe un eșantion stratificat în vara anului 1996 (iunie-iulie), bazat pe anchetă de teren, în localitățile Afumați (jud. Ilfov), Bucu (jud. Ialomița) și Roseți (jud. Călărași) și a căutat să atingă probleme atât de ordin economic, financiar, cât și de ordin sociologic, fiind vizate opiniile, valorile și percepțiile șefilor de gospodărie în ceea ce privește tranziția pe care o străbate România. Dar înainte de a prezenta câteva din rezultatele obținute în urma acestei analize, trebuie făcute unele delimitări conceptual-teoretice.

Se spune adesea despre ceva că are sau nu are valoare, că merită sau nu merită atenție. Ocurența deosebită în limbajul cotidian al cuvântului valoare, ori a unor expresii echivalente lui, dovedește importanța actului de evaluare în viața omului. Eugeniu Speranția caracteriza omul ca o ființă cu vocația valorii ("axiotropism"). Conceptul de valoare s-a folosit întâi în știința economiei (Karl Marx). În epistemologie termenul de valoare este folosit pentru a desemna „înclinația valoric orientată” a științelor sociale. Contribuții de seamă la întemeierea acestei discipline a adus Școala de la Baden (prin Heinrich Pickert și Wilhelm Windelband). În viziunea acestora, valorile umane – adevărul, frumosul, binele etc. – constituie un fel de repere absolute, de care fiecare popor s-ar apropia prin intermediul culturii proprii, în decursul istoriei. Pe altă poziție s-a situat Petre Andrei ("Filosofia valorii" - 1918), în sensul că el a considerat cultura ca fiind cea care integrează și orientează valorile (nicidecum invers), cultura, la rândul ei, exprimând idealul menținerii.

Odată cu progresele sociologiei și antropologiei, axiologia și-a mutat accentul pe aspectul social – relațional al valorii. Valoarea este o relație socială pentru că nu orice opțiune, dorință sau apreciere individuală se recomandă prin consistență, ci numai acelea care merg în consens cu opțiunile, dorințele sau aprecierile de grup. Un sistem valoric angajează o comunitate umană și o tradiție.

În sociologie sunt analizate valorile incluse, de regulă, într-un sistem de preferințe ale unei persoane, grup social sau comunitate. Atât pentru Emile Durkheim, cât și pentru Max Weber, valorile trebuie considerate de către sociolog ca fapte sociale cu un rol esențial în asigurarea unității sociale. Valorile colectivității sunt inculcate membrilor săi și prin aceasta este asigurată în mare măsură

ră ordinea socială, unitatea funcțională a societății. Valorile nu sunt deci, în această viziune, preferințe subiective individuale, ci preferințe socializate, supra-individuale, care sunt transmise și promovate prin mecanisme sociale. Valorile se referă la stări sau moduri de acțiune considerate a fi dezirabile. Ele au un rol esențial în orientarea acțiunilor umane, în stabilirea obiectivelor și scopurilor de atins, a strategiilor, metodelor și căilor de acțiune. Din acest motiv, în sociologie valorile sunt invocate ca un important factor explicativ. Deși valorile au un rol explicativ mare, ele trebuie la rândul lor să fie explicate. Ele reprezintă expresia subiectivă, individuală și colectivă a modului de organizare a sistemelor socio-umane, a condițiilor lor de funcționare. Astfel, într-o societate totalitară, cu o economie puternic centralizată cum a fost cea a țării noastre (și a celor din Europa Centrală și de Sud-Est), adoptarea unor comportamente care să valorizeze spiritul de inițiativă, independența economică, democrația, asumarea riscului unor câștiguri mai mari, schimbările provenite la nivel macroeconomic cu efecte implicite la nivel individual, nu se poate face cu ușurință.

Studiul de care am amintit mai sus, s-a desfășurat la nivelul șefilor de gospodării agricole și am căutat să surprindem, în ce măsură unele valori specifice economiei de piață au început să fie asimilate și de subiecții noștri (eșantioanele elaborate sunt reprezentative la nivel local, de aceea datele, concluziile care vor fi prezentate nu pot fi extrapolate la nivel național). Au fost investigați 129 șefi de gospodării (total eșantion) care prezentau următoarele structuri: vârstă, sex, ocupație, nivel de instruire. După variabila vârstă, distribuția șefilor de gospodării arată în modul următor:

Tabelul 1. Structura pe vârstă a șefilor gospodăriei rurale

	Grupa de vârstă (ani)							Total %
	0-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	peste 70	
Șefi gospodării	0	2,3	6,2	19,3	25,5	24,03	22,4	100

Este evident că predomină ponderea șefilor de gospodărie care trec de vârsta de 50 de ani, deci una scăzută a tinerilor în această ipostază. Ponderea persoanelor de sex masculin este, de asemenea, foarte mare, și anume 92,2%, iar numai 7,7% reprezintă femeii în postura de șef de gospodărie. De exemplu, ponderea celor care desfășoară o activitate particulară este foarte mică 0,7%

Tabelul 2. Structura ocupațională a eșantionului studiat

Ocupație / Poziția în gospodărie	Sefi gospodărie
Muncitor	25,5
Țăran	14,7
Pensionar	42,6

Ocupație / Poziția în gospodărie	Sefi gospodărie
Șomer	3,8
Casnică	1,5
Altă ocupație	11,9
Total – % -	100

După variabila: nivel de instruire, avem următoarea situație:

Tabelul 3. Structura instrucțională a eșantionului

Nivel de instrucție / Poziția în gospodărie	Șefi gospodărie
Fără școală	5,4
Școală primară	40,3
Școală generală	25,5
Școală profesională	20,1
Liceu	3,1
Școală de maiștri	3,8
Școală post liceală	0,0
Învățământ superior	1,5
Total – % -	100,0

În ceea ce privește analiza valorilor împărtășite de subiecți, ne-am oprit asupra unui număr de trei, considerate a fi mai importante în această perioadă de tranziție și pe care le-am denumit generic: valoarea „Risc”, „Stabilitate în viața personală” și „Democrație”. Astfel, se constată la categoriile tinere de vârstă, o tendință negativă de asumare a riscului pentru câștiguri mai mari: acord 0% și dezacord 66,6% pentru cei de 20 – 29, iar pentru cei cuprinși în intervalul 30 – 39 ani se înregistrează un dezacord de 57,5%, de asemenea și la celelalte categorii de vârstă dezacordul este mai mare decât acordul. În schimb există o tendință pozitivă a schimbării din afara universului lor interior la cei de 30 – 39 ani. Tot la categoriile tinere de vârstă s-a putut observa un dezacord mai mare decât un acord cu valoarea „democrație” cu un singur partid.

Tabelul 4. Structura răspunsurilor în funcție de valoarea „Democrație”

Vârsta	Acord	Dezacord	Nu știe	Non răspuns	Total -%-
20 – 29 ani	33,3	66,6	0,0	0,0	100
30 – 39 ani	12,5	75,0	12,5	0,0	100
40 – 49 ani	44,0	36,0	12,0	8,0	100
50 – 59 ani	30,3	39,3	12,1	18,1	100
60 – 69 ani	32,2	30,7	16,1	12,9	100
peste 70 ani	48,1	27,5	17,2	6,8	100

După cum se poate observa la categoriile tinere de vârstă dezacordul este mai mare spre deosebire de cele mai înaintate, lucru ce poate fi explicat

prin faptul că cei ce trec de 70 de ani au trăit în perioada anterioară epocii totalitare (când exista pluripartidism).

Analizând opțiunile subiecților noștri în ceea ce privește valorile „Risc” și „Democrație”, distribuția pe cele trei localități se prezintă în felul următor:

Tabelul 5. Distribuția valorii „Risc” pe cele trei localități studiate

Localitatea	Acord	Dezacord	Nu știe / Non răspuns	Total
Afumați	41,1	43,1	15,6	100
Bucu	30	46,6	23,3	100
Roseți	18,7	54,1	27,1	100

Este evident faptul că cei din comuna Afumați au o pondere mai ridicată a acordului față de „Risc” (asumarea riscului pentru câștiguri mai mari) comparativ cu subiecții din celelalte două localități. Aceasta s-ar putea explica prin plasarea teritorială a comunelor (Afumați se află în imediata apropiere a capitalei, iar influențele urbane sunt mai profunde aici decât în restul localităților) și prin faptul că în Bucu și Roseți există accente chiar pregnante ale unei sărăcii relative (în Afumați doar 10% dintre subiecți percep situația lor economică ca fiind sub semnul sărăciei, a lipsurilor materiale accentuate, în timp ce ponderea celor din Roseți este de 31%, iar pentru Bucu de 16%), aceasta având consecințe negative pentru un comportament economic adecvat unei economii de piață.

Tabelul 6. Distribuția valorii „Democrație” pe cele trei localități

Localitatea	Acord	Dezacord	Nu știe/Non răspuns	Total
Afumați	47,0	25,4	27,4	100
Bucu	33,3	46,6	20,0	100
Roseți	25,0	50,0	25,0	100

Situația este aproape similară cu cea a valorii „Risc”, cu completarea că la Afumați acordul este mai mare față de dezacord (la „Risc”, dezacordul era de 43,1% față de 41,1%). Comparativ cu celelalte două localități, Afumați înregistrează o pondere mai ridicată a acordului. În Bucu și Roseți 46.6%, respectiv 50% dintre cei intervievați nu sunt de acord că o „guvernare cu mai multe partide este mai bună decât una cu un singur partid”. Această opțiune valorică este determinată fundamental de lipsa unei culturi politice și a unui comportament politic manifest, de integrarea rurarilor în grupuri de muncă urbane, marginalizate social sau în entități industriale care nu necesită o calificare profesională superioară și care generează atitudini politice specifice (în care sunt eludate opțiunile politice, conștiința politică, atitudinile ideologice cristalizate).

De asemenea, prezența LAS-urilor, a asociațiilor agricole de stat în toate cele trei comune studiate, unde oamenii desfășoară o muncă de executant, a

duș la o degrevare relativă a responsabilității economice ce s-a prelungit într-o stare mai gravă, și anume degrevarea responsabilității politice, a actului politic, a conștiinței necesității unui comportament politic bazat pe cunoaștere (lipsa unei culturi politice este relevantă și de ponderea mare a non – răspunsurilor).

Valorile sunt importante nu numai prin funcția lor descriptivă, ci și prin cea predictivă. „Valorile sunt interpretate mai ales prin prisma consecințelor lor acționate, a comportamentului potențial pe care-l structurează – această caracteristică distinctivă a valorilor a fost transformată și în strategie de studiere a sistemelor de valori” (o astfel de perspectivă este utilizată de Mihai Ralea și T. Hariton, apărut în 1962, prin care se abordează cercetarea valorilor în înțelesul pe care-l acordă omul obișnuit acestei realități).

Studiul valorilor prezintă interes și pentru că întreaga viață a oamenilor constă „în a încerca și a judeca valorile. Iar acestea nu capătă sens și importanță decât pentru că elementele din realitate, care se dezvoltă în mod mecanic, depășesc substanța lor obiectivă. În fiecare clipă, în care spiritul nostru nu este numai o oglindă pasivă a realității, ceea ce poate că nu se întâmplă niciodată din cauză că însăși percepția obiectivă nu se poate naște decât din evaluare – trăim într-o lume de valori care dispune conținutul realității conform cu o ordine autonomă”.

Cunoașterea valorilor din lumea rurală, mai ales în această perioadă de tranziție însoțită de schimbări structurale majore, joacă un rol deosebit în dezvoltarea economico-socială a satului românesc și ridică o serie de probleme de ordin teoretic.

La baza oricărei teorii de schimbare socio-economică se află o paradigmă ce încearcă să explice schimbarea comportamentală.

Gândirea despre dezvoltare a fost dominată de două abordări opuse aproape două decenii. Pe de o parte, teoreticienii din anii 1960 explicau eșecurile unor programe de dezvoltare ca fiind efectul interferenței unor variabile / dimensiuni social – psihologice.

Cu alte cuvinte, valorile sociale ale individului erau percepute ca principalul obstacol în procesul de dezvoltare. Săracii, de pildă, erau învinuiți de fatalism, și aceasta pentru că se considera că ei nu-și puteau controla (planifica) propriul lor viitor. Acest fatalism, la rândul lui, explică de ce inovațiile tehnologice din domeniile sănătății, planning-ului familial, nutriției și agriculturii nu erau adoptate de săraci. Acești teoreticieni percepeau valorile sociale ca o dificultate, piedică a schimbării.

Pe de altă parte, școala specialiștilor în dezvoltare, din anii 1970, atribuia eșecul programelor unor piedici (constrângeri) socio-economice. Ei argumentează că diminuarea sărăciei nu poate fi realizată până când indivizii săraci nu vor avea acces la resurse ca bogățiile naturale, tehnologie, capital și informație.

În această viziune structuralistă, oportunitatea schimbării comportamentale a săracilor ar putea fi la îndemâna lor, dacă puterea / structurile de putere ar alocă resurse și ar face reformă instituțională. Astfel, săracii și-ar însuși ra-

pid această oportunitate, schimbându-și valorile lor din „mers” cu scopul de a raționaliza noul lor comportament. În esență, noile variabile independente (cele cu caracter explicativ) erau structurale prin natura lor; valorile erau văzute ca un rezultat (efect), mai curând decât cauza schimbărilor comportamentului individual facilitat de dezvoltarea socio-economică.

Odată cu începutul anilor 1980 această gândire dihotomică, timp de două decenii, a deschis calea unei viziuni comprehensive asupra modului în care comportamentul determină transformarea socio-economică. Acest punct de vedere își are rădăcinile în ecologia culturală, sociologia dezvoltării și antropologia economică. Valorile și condițiile structurale sunt considerate la fel de importante, sunt variabile independente în procesul de inducere susținută a schimbării comportamentale. Valorile sunt văzute într-un context istoric. Perceperea succesiunii unor evenimente în niște condiții structurale ori de mediu conduce la unele „moduri adaptative de subzistență” (ocupații) („adaptative modes of subsistence”) care maximizează supraviețuirea de grup. Acestea, la rândul lor, de-a lungul timpului, vor deveni comportamente „valorizate” care vor sta la baza ideologiei sistemului cultural. Valorile care rezultă din această experiență colectivă de supraviețuire vor fi transmise generației viitoare ca și cum aceasta se va confrunța cu aceleași provocări (cereri, pretenții, necesități). În esență, „necesitățile practice ale unei generații devin idealurile exaltate ale generației viitoare”. De exemplu, societățile care acumulează și fac rezerve de hrană pe perioade lungi de timp prin intermediul unor astfel de „moduri adaptative de subzistență”, cum ar fi cultivarea pământului și creșterea animalelor (activități agricole), vor dezvolta niște valori tipice ca: supunerea, obediența urmată apoi de acceptarea rutinei (exemplu Bucu), responsabilitatea, cooperarea și orientarea de grup. Societățile care se bazează pe vânătoare și pescuit pe de altă parte și care nu fac rezerve de hrană, au tendința de a recompensa inventivitatea, creativitatea, de a valoriza inițiativa individuală și independența. Această teorie a schimbării comportamentale presupune că, în niște condiții structurale neschimbate cum ar fi modelele dreptului de posesiune a pământului („land tenure patterns”), valorile celor săraci au un fundament „rațional” și adaptativ.

Dacă aceste condiții se schimbă, iar valorile rămân aceleași, atunci ele pot deveni niște impedimente sociale și psihologice reziduale. Dacă valorile sunt schimbate fără o schimbare corespondentă la nivel structural, efectul poate fi un conflict de valori manifestat prin frustrare și alienare culturală, migrații („movement out”) către alt mediu compatibil cu noile valori.

Legate de valori sunt și atitudinile, care reprezintă o „orientare personală sau de grup, rezultată din combinarea de elemente afective, cognitive sau conative, care exercită influențe de direcționare, motivare sau evaluare asupra comportamentului”. În relație cu valorile, formează așa-numitele sisteme de valori – atitudini (Ralph Linton) care au funcția de vectori orientativi personali.

De fapt, opinia este un enunț care dă expresie opțiunii cognitive și afective a unei persoane, grup social sau colectivitate pentru un anumit punct de vedere cu privire la un fapt sau eveniment, o relație sau interacțiune socială etc.

Opinia este, pe de o parte, o formulă valorizată social față de care un subiect își dă adeziunea și, pe de alta, o luare de poziție asupra unei probleme controversate a societății. Opinia este puțin stabilă, în final dovedindu-se a fi un moment al formării atitudinilor și stereotipurilor. Are un caracter parțial, parcellar. În mod mai general, noțiunea de opinie implică:

- o reacție a indivizilor față de un obiect dat din afară, finalizat, independent față de actorul social, de intenția sau de subterfugiile acestuia;
- o legătură directă cu comportamentul; judecata este centrată pe obiect sau pe stimul și constituie, într-o anumită măsură o anticipare a acțiunii viitoare.

În acest sens, o opinie, ca și o atitudine, este luată în considerație numai din punct de vedere al răspunsului și în calitatea de „pregătire a acțiunii”; este un comportament în miniatură. Din acest motiv, i se atribuie o virtute predictivă, fiindcă, în funcție de ceea ce spune un subiect, se deduce ce anume va face.

În studiul nostru, efectuat pe bază de chestionar, am introdus unele afirmații/opinii cu care subiecții intervievați trebuie să se pronunțe prin acord sau dezacord. Analizând rezultatele obținute putem face unele enunțuri cu caracter predictiv. Astfel, la afirmațiile că:

- a) „Școala ar trebui să-i învețe de copii să se supună autorității” și
- b) „Toate legile trebuie respectate chiar dacă o anumită lege este nedreaptă”, s-au înregistrat ponderi mult mai ridicate ale acordului cu acestea, față de cele ale dezacordului.

Tabelul 7. Distribuția răspunsurilor după nivel de instrucție și ocupație

Nivel de instrucție / ocupație	FS			1-8 clase			L / ȘP / ȘM			PL/ÎS			Total %
	A	D	NȘ/NR	A	D	NȘ/NR	A	D	NȘ/NR	A	D	NȘ/NR	
Pluriactivi													
- opinia a	2	0	2	2	6	4	4	9	4	0	2	2	100
- opinia b	2	0	2	2	9	6	3	1	9	4	0	0	100
				3			0	7					
Țărani													
- opinia a	5	1	0	4	0	16	1	5	5	0	0	0	100
- opinia b	1	0	5	1	2	21	1	5	0	0	0	0	100
	1			6	6		6						
Pensionari													
- opinia a	4	0	2	7	7	9	2	0	0	0	0	0	100
- opinia b	2	4	0	4	3	15	0	2	0	0	0	0	100
				5	3								

Legendă: FS = fără școală

L / ȘP / ȘM = liceu / școală profesională / școală maiștri PL / ÎS = postliceală / învățământ superior A = acord; D = dezacord; NȘ/NR = nu știe/non-răspuns

Supunerea față de autorități, precum și respectarea legilor (chiar dacă unele sunt nedrepte) ne dezvăluie că mentalitatea oamenilor este încă tributară unui regim în care socializarea membrilor societății era făcută în acest scop (de fapt numai în acest scop). Comportamentul inovator, spiritul de inițiativă, creativitatea, capacitatea sau curajul de a reacționa față de nedreptățile sociale erau niște atitudini nevalorizate, ba chiar dimpotrivă, erau sancționate social. Oamenii nu vor dezvolta niște atitudini/valori/comportamente care să se bazeze pe libera inițiativă individuală, atâta timp cât ele nu le-au fost inculcate printr-un proces firesc de socializare și educație. Schimbarea adusă de evenimentele din 1989, nu putea aduce după sine și o schimbare comportamental-valorică la nivelul actorilor sociali și nici nu se poate produce peste noapte. Este nevoie de o transformare instituțională, de crearea unor structuri care să asigure dezvoltarea socio-economică a comunităților rurale, de ridicare a standardului de viață al oamenilor care trăiesc în aceste comunități, de un proces de învățare socială a noilor valori și ale cărui efecte sunt pe termen lung și nu imediat.

Concluzii

În România sunt absolut necesare elaborarea unor studii care să cuprindă absolut toate zonele rurale, să fie întreprinse niște acțiuni temeinice de cunoaștere și evaluare a resurselor umane cu tot de implică ele, fără a fi eludate, evident, cele materiale, pentru a putea implementa programe de dezvoltare rurală. Este necesară, de asemenea, crearea unor structuri, instituții, organizații care să facă legătura între nivelul puterii centrale și cea de la nivelul local, structuri care să permită implementarea valorilor moderne în lumea rurală românească. Nu se poate vorbi de eficiență, agricultură competitivă, economie de piață, spirit de inițiativă, atâta timp cât acestea nu se regăsesc în sistemul valoric al oamenilor, cât încă nu au ajuns să fie valorizate social, pentru că așa cum am arătat mai sus, s-au produs schimbări structurale fără a fi însoțite de schimbări comportamentale, valorice. Aceste transformări la nivel individual se pot produce în timp, printr-o alocare adecvată a resurselor și printr-o reformă reală a instituțiilor care să asigure o dezvoltare umană durabilă.

În condițiile în care oamenii au un nivel de instrucție redus, o slabă orientare valorică către economia de piață, mentalitatea vechiului regim totalitar fiind încă destul de puternică, când înzestrarea materială a gospodăriilor este precară, reiese rolul important, vital, i-am zice, al unor strategii, programe de dezvoltare, care să inducă și schimbări valorice potrivite noului cadru socio-economic al țării noastre.

Așa cum sublinia și Dimitrie Guști, cunoașterea valorilor spirituale și morale joacă un rol deosebit în dezvoltarea socio-economică a satului, în afirmarea capacităților sale creatoare „...Această problemă a culturii este și o chestiune de rentabilitate. Lipsa valorilor spirituale și morale în viața unui popor ne duce la constatări triste: micșorarea capacității producției economice, întunecarea

înțelegerii politice, otrăvirea vieții sociale; frânarea creației de valori originale și alterarea sufletului țăranului român”.

BIBLIOGRAFIE

1. Barry H.,H., Relation of Child Training to Subsistence Economy, American Anthoropologist, 61:53-63, 1959, în „Implementing Program of Human Development” – World Bank Staff Working Paper nr.403, Washington, USA, 1980.
2. Colletta N., Implementing Programs of Human Development – World Bank Staff Working Paper nr.403, Washington, USA, 1980.
3. Gusti D., Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, Fundația Culturală Regală, București, 1932.
4. Levine R., Culture, Personality ans Socialization: An Evolutionary View, in P.A. Goslin ed. The Hondbook of Socialization Theory and Research, Chicago, Rand Mc Nally, 1960, in Implementing Programs of Human Development – World Bank Staff Working Paper nr.403, Washington, USA, 1980
5. Mamali C., Balanță motivațională și coevoluție, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
6. *** – Dicționar de sociologie, 1993, Editura Babei, București.

ATITUDINEA PUTERII PUBLICE FAȚĂ DE PLURIACTIVITATEA AGRICOLĂ: DETERMINANȚI ECONOMICI, SOCIALI ȘI POLITICI

Marioara RUSU

Introducere

Amploarea deosebită a pluriactivității din mediul rural european a condus pe specialiști, pe parcursul anilor, la căutarea unor explicații privind transformările survenite în organizarea exploatațiilor agricole. Factorii determinanți ai acestor transformări permit interpretarea pluriactivității nu numai ca o deviație sau o modalitate de tranziție, dar mai ales ca o formă logică de adaptare a activității agricole la condițiile concrete economice și sociale.

Exploatațiile agricole trebuie analizate nu doar ca simple locuri de producție, dar și ca spații sociale, care atașate unei familii sunt supuse determinărilor acesteia din urmă, producându-se o interdependentă între familie și exploatație.

Fiind un fenomen global, pluriactivitatea este determinată de dezvoltarea rurală, dar poate în același timp să o influențeze.

Cunoașterea în profunzime a formelor de organizare prin care este obținută producția agricolă, devine necesară pentru înțelegerea comportamentului și modului în care agricultorii iau decizii. În materie de comercializare, de alegere a structurilor de producție, de efectuare a investițiilor și apelare la credite, managementul pluriactivilor este adesea original. Această originalitate poate fi cauza succesului sau eșecului politicilor agricole în mediul rural.

Definire și clasificare

Definirea și clasificarea pluriactivității prezintă o importanță practică deosebită. Fără uniformitate în definire și clasificare, comparabilitatea și analiza reală nu poate fi realizată. Definițiile date pluriactivității (și / sau agriculturii cu timp parțial) variază, dar ideea generală care se desprinde este că resursele familiei – forță de muncă, capital, resurse manageriale – sunt numai parțial investite în agricultură (Christiaensen, L. și Swinnen, J., 1994).

Venitul, timpul de muncă sau profesia și chiar asigurarea socială sunt în lucrările de specialitate criteriile utilizate pentru evaluarea, delimitarea și demarcarea fermierilor cu timp total, de cei cu timp parțial.

Venitul este un criteriu esențial pentru analiza situației socio-economice a gospodăriei agricole. Venitul are în acest caz două subdiviziuni: venit obținut din exploatare și venit obținut din activități extra agricole. Principalul inconvenient al utilizării acestui criteriu este faptul că determinarea mărimii venitului și a evoluției sale este o operație dificil de realizat și chiar imposibilă în țările cu un grad ridicat de analfabetism sau / și care nu produc pentru piață. Pe de altă parte, în țările dezvoltate sunt exprimate adesea îndoiele asupra declarațiilor de venit. În aceste țări birourile de statistică se opun puternic inserării în chestionarele de recensământ a întrebărilor referitoare la venit. Un alt motiv de îndoială asupra determinării mărimii venitului îl reprezintă oscilațiile frecvente ale prețurilor produselor agricole, care pot determina ca o persoană cu același input de muncă în agricultură să fie într-un an fermier cu timp parțial clasa I, iar în anul următor fermier cu timp parțial clasa II.

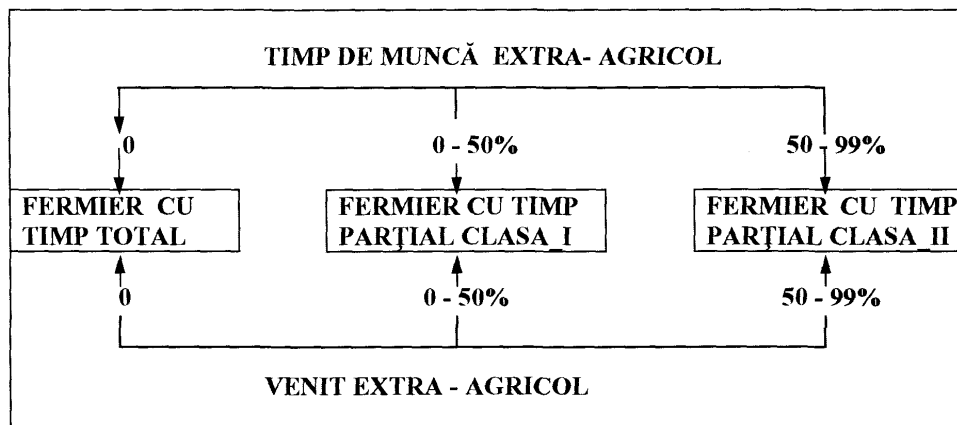
În S.U.A. criteriul principal de departajare a fermierilor cu timp parțial îl reprezintă vânzările. Acestea reflectă o parte a venitului global și au sens numai în regiunile în care fermierii cu timp parțial produc masiv pentru comercializare sau au un grad ridicat de specializare. Altfel, criteriul este folosit chiar și în S.U.A. În combinație cu timpul de muncă cheltuit în interiorul și în afara fermei.

Utilizarea criteriului input de muncă în mod unilateral prezintă, de asemenea, deficiențe. Se ignoră, în primul rând, veniturile din rentă, pensie, dobânda la capital etc. În al doilea rând, există diferențe în evaluarea muncii agricole și neagricole. De exemplu, fermierul poate fi ocupat preponderent în agricultură, dar partea de venit obținută din acest sector să fie mai scăzută decât partea obținută din angajarea în afara fermei.

Lucrurile se complică și mai mult atunci când sunt luați în calcul și alți membri ai familiei. Avantajul utilizării acestui criteriu rezidă din faptul că este tipul de informație cel mai ușor de obținut. Timpul de muncă nu este dependent de fluctuațiile prețurilor, este însă supus planurilor de reducere a activității.

Abordarea separată a acestor criterii prezintă atât avantaje cât și dezavantaje care pot conduce la obținerea unor concluzii diferite chiar și în interiorul aceleiași țări. Pentru a evita acest neajuns, în urma studiilor și analizelor efectuate, s-a desprins necesitatea utilizării lor combinate. S-a stabilit astfel, următorul sistem orientativ de clasificare a fermierilor în schema de mai jos.

SISTEMUL DE CLASIFICARE A FERMIERILOR ÎN FUNCȚIE DE VENITUL
OBTINUT ȘI TIMPUL DE MUNCĂ CHELTUIT ÎN AFARA FERMEI

Pentru facilitarea comparabilității internaționale o altă problemă ridicată este problema persoanelor pluriactive care muncesc în exploatarea agricolă.

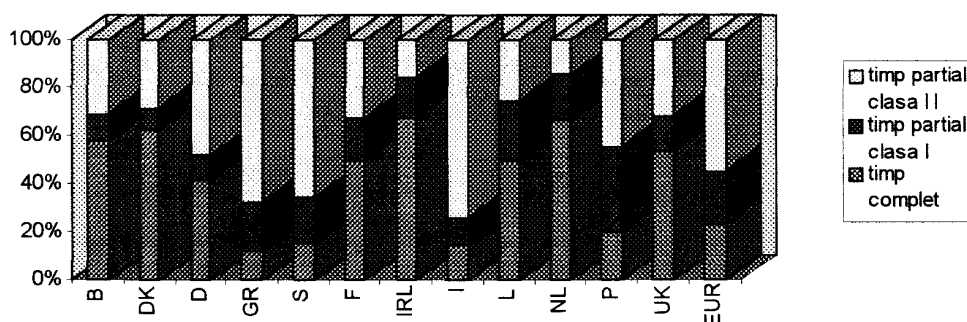
În statisticile diferitelor țări o gospodărie este clasificată cu timp parțial dacă:

- proprietarul singur lucrează în afara exploatarei (S.U.A., Canada);
- proprietarul și/sau soția sa lucrează în afara exploatarei (Germania);
- proprietarul și/sau orice membru al gospodăriei lucrează în afara exploatarei (Japonia). Câteva țări posedă și publică informații în acord cu fiecare dintre aceste alternative (Franța, Germania).

Dimensiunea pluriactivității la nivelul Comunității Europene

Fenomen dificil de evaluat, pluriactivitatea, oferă o opțiune economică pe plan individual și reprezintă un test de eficacitate și realism al politicilor de adaptare structurală, fiind o consecință directă a disponibilităților agricultorilor, rezultate din utilizarea incompletă a timpului de muncă, dar și dorinței acestora de a-și spori veniturile. Exercițarea unor activități extra-agricole reprezintă o caracteristică dominantă în cadrul Comunității Europene.

Graficul 1. PLURIACTIVITATEA AGRICULTORILOR IN COMUNITATEA EUROPEANA (in funcție de șeful de exploatație),1989

Amplora și importanța pluriactivității rezidă din aceea că numai pentru un sfert dintre agricultorii Comunității Europene, ocupația principală este agricultura. Aproximativ un agricultor din zece este angajat cu timp complet în agricultură în Grecia, Portugalia și Italia. În Marea Britanie, Irlanda și Franța pluriactivii dețin ponderi de cca. 50%. Fenomenul este mai puțin răspândit în Olanda, Belgia, Irlanda și Danemarca.

În cadrul CEE pluriactivitatea este specifică fermelor agricole de dimensiuni mici (de exemplu, în Italia 73% au o suprafață mai mică de 2 ha) unde se resimte în primul rând, nevoia unor venituri suplimentare și sectoarelor agricole care nu solicită o prezență permanentă cum ar fi pomicultura sau viticultura.

Pe plan european acest fenomen a condus la modificări structurale ale producției agricole în sensul diminuării ponderii culturilor ce necesită un coeficient ridicat de forță de muncă și al creșterii efectivelor de bovine și ovine în detrimentul porcinelor.

În zonele defavorizate ale comunității, agricultorii pluriactivi contribuie la menținerea unei infrastructuri sociale și economice viabile. Pluriactivitatea, ca activitate casnică, poate determina securitatea agricultorului și contribuie într-o măsură ridicată la amortizarea impactului schimbărilor economico-sociale.

Determinanți ai atitudinii puterilor publice față de pluriactivitatea agricolă

Contrar punctului de vedere clasic ce predomină în țările vestice, la începutul acestui secol privind eficiența ridicată a unităților de dimensiuni mici în cultivarea pământului, în perioada de după cel de al doilea război mondial viabilitatea unităților agricole de dimensiuni mari s-a bucurat de o largă recunoaștere. Această recunoaștere a constituit baza politicii agricole a C.E.E. privind restructurarea agriculturii. Ele au avut drept țintă îmbunătățirea structurii fermei în sensul convertirii unităților de dimensiuni mici în unități de dimensiuni mai mari ca răspuns la cerințele tehnologiei moderne și a cerințelor referitoare la creșterea veniturilor fermei la nivelul veniturilor neagricole.

Această orientare a pus fermele mici în fața a două alternative: să adopte măsuri pentru creșterea suprafeței proprietății sau să se transforme în ferme agricole cu timp parțial.

Bazată pe o serie de studii OCDE lucrarea își propune compararea modurilor în care au fost „tratați” pluriactivii de către politica agricolă în diferite țări.

O primă remarcă care se impune este aceea că nici o politică agricolă nu se declară în mod explicit împotriva exercitării de activități profesionale exterioare exploatației de către agricultor sau de către un membru al familiei sale. Totuși în anumite țări agricultorii pluriactivi nu beneficiază în mod egal cu agricultorii cu timp complet de toate măsurile de ajutorare prevăzute de guvern sau de instituțiile supra-naționale (CEE).

Această remarcă se referă, în primul rând, la ajutoarele privind amenajarea structurilor agricole. Dacă se fac referiri la măsurile de susținere a producției prin garantări de preț se constată că nu se fac discriminări între beneficiari pe criteriul existenței surselor de venit.

Analizând politica agricolă a fiecăreia din țările membre s-a constatat posibilitatea elaborării unei tipologii a țărilor, în funcție de evoluția atitudinii lor față de pluriactivitate.

Până în anul 1960 trei tipuri de atitudini au fost caracteristice: (a) atitudinea indiferentă; (b) atitudinea defavorabilă; (c) atitudinea favorabilă.

Printre țările studiate numai Statele Unite nu a afișat nici o măsură specială vizând fie excluderea pluriactivilor de la anumite ajutoare, fie acordarea de drepturi acestora în anumite condiții. S-a putut observa că acest tratament egalitar a fost conform liberalismului reclamat de guvernele americane. Nu au fost întâlnite exonerări de la plata impozitului funciar pentru agricultorii care erau angajați în conservarea activității agricole în zonele unde presiunea urbanizării era foarte mare. Este totuși curios că într-o țară unde mai mult de jumătate din fermele agricole sunt mari producătoare de produse pentru piață și veniturile extra – agricole sunt superioare veniturilor agricole, nu s-a ținut seama de acest fapt în luarea deciziilor politicii agricole.

Explicația s-ar putea găsi în absența dificultăților funciare, S.U.A. având o densitate redusă a populației raportată atât la suprafața totală (23 loc/km^2), cât și la suprafața agricolă utilă ($112,2 \text{ ha/pers. activă}$). Deci, nu existau conflicte funciare între agricultorii cu timp total și cei cu timp parțial, iar statul nu a fost pus în situația de a fi părțitor.

Această neutralitate binevenită la nivel național nu s-a regăsit totuși și la nivelul autorităților federale, în special în zonele în care menținerea unei densități corespunzătoare a populației era resimțită cu acuitate. Astfel, autoritățile federale fără a-și declara în mod ostentativ sprijinul au acordat pluriactivilor facilități care să-i favorizeze în mod direct în zonele defavorizate (de exemplu, Rural Development Act sau Comprehensive Employment and Training Act).

Deși în nici o țară statul nu i-a considerat pe agricultorii pluriactivi ca o categorie socială care trebuie eliminată, în unele țări ei nu au fost susținuți.

Această tendință defavorabilă pluriactivilor a fost întinlită în Țările de Jos. În aceste țări pluriactivii au fost ultima categorie căreia i se atribuia pământ, iar adesea pământurile lor constituiau o rezervă funciară pentru creșterea dimensiunilor fermelor cu timp complet sau pentru necesitățile de interes general. În aceste țări s-a observat o concurență funciară foarte ridicată. Ele prezentau condiții total diferite față de SUA: densitatea populației era foarte mare (380 loc/Km²), iar suprafața agricolă utilă pe persoană activă era redusă – 7 ha.

În afara extinderii habitatului și a infrastructurii s-a constatat și o cerere sporită de spații pentru petrecerea timpului liber. De aproximativ un secol Țările de Jos s-au evidențiat în cadrul Europei prin opțiunea lor pentru liberul schimb. De aici a izvorât și dorința unui export, maxim posibil, de produse alimentare pentru care se poate obține cel mai ridicat profit. De exemplu agricultura olandeză este de mult timp o „industrie” de transformare a produselor vegetale în produse de origine animalieră pentru export. Aceasta presupune o tehnicitate ridicată care cu greu poate fi atinsă de către agricultorii cu timp parțial.

Concurența funciară puternică, absența zonelor evident defavorizate și presiunea sindicalismului agricol au fost elementele principale care au orientat măsurile de sprijin în agricultură spre exploatațile conduse de către agricultori cu timp total.

În anii '60, în Austria, Elveția și Norvegia statul avea o atitudine favorabilă vis-a-vis de pluriactivitate. Aceste țări au în comun condiții climaterice dificile (cu ierni lungi și reci) care se combină cu altitudini ridicate, iar în cazul Norvegiei se combină și cu latitudinea defavorabilă agriculturii. Lungimea mare a perioadelor cu zăpadă reduce mult durata lucrului la câmp, ceea ce creează disponibilitatea membrilor gospodăriei agricole pentru alte munci cu caracter sezonier. Caracterul tradițional al practicării agriculturii nu reprezintă un motiv suficient pentru a explica atitudinea pozitivă a statului față de pluriactivi. Explicația ar trebui căutată, mai degrabă, în interesul guvernelor acestor țări de a ameliora gradul de autoaprovizionare alimentară.

În pofida unei exploatare intensive a solului, nici una dintre aceste țări nu reușea să-și asigure un nivel de autoaprovizionare foarte ridicat. Se adăuga, mai mult, un dezechilibru puternic al categoriilor de produse alimentare, determinat de predominanța producției zootehnice.

În plus, în cazul Elveției exista un motiv suplimentar de natură strategică: păstrarea independenței în cazul în care o criză ar fi plasat această țară (a cărei vocație pentru neutralitate a fost întodeauna proclamată) într-o situație delicată față de importul de produse alimentare.

Cum scăderea relativă a veniturilor agricole nu a „cruțat” nici una din aceste țări, antrenând un exod agricol și rural masiv, guvernele au considerat ca fiind indispensabilă menținerea agricultorilor în zona rurală. Acesta a fost un obiectiv prioritar în special în zonele defavorizate.

De exemplu, Norvegia mai mult decât celelalte două țări a pus accentul pe implementarea, cu ajutorul statului a diferite industrii în regiunile cu densitate demografică redusă.

Trecerea în revistă a acestor situații conduce la concluzia că în cele trei țări, pluriactivii au fost sensibil ajutați. După anul 1960 s-au manifestat o serie de mutații în politicile agricole ale statelor membre OCDE.

Deși, dispun de caracteristici demografice și climatice diferite, Germania și Japonia au fost sediul unor modificări totale ale politicii agricole, trecând în decursul anilor de la o atitudine neutră față de pluriactivi la o integrare activă a acestora. Japonia s-a confruntat și se confruntă cu constrângeri funciare și cu o suprapopulare intolerabilă în anumite zone față de o depopulare accentuată în alte zone. De aceea în anul 1970 în programul numit „Promovarea unei politici agricole globale” era prevăzută dezvoltarea industriei în aceste zone, pentru a fixa aici mai mulți lucrători și pentru a opri migrarea.

Franța, una din țările Europei Occidentale în care densitatea totală a populației era mai mică (97 loc./Km²), iar numărul de hectare pe locuitor mai mare (0,61 ha) și care beneficia de o concurență funciară mai redusă decât Țările de Jos sau Germania, a trecut de la o atitudine rezervată, la o luare în considerare a pluriactivilor în mod condiționat.

Exploatațiile cu suprafață mare au fost destul de numeroase în Franța și pot fi luate ca model pentru rezultatele economice obținute. Tinerii agricultori francezi erau convinși că progresul tehnic poate face din ei conducători de întreprinderi dinamice, comparabile cu cele industriale. Astfel, sub presiunea Centrului Național al Tinerilor Agricultori, legile agricole din anii '60 cuprindeau dispoziții funciare importante. Obiectivul fundamental era susținerea împroprietăririi tinerilor care se stabileau în mediul rural, dar urmarea în același timp și cedarea exploatațiilor de către agricultorii în vârstă.

Aspirația tinerilor agricultori de a deveni șefi de întreprinderi dinamice a determinat axarea politicii agricole franceze pe promovarea exploatațiilor moderne conduse de agricultori cu timp complet. În această perioadă (anii '60 și '70) pluriactivii erau puțin numeroși, dispuneau însă de venituri ridicate și ocupau suprafețe importante în zonele fertile. Presiunea organizațiilor profesionale și tendințele productiviste ale serviciilor administrative locale au avut ca efect considerarea pluriactivilor ca străini agriculturii. Prevala opinia că aceștia vor dispărea progresiv fără vreo intervenție.

Dar, în 1972 discuțiile purtate asupra modalităților de atribuire a indemnizației speciale pentru instalarea în zonele montane, subvenție anuală destinată să compenseze handicapul natural al celor care trăiesc și lucrează în zona montană, au adus în primul rang al actualității, pluriactivii – numeroși în aceste zone – care s-au plâns de tratamentul aplicat. Ca o consecință, în anul 1976 Ministerul Agriculturii a estimat că este necesară o reflectare profundă asupra agriculturii cu timp parțial, reflectare care s-a concretizat în elaborarea unui plan general privind statutul economic și social al pluriactivilor (1977).

Necesitatea amenajării teritoriului în zona montană a prelevat astfel, în recunoașterea utilității pluriactivilor. Drept urmare, la începutul anului 1980 au fost aplicate două măsuri, pe tot teritoriul Franței privind pluriactivii. Prima se

referirea la indemnizația viageră de renunțare la pământ care putea fi atribuită pluriactivilor în cazul în care nu erau găsiți solicitanți agricultori cu timp total, iar cea de a doua specificare făcea referire la posibilitatea atribuirii de subvenții pentru dotarea tehnică a tinerilor agricultori pluriactivi, dacă aceștia abandonau activitatea nonagricolă în mai puțin de 12 luni. Principiul de bază urmărit a constat în a nu favoriza pluriactivitatea, dar a-i permite să existe acolo unde ea era necesară.

Guvernele a două țări diferite Finlanda și Irlanda au ignorat pluriactivitatea până la un moment anume.

În Finlanda, unde aproape jumătate dintre agricultori desfășurau o activitate nonagricolă, cauzele care au condus la dezvoltarea pluriactivității au fost legate de lungimea și asprimea sezonului alb. O mare parte a activităților din timpul iernii sunt consacrate pădurii, chiar în cadrul exploatațiilor. Pluriactivii dispun de structuri de producție similare cu cele ale agricultorilor cu timp complet și au aproximativ aceeași activitate. Din aceste motive statul a neglijat existența pluriactivilor. Începând cu anul 1976 responsabilii cu politica economică au început să se preocupe mai mult de excedentele producției agricole, decât de riscurile conjuncturale ale penuriei. De aceea ei au încurajat în mod concret pluriactivii, pentru a ameliora condițiile lor de viață, dar și pentru că aceștia puteau contribui la regularizarea ofertei de produse agricole și de produse industriale de origine rurală.

În Irlanda, al treilea program de dezvoltare economică și socială (1969-1972) sprijinea activitatea pluriactivilor, considerând că aceștia nu aveau alte posibilități de creștere a veniturilor.

Concluzii

Din această succintă trecere în revistă se desprinde ideea că recunoașterea importanței pluriactivității în mediul rural este generală. Nicăieri ea nu a fost considerată ca fiind un epifenomen¹.

Diversitatea situațiilor, care au determinat orientarea politicilor generale și a politicilor agricole, au adus elemente în explicarea gamei largi de atitudini ale guvernelor față de pluriactivi.

Atitudinea autorităților naționale vis-à-vis de fenomenul pluriactivității s-a bazat, în principal, pe influența factorilor naturali, factorilor socio-demografici și pe influența politicilor generale.

Este evident că acești factori nu au acționat în mod independent, că în cea mai mare parte a timpului ei s-au intercondiționat reciproc. De asemenea, forța acestor restricții a variat în timp. Nu este exclusă astfel modificarea într-un sens favorabil sau nu a atitudinii viitoare a unui guvern sau a altuia față de

¹ Epifenomen – fenomen secundar care însoțește ian alt fenomen esențial fără să-L influențeze (DEX).

această modalitate de adaptare a agricultorilor la presiunile economice la care sunt supuși.

*

* *

Prezentarea succintă a aspectelor legate de experiența țărilor OCDE în direcția promovării sau a ignorării pluriactivității în exploatațile agricole poate constitui un punct de reper pentru România în dezvoltarea sa viitoare.

BIBLIOGRAFIE

- *** – Mixed Income Farming, International seminar, Italy, September, 1983
- *** – European Economy, Reports and Studies, No. 4, Luxembourg, 1994.
- *** – The Part Time Farmers and Their Adjustment to Pluriactivity, International Seminar, Ljubljana, 1981.
- *** – Priorities for a New Century Agriculture Food and Rural Policies in the European Union, Reading, U K, 1995.

METAMORFOZE TIPOLOGICE ALE MANAGEMENTULUI FERMELOR

Elena SIMA

În domeniul managementului agricol, perioada anilor de tranziție la modelul economiei de piață străbătută de economia românească a fost una de profunde schimbări calitative, dar și de menținere inerțială a unor vechi mentalități și comportamente.

Privatizarea și restructurarea fostelor unități agricole a demarat rapid într-un cadru juridic bogat în legi, decrete și hotărâri guvernamentale. Cu toate acestea, demolarea structurilor agrare proprii sistemului monopolist de stat și schimbarea vechilor mentalități s-a dovedit a fi de lungă durată.

Datorită faptului că nici teoria și nici practica nu a dispus de soluții cuprinzătoare, coerente și aplicabile desocializării, diversitatea abordării reformei agrare a însemnat o întârziere nepermis de lungă în demararea unei ample și profunde acțiuni de restructurare tehnologică, organizatorică și managerială. Efectele s-au resimțit puternic în scăderea performanțelor economico-financiare și în diminuarea șanselor unităților agricole de stat sau particulare de a se lansa în direcția creșterii competitivității produselor și serviciilor lor.

Totuși, în pofida menținerii inerțiale a unor vechi comportamente s-au înregistrat și unele schimbări calitative. Înlocuirea progresivă a mecanismelor rigide și ineficiente specifice vechiului regim economic cu altele mult mai dinamice și novatoare le-a permis unor manageri să se lanseze cu succes în afaceri.

1. Schimbare și actualitate în managementul fermelor

Mutațiile apărute în domeniul managementului agricol din perioada ultimilor ani pot fi analizate sugestiv având în vedere cele trei planuri de manifestare a managementului general cel pragmatico-aplicativ, cel psihologic și cel științifico-teoretic și tipurile de ferme apărute sub incidența legislației agrare.

Evaluarea realistă a manifestării principiilor manageriale în plan pragmatico – aplicativ trebuie să țină cont de faptul că în toate țările aflate în tranziție, managerii unităților economice, indiferent de tipul de proprietate, au de recuperat un handicap, evident, în raport cu omologii lor occidentali, în ceea ce privește cunoașterea profundă a mecanismelor economiei de piață și utilizarea eficace a instrumentelor specifice acesteia. Această situație este determinată

de diferențele care există între sistemele economice în care au lucrat și lucrează, respectiv cel centralist, până în 1989 și, cel al economiei de piață care se formează în ultimii ani. În prezent, majoritatea unităților economice românești sunt conduse de manageri cu pregătire de bază tehnică, care au dobândit cunoștințe economice indispensabile în executarea funcției și prin perfecționări postuniversitare.

Multe dintre caracteristicile actuale ale prestației manageriale din agricultura țării noastre au la bază coexistența mai multor categorii de manageri. O primă categorie o reprezintă managerii proveniți din cadrele de conducere existente anterior anului 1989, al căror număr se micșorează treptat prin pierderi naturale (pensionări, decese etc.) și reconversii, fiind înlocuiți de persoane mai tinere promovate pe funcții manageriale.

Moștenirea dată de mediul patenalist al planului unic de stat, de caracterul politic al deciziilor, precum și dezinteresul față de piață, de costurile și profiturile reale ale producției au influențat modul de gândire la toate nivelele manageriale. Trebuie să recunoaștem că, actualii manageri români care au condus unitățile agricole socialiste (IAS, CAP, AEI etc.) prin natura sistemului economic hipercentralizat se ocupau cu precădere de managementul producției și într-o foarte mică măsură de managementul comercial și financiar. Nu de puține ori s-au auzit concepții de acest gen: „noi trebuie să ne ocupăm de producție, noi trebuie să producem”, statul având obligația să le asigure mijloacele financiare necesare producției și tot acesta să se ocupe și de desfacere, care în realitate, era o problemă de „preluare” a producției la fondul de stat.

După trei decenii de sistem dirijat reintrarea agriculturii în rețeaua relațiilor de piață liberă și de concurență, unde criteriul unic de existență și rezistență la efectele economice este doar eficiența și calitatea, s-a produs pe fondul unor schimbări de substanță în statutul fermei agricole și al producătorilor agricoli.

Transformarea fermei agricole dintr-o entitate productivă în sistemul economiei planificate care din punct de vedere al economiei socialiste nu avea de înfruntat concurența internă și internațională, fluctuațiile cererii pe piață și imperativul creșterii continue a competitivității produselor sale, într-o adevărată afacere conferă producătorului agricol rolul de catalizator care trebuie să polarizeze eficace eforturile de adaptare la mecanismele pieței, la exigențele calitative noi pe care le impune tranziția.

Înlocuirea progresivă a mecanismelor rigide și ineficace, specifice vechiului regim economic, cu altele mult mai dinamice și productive a fost însoțită și de metamorfozarea mentalităților și a comportamentului managerial.

Aceasta a condus la formarea unei noi categorii de manageri pregătiți pentru adoptarea unor noi modele conceptuale și comportamentale, precum și folosirea unor noi instrumente de acțiune în relațiile producătorului agricol cu autoritățile publice centrale și locale, cu băncile, cu sindicatele, cu clienții și furnizorii etc. Majoritatea lor sunt tineri, sunt mai activi, au mai puține prejudecăți și mai multă inițiativă.

În această categorie se înscriu și o parte din cei care lucrează în sectorul privat după o experiență acumulată, pe vremuri, în domenii care le-a permis contactul cu exteriorul țării. Ei au fost oarecum protejați de influențele economiei centralizate și și-au putut păstra calitățile câștigate în urma contactelor cu mediul de afaceri străin.

În ceea ce privește sistemul managerial folosit în agricultură există două stiluri de conducere, pe de o parte, cel autocratic și pe de altă parte, cel democratic.

Stilul autocratic este caracteristic managerilor care adoptă deciziile fără a-și consulta colaboratorii. Acest stil ascunde totodată, în spatele său și evitarea asumării responsabilității, iar rezolvarea problemelor vine oarecum de la sine sau este lăsată la voia întâmplării. Apoi, se remarcă o focalizare excesivă pe latura producției, în dauna orientării spre piață și clienți, ceea ce explică și lipsa relativă a abilității de marketing în rândul managerilor ce practică acest stil de management. La aceasta se adaugă obsesia de incertitudine a managerilor. De aceea, ei nu agreează riscul și acționează pe termen scurt. De asemenea, ei preferă stabilitatea, neimplicându-se în acțiuni menite să ducă la schimbări uneori radicale, ocolind evenimentele riscante, fiind eficienți în acțiuni de continuitate și nu de schimbare.

Nu întâmplător, unii specialiști apreciază că într-o lume în schimbare, imobilismul managerial este mult mai costisitor decât însăși schimbarea. Managerul nu-și poate îndeplini sarcinile decât prin înțelegerea mediului economic, politic, social și cultural al întreprinderii sale. El trebuie să-și imprime forța necesară pentru asimilarea schimbării din mediu. Poate tocmai de aceea, în România tranziția a ajuns într-un punct în care viteza trecerii la economia de piață depinde decisiv de management, de comportamentul managerial, de atitudinea față de schimbare și de viziunea managerilor asupra schimbării.

Revenirea la proprietatea privată asupra pământului și a altor mijloace de producție a avut ca efect dispariția treptată a poziției de monopol a întreprinderilor cu capital de stat predispuse la practicarea centralismului managerial. Restructurarea fostelor întreprinderi de stat și organizarea lor ca societăți comerciale agricole pe acțiuni cu capital majoritar de stat a dat posibilitatea apariției echipelor manageriale ca formă de trecere spre cealaltă extremă marcată prin privatizarea acțiunilor manageriale.

Activitatea echipei manageriale depinde în mare măsură de particularitățile individuale, de interese și dorințe, precum și de sistemul relațiilor interpersonale. Practica ne-a demonstrat situarea pe un loc important a echipei manageriale pe lângă managerul general.

Ei aplică împreună și respectă unul dintre principiile manageriale și anume, aplicarea managementului participativ. Printr-o îmbinare a intereselor unității cu cele personale ale membrilor echipei se poate ajunge în marea majoritate a cazurilor la eficiență.

După trei decenii de sistem dirijat reintrarea agriculturii în rețeaua relațiilor de piață liberă și de concurență, unde criteriul unic de existență și rezistență la efectele economice este doar eficiența și calitatea, s-a produs pe fondul unor schimbări de substanță în statutul fermei agricole și al producătorilor agricoli.

Transformarea fermei agricole dintr-o entitate productivă în sistemul economiei planificate care din punct de vedere al economiei socialiste nu avea de înfruntat concurența internă și internațională, fluctuațiile cererii pe piață și imperativul creșterii continue a competitivității produselor sale, într-o adevărată afacere conferă producătorului agricol rolul de catalizator care trebuie să polarizeze eficace eforturile de adaptare la mecanismele pieței, la exigențele calitative noi pe care le impune tranziția.

Înlocuirea progresivă a mecanismelor rigide și ineficace, specifice vechiului regim economic, cu altele mult mai dinamice și productive a fost însoțită și de metamorfozarea mentalităților și a comportamentului managerial.

Aceasta a condus la formarea unei noi categorii de manageri pregătiți pentru adoptarea unor noi modele conceptuale și comportamentale, precum și folosirea unor noi instrumente de acțiune în relațiile producătorului agricol cu autoritățile publice centrale și locale, cu băncile, cu sindicatele, cu clienții și furnizorii etc. Majoritatea lor sunt tineri, sunt mai activi, au mai puține prejudecăți și mai multă inițiativă.

În această categorie se înscriu și o parte din cei care lucrează în sectorul privat după o experiență acumulată, pe vremuri, în domenii care le-a permis contactul cu exteriorul țării. Ei au fost oarecum protejați de influențele economiei centralizate și și-au putut păstra calitățile câștigate în urma contactelor cu mediul de afaceri străin.

În ceea ce privește sistemul managerial folosit în agricultură există două stiluri de conducere, pe de o parte, cel autocratic și pe de altă parte, cel democratic.

Stilul autocratic este caracteristic managerilor care adoptă deciziile fără a-și consulta colaboratorii. Acest stil ascunde totodată, în spatele său și evitarea asumării responsabilității, iar rezolvarea problemelor vine oarecum de la sine sau este lăsată la voia întâmplării. Apoi, se remarcă o focalizare excesivă pe latura producției, în dauna orientării spre piață și clienți, ceea ce explică și lipsa relativă a abilității de marketing în rândul managerilor ce practică acest stil de management. La aceasta se adaugă obsesia de incertitudine a managerilor. De aceea, ei nu agreează riscul și acționează pe termen scurt. De asemenea, ei preferă stabilitatea, neimplicându-se în acțiuni menite să ducă la schimbări uneori radicale, ocolind evenimentele riscante, fiind eficienți în acțiuni de continuitate și nu de schimbare.

Nu întâmplător, unii specialiști apreciază că într-o lume în schimbare, imobilismul managerial este mult mai costisitor decât însăși schimbarea. Managerul nu-și poate îndeplini sarcinile decât prin înțelegerea mediului economic, politic, social și cultural al întreprinderii sale. El trebuie să-și imprime forța

necesară pentru asimilarea schimbării din mediu. Poate tocmai de aceea, în România tranziția a ajuns într-un punct în care viteza trecerii la economia de piață depinde decisiv de management, de comportamentul managerial, de atitudinea față de schimbare și de viziunea managerilor asupra schimbării.

Revenirea la proprietatea privată asupra pământului și a altor mijloace de producție a avut ca efect dispariția treptată a poziției de monopol a întreprinderilor cu capital de stat predispuse la practicarea centralismului managerial. Restructurarea fostelor întreprinderi de stat și organizarea lor ca societăți comerciale agricole pe acțiuni cu capital majoritar de stat a dat posibilitatea apariției echipelor manageriale ca formă de trecere spre cealaltă extremă marcată prin privatizarea acțiunilor manageriale.

Activitatea echipei manageriale depinde în mare măsură de particularitățile individuale, de interese și dorințe, precum și de sistemul relațiilor interpersonale. Practica ne-a demonstrat situarea pe un loc important a echipei manageriale pe lângă managerul general.

Ei aplică împreună și respectă unul dintre principiile manageriale și anume, aplicarea managementului participativ. Printr-o îmbinare a intereselor unității cu cele personale ale membrilor echipei se poate ajunge în marea majoritate a cazurilor la eficiență.

Stilul democratic al managerilor agricoli este benefic nu numai pentru agricultură, dar pe termen lung este benefic și pentru redresarea întregii economii. Când vorbim despre acest stil de management avem în vedere întreprinzătorii din agricultură organizați în societăți agricole cu personalitate juridică, asociațiile familiale și gospodăriile individuale comerciale, competitive pe piață și nu cele de subzistență unde nu se poate vorbi de practicarea managementului. Procesul de introducere a principiilor economiei de piață în agricultură se bazează, într-o măsură crescândă și pe noi resorturi motivaționale pe care tranziția le creează prin privatizare, restructurare și dezvoltare economică. Angrenat în noile relații de schimb, investit cu calitatea de autentic proprietar, stăpân pe pământul său, pe mijloacele de producție fixe și circulante, pe munca sa și pe rezultatele directe obținute, producătorul agricol are o viziune mai realistă asupra schimbării.

În planul psihologic de manifestare a managementului, dobândirea progresivă, dar în ritm rapid de către întreprinzătorii de succes a unei stări de spirit adecvate condițiilor economiei de piață se remarcă printr-o detașare vizibilă de masa majorității, a celor greu încercați de dificultățile tranziției. O asemenea stare se caracterizează prin receptivitatea la tot ceea ce este nou și progresist, căutarea și acceptarea progresului, sensibilitatea față de valorile autentice, profesionale și morale, interesul constant și permanent pentru autoperfecționare, capacitatea de a evalua realist succesele și eșecurile, preocuparea permanentă pentru identificarea și valorificarea convenabilă a oportunităților de dezvoltare a propriei ferme agricole.

Eficacitatea demersurilor manageriale a întreprinzătorilor în producția agricolă depinde de moralitatea lor, de măsura în care actele lor și comportamentul adoptat corespund valorilor etice și cadrului legislativ – normativ.

Pluralismul formelor de proprietate și de organizare economico-socială din agricultură a generat apariția unor metode manageriale cu un spectru larg de manifestare. Modalitatea în care se realizează procesul managerial, transformând informațiile în acțiune cu ajutorul deciziilor, prin armonizarea resurselor cu cerințele și urmărind rezultate maximale este dictată de dinamica problematicii manageriale a unității economice.

În practica agricolă s-a trecut, de la cele două tipuri majoritare de agricultură ex – socialistă (cooperatistă cu 64% din totalul agricol și de stat cu 20% din totalul agricol) caracterizate printr-o conducere dirijată centralist la o nouă formulă de articulare proprietate – exploatare cu tipuri de ferme specifice în care se manifestă metode manageriale dintre cele mai variate.

Astfel, atât în sectorul privat tradițional și cu continuitate care corespunde zonei carpatice și subcarpatice înalte, cât și în noul sector privat, respectiv în segmentul ferme individuale apărute, după 1991, prin împrumutarea și/sau reîmprumutarea gospodăriilor cu pământ și cu alte mijloace de producție se poate identifica practicarea unui management care se bazează, în principal, pe intuiție, bun simț, tradiție și experiență, având, prin urmare, un caracter predominant empiric. Proprietarul – deținătorul de pământ și capital are un dublu rol și statut – este proprietar (de regulă unic) și exercită în această calitate și funcția de conducere. El conduce activitatea, organizează producția, aprovizionarea tehnică materială, desfacerea etc., rezolvând de fapt toate sarcinile.

În segmentul asociații familiale și societăți agricole cu personalitate juridică creșterea complexității producției, a concentrării acesteia a determinat un proces de separare a actului managerial de latura proprietății. Dacă în asociația familială conducerea laturii tehnico- organizatorice a producției este lăsată pe seama unuia dintre membrii familiei în societățile agricole cu personalitate juridică, aceasta este preluată de un specialist cu studii medii și/sau cu studii superioare.

Procesul managerial specific acestui segment este asemănător cu cel din cea de-a doua etapă a manifestării managementului.

Caracteristica economiei contemporane este aceea a concentrării capitalului, a dezvoltării informaticii, a caracterului avansat al tehnologiei etc., condiții în care s-a format, treptat instituția organizatorilor și conducătorilor profesioniști ai producției, a managerilor care conduc. Astfel, s-a dezvoltat managerismul care s-a extins în majoritatea țărilor dezvoltate, și îmbracă forme de manifestare variate, întâlnite în toate sferile vieții economice.

În ceea ce privește manifestarea managementului pe plan științific – teoretic, acest domeniu s-a conturat pentru început în întreprinderile industriale, găsindu-și mai apoi rezonanțe și în agricultură.

Din punct de vedere teoretic, în prezent, managementul agricol este o știință și o artă. Este artă, deoarece se bazează pe valorificarea experienței acumulate în timp și este știință, pentru că se fundamentează pe principiile elaborate de disciplina științifică a managementului.

Definind profesiunea ca o vocație în vederea căreia s-au acumulat cunoștințe în care există aptitudini și atitudini folosite pentru a sfătui și îndruma pe ceilalți, Emil Mihuleac (1982) ajunge la concluzia că activitatea de management răspunde perfect acestei definiții, în sensul că este o profesiune, pentru că necesită o pregătire și constă în obținerea de rezultate prin eforturile unui colectiv și prin perfecționarea profesională a membrilor acestuia.

2. Perspectivele managementului fermelor agricole

Se consideră că viitorii ani vor constitui perioade de noi mutații în managementul agricol. În opinia specialiștilor, noile structuri private ale producției devenite dominante, în sectorul agricol, necesită un puternic sector de service. În cadrul acesteia un rol important va reveni consultanței în managementul agricol, domeniu căruia, în trecut, nu i s-a acordat atenția cuvenită.

În țările a căror dezvoltare este bazată pe principiile economiei de piață, consultanța managementului agricol constituie o activitate larg răspândită și deosebit de utilă. Ea joacă un rol esențial în promovarea noutăților tehnice, economice, financiare, bancare, legislative, de politică agricolă etc. la nivelul fermelor agricole.

Managerii vor trebui să fie capabili să integreze în procesul de luare a deciziilor, toate elementele necesare realizării unui echilibru între interesele producătorului și ale beneficiarului, dovedindu-se astfel cu adevărat constructivi. Dacă în sectorul de stat specialistul indiferent de natura pregătirii sale profesionale (inginer, economist) își poate forma deprinderi și capacități manageriale fie pe băncile facultății, fie prin cursuri postuniversitare pentru sectorul particular al agriculturii trebuie întreprinse eforturi deosebite în vederea formării și practicării unui management bazat pe metode, tehnici și instrumente moderne și nu pe empirism, intuiție și tradiție.

BIBLIOGRAFIE

1. Catană Doina, Management general, Editura Tipomur, 1994.
2. Dimofte C., Etica managerială și codul etic al întreprinderii; articol apărut în Adevărul Economic nr. 43, București, 1996.
3. Mihuleac E., Știința conducerii. Metodologie și metode de conducere. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
4. Petrescu I., Domokos E., Management general, Editura Hyperion XXI, București, 1993.
5. Russu C., Cerințe, realități și perspective manageriale în procesul tranziției; articol apărut în Tribuna Economică, București, 1996.

RESTRUCTURAREA AGRICULTURII ȘI UTILIZAREA RESURSELOR DE MUNCĂ O PERSPECTIVĂ ARDELEANĂ

Prof. dr. Maria VINCZE

Prezenta lucrare reprezintă o parte dintr-un proiect internațional (ACE-PHARE 94-0S98R) intitulat: „Restructurarea agriculturii și ocuparea forței de muncă rurală în Bulgaria și România”. Proiectul este coordonat de dr. Nigel Swain de la Centrul de Studii pentru Europa Centrală și de Est al Universității Liverpool și finanțat de Uniunea Europeană. Aide Memorie-ul interviurilor structurate, precum și chestionarul utilizat cu 62 întrebări, respectiv 280 variabile au fost concepute în colaborare de un grup de specialiști și aplicate în mod uniform în toate țările în care se desfășoară această cercetare.

O imagine sintetică asupra situației privind ocuparea forței de muncă în mediul rural se poate forma pe baza datelor din Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992, astfel:

a) din compararea datelor privind ponderea populației rurale din totalul populației (45,7%) și a ponderii populației inactivă din totalul populației inactivă (47,0%) se observă că în mediul rural situația este mai defavorabilă;

b) presiunile sociale asupra populației ocupate din mediul rural sunt mai însemnate decât în mediul urban: populația inactivă calculată la 100 de persoane active este de 125 în mediul rural față de 112 în mediul urban, iar numărul pensionarilor ce revin la 1000 de salariați este de 812 în mediul rural și 342 în cel urban;

c) șansele forței de muncă rurale pe piața muncii sunt mai reduse, datorită unei situații specifice caracterizată prin: 1) structura după instruire este mai defavorabilă, ponderea populației cu școală primară sau fără școală este de 25,3% în mediul rural (4,3% în mediul urban), iar ponderea celor cu învățământ superior este de 1,7% în rural (12,1% în urban); 2) structura demografică este, de asemenea mai defavorabilă, ponderea populației de 60 ani și peste este de 22,1% în rural (11,6% în mediul urban);

d) se poate deduce că ponderea șomerilor la data respectivă a fost de 9,3% în mediul rural și 7,4% în mediul urban.

Faptul că situația mai defavorabilă a forței de muncă rurală se îmbină cu acțiunea unor factori de limitare a șanselor ieșirii din situația critică justifică cercetarea mai temeinică a problemei ocupării forței de muncă rurală în condițiile restructurării agriculturii.

Obiectivele principale ale studiului sunt:

1. evidențierea schimbărilor produse în structura ocupării forței de muncă din mediul rural, în urma restructurării agriculturii prin decolectivizare și prin trecerea la economia de piață în ansamblu;
2. analiza corelativă a mobilităților socio-ocupaționale cu schimbările produse în relațiile de proprietate;
3. caracterizarea situației efective și opiniile subiecților care au un loc de muncă, respectiv al actualilor șomeri (foști angajați);
4. studierea rezultatelor și a șanselor formării unui strat de întreprinzători rurali care ar impulsiona extinderea activităților neagricole;
5. cunoașterea caracteristicilor capitalului uman și a opiniei locuitorilor privind strategiile posibile de dezvoltare a mediului rural.

Tehnici de lucru, formarea eșantionului statistic

Alegerea localităților luate în studiu s-a făcut pe baza unor considerente economice, geografice, demografice, reprezentând tipuri particulare de sate. Rezultatele parțiale prezentate în cadrul acestei lucrări se referă la 440 de gospodării din patru sate: 1. Mărtiniș (Harghita); 2. Bulz (Bihor); 3. Ciumbrud (Alba); 4. Prejmer (Brașov). Concluziile sunt caracteristice localităților studiate, rezultatele având caracter general valabil pentru existența unei diversități semnificative între localități, realitatea trebuie luată în considerare în formularea deciziilor de dezvoltare rurală.

Satele menționate au următoarele caracteristici generale:

- după așezarea geografică. Prejmerul este în apropierea centrului regional Brașov; Mărtinișul și Ciumbrudul sunt semiperiferice, lângă orașe mai mici; Bulzul este periferic, la distanță relativ mare față de orașe;
- după natura economiei: Prejmerul și Bulzul sunt localități industrial – agrare; Ciumbrudul este agrar – industrial, iar Mărtinișul are caracter tradițional agricol;
- după sectoare agricole: Bulzul nu a fost cooperativizat; în satul Mărtiniș a funcționat un CAP ineficient; în Prejmer și Ciumbrud au existat și CAP și IAS care mergeau relativ bine.

Ipoteze de lucru

Satele luate în studiu se includ în următoarele trei tipuri:

1. *sat tradițional*: din zonă cu infrastructură industrială subdezvoltată în trecut, în care ponderea agriculturii este relativ ridicată (Mărtiniș, Bulz);
2. *sat de periferie industrială*: din zonă în care „industrializarea socialistă” a creat o industrie grea care se află acum în regres, în condițiile transformării economiei, iar reducerea producției afectează și utilizarea forței de muncă naționale din satele apropiate (Ciumbrud);

3. *sat de centru*, care se leagă intrinsec de un centru economic puternic (Prejmer).

Se presupune că cele trei tipuri de sate selectate aplică una dintre strategiile de dezvoltare posibile:

- a. „*laissez faire*”, dispune de un potențial propriu pentru dezvoltare (Prejmer);
- b. *pro agricultură*, adică dezvoltarea localității s-ar putea baza pe intervenții pe linia susținerii agriculturii, unde fermele agricole ar putea juca un rol semnificativ în dezvoltarea localității pe viitor (Mărtiniș);
- c. *pro dezvoltare*, unde crearea de noi locuri de muncă nonagricolă ar putea accelera dezvoltarea localității (Bulz, Ciumbrud).

Prin studiile de caz întocmite se propune verificarea următoarelor ipoteze de pornire:

1. transformările economico-sociale din anii '90 au condus la schimbări esențiale în structura ocupațională a populației din mediul rural;

2. rolul agriculturii în ocuparea populației active rurale s-a diminuat, oferind mai mult venituri suplimentare, respectiv ocupare parțială pe exploatații mici, cu înzestrare tehnică redusă, lipsind resursele de dezvoltare;

3. se accentuează diferențele pe localități; cele mai defavorizate sunt satele mici, cu populație îmbătrânită, cele care sunt mai îndepărtate de centrele orașenești.

Caracteristicile structurale ale eșantionului persoanelor intervievate. Eșantionul constituit din 440 persoane intervievate în cele patru localități a fost analizat, în primul rând, după structura sa pe sexe, pe starea civilă, pe vârstă, după școlaritate, respectiv după structura ocupațională. Se pot observa diferențe semnificative între localități; astfel în privința structurii pe vârstă populația din Mărtiniș și Ciumbrud este mai îmbătrânită (ponderea persoanelor de peste 60 ani în eșantion a fost de 47,8% în Mărtiniș, respectiv 35% în Ciumbrud), iar în Bulz și Prejmer este relativ mai tânără (de 31,1%, respectiv 25,3%). După nivelul școlarității Mărtiniș este în situația cea mai puțin avantajoasă, iar Prejmerul ocupă un loc mai avansat (ponderea celor cu bacalaureat și cu școală postliceală sau studii superioare este de 5,7% în Mărtiniș și 9,3% în Prejmer). Sunt diferențe însemnate și în privința structurii ocupaționale; astfel Bulz și Ciumbrud au caracter nonagricol mai pronunțat față de Prejmer și Mărtiniș.

Prelucrarea informațiilor culese permite evidențierea aspectelor studiate și după grupele structurale, obținând astfel, alături de imaginea globală, și una mai analitică. În general, nu se observă mari diferențe în starea socială și economică sau în privința opiniilor după sex, dar există diferențe semnificative după criteriile de vârstă, școlaritate și ocupație.

Analiza structurii persoanelor intervievate după ocuparea lor la nivelul eșantionului de 440 de gospodării a condus la următoarele concluzii:

1. cei angajați reprezintă în medie 30,5% variind între 21,4% în Mărtiniș și 47,8% în Bulz;

2. apar diferențe în structura ocupării forței de muncă între localitățile analizate'.

3. ponderea șomerilor înregistrați este relativ redusă, variază între 0% în Bulz și 9,3% în Mărtiniș, dar șomajul latent este ridicat în toate localitățile rurale analizate;

4. numărul producătorilor individuali, care realizează venituri numai din activitate agricolă, precum și a întreprinzătorilor particulari este redus, ponderea lor din total neangajați și neșomeri este în medie de 4,7%, respectiv 4,4%;

5. îmbătrânirea satelor este accentuată, din cei neangajați și neșomeri în medie 57% sunt pensionari;

Mobilitatea socio-ocupatională. Studiul, elaborat pe bază de chestionar, oferă informații asupra structurii ocupaționale a celor intervievați în trei perioade diferite: în momentul iulie 1996; pentru media anilor '80; precum și perioada în care intervieva(ul) avea 14 ani și declară ocupația părinților. Se observă structuri ocupaționale diferite, cu modificări însemnate de la o perioadă la alta. Actualmente, față de situația din anii '80, ponderea pensionarilor, a șomerilor, a casnicilor și a celor în căutarea primului loc de muncă este mult mai mare, și a crescut ponderea întreprinzătorilor și a producătorilor în timp total. Este mai redusă ponderea posturilor de conducere și de specialitate din agricultură precum și ponderea muncitorilor calificați și necalificați din agricultură și din afara ei. Variația este mai însemnată în Mărtiniș, Ciumbrud și Prejmer, și mai puțin în Bulz, localitate necooperativizată.

Situația actuală a structurii ocupaționale a fiilor diferă față de cea a părinților, ceea ce se reflectă, mai ales, în ponderea actuală mai mică a producătorilor individuali și a muncitorilor necalificați în agricultură. Producătorii individuali în timp total au pondere redusă, fiindcă pe 1-10 ha nu se poate realiza fermă familială viabilă; pe ferme mici nu pot fi angajați muncitori calificați și necalificați, în asociații numărul lucrătorilor este redus, iar șansele ocupării în afara agriculturii sunt limitate de șomajul industrial. Astfel a rămas ca refugiu pensionarea sau șomajul, respectiv practicarea producției agricole în timp parțial sau total.

Caracteristicile locurilor de muncă ale angajaților. Studiul urmărește formarea unei imagini asupra situației actuale și de perspectivă imediată a populației active angajate și a șomerilor înregistrați, intervievați, din satele studiate asupra locurilor lor de muncă. Se pot concluziona următoarele:

a) angajarea se face în cea mai mare parte (91,4%) cu normă integrală de 8 ore de lucru, norma parțială nu este încă caracteristică în localitățile studiate;

b) cea mai mare parte a angajaților lucrează în întreprinderi mici și mijlocii. Distribuția locurilor de muncă după dimensiunea medie a întreprinderilor este următoarea: 48,4% sunt angajați în unități mici, sub 50 lucrători și 17,2% în întreprinderi mari de peste 1000 lucrători. Angajații de la Mărtiniș și Bulz lucrează preponderent în întreprinderi foarte mici, iar majoritatea angajaților de la Ciumbrud și Prejmer lucrează în întreprinderi foarte mari;

c) la categoria de angajați ponderea unităților de stat este încă hotărâtoare circa 60%, dar crește și rolul unităților particulare. Distribuția locurilor de muncă după sectoare de activitate se prezintă în felul următor: în unitățile de stat nonagricole lucrează 33,1% al angajaților, în unitățile private 23,3%, în sectorul public 20,3%, în asociațiile agricole 8%, iar în unitățile agricole de stat sunt angajați 6,1%. Apar însă mari diferențe după localități, astfel: în întreprinderi de stat nonagricole lucrează 70% din angajații de la Ciumbud, dar numai 13,9% în Mărtiniș, sau în întreprinderi private lucrează 48,9% dintre angajații din bulz și doar 13,9% în Mărtiniș;

d) domeniile în care se angajează cei din mediul rural diferă mult după localitățile analizate: cei din Mărtiniș lucrează mai ales în agricultură 32,6% și în industria ușoară 20,9%; cei din Bulz în transport, comerț 20,9% și în industria energiei electrice 30%; cei din Ciumbud în industria grea 35%; iar în Prejmer există o distribuție aproape uniformă între domeniile de activitate. Evident, nivelul de dezvoltare al zonei este horărilor, privind domeniile în care se poate angaja forța de muncă din mediul rural. Faptul că în medie încă 17,2% sunt angajați în industria grea și 15,3% în agricultură, iar restructurarea acestora este doar la început justifică presupunerea că în viitorul apropiat se poate aștepta la creșterea mai departe a șomajului rural;

d) mobilitatea geografică este relativ redusă, locul de muncă fiind – în medie – în 49,7% a cazurilor, la domiciliu. Cazul excepțional din Ciumbud, unde 85% sunt angajați în oraș, datorită întreprinderii metalurgice și de confecții, care ocupă număr mare de angajați și din satele limitrofe.

Comportamentul previzibil în caz de șomaj. Numărul șomerilor în eșantionul studiat este relativ redus, ceea ce se explică și prin faptul că mulți au ieșit deja din evidențe conform legislației actuale. Informațiile culese și prelucrate relevă următoarele:

a) distribuția după durata șomajului evidențiază fenomenul de șomaj structural, 50% dintre șomeri depășind un an de când sunt șomeri;

b) oamenii nu au o concepție strategică asupra tratării situației de șomaj: 1). doar 25,8% ar învăța o altă meserie; 2). numai 9,2% ar începe o afacere; 3). doar 4,9% s-ar muta în altă parte; 4). 6,7% ar practica o muncă sezonieră (11,6% în Mărtiniș și nimeni în Ciumbud);

c) cauza principală a dezinteresului față de afaceri nu este lipsa de credite, deoarece 43,6% au declarat că nu ar începe o afacere chiar dacă ar putea dobândi credit și doar 33,7% s-ar apuca de o afacere.

Întreprinzătorul rural. Dezvoltarea afacerilor reprezintă o speranță pentru ocuparea forței de muncă în mediul rural. Situația actuală și de perspectivă imediată, caracterizată cantitativ pe baza informațiilor culese și sintetizate poate fi descrisă succint prin următoarele:

a) numărul și ponderea întreprinzătorilor rurali sunt relativ reduse: numai 30 din cei 440, adică 6,8%;

b) cea mai mare parte a întreprinzătorilor 77%, provin din cei care au lucrat înainte în afara agriculturii;

c) afacerea, în general, a fost creată în satul de reședință 83,3%;

d) cele mai multe afaceri sunt în sfera comercială 50% și în domeniul producției agricole 16,6%;

e) întreprinzătorii lucrează în mod preponderent singuri sau cu membrii familiei 80%;

f) profitul obținut din afacere este distribuit în măsură aproape egală între consumul casnic 44,1% și pentru lărgirea prezentei afaceri 41,2%.

Se poate concluziona asupra slabei speranțe că în viitorul apropiat dezvoltarea afacerilor rurale va impulsiona ocuparea forței de muncă.

Disponibilul de pământ și de mașini agricole. Studiul a urmărit caracterizarea activității agricole, și mai ales, a situației de înzestrare cu principalele resurse de producție. Situația constatată poate fi caracterizată sintetic prin următoarele:

a) cea mai mare parte a gospodăriilor 84% dispun de pământ, totuși ponderea gospodăriilor rurale fără pământ, de 15,2%, este relativ ridicată;

b) peste 80% din gospodării dispun sub 5 ha de pământ, iar arenda este redusă doar 10,4%, din cei intervievați au luat pământ în arendă.

c) numărul gospodăriilor care au cumpărat pământ este redus 4,3%, iar pământul cumpărat nu a depășit de regulă un ha;

d) din gospodăriile care au pământ în folosință numai 21,4% au și mașini agricole;

e) 65,7% din cei intervievați au declarat că nu dispun de mașini agricole, o parte relativ însemnată 16,1% nu desfășoară activitate agricolă și doar 18,2% au ceva mașini agricole;

f) procurarea mașinilor din comerț s-a realizat într-o pondere de 45%, deci sunt noi.

Se poate formula concluzia că piața funciară este practic inexistentă, deci procesul de concentrare a terenurilor este foarte lent, iar gospodăriile care desfășoară activitate agricolă sunt slab înzestrate cu mașini agricole.

Modificări în relațiile de proprietate funciară. Din compararea situației privind structurat dimensiunii exploatațiilor agricole, înainte de 1948 și astăzi, rezultă, atât în ansamblul celor 440 de gospodării, cât și pe fiecare localitate în parte, o distribuție mai puțin favorabilă în sensul reducerii ponderii unităților relativ mai mari (peste 5 ha) și creșterii celor mai mici (sub 2 ha).

Dacă înainte de 1948 exploatațiile agricole de peste 5 ha aveau în medie o pondere de 25,9% (40,7% în Mărtiniș și 14,6% în Prejmer), în prezent 16,4% din gospodării dispun de pământ propriu de peste 5 ha (36,4% în Mărtiniș și 4% în Prejmer). Acest fenomen este caracteristic mai ales în localitățile Ciumbud, Bulz și Prejmer, iar în Mărtiniș s-a reconstituit, în mare parte, vechiul sistem de proprietate privată.

Orientarea spre piață. Restructurarea agriculturii prin decolectivizare nu a generat o schimbare esențială în privința orientării mai accentuate spre piață a producătorilor agricoli:

a) în ansamblul celor 440 de gospodării, în ultimii zece ani, precum și în prezent circa 70% produc doar pentru consumul propriu, respectiv valorifică doar ocazional produse agricole;

b) probleme în legătură cu posibilitățile de valorificare a produselor au apărut doar la Ciumbrud privind vinul, în timp de surplusurile de cereale și produse animale din gospodăriile din Mărtiniș și Bulz au putut fi valorificate fără dificultăți.

Nivelul organizării populației rurale. La nivelul eșantionului analizat se observă o slabă participare la diferite forme organizaționale, iar colaborările în soluționarea problemelor de producție sunt reduse.

În organizații de parteneriat iau parte 4,3%, în asociații civile 3,2%, în partide politice 15,7% din cei intervievați (nimeni din Ciumbrud și 45,7% din Mărtiniș); în medie 76,8% din cei intervievați nu sunt membri la nici o formă de asociere, fie ea de natură politică sau profesională, iar din cei care sunt membri, doar 2,3% au funcții, deci activează realmente în cadrul unei asemenea organizații. Menționăm că cercetarea nu s-a extins la comunitățile bisericesti; este o slabă colaborare între locuitorii satelor, astfel dintre cei intervievați 47,3% au declarat că nu colaborează în nici un fel; doar în privința folosirii în comun a mașinilor, uneltelor sau privind într – ajutoarea prin muncă există colaborări mai pronunțate 21,1%; numai 2,3% dintre gospodării conlucrează în valorificarea produselor (10% în Ciumbrud și 0,7% în Prejmer).

Acest dezinteres îngreunează crearea unor organizații de parteneriat profesional cu legitimitate de masă. Lipsa unor parteneri în negocierile pentru formarea politicii agricole și de dezvoltare regională îngreunează luarea măsurilor pe bază de compromis care să conducă la un consens acceptabil pentru toți actorii economici: consumatori, producători, guvern.

Gradul de satisfacție și importanța acordată diferitelor valori normative. La întrebarea, sunteți mulțumiți de nivelul de trai, 26,4% din cei intervievați au răspuns pozitiv, nici mulțumiți, nici nemulțumiți 25,2%, iar ponderea celor nemulțumiți de 47,9%. Apar diferențe însemnate în distribuția răspunsurilor după ocupația, școlaritatea și vârsta celor intervievați:

a) ponderea răspunsului nemulțumit este peste nivelul mediu la grupurile: muncitor necalificat în agricultură, întreprinzător particular, muncitor calificat în afara agriculturii. Sunt relativ mai mulțumiți muncitorii calificați în agricultură, pensionarii și muncitorii necalificați din afara agriculturii;

b) ponderea celor nemulțumiți este mai ridicată la cei cu liceu și mai redusă la cei cu școli superioare;

c) nemulțumiți sunt mai ales tinerii, iar la bătrâni cei mulțumiți au o pondere mai ridicată. Distribuția răspunsurilor privind gradul de satisfacție diferă mult pe localități.

d) în localitatea Mărtiniș ponderea celor mulțumiți este mult mai ridicată 47,8% decât în localități cu nivel de dezvoltare mai accentuată, adică nu cei mai săraci sunt și cei mai nemulțumiți.

Datele culese referitoare la satisfacția față de rezultatele gospodăririi agricole permit formularea următoarei concluzii:

e) cu cât ponderea activității agricole este mai importantă într-o localitate, cu atât este mai mare ponderea celor nemulțumiți în rândul persoanelor care desfășoară activități agricole și invers.

Chestionarul a permis culegerea informațiilor asupra opiniei privind importanța unor valori normative, cum ar fi sănătatea, cariera profesională etc. Din ansamblul de valori exprimate în chestionar, au fost considerate importante peste 55% și foarte importante următoarele: sănătatea, situația materială bună, a trăi conform principiilor, fericirea familiei, respectul, aprecierea celorlalți, relații personale bune, unitate de muncă sigură, timpul liber. Sunt apreciate mai puțin sau deloc importante următoarele valori: funcțiile de prestigiu, deplasările în străinătate. Aprecierile pozitive și negative sunt aproape egale în cazul valorii: carieră profesională, satisfacție sexuală. În aprecierile făcute apar și unele asocieri, de regulă incompatibile între ele, cum ar fi de exemplu situația materială bună și mai mult timp liber. Se poate remarca aversiunea față de risc, dezinteresul față de perfecționarea profesională, dar și dorința de bunăstare.

Strategiile de dezvoltare a mediului rural. Chestionarul cuprinde o întrebare asupra acelor măsuri care – în aprecierea celor chestionați – ar contribui la dezvoltarea localității.

Variantele posibile indicate se grupează în: 1. sprijinul centralizat al statului; 2. utilizarea economiilor locale; 3. contribuția investitorilor străini.

Intervievații au putut alege maximum trei din măsurile concrete dintre variantele prezentate. Cei mai mulți acordă importanță prioritară măsurilor de sprijin centralizat pentru agricultori și întreprinzători, precum și pentru dezvoltarea infrastructurii locale. Este relativ mare și ponderea acelor care consideră că atât economiile bănești ale populației, cât și profiturile afacerilor locale ar trebui investite acolo unde s-au format. Este mai mic numărul persoanelor care consideră că încurajarea investițiilor străine ar contribui la dezvoltarea regiunilor rurale.

Concluzii generale

1. *Se accentuează eterogenitatea atât în cadrul comunităților rurale, cât și între ele.*

- Simptomele sărăciei sunt mai evidente la unele grupe demografice și etnice. Se constituie un grup problematic care cu greu se va putea reintegra în piața forței de muncă. O parte a populației rurale, va trebui să fie susținută prin asistență socială, datorită imposibilității ei de a se recalifica.

- Satele cu infrastructură socială și tehnică slab dezvoltate nu dispun de surse interne suficiente pentru restabilizarea lor.

2. *Privatizarea terenurilor a contribuit numai în mică măsură la formarea unei pătri de întreprinzători în mediul rural. Astfel:*

- Reconstituirea dreptului de proprietate asupra pământului nu a generat și nu a reînviat mentalitatea de întreprinzător.

- Veniturile nete realizate sunt reinvestite doar în mică măsură în activitatea de producție agricolă.

- Capitalul financiar și cel uman este insuficient.

- Dezvoltarea serviciilor nu asigură loc de muncă pentru șomerii.

- Reducerea puterii de cumpărare și creșterea gradului de autoconsum nu poate duce la formarea pătrii de întreprinzători rurali non – agricoli.

3. *Pârghiile clasice ale economiei de piață, măsurile politicii agricole pot influența numai în mică măsură producătorii care dețin ferme de subsistență.*

- Structura de producție nu se acomodează la cerințele pieței, ci se formează corelat cu lipsa de resurse și în funcție de incertitudinile formării veniturilor.

- Insuficiența capitalului uman și financiar este agravată de slaba capacitate de adaptare la schimbări, precum și de nivelul ridicat de aversiune față de risc.

4. *Diferențierea accentuată a satelor impune cu necesitate diversificarea măsurilor aplicate în vederea dezvoltării acestora.*

- Agricultura are un rol hotărâtor în ocuparea forței de muncă din mediul rural, dar fermele mici nu pot asigura venituri adecvate pentru un trai decent, fiind necesare și alte surse de venituri.

- Măsurile de creare a unor noi locuri de muncă în localități sau în vecinătate trebuie să țină cont de condițiile locale concrete.

BIBLIOGRAFIE

1. Kasimis Ch., Papadopoulos G., A., The heterogeneity of Greek family farming: Emerging policy principles in *Sociologia Ruralis* voi. XXXIV no. 2/3, 1994, p. 206-228.
2. Nigel S., Getting land in Central Europe. Working papers Rural Transition Series no.29, The University of Liverpool. Centre for Central and Eastern European Studies, 1994.
3. *** – Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992 voi. II, CNS, București, 1992.

AGRICULTURA ÎN ECONOMIA JUDEȚULUI IAȘI O ABORDARE REGIONALĂ

**Dr. Valentin BOHATEREȚ,
Cristian HOȚEA**

Civilizația actuală de sfârșit de secol și mileniu ne lasă moștenire o lume în mișcare, guvernată de modificări structurale și contradicții în toate sferile relațiilor umane: economice, militare, sociale, culturale, politice, filozofice și religioase.

Intensitatea și mobilitatea schimbărilor constituie o performanță în istoria societății omenești. Explozia tehnologică, expansiunea economică, creșterea populației, schimbările politico – militare etc. duc la modificări spectaculoase în viața cotidiană, cu răsturnări, uneori imprevizibile, de la o zi la alta.

În această grabă a sfârșitului de secol, elementul economic a pus stăpânire pe toate segmentele vieții umane, impunând legități pragmatice, calculaționiste, bazate pe profitabilitate și dictatul celui puternic. Dacă pragmatismul economic a ajuns la paroxism, lumea afacerilor depășind orice limită națională, psihologică sau morală și dacă, diriguitorii economiei mondiale prind în sorbul lor întreaga diversitate a afacerilor lumii, indiferent de stadiile de dezvoltare ale economiilor naționale, de domeniile de activitate sau de amplasarea geopolitică, atunci societatea omenească se află în pragul unei noi ere.

Această eră poate fi definită prin următoarele repere:

- instaurarea primatului profitabilității directe sau indirecte în oricare domeniu de activitate umană;
- subordonarea siguranței sociale intereselor economice;
- transformarea hranei în armă strategică;
- megaentropia sistemelor naturalo – economice;
- diminuarea percepției privind ireversibilitatea distrugerii naturii;
- explozia demografică și creșterea insecurității individuale.

Implicațiile acestui nou orizont vor cutremura profund atât pe cei cu bune intenții, cât și pe beneficiarii marilor afaceri, care ignoră constant includerea pe costuri a entropiei. Se va conștientiza, indiferent de puterea economică, din ce în ce mai mult, nesiguranța zilei de mâine, precum și fiorul responsabilității față de viitorul apropiat sau/mai îndepărtat. S-a născut, astfel, un concept nou în teoria creșterii economice, în care un loc central îl ocupă dezvoltarea durabilă, ce include, ca o componentă majoră, și dezvoltarea agriculturii durabile. Apare

astfel și conceptul de dezvoltare rurală durabilă, similar în conținut cu dezvoltarea durabilă urbană, dar cu o sferă de cuprindere complementară, împreună interconectate la mediul ambiental natural, ca micro sau macrosistem. S-au creat, astfel, premisele apariției și dezvoltării economiei ecologice, știință care studiază complexitatea dezvoltării durabile ca interferență între om, economie și natură.

Întrucât societatea umană, prin excelență, este o societate a mediului natural, dependentă și tributară în totalitate acesteia, apare evident faptul că premisa existenței noastre viitoare o constituie transpunerea în fapt a conceptului de dezvoltare rurală durabilă.

Conceptul va trebui să răspundă la două întrebări:

1. se poate asigura reconcilierea istorică dintre economie și natură, în fața creșterii fără precedent a agresivității economice, a antropiei mediului și a exploziei demografice?

2. în stadiul actual de degradare generalizată, natura terestră, prin mediile sale: pământ, apă, aer, prin floră, faună și speță umană, mai are capacitate de autoregenerare echivalentă, născând entropie la entropia naturii și a societății?;

Istoria paleolitică a Terrei a demonstrat că și fără intervenția omului, pot apare la scară globală modificări cu ruptură în continuitatea vieții pe Pământ. Așa a dispărut flora și fauna megalitică. Istoria umanității are pe retină civilizații dispărute, civilizațiile precolumbiene și antice, civilizații cu înalte realizări ale culturii materiale și spirituale. Cu ce au greșit ca să dispară? Istoria mai recentă arată restrângerea treptată a arealelor locuibile, concomitent cu creșterea absolută a populației. Procesul este lin, monoton și aproape imperturbabil.

Apare tot mai evident faptul că întregul capital natural are elemente cu caracter neregenerabil, evidențiindu-se tot mai multe dimensiuni ireversibile. Aceste fenomene sunt universale și ating, cu intensități diferite, toate statele lumii.

Evident, nici România nu duce lipsă de mari necazuri în degradarea naturii. În zona Moldovei, de exemplu, cea mai acută formă de manifestare a entropiei mediului o constituie degradările solului, pricinuite de despăduririle masive ale Colinelor Tutovei, din ultimele sute de ani. Prin spălare, s-au pierdut cantități irecuperabile de humus, ajungându-se uneori la rocile parentale; s-au produs alunecări de teren, puternice eroziuni și modificări fundamentale ale regimului pluviometric, devenind una din zonele cele mai neproductive ale țării.

Recent, Colectivul de Economie Rurală al Filialei Iași a Academiei Române a întreprins o amplă investigație de teren în 77 din cele 85 de comune ale județului Iași, parcurgându-se 2300 km pentru cuantificarea vieții agrare și a nivelului de dezvoltare rurală. Trecerea sumară în revistă a rezultatelor deplasării a evidențiat situația deosebit de grea a mediului rural, caracterizată prin:

- lipsa unor infrastructuri adecvate unei vieți decente;

- nivelul scăzut de percepere a schimbărilor contemporane;
- lipsa actuală a sprijinului financiar;
- inexistența unui flux informațional util vieții rurale;
- stadiul redus al calității vieții rurale, apropiat uneori de pragul sărăciei.

Investigația de teren a fost completată de o anchetă socio-economică cu 100 de întrebări, având 1024 de subiecți, părinți cu copii sub 16 ani din toate satele județului Iași. Axa investigației a constituit-o reorientarea școlară a tineretului gimnazial din mediul rural.

Rezultatele preliminare ale anchetei permit să se evidențieze următoarele aspecte:

- circa 1/3 din absolvenții de gimnaziu rămân și vor continua să rămână în mediul rural fără a mai urma alte forme de învățământ.
- aderența tineretului pentru viața rurală scade, orașul exercitând în continuare o atracție sporită;
- agricultura, ca domeniu de activitate se plasează la periferia interesului tinerei generații;
- speranța de revitalizare a spațiului rural este foarte redusă;
- satul este perceput ca un mod de a exista și nu ca un spațiu economic activ;
- satul este locul unde nu se întâmplă nimic!

În același timp, colectivul lucrează de aproape un an de zile la elaborarea studiilor de dezvoltare economico-socială orizont 2004 a celor 85 de comune din județ. Aceste studii vizează aspecte legate de așezare, cadrul natural, istorie, demografie și resurse umane, infrastructură, economie și viață social-culturală și spirituală, pe două paliere temporale: situația actuală și perspectiva anilor 2004.

Obiectivul studiilor îl constituie elaborarea strategiilor de dezvoltare al comunelor, având ca scop evaluarea stadiului actual și cuantificarea posibilităților de dezvoltare pe fiecare comună în parte.

Imensul volum informațional, concretizat în 26 tabele, figuri și anexe pentru fiecare comună, cu vehicularea a peste 800 de indicatori primari sau elaborați ne-a permis să sintetizăm câteva paradigme:

1. spațiul rural este un domeniu arhaic, vast, fiind singurul cu capacități naturale de regenerare;
2. spațiul rural constituie garanția existenței biologice, a echilibrului psihic al umanității și a siguranței naționale;
3. spațiul rural este valoros pentru că există, indiferent de eficiența sa economică;
4. spațiul rural trebuie înțeles și ajutat așa cum este, fără modificări perturbatorii, dar nici lăsat cufundat în ignoranță.

Relansarea satului românesc, în general, presupune un proces foarte complicat, lent și plin de imprevizibil. Austriacul Rudolf Steiner vine la începutul

perioadei interbelice cu conceptul fermei biodinamice, bazat pe interreciprocitatea neagresivă dintre agricultură, om și natură.

De altfel, nici gândirea românească nu a dus lipsă de idei valoroase în perfecționarea gospodăriei țărănești și autonomizarea acesteia. Edificatoare în acest sens sunt preocupările lui Teodor Diamant prin Falansterul de la Scăieni, Ion Ionescu de la Brad prin administrarea propriei moșii, Grigore Antipa care a avut contribuții fundamentale la enunțarea a două noi științe: „Biosociologia „ și „Bioeconomia”, precum și agronomul Gheorghe Ionescu Șișești sau economistul Victor Săvescu, personalități proeminente ale României interbelice.

În contemporaneitate fundamentul teoretic de bază l-a lăsat Nicolae Georgescu-Roegen care a pus legea entropiei la temelie explicării economiei, demonstrând că știința economică, în ansamblul ei, trebuie regândită prin prisma factorului natural.

Așadar, ce facem ? care este calea justă de urmat?

Ținând cont de impasul societății industriale și postindustriale, de tarele societăților consumiste, de pierderile irecuperabile determinate de creșterea entropiei mediului și a entropiei sistemelor socio-economice, de problematica populației, alimentației și poluării, de degradarea morală a societăților urbane, pentru salvarea Terrei și a umanității, pentru „a fi sau a nu fi”, nu poate exista decât un singur ordin: întoarcerea la natură!

Nu dorim să fie un imperativ cabotnic, iar Jean Jacques Rousseau trebuie lăsat acolo unde este, dar aceasta este situația!

Schimbarea trebuie făcută, dar nu orișicum, ci aplicând politici de modificări structurale profunde. În acest sens menționăm:

- echiparea spațiului rural cu sisteme infrastructurale nepoluante, adecvate unei vieți civilizate;
- practicarea unei agriculturi „curate”;
- restructurarea sectorului secundar pe principii ecologice;
- diminuarea activităților din sectorul secundar și amplificarea activităților din sectorul primar în „casa natură” și lansarea preocupărilor quaternare aferente spiritualității;
- comutarea atenției umanității dinspre materialitate spre spiritualitate;
- restructurarea sistemului educațional-formativ;
- revenirea la sistemul alimentației specific miilor de generații anterioare, bazată preponderent pe hrana biologic activă;
- reconsiderarea morală a aspirațiilor umanitariste și cultivarea simțului estetic.

Am ajuns, așadar, la coordonatele unei noi viziuni privind dezvoltarea umană, în general, având ca fundament vertebral spațiul rural în care agricultura își estompează din ce în ce mai mult prezența, devenind o dimensiune inseparabilă a vieții rurale. În plan spațial, specificitatea regională va purta în continuare amprente individuale, care însă nu sunt disonante cu cerințele viitoare ale dezvoltării.

În acest cadru, agricultura județului Iași se află în fața unor profunde modificări, în care dezvoltarea reală se va detașa de structurile monotone ale vieții cotidiene.

BIBLIOGRAFIE

1. Bohateruț V., Raport științific privind dezvoltarea rurală a județului Iași. Filiala Iași, a Academiei Române, uz intern, 1996.
2. Dumitru D. Toderoiu, F., Formarea agriculturii durabile, INCE, CIDE, București, 1992.
3. Georgescu G., Reforma economică și dezvoltarea durabilă. Editura Economică, București, 1995.
4. Georgescu-Rogen N., Legea entropiei și procesul economic. Editura Politică, București, 1979.
5. Wistinghausen S., Ferma biodinamică. Editura Enciclopedică, București, 1994.

ALTERNATIVE ȘI PERFORMANȚE ALE SOCIETĂȚILOR COMERCIALE AGRICOLE ÎN PERSPECTIVA RESTRUCTURĂRII ȘI PRIVATIZĂRII

**Dr. Dinu GAVRILESCU,
Eugen BURCEA,
Aurelia SÂRBU**

Restructurarea și privatizarea sectorului de stat din agricultură reprezintă un proces firesc al transformării economiei României care permite instalarea și funcționarea mecanismelor de piață, dezvoltarea spiritului antreprenorial și concurențial.

Societățile comerciale agricole, performante, vor continua să joace un rol important atât ca furnizoare de progres tehnic pentru exploatațiile agricole familiale și formele asociative (material biologic de înaltă productivitate, tehnologii, management...) cât și pentru completarea necesarului de produse agroalimentare pe piața internă și externă.

Studiile pilot de restructurare și privatizare efectuate la Roseți, Ograda și Ostrov au permis conturarea principalelor deficiențe cu care acestea se confruntă precum și evaluarea performanțelor posibile de realizat în perspectiva restructurării și privatizării. Cu toate că dispun de importante resurse materiale și umane (23 – 47 mild. lei capital social, 9-10 mii ha teren echivalent arabil și 430 – 800 salariați permanenți, din care cca. 8 – 10% specialiști cu înaltă calificare), de o dotare tehnică adecvată, angajamente bancare reduse și rezultate economice favorabile în ultimii ani, ele fac față cu dificultate sfidărilor tranziției care apar pe toate planurile: legislativ, financiar, fiscal, dezechilibre în aprovizionare – desfacere, explozia prețurilor la inputuri, devalorizarea leului, inflație, blocaj economic, decapitalizare.

Ciclul lung de producție și gruparea veniturilor mai ales în ultimul trimestru, lichiditățile reduse datorită nivelului periculos de redus al prețurilor produselor agricole în raport de costuri (în 1995 foarfecele prețurilor a ajuns la 67,9% față de 72% în Franța și Olanda, 80% în Italia și 93% în Spania), creditele insuficiente acordate cu întârziere și cu dobânzi mari, dificultăți în încasarea debitelor de la beneficiari – în majoritate societăți monopoliste de stat – fiscalitatea ridicată care face ca motivația profitului să fie minimă sunt tot atâtea capcane cărora societățile comerciale trebuie să le facă față.

Lipsesc informațiile economice esențiale pentru o corectă stabilire a structurii activităților: volumul cererii solvabile, posibii parteneri de afaceri, din țară și din străinătate, prețurile produselor agricole, dar și a inputurilor pentru anul viitor, nivelul subvențiilor și al dobânzilor bancare, precum și infrastructurile specifice economiei de piață: bursa de mărfuri, piețele de gros etc. unde se confruntă o multitudine de furnizori și beneficiari, în folosul întregii economii.

Întârzierea restructurării și privatizării societăților agricole cu capital majoritar de stat duce la amânarea responsabilizării factorului uman care acționează în aceste unități, la deprecierea mijloacelor fixe, la creșterea presiunii asupra bugetului statului care trebuie să acopere, fie și temporar, eventualele deficite.

Paralel cu găsirea soluțiilor trebuie perfecționat cadrul juridic și sistemul fiscal care să incite la reinvestirea profitului, la crearea de noi locuri de muncă, diversificarea și extinderea producției în aval, extinderea cooperării și integrării inclusiv cu exploatațile familiale pentru creșterea calității și mărirea ofertei de produse în partizi mari, omogene și în tot timpul anului.

Principalele rezultate financiare pentru cele trei societăți comerciale studiate, de mărimi apropiate dar cu profile diferite, se prezintă astfel:

	1995	2005
		miliarde lei
Venituri	11,3-25,8	14,5 – 30,8
Cheltuieli	10,9 – 23,8	11,8-27,0
Profit net	0,1 – 0,4	1,9-2,6
		-%
Rata:	3,6- 10,8	12,9- 14,1
- rentabilității capitalului social	1,7 – 3,2	3,4 – 6,0

Pe salariat și la hectarul de teren arabil indicatorii rezultativi oscilează în următoarele intervale:

Revin pe salariat (mii, lei)

	1995	2005
Venituri	1,2- 2,4	1,6-2,9
Cheltuieli	1,2-2,2	1,3 – 2,5
Profit net	0,04-0,1	0,2 – 0,3
Revin la hectar (mii lei)		
Venituri	1200-2400	1550-2900
Cheltuieli	1150-2200	1250-2500
Profit net	9-43	200 – 250

Restructurarea și privatizarea, procese distincte și interdependente au obiective clare, criterii și niveluri de performanță care să țină seama de particularitățile producției agricole, de nivelul cunoașterii în plan teoretic și de experi-

ența practică dobândite pe plan local, național și internațional care să permită o programare realistă a succesiunii și duratei etapelor ce trebuie parcurse. Ele vizează restructurări de ordin organizatoric, tehnologic, managerial și financiar care converg în sensul transmiterii responsabilităților inițial asumate de stat către întreprinzătorii cei mai competenți care acționează nemijlocit în producție la nivelul societății comerciale, fermelor și sectoarelor. Extinderea sau restrângerea unei activități, prelungirea în special în aval a proceselor de producție, cooperarea și integrarea pe-produs, atragerea de noi activități depind în mod hotărâtor de capacitatea managerială, dar și de perspectiva majorării rezultatelor economice (profitul net) ca premisă a dezvoltărilor ulterioare.

Restructurarea tehnologică urmărește creșterea potențialului de producție a pământului, reînnoirea parcului de tractoare și mașini agricole, extinderea mecanizării operațiunilor tehnologice, folosirea materialului biologic de înaltă performanță, utilizarea corectă, eficientă a îngrășămintelor și pesticidelor, modernizarea tehnologiilor de prelucrare, eșalonarea valorificărilor conform cerințelor pieței interne și externe etc.

Dacă restructurarea managerială vizează completarea echipei de conducere cu profesioniști, reciclarea celor existenți și dezvoltarea compartimentului de marketing, restructurarea financiară trebuie să-și propună îmbunătățirea raporturilor dintre resursele proprii de dezvoltare și cele atrase, dintre activele fixe și cele circulante, sporirea gradului de asigurare din fonduri proprii a mijloacelor circulante, care să permită creșterea solvabilității și profitabilității. Analiza situației realizărilor din ultimii ani și proiecțiile efectuate pentru perspectivă, pe baza indicatorilor de performanță economică, a permis conturarea următoarelor variante:

Alternativa 1, cu structura actuală, îmbunătățită. Organizarea pe ferme și sectoare este corespunzătoare și are la bază contractul de management. Proprietarii privați preferă să rămână acționari și să primească dividende. Nu se exclude posibilitatea ca în viitor anumite servicii să fie oferite și exploatanților privați sau asociaților din zona limitrofa.

Cu toate că restructurarea se reflectă pozitiv în tendința de evoluție a indicatorilor de performanță – profitabilitate, gestiune, solvabilitate, lichiditate – nivelul acestora rămâne încă relativ scăzut în comparație cu riscurile generale și specifice cu care poate fi confruntată, unitate agricolă la un moment dat: inflație, creștere explozivă de prețuri la inputuri, devalorizarea leului în raport cu dolarul, scumpirea serviciului datoriiilor și creșterea fiscalității, calamitățile naturale etc. În această variantă capitalul social și ponderea sectorului de proprietate rămân neschimbate, iar parametrii de performanță pot fi considerați minimali pentru evoluțiile ulterioare de restructurare și privatizare.

Alternativa 2, cu transferul parțial sau total al terenurilor către foștii proprietari. În această ipoteză activitatea societății s-ar diminua proporțional, iar ponderea acțiunilor deținute de FPS ar crește în totalul acțiunilor rămase, fără a depăși 70%. Capitalul social se diminuează. Suprafața de teren cuprinsă în

incintă ar putea reveni în exploatarea societății dacă proprietarii privați doresc ulterior să arendeze pământul sau să-și recapete calitatea de acționari. Ei pot opta, de asemenea, pentru constituirea unei asociații care datorită amplasării privilegiate să poată beneficia de serviciile societății comerciale pe baze contractuale.

Alternativa 3. Se pun în vânzare acțiunile de care dispune societatea, cu excepția celor aferente valorii terenurilor agricole. Pot participa la licitație salariații societății și alte persoane fizice sau juridice, inclusiv străine care doresc să investească în agricultură, în limita a 20% din numărul acțiunilor scoase la licitație. „Fondurile” obțin astfel 60% din valoare, iar societatea agricolă beneficiază de 40% din încasări, capital ce poate fi utilizat în mod productiv. Acționarii vor beneficia anual de dividende și alte avantaje care decurg din această calitate, capitalul social suferă modificările de rigoare, crește ponderea capitalului privat, fără însă a deveni preponderent.

Alternativa 4. În cazul extinderilor de activitate sau a re tehnologizărilor. S-ar putea admite și aporturi în natură, inclusiv de la cetățeni străini, pentru noile acțiuni ce trebuie emise, ceea ce va duce la modificări în nivelul și structura capitalului social. Pentru salariați se preconizează și cumpărarea în rate a acțiunilor. Ar trebui studiată posibilitatea, numai pentru salariații sau pensionarii societății comerciale, de atribuire gratuită a unui număr de acțiuni, în limita valorică a cupoanelor depuse de aceștia la FPP.

Alternativa 5. Arendare, concesiune. Pentru viitor considerăm că și terenul statului (pământul actualelor societăți comerciale) va putea fi înstrăinat prin cedarea dreptului de folosință și uzul fruct prin arendare sau concesiune. La baza acestora trebuie să stea contractul încheiat între părți (stat și exploatant), pe o durată determinată:

- arendă pe minim 10 ani;
- concesiune pe minim 20 ani.

Vor fi stabilite clauze precise vizând nivelul arendei durată în timp a tarifelor, condițiile de reînnoire a înțelegerilor, renunțare, reziliere, scadențe, etc. După expirarea contractului acesta se consideră automat reînnoit în lipsa obiecțiilor părților. Poate lua în arendă sau în concesiune:

- societatea comercială agricolă prin managerul ei, care se angajează în respectarea contractului pentru toți utilizatorii din subordine;
- fermierii din societățile comerciale care apoi se pot grupa – pentru asigurarea în comun a serviciilor de care au nevoie – într-o asociație a fermierilor (exploatanților);
- alți exploatanți, persoane fizice sau juridice, inclusiv străine.

Solicitanții trebuie să aibă pregătirea necesară și să prezinte garanții morale și materiale. Arendarea și concesiunea se va face pe bază de licitație publică cu participarea reprezentanților FPS și FPP și poate cuprinde actuala societate comercială în totalitate sau în parte.

În acest fel responsabilitățile statului se transferă în întregime sau parțial asupra celor care exploatează nemijlocit pământul. Se concesionează terenul sau se dă în arendă cu tot ce se află pe el. Statul poate obține astfel un venit stabil sub formă de arendă sau redevență care, în principiu, poate fi folosit tot în acest sector sau în dezvoltarea infrastructurilor din mediul rural.

Alternativa 6. Vânzarea totală. Este condiționată de asigurarea cadrului juridic și se poate realiza, în principiu, prin licitație publică. Consecința majoră este schimbarea proprietății care duce la transferul responsabilităților asupra cumpărătorilor, dar și scoaterea momentană din circuitul agricol productiv a importante sume de bani care astfel sunt imobilizate.

Ajutorul statului, hotărâtor în primele faze ale tranziției, poate să dea creștere până la anulare, pe măsură ce economia se stabilizează și rata anuală a inflației va coborî sub 8 – 10%.

BIBLIOGRAFIE

1. Burcea E., Tomescu Maria, Toma Camelia, Studiu pilot de restructurare în perspectivă a S.C. Agromixt Roseți S.A., jud. Călărași, București, 1996
2. Sârbu Aurelia, Florian Violeta, Rusu Marioara, Studiu pilot de restructurare în perspectivă a S.C. Agromixt Ograda S.A., jud. Ialomița, București, 1996
3. Zahiu Letiția, Manole V., Dumitru D., Gavrilesco D., Studiu pilot de restructurare în perspectivă a S.C. Ostrov S.A., jud. Constanța, București, 1996

ABSTRACTS

**INERTIAL AND DYNAMIC FORCES OF AGRICULTURE
RESTRUCTURING**

CHAPTER I. NATIONAL AND INTERNAȚIONAL DIMENSION OF ROMANIA'S AGRICULTURE RESTRUCTURING

REASSESSMENT OF STRUCTURES ADJACENT TO AGRICULTURE FOR AN INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT

Ph. D. Prof. Dinu Gavrilescu,
Ph. D. Floarea Bordânc,
Violeta Florian,
Aurelia Sârbu

The dimensions of the rural economy are defined within this space – in a pregnant way – by agricultural occupations – mainly – and more and more by specific or adjacent occupations as: food processing, other industries trades, services and agritourism. The projections in the perspective of 2000-2010 on the plan of agricultural and food production and of consumption show potential agrifood surpluses, as well as future difficulties in ensuring some decent food consumptions.

The case studies in two rural locations give real dimensions to the tendencies of occupational structure of the rural population.

It is emphasized a certain value confusion and the prolonging of a nonperformance and noncompetitive economic behavior.

Key words: rural economy, agriculture, services, agritourism, industry, structural geography, agrifood perspective, consumptions and surpluses.

FARMERS' MANAGERIAL TRAINING

Ph. D. Prof Radu Voicu,
Tudor Moga

The agricultural structures have experienced radical changes in all their components. The application of the Land Law has brought about changes as regards the types of farm units, different types of units being established, namely family farms, agricultural commercial companies etc. Under the new conditions, quite a large range of managers and entrepreneurs are the decision-makers, thus they are responsible for the allocation of resources from different farm units and for their viable operation in the agrarian and national economic sphere. Among these, a significant role is played by the family farms heads, having in view the share of these units as regards their number and total area owned.

Considering the whole „picture” of farm units, one can ask questions of the type: who are the decision-makers? Which is their level of the economic phenomenon perception? What is their opening to the market economy?

How old are they and which is their training level, in general, and as regards management, in particular? How much support do they get? To what extent the

environment, in a managerial sense in which they act, is favorable to them for the application of a preferment management? these are only a few questions in the field of agricultural management to which the present paper tries to answer.

Key words: type of farm unit, decision-making, perception of the economic phenomenon.

INERTIAL AND DYNAMIC FORCES OF AGRICULTURE RESTRUCTURING

Ph. D. Ioan Davidovici

The steps which marked the reform promoted in the period after December 1989 resulted in an agrarian structure which does not favor the efficiency and competitiveness of Romanian agricultural producers and products, with all the social and economic consequences deriving from this. The present paper emphasizes certain blockage channels and is trying to estimate the restrictions which they generate: distorted structure (size, endowment, economic behavior etc.) of agricultural enterprises/units; the diffuse structure of land ownership rights; market under development; extremely narrow opportunities of alternative labor resources allocation; the myths and illusions incorporated into the premises of agricultural policy, etc. The final part suggests certain ways of blockage removal by the active involvement of public power in a deep process of systemic and structural adjustment (exclusively by means/instruments meant to stimulate the development of market forces and to correct their drawbacks).

Key words: agricultural policy; competitiveness; structural adjustment; privatization; rural cooperation.

ROMANIA'S CONNECTION TO THE EUROPEAN CHARTER OF RURAL AREA

Ph. D. Floarea Bordânc

The project „European Charter of Rural Space”, elaborated in January 1995 by the Commission for Agriculture and Rural Development within the European Council defines the leading principles for the States members of this body, in the policies for sustainable settlement and development of areas.

In the Commission's approach, reconstruction and preserving of an „alive rural area”, focused on a viable „agricultural system” represent an essential factor in connecting any country to the Charter.

It is mentioned that the multi-integrative valences of East-European Countries (which support their integration or accession to different European bodies or subsidiary programs) are defined under the conditions of plan market transition (common – as objectives; differentiated – as mechanisms and results).

The post-collective dual system, with farms of share company-associative type and with individual farms are delayed in being constituted in a viable agricultural system as a whole. In the ex-socialist countries in Central Europe register though, in a more visible way, the starting of this system. As regards Romania, „the revival of the agrarian reform” (by amending and application of Law 18/91, the application of ASAL program etc), it becomes more and more an essential and obligatory condition for revigorating the viable agriculture.

Key words: Green Charter, PECO's-10, accession, family farm, entrepreneurship, enterprise.

PERFORMANT TECHNOLOGIES IN LIVESTOCK PRODUCTION WHICH ARE NON-PERFORMANTLY USED. NUTRITION

Ph. D. Doc. Gheorghe Burlacu

The paper wishes to anticipate and realizes so a brief analysis upon the following aspects: the country's agricultural area offers or not possibilities for Romanian population's feeding with livestock products and the obtaining of surpluses, put into value by export; the need for agriculture's restructuring under the conditions of preserving the ecological equilibrium: soil-plant-animal-man. At the same time it is imposed the organization and ensurance of a normal flow: education- development, which should lead to rapidly putting into practice of the most recent realities in science and technology of livestock breeding.

Key words: livestock production, nutrition, human consumption of livestock products.

AGRITOURISM – VECTOR OF INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT

**Ph. D. Prof. Victor Manole,
Ștefan Mitrache**

The radical structural changes which took place in Romania's agriculture, are not accompanied by regulations necessary, for the market economy mechanisms operation, have needed agritourism be in an early stage among the alternatives of peasant household resources utilization in the countryside.

Starting from the identification of social, economic and behavioral factors in the imperfectly – structured competional level, the paper intends to systematize the operational concepts in this field, from the perspective of West-European experience, and to formulate agritouristic marketing strategies meant to transform this activity into a genuine vector of integrated rural development.

Key words: agritourism, marketing strategy, integrated rural development.

CHAPTER II. STRUCTURAL ADJUSTMENT POLICIES OF AGRICULTURE AND RURAL AREAS; CASE STUDIES. FAMILY FARM. TYPOLOGY AND DESTINY

Ph. D. Prof. Marin Popescu

As result of the agrarian reform, a private sector appeared, which has 70 % of the agricultural area and produces 4/5 of the branch's GDP. he predominant organizational form is the individual household, especially peasant, of small-size and having an average area of 2.3 ha. he main necessary process is made of changing the peasant households into family farms, modern and able to induce technological progress, to obtain economic performances and to be competitive on home and external market, through a coherent agricultural policy – having as action trends: the adjustment of farms' size; promotion of qualitative factors; co-operation development; integration into activities preceding the agricultural ones or following them; development of some alternative forms of activity for part-time agriculture; formation of a favorable competition environment.

Key words: family farm, peasant household, part-time agriculture, integrated rural development.

ADVANTAGES AND RESTRICTIONS FOR THE FAMILY FARM

**Camelia Toma, Eugen Burcea,
Maria Tomescu**

The family farm realizes the maximum of responsibility of each participant in the process of agricultural production with the condition that its activity should be wisely and equitably integrated in a functional system within the agrifood chain. he goal of the field research was to identify the advantages and restrictions, which have to be counted by the farms of different sizes and profiles, within the context of socio-economic groups, to which traditions, mentalities, cultural and informational levels, etc. are added. On the basis of conjugating the advantages, within the limit of restrictions we wish to offer gradual alternatives at the farm level and rural community, as well as some indicators of performance, possible in the future.

Key words: family farm, farm asset with full-time, free market, farm income, accumulation capacity, degree of labor employment.

SOCIO-ECONOMIC ATTITUDES AND BEHAVIORS OF PENSIONERS' HOUSEHOLDS IN THE COUNTRYSIDE

Liviu-Mihail Mateescu

After the changes which took place in post-revolutionary Romania, Romania's population had to face certain problems linked to private farms esta-

ishment. Quite an important segment of the population is represented by pensioners families living in the countryside.

The present paper intends to be a socio-economic analysis of the way of life of pensioners families living in the countryside, as regard the economic strategies of productive and financial types, the social strategies for solving up local problems, the quality of life perceived objectively (comfort- household endowment) and subjectively (fears and self-content as regards the standard of living).

Key words: income, expenses, profit, self-content, way of living, perception of changes.

LOCAL RURAL RESOURCES – INTEGRATED DEVELOPMENT POTENTIAL

Aurelia Sârbu

The research on the integrated development of the rural community offers certain landmarks for a new stage of action, for a rural development, function of each zone/community's potential and assets. The diagnosis and reflection elements resulting from the rural localities under investigation focused upon the demographic structures, educational and occupational structures, the income sources dimension and structure, with a view to decipher the adjustability degree to a new macroeconomics matrix.

The social and economic changes which the Romanian society is facing impose the redefining of rural/urban relationships, the recent developments inducing either the revival of rural societies or the accentuation of their decline.

A global policy which should go beyond the frontiers of town and countryside, of the economic and the social, finds its resonance in the rural population's options for change.

Key words: integrated development, rural-urban relationship, rural diversity.

OPINIONS, VALUES AND PERCEPTIONS OF THE ROMANIAN VILLAGE IN TRANSITION

Tincuța Iozu

The transformations at economic level which are taking place in the transition period have effects at social level (the economic being a subcomponent of the social), in the countryside implicitly, where resistance to the new is much stronger than in towns.

The investigation of the countryside in all its complexity proves to be not only necessary, but also compulsory in this period of transition for our country. As the village represents the cradle of Romanian tradition and culture, it results the extremely important role of its investigation both from the economic and

psychological point of view (as regards values, opinions, attitudes, perceptions and aspirations of people living in the countryside).

Key words: values, opinions, attitudes, behavioral change.

PUBLIC POWER ATTITUDE TOWARDS AGRICULTURAL PLURIACTIVITY: ECONOMIC, SOCIAL AND POLITICAL DETERMINATIVE

Marioara Rusu

Generated by the conditions specific to economic evolution, and socially motivated by its amplitude and complexity, pluriactivity in the European rural space is a wide-spread formula and at the same time a very criticized one. Pluriactivity is considered a logical form of adapting the agricultural activity to the concrete economic and social conditions, a phenomenon of a major importance in the rural communities' development. Within this context, the paper intends to approach the following issues:

- (a) definition of pluriactivity and its classification criteria;
- (b) phenomenon's size on international plan;
- (c) determinative of governments' attitude towards pluriactivity.

Key words: part-time agriculture, rural development, pluriactivity, labor time, income.

TYPOLOGICAL METAMORPHOSES OF FARMS' MANAGEMENT

Elena Sima

The paper describes the deep changes in the field of agricultural management during the last reform years in the Romanian agriculture. Their reviewing is structured following suggestively the three plans of management manifestation: the scientific and theoretical one, the pragmatic and applicative and the psychological plan, applicable to the types of state and private agricultural farms, which appeared under the incidence of the agrarian reform.

The change of agricultural farm's status from a productive entity into a business confers to management a larger action area and economic and social responsibilities of the same size intended to lead to the proposed objective. That is why, maybe, in agriculture also, the transition reached in a point, where the speed of passing towards the market economy depends decisively of management and managers' and agricultural producers' vision upon change. The success of the whole reform process will depend also upon the agricultural producers' capability, to whom is given the burden of management inadequately under the new conditions and of inducing the necessary structural adjustments.

Key words: agricultural management, managerial service, agricultural producer, managerial capability, managerial skills.

**AGRICULTURE RESTRUCTURING AND LABOR FORCE USE.
A PERSPECTIVE FROM „ARDEAL” REGION**

Ph. D. Prof. Maria Vineze

The shift towards the market economy and especially agriculture restructuring through decollectivization, has generated changes in the political, social and economic life of Romanian villages.

The paper shows case studies from four villages in Transylvania; approaching in an empirical way the general evolution of the social and economic relations and in particular the labor employment under the conditions of agriculture's changing.

It can be concluded the fact that the less favorable situation of rural labor on labor market is combined with the action of limitation factors for the possibilities of surpassing the critical situation.

Key words: structure of active and non-active population employment and unemployment; rural entrepreneurs; socio-occupational mobility, land and equipment availability; situation of agricultural products' utilization; the degree of satisfying and the importance given to different normative values; opinions about strategies of the rural's development.

**AGRICULTURE IN THE ECONOMY OF IAȘI COUNTY –
A REGIONAL APPROACH**

Ph. D. Valentin Bohatereț, Cristian Hotea

Agriculture's development in regional profile is an inseparable component of the sustainable rural development. As arguments there are the field economic and social inquiries and development studies in the territory of Iași county, 2004 horizon. The paper sketches also the future development trends, which show strategic reorientations at both national and world level.

Key words: megathropy; sustainable rural development, ecological economy; environment's entropy; biodynamic farm; entropy of social and economic systems; quaternary sector; active biological food.

**ALTERNATIVES AND PERFORMANCES OF THE AGRICULTURAL
COMMERCIAL COMPANIES IN THE PERSPECTIVE
OF RESTRUCTURING AND PRIVATIZATION**

**Ph. D. Prof. Dinu Gavrilescu,
Eugen Burcea, Aurelia Sârbu**

The performant agricultural commercial companies, will continue to play an important role both as technical progress suppliers for the private sector and agri-food products for domestic and external market.

Although they have specialists with good managerial qualities they hardly face the transition challenges, present on all plans: legislative, financial, fiscal, lacks of equilibrium in supply-delivery activity; price scissors, the national ("leu") currency's devaluation, inflation, economic blockage.

The projections made in some pilot units (Roseți, Ostrov and Ograda) stress the possibilities for enlarging their performances in different restructuring-privatization alternatives, in a continuous process of responsibilities' transfer – which are presently undertaken by the state – towards the ones which directly undertake the production realization.

Key words: commercial company, performances, technical progress, transition, restructuring, privatization.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**ANALE
NR. 4-5/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI DEMOGRAFICE

POPULAȚIA ROMÂNIEI
DUPĂ NAȚIONALITATE ȘI RELIGIE.
DEMOGRAFIE REGIONALĂ ȘI
DIFERENȚIALĂ

Acad. Vladimir TREBICI

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

ADHORTATIO	203
I. STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI	211
II. STRUCTURA CONFESIONALĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI.....	255
III. UNELE INFORMAȚII ISTORICE PRIVIND MINORITĂȚILE NAȚIONALE ȘI RELIGIILE DIN ROMÂNIA.....	277
IV. PERSPECTIVE.....	295
ANEXĂ	296

ADHORTATIO

România anului 1998 prezintă aspecte care invită pe cei ce lucrează în domeniul științelor sociale la reflecție, la evaluarea tendințelor și la estimarea evoluției viitoare. La 80 de ani de la Unirea cea Mare (1 decembrie 1918) și după scurgerea a opt ani din perioada de tranziție, un examen se impune pentru a delimita cu claritate influența forțelor ce acționează pe termen lung (“la longue durée”) de influența factorilor pe termen scurt (“conjunctura”). Exercițiul este util disciplinelor celor mai vizate: istoria, geografia, economia, sociologia, psihologia socială și demografia. Sunt invitate să participe, într-o optică nouă, cu aparat conceptual și metodologic modernizat, biologia și antropologia. Miza științifică este importantă: analiza societății românești, atât la nivel global cât și la cel al componentelor sale: populația, societatea, economia, mediul înconjurător, pentru a ne mărgini la sistemele principale.

Un asemenea examen, întreprins de pe pozițiile demografiei¹⁾, a permis identificarea unor zone tematice, în strânsă legătură cu realitatea social-economică, vădind insuficiența lor acoperire și lipsa unui autentic spirit multi- și interdisciplinar.

O concluzie este și faptul că, în cea mai mare parte, științele sociale sunt lipsite de finalitate practică. Mai exact, contribuția lor la elaborarea și traducerea în viață a strategiilor dezvoltării social-economice este redusă.

La o privire generală aspectele cele mai importante, unele având caracter de problemă, ar fi următoarele:

1. Populația României scade numeric, începând cu anul 1990, datorită soldului negativ al migrației internaționale și excedentului negativ al mișcării naturale. În acest proces, se constată scăderea sistematică a fertilității, nivelul acesteia situându-se sub pragul de înlocuire a generațiilor. Caracteristicile calitative se înrăutățesc: indicii somatometrici ai populației se deteriorează, calitatea produsului de concepție și a nou-născutului înregistrează tendințe negative.

Tipul (“pattern”-ul) de mortalitate al populației României o apropie de țările în curs de dezvoltare. Constatarea, făcută de eminenti oameni de știință – biologi, medici – este gravă: **potențialul biologic al poporului român se deteriorează**. Situația a fost semnalată încă în perioada interbelică (Iuliu Moldovan, Gheorghe Banu, Sabin Manuila) și reținută de sociologi și economiști (D. Gusti, V. Madgearu, A. Golopenția). Cauzele sunt numeroase: sanitare, economice, sociale. Aici rolul biologiei și antropologiei, cu orientare socială, devine foarte important.

¹ V. Trebici, I. Berevoescu. Demografia românească (1990-1997), Centrul de Cercetări Demografice al Academiei Române, 1997.

2. Populația României continuă să aibă o problemă a minorităților naționale. La recensământul din 1992 s-au înregistrat 2.400.000 persoane aparținând minorităților naționale (10,5% din populația totală). La aceeași dată confesiunile, altele decât cea ortodoxă, aveau un număr de 3.000.000 de credincioși (13,2% din populația totală). Problema a apărut odată cu Unirea din 1918, când au revenit la Patria-Mamă Transilvania, Banatul, Crișana-Maramureș, Basarabia și Bucovina (294.049 Kmp). Astăzi, în noile condiții geopolitice, România (238.391 kmp) are de făcut față unor aspecte noi. În plus, fenomenul religios în perioada de tranziție capătă noi dimensiuni.

3. Disparitățile regionale, în plan economic, cultural, etnic și confesional, se impun tot mai categoric atenției științelor sociale. Studiile apărute în 1997 „Carta Verde” și „Profiluri”, la a căror elaborare au luat parte eminenti oameni de știință, ne dezvăluie aspecte insuficient studiate în trecut. Sunt propuse opt macroregiuni, identificându-se totodată arii cu probleme, menite să fundamenteze măsurile de politică a dezvoltării regionale. De cel mai mare interes sunt **euoregiunile** (Carpatică, a Dunării-Tisei-Mureșului, a Prutului de Sus și a Dunării de Jos).

O problemă particulară este cea a disparităților dintre regiunile intracarpatice (Transilvania, Banatul, Crișana-Maramureș) și cele extracarpatice (Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova), dar și a disparităților în cadrul fiecărei macroregiuni (sau provincii), între mediile urban și rural. Cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a Marii Uniri se vor elabora – sperăm – studii care să analizeze aceste disparități și să le explice, inclusiv în planul cultural și al mentalităților. O întrebare tulburătoare este aceea a adâncirii acestor disparități și a consecințelor.

4. În condițiile în care potențialul biologic se degradează, structura demografică se modifică profund (îmbătrânirea demografică), repartiția populației după religie și naționalități se schimbă și se va schimba semnificativ. Repartiția teritorială va face obiectul unor politici active, conturându-se două idei noi:

a) **securitatea demografică** a României, incluzând aspecte geopolitice și geostrategice;

b) **calitatea capitalului uman**.

În cadrul eforturilor pentru îmbunătățirea caracteristicilor calitative, rolul cel mai important revine **investițiilor în capitalul uman**. Problema, tratată atâtădată fragmentar și superficial (“stocul de învățământ” și „stocul de sănătate”), se cere analizată cu concepte și metode moderne (G.S. Becker, Ed. Dennison). **Politica învățământului și politica sanitară vor beneficia considerabil de pe urma rezultatelor cercetărilor privind capitalul uman.**

Priorități și secvențe

Cele mai sus arătate reprezintă punctul de vedere al unui demograf: mai precis, percepția unui demograf care este preocupat de partea ce-i revine. Or,

problematika amintită nu poate fi decât un **condominium** al mai multor științe sociale. Dacă sub raportul capacității de a elabora sinteze și de a formula teorii explicative se poate discuta – în schimb, două principii metodologice ni se par indiscutabile:

1. Ordinea firească este cea care pornește de la **descriere**, trece la **analiză**, în care locul central îl are analiza cauzală, ajunge la **sinteză** și sfârșește apoi cu **prospectiva**. Ordinea poate fi schimbată, mai mult, ea trebuie reluată. Pentru demografie este important să stabilească faza la care ea participă, care sunt posibilitățile ei, care este „produsul final” pe care îl livrează părtașilor la „condominium”. Ea poate acoperi faza de descriere și să se angajeze în prima etapă a analizei. Dar participă și la celelalte faze, primatul fiind însă asigurat de alte științe.

2. Condiția **sine qua non** pentru întregul demers este însă **baza statistică**, căreia, acum și în viitor, trebuie să i se acorde cea mai mare importanță.

Pentru științele sociale – sau, pentru cele mai multe dintre ele – informația este colectată și prelucrată primar de organul central de statistică, în speță, de Comisia Națională pentru Statistică. Recensământul populației – „rege” al statisticii populației – este și va rămâne încă multă vreme sursa principală de informații privind efectivele numerice și structurile demografice, sociale, educaționale, economice etc. ale populației. Iată de ce științele sociale, cercetătorii, opinia publică au tot interesul ca metodele de culegere, stocare și prelucrare a informației să fie permanent îmbogățite și îmbunătățite. Dialogul între **beneficiar și producător**, în ambele sensuri, trebuie să devină o modalitate de colaborare.

Extinderea anchetelor prin sondaj, fenomen îmbucurător, are, în mare măsură, un caracter complementar față de informația statistică oficială.

Față de temele prioritare de mai sus, demografia va participa, în proporție diferită, la elaborarea lor. Preferința ei se îndreaptă spre două din acestea, de care va fi vorba în continuare.

Cu riscul de a deveni dezagreabili cu obstinația sfatului nostru, vom repeta: orice studiu întreprins de oricare din științele sociale, mai ales dacă el este la scară națională, trebuie să înceapă cu **descrierea statistică și demografică**. În felul acesta se asigură o bună bază de pornire, se evită paralelismele, se aplică uniform conceptele și metodele.

Cercetarea științifică devine tot mai mult instituționalizată, cel puțin pentru științele sociale. Existența Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române (1995) permite o mai bună coordonare în domeniul cercetărilor privind populația, în sensul unei consultări colegiale și al unei cooperări care să economisească eforturile.

Populația după naționalitate și religie

Temă prioritară pentru demografi și statisticieni – de la dr. Sabin Manuila și Anton Golopenția – structura populației României după **naționalitate**, a be-

neficiat de o bază de date corespunzătoare datorită faptului că la toate recensămintele de populație a figurat caracteristica „naționalitatea” (în 1930, „neamul”) care, la prelucrare, a fost asociată cu alte caracteristici, permițând astfel descrieri și analize ample. Exemple clasice sunt studiile realizate de dr. Sabin Manuila (1940) și Anton Golopenția (1941). Recensământul populației și locuințelor din 1992 a asigurat o informație mai bogată; grație mijloacelor informatice moderne, prelucrarea a permis **clasificări combinate**, unele din ele fiind publicate în lucrările Comisiei Naționale pentru Statistică. Dacă cercetătorii le-au folosit până acum în mai mică măsură, în schimb s-a remarcat o tendință nouă: s-au efectuat anchete în rândul unor etnii (romi, de pildă), s-au inițiat studii privind relațiile interetnice, publicate în „Sociologie românească” (din 1996 „Revista Română de Sociologie”), în Revista de Cercetări Sociale, în Massmedia, Psihologie (revista Institutului Național de Informații).

Pe de altă parte, datele privind naționalitățile sunt folosite în discursul politic, sunt prelucrate în publicații străine, parțial cunoscute în țară.

Cât privește **religiile**, recensământul populației și locuințelor din 1992 a adus informații deosebit de importante. Amintim că în programul recensămintelor din 1948, 1956, 1966 și 1977, religia nu a mai fost înregistrată. Singura sursă rămănea recensământul populației din 1930, informații sporadice publicate de unele culte – cele mai multe, în străinătate – informații fragmentare oferite de Secretariatul de Stat pentru Culte. Nu s-au efectuat studii de istorie, filosofie sau sociologie a religiilor, cu excepția celor scrise de pe pozițiile ateismului comunist.

Or, recensământul din 1992, reînnoind tradiția cu cel din 1930, a asigurat o cantitate impresionantă de informații privind religia. Chiar și datele preliminare, publicate în 1992, ne-au oferit un tablou al structurii confesionale a populației României, care a atras atenția analiștilor, a reprezentanților cultelor religioase, a opiniei publice. Valorificarea însă a fost modestă: singurul material publicat a fost al semnatarului acestor rânduri²⁾. Anterior, același autor a publicat ceva în legătură cu Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți și importanța sa ecumenică, mai curând o evocare sentimentală din partea unui fost student al acestei facultăți.

Abia publicarea datelor definitive ale recensământului într-un volum separat³⁾ a putut arăta bogăția informațiilor privind religiile. Precedat de un studiu introductiv, volumul prezintă repartitia populației după religie (și naționalitate) într-o gamă variată de clasificări: după vârstă și sex, pe mediile urban și rural, pe județe, după nivelul de instruire, după criteriul economic (populația activă); mai mult, grație înregistrării retrospective a fertilității cohortelor de femei și a

²⁾ V. Trebici. *Populația României și repartitia ei după religie*, în „Academica”, anul II, nr. 11(23), septembrie 1992.

³⁾ Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Structura etnică și confesională a populației. Comisia Națională pentru Statistică, București, 1995.

promoțiilor de căsătorii, s-au putut afla – în premieră – aspecte în legătură cu fertilitatea pe naționalități și religii. Cercetătorii s-au aflat în fața unui adevărat Eldorado; totuși nici acum valorificarea informațiilor prin studii și analize nu a fost prea activă. Același autor a publicat în „Sociologie românească” (din 1996, „Revista Română de Sociologie”) și în Revista de Cercetări Sociale câteva materiale (Populația României după religie, Profiluri demografice, Scurt istoric al minorităților naționale și al religiilor din România) înmănușiate într-un volum⁴⁾.

În schimb, s-au inițiat anchete și studii privind fenomenul religios în România efectuate de institute, catedre universitare, cercetători. În general, apariția interesului pentru cunoașterea fenomenului religios în perioada 1990-1997 este semnificativă și ar merita un studiu aparte. Variabila „religia” este tot mai mult solicitată ca variabilă explicativă în teoriile și modelele pe care ni le propun psihologia socială, sociologia și demografia diferențială. Ea nu ar trebui să lipsească nici din teoriile economice dacă, ne gândim la studiul clasic al economistului și sociologului german Max Weber (1856-1920) intitulat „Etica protestantă și capitalismul în Germania”, care pune în evidență raportul dintre economie și religie.

Câteva studii privind fenomenul religios în România, publicate în reviste de specialitate, ne informează că unele din ele sunt inițiate de catedra de sociologie de la Facultatea de Sociologie, Psihologie și Pedagogie a Universității din București. Aflăm de asemenea că în cadrul Institutului de Sociologie al Academiei Române ființează „Grupul de sociologia religiilor”. Este de presupus că și la alte institute de cercetări, la alte universități, există asemenea preocupări.

Din ceea ce s-a publicat până în prezent (iunie 1998) semnalăm volumul „Atlasul religiilor și al monumentelor istorice religioase din România”⁵⁾. Autorul este sociolog, dar având și pregătire universitară istorică și juridică. Volumul a încorporat o mare cantitate de muncă; informațiile au fost culese, în mare parte, în urma deplasărilor pe teren, a cercetării arhivelor și evidențelor ținute de diferite culte din România, a lămuririlor primite de la Secretariatul de Stat pentru Culte.

Partea I, „Culte și credințele religioase din România” (103 pag.) cuprinde informații istorice referitoare la un număr de 14 culte, apoi informații succinte relativ la „Credințe care au fost interzise în România”, la „Credințe răspândite în România după 1989” și la „Asociațiile religioase”. Urmează traducerea textului în limba engleză. Partea II, „Răspândirea teritorială (în județe și locali-

⁴⁾ V. Trebici. *Demografie contemporană*. Academia Română. Centrul de Cercetări Demografice. Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1995.

⁵⁾ Dr. Constantin Cuciuc. *Atlasul religiilor și al monumentelor istorice religioase din România*. Consilier editorial Constantin Dupu, cuvânt înainte de dr. Ion Popescu, președintele Băncii Internaționale a Religiilor, prefață de prof.dr. Ioan Drăgan, directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române, Editura Gnosis, București, 1996 (Copyright, 1997), 322 pag.

tăți) a comunităților religioase, mănăstiri, monumente religioase cu valoare istorică și de artă” (133 pag.) este ilustrată cu hărți realizate foarte reușit cuprinzând și o bibliografie selectată. Din punctul de vedere al demografului interesează prima parte, mai ales istoricul diferitelor culte din România. Autorul mărturisește că munca este în plină desfășurare și că sugestiile și observațiile vor fi utile. Din păcate, până în prezent nu cunoaștem să se fi publicat recenzii și cronici la această lucrare meritorie. Declararea lucrării de către entuziastul prefațator (I. Drăgan) drept „primul atlas sociologic al religiilor din România” este deplasată și fără acoperire; nici autorul lucrării „Atlasul religiilor și al monumentelor istorice religioase din România” nu a emis o asemenea pretenție. Drumul până la un „atlas sociologic al religiilor” este lung.

Să revenim la concepția noastră, mărginită la „demografia regională și diferențială” și să formulăm ideile de bază.

1. Fiind în cea mai mare parte o **descriere statistică**, forma ei va fi cea **tabelară**, iar modalitățile folosite sunt:

a) nivelul național: repartiția populației României după naționalitate și religie, sincron și diacronic;

b) nivelul regional: clasificarea pe provincii istorice, pe județe și grupe de județe, pe urban și rural;

c) dubla clasificare după naționalitate și religie pe fiecare județ („profile”).

2. Din datele și informațiile cunoscute până în prezent vor fi formulate ipoteze ce se cer testate:

a) naționalitatea și religia se corelează cu fertilitatea și familia;

b) nivelul de instruire variază pe naționalități și religii, fiind influențat de alți factori;

c) fertilitatea este influențată de religie, ceea ce face obligatorie cunoașterea **doctrinei** fiecărei religii („mărturisirea de credință” sau „confesiunea”). Mai corect, trebuie cunoscută doctrina în raport cu:

- familia, constituirea ei (căsătoria), disoluția ei (divorțul);

- planificarea familială: atitudinea față de contracepție și avort;

- rolul sexelor în familie, educația copiilor;

d) mortalitatea este asociată cu naționalitatea și religia; acest lucru este evidențiat teritorial prin indici precum mortalitatea infantilă și speranța de viață la naștere (pe județe);

e) structura pe sexe și vârstă variază de la o naționalitate la alta; gradul de **îmbătrânire demografică** are o amplitudine semnificativă.

Explicația este oferită doar parțial de factorii demografici (fertilitate, mortalitate și migrație);

f) o ipoteză ar fi aceea dacă **tranziția demografică** în România are particularități după naționalitate. Reconstituirea seriilor statistice pe regiunile extracarpatică și cele intracarpatică ar fi un indiciu general în privința existenței unor asemenea diferențe.

Reamintim că demersul demografic este posibil – dar și condiționat – datorită rezultatelor recensămintelor populației, mai ales ale celui din 1992.

Chiar din acest stadiu, demografia este obligată să facă recurs la **istorie**, la istoria naționalităților și religiilor în România, în special. Aici literatura este relativ bogată. Cât privește apelul la teorii care să aibă în vedere în mod expres variabila „religie”, literatura noastră se află la primii pași.

Reușita demersului statistic-demografic ar fi o premisă favorabilă pentru demersul sociologic și pentru mult râvnitul „atlas sociologic al religiilor”. Acesta însă va trebui precedat de un „atlas social”, proiectat în urmă cu decenii de profesorul D. Gusti și A. Golopenția. Dintre toate „atlasele” cele mai avansate sunt cele lingvistice și etnografice; sunt informații în legătură cu un „atlas antropologic”. Există șanse și pentru un „atlas demografic”. Toate acestea subliniază încă odată cât de importantă este „analiza regională”, acum și în viitor.

Reamintim: demografia acordă un interes prioritar evidențierii comportamentelor demografice în a căror explicare religia apare ca o variabilă foarte importantă.

Față de sociologia religiei, locul demografiei este modest, dar onorabil. Această impresie ne este întărită de lectura cărții clasice a lui Joachim Wach „Sociologia religiei”, astăzi disponibilă și în versiune românească (Traducere de Florin Iorga, Studiu introductiv de Nicu Gavriluță Polirom, Iași, 1997). Chiar din admirabilul studiu introductiv, se poate vedea anvergura sociologiei religiei, conceptualizarea și metodologia ei, tematica. Demografia rămâne totuși, în ciuda rolului ei modest, o secvență indispensabilă pentru sociologia religiei, o etapă în „amonte”.

Pentru corecta interpretare a datelor statistice cuprinse în studiul nostru, este util să reproducem definițiile folosite la recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992⁶⁾.

„**Naționalitatea** este cea înregistrată pentru fiecare persoană în formularul de recensământ pe baza **liberei declarații** și după **propria opțiune** (s.n.), fără nici o constrângere. Pentru copiii sub 14 ani s-a înregistrat naționalitatea potrivit declarațiilor părinților”.

Se precizează că denumirea naționalității s-a înscris după declarația persoanei, dar la prelucrare s-au operat următoarele schimbări:

- aromânii (21736 persoane) și macedoromânii (6867) au fost cuprinși la „români”;
- secuii (817 persoane) au fost cuprinși la „maghiari”;
- sașii (1708 persoane) și șvabii, (6330 persoane) au fost cuprinși la „germani”;
- rutenii (292 persoane) au fost cuprinși la „ucraineni”.

⁶⁾ Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Vol. I. *Populație – Structura demografică*. Comisia Națională pentru Statistică. București, 1994, Notă metodologică, p. 986-987.

Au fost incluși la „alte naționalități”: carașovenii, (2723 persoane), ceangăii (2062 persoane), găgăuzii (55 persoane), italienii (1356 persoane). Celelalte naționalități sau grupuri etnice au întrunit, fiecare în parte, sub 250 persoane.

„**Religia** reprezintă credința sau opțiunea religioasă ori spirituală, **declarată** și înregistrată ca atare pentru fiecare persoană, indiferent dacă această credință se manifestă sau nu prin aderarea la o comunitate organizată pe bază de dogme religioase sau spirituale specifice. Pentru copii minori, recenzorul a înregistrat religia declarată pentru ei de către părinți (întreținători)”.

Precizările metodologice de mai sus sunt importante, deoarece după publicarea rezultatelor recensământului, unele din acestea au fost contestate de reprezentanții organizațiilor, cazul cel mai cunoscut fiind cel al romilor (țiganiilor).

Se precizează că datele privind naționalitatea sunt comparabile la recensămintele din 1966, 1977 și 1992; ele sunt comparabile și cu recensământul din 1930, când caracteristica înregistrată a fost „neamul”, identică cu naționalitatea.

Religia nu a fost înregistrată decât la recensămintele din 1930 și 1992. La prelucrarea și la publicarea rezultatelor, s-au reținut numai cultele recunoscute oficial de către Secretariatul de Stat pentru Culte.

I. STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI

Suprafața actuală a României este 238391 Kmp, iar numărul populației, la recensământul din 1992, a fost de 22810035 locuitori.

Atât suprafața cât și numărul populației au variat sensibil în perioada contemporană ca urmare a unor evenimente istorice, pe care le vom evoca succint.

În momentul Unirii Principatelor Române (1859) suprafața a fost de 123335 Kmp, iar numărul populației s-a cifrat la 3917841. La acea dată suprafața includea județele Cahul, Ismail și Bolgrad. Acestea sunt „retrocedate” Rusiei în 1879, România primind Dobrogea (partea de nord), ca urmare a războaielor balcanice (1913), România încorporează partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul). Suprafața țării ajunge la 137903 Kmp, iar numărul populației se ridică la 7352855.

Marea Unire (1918), prin realipirea provinciilor Transilvania, Crișana – Maramureș, Banat, Basarabia și Bucovina, are ca rezultat dublarea teritoriului și a populației. Evenimentele din vara anului 1940 au ca urmare reducerea teritoriului și a numărului populației. Suprafața României, prin Tratatul de la Paris (10 februarie 1947), este de 238391 Kmp.

Această evoluție este redată succint în tabelul nr.1.⁷⁾

Tabelul nr. 1
Numărul populației României și suprafața în perioada 1860-1992

Anul	Numărul populației	Suprafața (Kmp)
1860	3917841	123335
1879	4349609	114641
1880	4545821	130177
1913	7352855	137903*
1930	18057028	295049
1992	22810035	238391

*Inclusiv Cadrilaterul

Din această evoluție vom reține pentru problema noastră faptul că odată cu mărirea suprafeței și creșterea numărului populației se schimbă **structura etnică și confesională** a populației României. Apare problema minorităților naționale.

⁷⁾ *Anuarul statistic al României 1937 și 1938*. Institutul Central de Statistică, București, 1939. Pentru 1992, sursa este recensământul din 1992.

Recensământul populației din 19 decembrie 1912 (1 ianuarie 1913) ne oferă imaginea structurii etnice a populației, înainte de obținerea Cadrilaterului.⁸⁾

**Tabelul nr. 2. Populația totală a României, împărțită după naționalitate
(S = 130177 Kmp)**

Naționalitate	Număr	%
TOTAL	7234920	100,0
1. Români	6762899	93,5
2. Unguri	69221	1,0
3. Austrieci	45306	0,6
4. Turci	33722	0,5
5. Greci	17115	0,2
6. Bulgari	11563	0,2
7. Italiani	10649	0,1
8. Germani	7685	0,1
9. Sârbi	4570	0,1
10. Ruși	4549	0,1
11. Francezi	1669	x
12. Elvețieni	770	x
13. Englezi	605	x
14. Belgieni	291	x
15. Olandezi	125	x
16. Danezi	49	x
17. Alții	1079	x
18. Fără nici o protecție	262600	3,6

Notă: x sub 0,1%.

„Naționalitatea“ la recensământul din 1912 nu coincide cu „naționalitatea“ de la recensămintele postbelice. Este de fapt cetățenia; de aceea evreii nu figurează la „naționalități“, ci sunt trecuți în rubrica „Fără nici o protecție“. Din cei 262600 în această situație peste 90% erau de religie mozaică. În rândul „ungurilor“ și „austriecilor“ o pondere însemnată o dețineau românii, veniți din Transilvania și Bucovina.

Ținând seama de aceste rezerve, vom constata că românii reprezentau, în 1912, o proporție de 93,5% în populația totală. Ei erau urmași de evrei; la mare distanță veneau celelalte naționalități. Să amintim că și în privința religiei, populația României avea un înalt grad de omogenitate: peste 93% aparțineau religiei ortodoxe.

Or, Marea Unire, care a însemnat realizarea idealului milenar al românilor, a adus cu ea schimbarea structurii etnice și confesionale a populației. Într-adevăr, teritoriul a crescut cu 157146 Kmp, deci s-a dublat, după cum și numărul populației a crescut de peste două ori.

⁸⁾ I. Scărlătescu. Statistica demografică a României. *Populația Regatului Român după recensământul făcut la 19 decembrie 1912*. Cu o precuvântare de L. Golescu. Extras din „Buletinul Statistic al României“ nr. 6-7, 1921.

Desigur, nu este vorba numai de aceste schimbări cantitative, oricât de importante ar fi ele. Oamenii de știință din domeniul social și, în primul rând, demografii se întreabă care este **calitatea** populației respective, nivelul de instruire; în egală măsură, ei sunt interesați de **comportamente demografice**, de mentalități, pentru a putea purcede la o analiză demografică aprofundată, la reconstituirea tranziției demografice și a particularităților sale regionale.

De la Romania de 137903 kmp la Romania Mare

Reamintind importanța pe care o are inerția demografică pentru istoria populației, vom stărui asupra situației din perioada interbelică (1918 – 1940), consemnată la recensământul populației din 1930⁹⁾. În acest interval de timp au avut loc evenimente importante care au schimbat structura etnică și confesională a populației, odată cu modificarea teritoriului României. (tabelul nr. 3)

Tabelul nr. 3. Numărul populației României și repartitia pe naționalități (1930) (S = 294049 Kmp.)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%
	TOTAL	18057028	100,0
1	Români	12981324	71,9
2	Unguri	1425507	7,9
3	Germani	745421	4,1
4	Ruși	409150	2,3
5	Ruteni ¹⁾ , Ucraineni	582115	3,2
6	Sârbi, Croați, Sloveni	51062	0,3
7	Bulgari	366384	2,0
8	Cehi, Slovaci	51842	0,3
9	Polonezi	48310	0,3
10	Huțani ²⁾	12456	x
11	Evrei	728115	4,9
12	Greci	26495	0,1
13	Albanezi	4670	x
14	Armeni	15544	x
15	Turci	154772	0,9
16	Tătari	21141	0,1
17	Găgăuzi	105750	0,6
18	Țigani	262501	1,5
19	Alte neamuri	56355	0,3
20	Neamul nedeclarat	7114	x

Notă: x sub 0,1%; 1. Denumirea de „ruteni” era folosită în fosta monarhie austro-ungară; 2. „Huțanii”, localizați în Bucovina, sunt ucraineni.

⁹⁾ Dr. Sabin Manuila. *Studiu etnografic asupra populației României*. Editura Institutul Central de Statistică, București, 1940.

Ponderea românilor a scăzut de la 93,5% (1912) la 71,9% (1930). Numărul persoanelor aparținând minorităților naționale a fost de circa 5 milioane, sau aproape 28% din populația totală. Este aportul noilor provincii istorice după cum se vede din tabelele următoare.

Tabelul nr. 4. Numărul populației Transilvaniei și repartiția ei pe naționalități (1930)(S = 62229 Kmp.)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	3217988	100,0	100,0	100,0
1	Români	1852719	57,6	35,9	61,7
2	Unguri	934642	29,0	39,7	27,0
3	Germani	253426	7,9	12,7	6,9
4	Ruși	3559	0,1	0,4	x
5	Ruteni, Ucraineni	2153	x	0,2	x
6	Sârbi, Croați, Sloveni	668	x	x	x
7	Bulgari	886	x	0,1	x
8	Cehi, Slovaci	9110	0,3	0,3	0,3
9	Polonezi	2291	x	0,1	x
10	Huțani	0	-	-	-
11	Evrei	78626	10,8	8,6	1,3
12	Greci	133	x	x	x
13	Albanezi	21	x	x	x
14	Armeni	1041	x	0,1	x
15	Turci	98	x	x	x
16	Tătari	3	x	x	x
17	Găgăuzi	0	-	-	x
18	Țigani	75342	2,3	1,3	2,5
19	Alte neamuri	1893	x	0,1	x
20	Neamul nedeclarat	1374	x	0,2	x

Notă: x sub 0,1%.

Din datele tabelului nr. 4 rezultă că în 1930 în Transilvania românii dețineau 57,6% din populația acestei provincii; maghiarii 29%, urmați de evrei (10,8) și germani (7,9%). Se remarcă faptul că unele naționalități ("neamuri") erau mai „urbane”, altele erau mai „rurale”. Românii erau mai „rurali”; orașele din Transilvania aveau o populație aparținând minorităților naționale (unguri, germani, evrei). Această problemă a constituit obiectul unui studiu al dr. Sabin Manuila (1929) în care autorul arată modalitățile prin care structura etnică a orașelor din Transilvania se va schimba în favoarea elementului românesc.

Tabelul nr. 5
Numărul populației Crișanei – Maramureș și repartiția ei pe naționalități
(1930) (S = 21338 Kmp.)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	1390417	100,0	100,0	100,0
1	Români	844078	60,7	33,1	67,6
2	Unguri	320795	23,1	43,6	18,0
3	Germani	67259	4,8	3,0	5,3
4	Ruși	2156	0,2	0,4	0,1
5	Ruteni, Ucraineni	23569	1,7	0,8	1,0
6	Sârbi, Croați, Sloveni	2171	0,2	0,5	x
7	Bulgari	502	x	0,1	x
8	Cehi, Slovaci	23580	1,7	0,6	2,0
9	Polonezi	483	x	x	x
10	Huțani	6	x	x	-
11	Evrei	88825	6,4	18,7	3,8
12	Greci	23	x	x	x
13	Albanezi	8	x	x	-
14	Armeni	100	x	x	x
15	Turci	56	x	x	x
16	Tătari	2	x	x	x
17	Găgăuzi	1	x	-	x
18	Țigani	15895	1,1	0,8	1,2
19	Alte neamuri	330	x	x	x
20	Neamul nedeclarat	578	x	x	x

Notă: x sub 0,1%..

După cum se observă din tabelul nr. 5, în Crișana-Maramureș românii (60,7%) sunt urmați de unguri (23,1%), evrei (6,4%), germani (4,8%), cehi și slovaci (1,7%) și ruteni – ucraineni (1,7%). Românii dețin o pondere mare în rural – ca și în Transilvania – spre deosebire de unguri care sunt mai „urbani”.

Tabelul nr. 6
Numărul populației Banatului și repartiția ei pe naționalități (1930)
(S = 18715 Kmp)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	939958	100,0	100,0	100,0
1	Români	511083	54,4	35,0	58,0
2	Unguri	97839	10,4	22,7	7,7
3	Germani	223167	23,7	31,3	22,1
4	Ruși	1598	0,2	0,7	x
5	Ruteni, Ucraineni	3885	0,4	x	0,5
6	Sârbi, Croați, Sloveni	40503	4,3	1,5	4,9

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
7	Bulgari	10012	1,1	0,2	1,2
8	Cehi, Slovaci	14096	1,5	0,9	1,6
9	Polonezi	592	x	0,1	x
10	Huțani	7	x	x	-
11	Evrei	11248	1,2	5,8	0,2
12	Greci	27	x	x	x
13	Albanezi	11	x	x	-
14	Armeni	14	x	x	x
15	Turci	171	x	x	x
16	Tătari	3	x	x	x
17	Găgăuzi	0	-	-	-
18	Tigani	17919	1,9	1,2	2,1
19	Alte neamuri	6975	0,7	0,2	0,9
20	Neamul nedeclarat	808	x	0,2	x

Notă: x sub 0,1%.

Constatarea făcută pentru Transilvania și Crișana – Maramureș este, în mare parte, valabilă și pentru Banat (tabelul nr. 6). Ordinea minorităților naționale se modifică: românii (54,4%) sunt urmați de germani (23,7%); aceștia sunt șvabi, în cea mai mare parte romano-catolici. Ungurii dețin 10,4% urmați de sârbi, croați, sloveni (4,3%). Și pentru această provincie vom distinge minorități mai „urbane”, iar altele mai rurale.

Înainte de a face o prezentare sintetică a provinciilor de peste Carpați, indispensabilă pentru o comparație cu situația actuală, să ne referim la celelalte provincii istorice redobândite prin Unirea din 1918.

Tabelul nr. 7
Numărul populației Basarabiei și repartitia ei pe naționalități (1930)
(S = 44422 Kmp)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	2864402	100,0	100,0	100,0
1	Români	1610757	56,2	31,5	59,9
2	Unguri	829	x	0,1	x
3	Germani	81089	2,8	0,9	3,1
4	Ruși	351912	12,3	26,8	10,1
5	Ruteni, Ucraineni	314211	11,0	5,2	11,8
6	Sârbi, Croați, Sloveni	345	x	x	x
7	Bulgari	163726	5,7	3,4	0,1
8	Cehi, Slovaci	540	x	x	x
9	Polonezi	8104	0,3	1,0	0,2
10	Huțani	4	x	x	-
11	Evrei	204858	7,2	26,6	4,3

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
12	Greci	2044	x	0,4	x
13	Albanezi	1809	x	x	x
14	Armeni	1509	x	0,3	x
15	Turci	541	x	x	x
16	Tătari	14	x	x	x
17	Găgăuzi	98172	3,4	0,2	3,6
18	Țigani	13518	0,5	0,2	0,5
19	Alte neamuri	8975	0,3	1,0	0,2
20	Neamul nedeclarat	1445	x	0,2	x

Notă: x sub 0,1%.

În cadrul populației Basarabiei (tabelul nr. 7), după români (56,2%) urmează în ordine descrescătoare, rușii (12,3%), ucrainenii (11,0%), evreii (7,2%), bulgarii (5,7%), găgăuzii (3,4%). Românii sunt „rurali”, ca și ucrainenii, găgăuzii. Cei mai urbani sunt rușii și evreii. Recursul la istorie este obligatoriu. În Republica Moldova românii continuă să fie foarte „rurali”, în timp ce rușii constituie marea majoritate a populației urbane, în special a orașelor mari.

Tabelul nr. 8
Numărul populației Bucovinei și repartitia ei pe naționalități (1930)
(S = 10442 Kmp)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	853009	100,0	100,0	100,0
1	Români	379691	44,5	33,0	48,7
2	Unguri	11881	1,4	0,3	1,8
3	Germani	75533	8,9	14,7	6,7
4	Ruși	7948	0,9	1,2	0,8
5	Ruteni, Ucrainenii	236,30	27,7	13,9	32,7
6	Sârbi, Croați, Sloveni	63	x	x	x
7	Bulgari	133	x	x	x
8	Cehi, slovaci	671	x	0,1	x
9	Polonezi	30580	3,6	0,3	2,6
10	Huțani	12437	1,5	-	2,0
11	Evrei	92492	10,8	30,0	3,9
12	Greci	23	x	x	x
13	Albanezi	1	x	x	-
14	Armeni	260	x	x	x
15	Turci	49	x	x	x
16	Tătari	0	x	x	-
17	Găgăuzi	28	-	x	-
18	Țigani	2164	0,3	x	0,3
19	Alte neamuri	2317	0,3	x	0,3
20	Neamul nedeclarat	608	x	0,2	0,2

Notă: x sub 0,1%.

Tabloul etnic al Bucovinei (tabelul nr. 8) este sensibil diferit de cel al provinciilor de peste Carpați. Românii (44,5%), sunt urmați de ucraineni (inclusiv huțani), cu 29,2%, evrei (10,8%), germani (8,9%), polonezi (3,6%). „Urbani” sunt evreii și germanii; „rurali” sunt românii, ucrainenii, polonezii și ungurii.

Dobrogea care, în 1918, făcea parte din Vechiul Regat, a revenit României în 1879 și 1913, deci relativ recent.

Tabelul nr. 9
Populația Dobrogei și repartitia ei pe naționalități (1930)
(S = 23262 Kmp)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	815475	100,0	100,0	100,0
1	Români	360572	44,2	52,4	41,6
2	Unguri	2194	0,3	1,0	x
3	Germani	12581	1,5	1,3	1,6
4	Ruși	27426	3,4	3,0	3,3
5	Ruteni, Ucraineni	96	x	x	x
6	Sârbi, Croați, Sloveni	962	0,1	0,9	x
7	Bulgari	185279	22,7	13,7	25,6
8	Cehi, Slovaci	165	x	x	x
9	Polonezi	240	x	x	x
10	Huțani	0	-	-	-
11	Evrei	3795	0,5	1,8	x
12	Greci	9023	1,1	3,6	0,3
13	Albanezi	589	x	0,3	x
14	Armeni	5370	0,7	2,4	x
15	Turci	150773	18,5	13,4	20,1
16	Tătari	22092	2,7	1,7	3,0
17	Găgăuzi	7126	0,9	0,9	0,9
18	Țigani	11446	1,4	2,1	1,2
19	Alte neamuri	15480	1,9	1,2	2,1
20	Neamul nedeclarat	266	x	x	x

Notă: x sub 0,1%.

Românii dețin, în Dobrogea, proporția cea mai scăzută dintre toate provinciile istorice și anume: 44,2%, urmați de bulgari (22,7%), turci (18,5%), ruși (3,4%), tătari (2,7%). Românii sunt mai „urbani”; bulgarii, turcii, și tătarii sunt mai „rurali” (tabelul nr. 9).

Redobândirea Dobrogei ne-a adus: 360572 români, alături de 185279 bulgari, 150773 turci, 27426 ruși, 22092 tătari, 123581 germani. Partea cea mai importantă a minorităților naționale revenea Cadrilaterului (sudul Dobrogei), care avea să fie, în 1940, retrocedat Bulgariei.

Judecând în termeni „cost – beneficiu”, vom putea vorbi despre „costul demografic” al Unirii din 1918, alături de „beneficiul demografic” al acesteia.

În esență, noile provincii aduc o suprafață de 157146 Kmp și o populație de 9265774, ceea ce înseamnă o dublare atât a teritoriului țării cât și a populației. Dar aproape jumătate din această populație o reprezintă minoritățile naționale (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10
Populația provinciilor redobândite în 1918 și repartitia ei pe naționalități la recensământul din 1930 (în ordine descrescătoare)

Nr. crt.	Naționalitatea (neamul)	Număr	%
	TOTAL	9265774	100,0
1	Români	5198328	56,1
2	Unguri	1365986	14,7
3	Germani	700474	7,6
4	Ruteni, Ucraineni, Huțani	592402	6,4
5	Evrei	476049	5,1
6	Ruși	367173	4,0
7	Bulgari	175259	1,9
8	Țigani	124838	1,3
9	Găgăuzi	98204	1,1
10	Cehi, Slovaci	47997	0,5
11	Sârbi, Croați, Sloveni	43750	0,5
12	Polonezi	42050	0,5
13	Armeni	2924	x
14	Greci	2250	x
15	Albanezi	1850	x
16	Turci	915	x
17	Tătari	22	x
18	Alte neamuri	20490	0,2
19	Neamul nedeclarat	4813	0,1

Corpul demografic al României a primit, alături de cei 5,2 milioane de români, aproximativ 4 milioane de „minoritari”. Problema „minorităților naționale” a căpătat noi dimensiuni și o anumită acuitate, ca urmare a documentelor internaționale încheiate după terminarea primului război mondial.

Contribuția noilor provincii la „afluxul” de minorități a fost diferită. **Transilvania** a adus unguri, germani (în special sași), evrei. **Banatul** a adus germani (șvabi), unguri, dar și sârbi, croați și sloveni. **Crișana – Maramureș** ne-a dat unguri, germani evrei, cehi, slovaci și ucraineni. **Basarabia** a adus ruși și ucraineni, evrei, găgăuzi, bulgari, germani, iar **Bucovina** a contribuit cu ucraineni, evrei, germani, polonezi. **Dobrogea**, încă înainte de Unirea din 1918, a adus bulgari, turci, tătari, ruși.

Statul român unitar era pus în situația de a face față unor probleme complexe. Fiecare minoritate națională își are istoria sa, limba și cultura proprie, tradiții, nivel de instruire diferit, mentalități și trăsături psihologice distincte.

Se pot pune următoarele întrebări în legătură cu Unirea și consecințele sale: una dintre acestea este de ordin general geopolitic și cultural, la care, evident, nu poate răspunde demograful. Cu provinciile intracarpătice și cu Bucovina România s-a apropiat (evităm termenul „a intrat”) de Europa Centrală și Occidentală. Este vorba de provincii care făcuseră parte din monarhia austro – ungară. Unirea Basarabiei a apropiat această provincie de Europa, îndepărtând-o de Asia. Dobrogea ne-a apropiat de Balcani. Istoricii, mai ales cei ai culturii, vor face considerații privind raportul dintre Occident și Răsărit, dintre culturi și, evident, între zonele confesionale. Demografia – am mai spus-o – este interesată de modele culturale și comportamente care să ajute la cunoașterea și explicarea fenomenelor demografice. Nu mai puțin importantă este întrebarea dacă în cele opt decenii a avut loc o convergență a comportamentelor demografice, în cadrul procesului general al tranziției demografice. Recursul la istoria politică, socială și economică este obligatoriu, cu o analiză mai aprofundată a perioadei interbelice, când România a cunoscut o reală dezvoltare economică – și nu numai.

De la România Mare la România de azi

Perioada 1918 – 1940 a fost marcată de importante evenimente istorice care au influențat teritoriul României și populația acesteia. România Mare începe să mai existe în 1940, când au loc tragicele evenimente din iunie, urmate de cele din 30 august și din 6 septembrie 1940. Și aici apelul la istoriografie este absolut necesar.

A fost, mai întâi, anexarea brutală de către U.R.S.S. a Basarabiei, nordului Bucovinei, ținutului Herța, ca urmare a aplicării tratatului Ribbentrop – Molotov. La 30 august 1940, Arbitrajul de la Viena al Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, cunoscut ca „Dictatul” de la Viena; răpește României Transilvania de Nord, atribuind-o Ungariei horthiste. În sfârșit, prin Convenția de la Craiova, România retrocedează Bulgariei partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul).

Datele statistice privind suprafața și populația teritoriilor desprinse din România au fost publicate de dr. S. Manuila⁹⁾. Un an mai târziu, A. Golopenția publică un studiu privind același subiect, însă mai detaliat¹⁰⁾. O reactualizare a acestor studii se regăsește în materialul nostru¹¹⁾, prezentat la a 55- a comemorare a evenimentelor din 1940.

⁹⁾ Dr. Sabin Manuila. Studiu etnografic asupra populației României. Editura Institutul Central de Statistică, București, 1940.

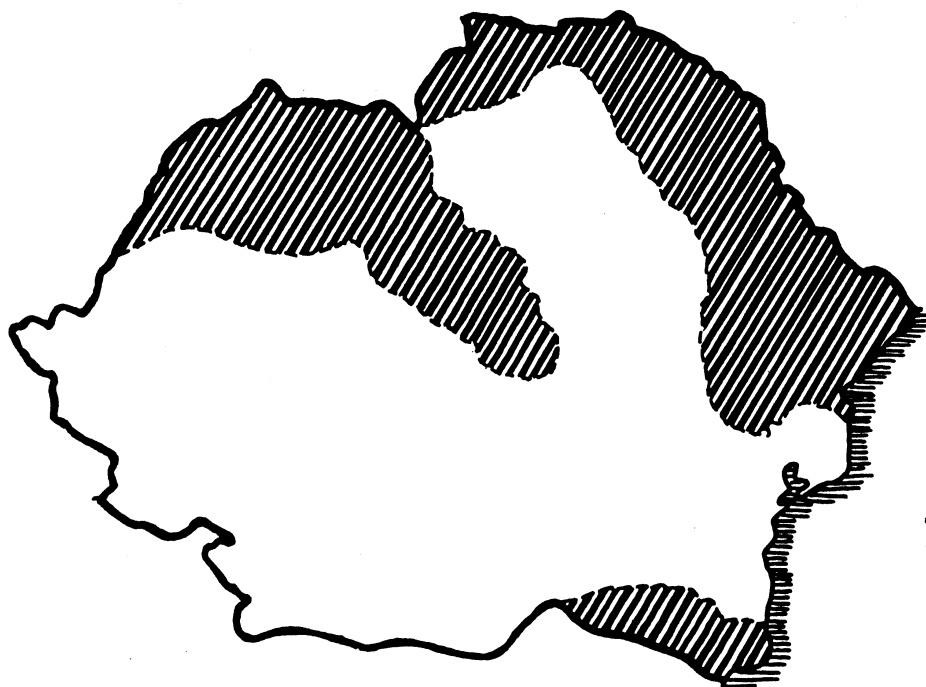
¹⁰⁾ Anton Golopenția. *Populația teritoriilor românești desprinse în 1940*. În: Geopolitica și Geoistoria. Revistă română pentru sud – estul european. Societatea Română de Statistică, București, 1941, p. 35 – 49.

¹¹⁾ Vladimir Trebici. Pierderile teritoriale ale României în vara anului 1940. Bilanț demografic. Centrul de Cercetări Demografice, 1995.

După reîntregirea țării, în 1918, Simion Mehedinți a asemuit teritoriul României cu o „medalie” („rotund ca o medalie”). La rândul său, N.Iorga spunea despre România că este un stat locuit de români și înconjurat de români, referindu-se la milioanele de români din afara fruntariilor României.

Dar, ca urmare a evenimentelor din vara anului 1940, această „medalie” a fost ciobită și desfigurată, după cum se vede în figura nr. 1.

Figura nr. 1
România și pierderile teritoriale în 1940 (dr. S. Manuila)

Prima întrebare ce se leagă de evenimentele din 1940 este cea referitoare la populația românească din aceste teritorii. O evaluare demografică este obligată să răspundă la următoarele întrebări:

- a) numărul românilor care au fost nevoiți să părăsească teritoriile amintite;
- b) numărul românilor care au fost deportați;
- c) numărul românilor care au fost victimele noilor regimuri instituite în aceste teritorii (în special în regiunile anexate de Uniunea Sovietică).

Aceasta presupune o analiză pe subperioade și pe teritorii desprinse din România. Din păcate, remarca Anton Golopenția în 1941, asemenea evaluări nu s-au făcut din cauza unor dificultăți obiective. Un studiu intern s-a făcut de către eminentul statistician și demograf român, dr. D.C. Georgescu (1945), în acea vreme subdirector al Institutului Central de Statistică.

De atunci și până în 1995 s-au publicat studii și cercetări parțiale, memoriile și documente, insuficiente pentru ca demograful să întocmească un inventar cât de cât credibil.

Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța

Teritoriul anexat de U.R.S.S. reprezenta 50762 Kmp (după A. Golopenția) și 50135 Kmp (după S.Manuila); numărul populației se ridică la 3409669 locuitori. Ca teritoriu, acesta însemna toate cele 9 județe ale Basarabiei, județele Cernăuți și Storojineț, la care se adaugă o parte din județul Rădăuți, plus ținutul Herța – **altfel spus, suprafața Basarabiei, cu 44422 Kmp și 6340 Kmp, reprezentând nordul Bucovinei (cca. 6000 Kmp) și ținutul Herța (340 Kmp)**. Bucovina istorică pierdea cca 60% din teritoriul său de 10442 Kmp.

Sub raport etnic, situația era următoarea:

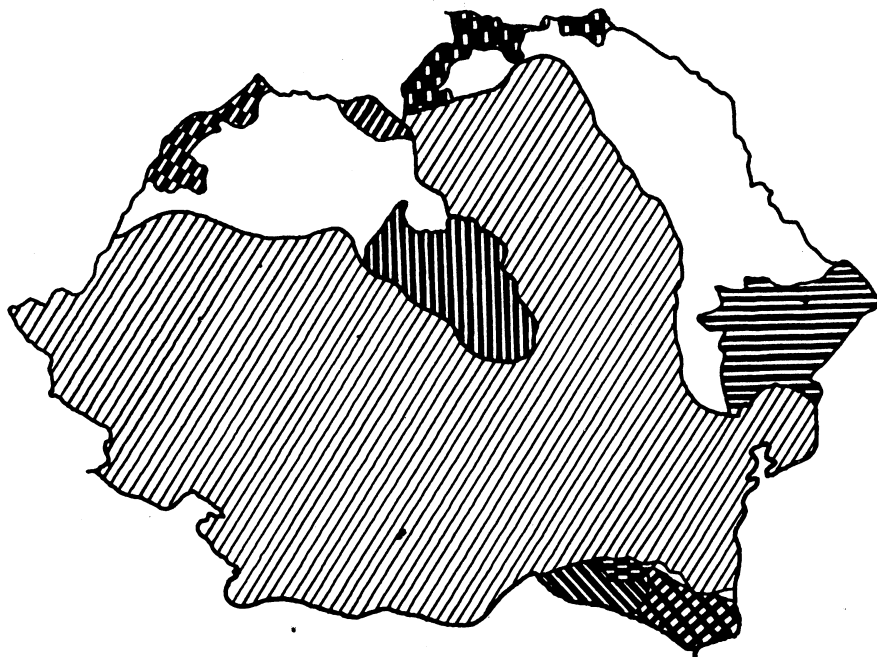
Români	1787364 (52,4%)
Ruși și ucraineni	899667 (26,3%)
Evrei	275419 (8,1%)
Bulgari	163828 (4,8%)
Germani	111342 (3,3%)
Alții	172048 (5,1%)
TOTAL	3409669 (100,0%)

A.Golopenția împarte acest teritoriu în trei zone. Prima, cu majoritate absolută ucraineană (nordul Bucovinei, nordul județului Hotin), unde românii dețineau cca 12%; a doua – mijlocul românesc ("Codrul") – unde românii reprezentau 69,2% (în populația rurală 75,1%) și a treia – Bugeacul, unde românii dețineau 14,7%. Din fostele județe Cernăuți, Storojineț, parțial județul Rădăuți, regiunea Herța și o parte din județul Hotin s-a format regiunea Cernăuți din Ucraina, astăzi cu o suprafață de 8100 Kmp și o populație de 940801 (1989) din care românii reprezentau aproximativ 185000 (aproape 20%).

Sudul Basarabiei, de fapt Bugeacul, cu județele Cetatea-Albă și Ismail, a intrat în componența regiunii Odessa, Republica Ucraina. Partea de mijloc ("Codrul") este astăzi Republica Moldova, cu o suprafață de 33700 Kmp și o populație de 4338000 locuitori (1989), din care românii dețin 64,5% din populația totală.

Repartizarea populației pe naționalități în această regiune, în 1940, este redată în figura nr. 2.

Figura nr. 2
Zonele etnice în teritoriile anexate în 1940 pe plăși
(A. Golopenția)

Fără să intrăm în detalii, să amintim evenimentele care s-au produs în această regiune în anii 1940 și 1941:

- a) refugiarea unei părți a românilor împreună cu administrația;
- b) deportarea populației românești în unele zone din U.R.S.S.;
- c) asasinate în masă săvârșite de autoritățile sovietice;
- d) repatrierea germanilor, polonezilor și maghiarilor.

Pentru populația refugiată în urma ocupației sovietice a fost înființat, în cadrul Ministerului de Interne, „Comisariatul general pentru asistența populației venită din Basarabia și Bucovina”. Numărul exact al refugiaților nu a fost stabilit. Se știe că la 13 iunie 1941, au fost deportați 13000 români (cazul Aniței Nandriș-Cudla este elocvent). Unele surse dau cifra de 41000 deportați din Bucovina și regiunea Herța.

Schimbarea radicală a structurii etnice a regiunii se datorează în principal fluxurilor de ucraineni și ruși în regiune, stimulate prin mijloace administrative și economice.

Cadrilaterul

Cei 6921 Kmp (la S.Manuila – 7412 Kmp) ai teritoriului cedat Bulgariei (Cadrilaterul cu județele Caliacra și Durostor) aveau o populație de 362874 locuitori, din care principalele naționalități reprezentau:

Români	69085	(19,0%)
Bulgari	137189	(37,8%)
Turci și tătari	134982	(37,2%)
Alții	21618	(6,0%)
TOTAL	362874	(100,0)

Pe baza convenției de la Craiova (6 septembrie 1940) în Cadrilater a avut loc – pentru prima dată în istoria modernă a României – **schimbul de populații**. Înainte de aceasta, să amintim că între 1931 – 1938 s-a înregistrat o emigrare a turcilor din România în Turcia, aceștia fiind colonizați în Anatolia. După S.Manuila, numărul turcilor și tătarilor emigrați în Turcia, în anii 1931 – 1938, s-a ridicat la 76452. A fost încheiată Convenția din 4 septembrie 1936 între România și Turcia care reglementa această emigrare. În locul turcilor au fost aduși macedo-români și români, astfel că numărul românilor în Dobrogea a ajuns la 360572 (1930), cu o pondere de 44,2%.

În Cadrilater, numărul românilor era de 77728 (1930), cu o pondere de 20,5%.

Or, pe baza Convenției de la Craiova, un număr de 110000 români au fost evacuați din Cadrilater, în timp ce 65000 bulgari din România au fost repatriați în Bulgaria. În Dobrogea de astăzi, pe o suprafață de 15770 Kmp locuiau, în 1992, 1019766 persoane din care românii reprezentau 926608, adică cca. 91% din populația totală. Acesta este rezultatul cedării unui teritoriu și al schimbului de populație.

Transilvania de Nord

La cincizeci și opt ani de la pronunțarea Dictatului de la Viena, se cer evocate unele aspecte demografice, mai puțin cunoscute, dar sistematic contestate de unii istorici și de demografii maghiari. Literatura istorică este imensă; în cadrul ei se impun cu autoritate studiile și cercetările acad. David Prodan(1903-1993), sintetizate și în ultima sa lucrare¹²⁾, tradusă și în limba engleză. Istoriografia maghiară a fost foarte activă; tezele ei diferă mult de cele ale istoricilor români, după cum lesne se poate constata din lucrarea lui Antal G.Laszlo, apărută și în limba română¹³⁾. Nu numai tezele și interpretările diferă; deosebiri mari se înregistrează și în ceea ce privește cifrele statistice. Teoria

¹²⁾ David Prodan – *Transilvania și iar Transilvania*. Editura Enciclopedică, București, 1992.

¹³⁾ Antal G.Laszlo – *Situația minorității etnice maghiare în România*, A.C.N.R., Odorheiu Secuiesc, 1993.

imigrării românilor în Transilvania (teoria lui Roesler) este citată frecvent: românii ar fi imigrat în secolele al XII – lea și al XIII – lea, venind din sudul Dunării. A doua mare imigrare s-ar fi produs în secolul al XVIII – lea, prin valurile de populație venită din Țara Românească și Moldova, ne putând suporta asuprirea fanariotă. Un al treilea val de imigranți români în Transilvania s-ar fi produs în anii 1948 – 1989, provocat de industrializarea comunistă, urbanizarea, acestea stimulând fluxurile migratorii. S-a modificat astfel structura etnică a populației Transilvaniei, în defavoarea elementului maghiar. A contribuit la aceasta și politica învățământului și cea confesională, afirmându-se ideea asimilării forțate a maghiarilor și a unui genocid cultural.

Un demograf nu poate examina aceste probleme; istoricii au dat, la cele mai multe probleme, răspunsul cuvenit.

Aici vom menționa numai două probleme demografice: creșterea demografică și urbanizarea. Ele au fost examinate, pentru perioada 1920-1940 de dr.Sabin Manuila.

Într-un studiu clasic¹⁴⁾, S.Manuila emitea ipoteza (era în 1929) potrivit căreia elementul românesc va imigra în orașele transilvane – majoritar străine – datorită unor factori demografici: natalitatea mai ridicată a românilor din hinterlandul rural al orașelor, natalitatea scăzută a populației urbane, creșterea economică generală. În studiul din 1940, S.Manuila ne-a dat o estimatie a populației pentru intervalul cuprins între 1 ianuarie 1931 și 1 ianuarie 1940, pe provinciile istorice și pe principalele naționalități. Populația totală ar fi crescut cu 11,0% – absolut normală după criteriile demografice – în timp ce populația Moldovei ar fi sporit cu 15,2% (este cunoscută natalitatea înaltă din Moldova), iar populația Transilvaniei ar fi crescut cu 8,7%, cea a Banatului ar fi înregistrat o creștere negativă de – 0,2% (ipoteză verosimilă).

Populația de naționalitate română ar fi sporit cu 12,9%, maghiarii cu 5,7%, germanii cu 4,9%, evreii cu 0,9%.

În aceste condiții numărul populației României a fost, la 1 ianuarie 1940, de 20050378 locuitori cu o repartitie etnică favorabilă românilor. Prin urmare, este vorba de procese obiective bine cunoscute demografilor.

La data Dictatului de la Viena, pe baza datelor de la recensământul din 1930, proporția maghiarilor în România era de 7,9% în populația totală. Pe provinciile istorice și pe unele județe situația se prezenta conform tabelului nr. 11.

¹⁴⁾ Dr. Sabin Manuila – Evoluția demografică a orașelor și minoritățile etnice din Transilvania, București, 1929. (Lucrare premiată de Academia Română).

Tabelul nr. 11
Proporția maghiarilor (%) în populația provinciilor
și județelor specificate (1930)

Provincia și județul	%	Provincia și județul	%
ROMANIA	7,9	Sălaj	31,4
Transilvania	29,0	Cluj	30,1
Crișana-Maramureș	23,1	Bihor	30,0
Banat	10,4	Brașov	26,6
Odorhei	91,6	Satu-Mare	25,2
Ciuc	82,6	Rădăuți	6,4
Trei Scaune	80,4	Bacău	3,3
Mureș	42,6	Municipiul București	2,5

Concentrarea cea mai masivă se înregistra în regiunea cea mai populată de secui ("Scaunele secuiești"); urmează o zonă care se întinde până în Crișana, cu o proporție descrescândă. Se va reține proporția de 29% a maghiarilor din Transilvania; la recensământul din 1992 ea a fost de cca 24%. Surprinzătoare este proporția mare a maghiarilor în municipiul București: cu 24052 de suflete, deci 2,5% din populația totală, maghiarii se situau în urma evreilor, depășindu-i pe germani al căror număr era de 14231 (2,2%). La recensământul din 1992 se înregistrau în capitala României un număr de 8301 maghiari și 4295 germani, cu o pondere de 0,6%. În 1930, elementele alogene din București reprezentau 22,5%, în 1992, ponderea lor s-a redus la 2,4%, subiect de studiu pentru sociologi, politologi, psihologi.

Prin urmare, cu excepția ținuturilor secuiești, populația maghiară era răspândită în proporție diferită în celelalte județe.

Teritoriul atribuit Ungariei în 1940 cuprindea Transilvania de Nord (7 județe și părți din alte județe). Suprafața totală a fost de 42243 Kmp (aproape 15% din teritoriul României), cu o populație de 2388774 locuitori, din care:

Români	1173479	(49,2%)
Maghiari	911411	(38,1%)
Evrei	138000	(5,8%)
Germani	68268	(2,9%)
Ruși și ucraineni	27461	(1,1%)
Alții	69355	(2,9%)

Românii reprezentau aproape jumătate din numărul populației teritoriului cedat Ungariei, iar maghiarii 38,1%.

Sub raport strict demografic se cuvine consemnat faptul că, la ocupare, administrația românească a fost evacuată (ca și în cazul Basarabiei și nordului Bucovinei), dar regiunea a fost părăsită de un mare număr de români și chiar

neromâni. Se dă cifra de 300000, dar este contestată de specialiști. S-a înființat atunci Comisariatul general pentru refugiații din Transilvania de Nord¹⁵⁾.

Celelalte acțiuni care interesează pe demografi sunt: românii încorporați în armata maghiară, numărul celor ce au căzut, numărul prizonierilor. Dintr-o emisiune rodiofonică aflăm că „Armata a II-a maghiară regală” care a participat la războiul antisovietic și care a acționat în Ucraina, ajungând la Cotul Donului avea numeroși români, care au căzut sau au fost luați prizonieri. S-a mai vorbit și despre detașamente de români, cu efective de 80000 oameni, care au fost folosite la muncă, din care mulți nu s-au întors.

În privința deportărilor din Transilvania de Nord în Germania, cel mai bine se cunoaște istoria tragică a evreilor. Despre execuții, informațiile noastre sunt lacunare.

Este evident că în anii 1940-1944, în Transilvania de Nord au avut loc evenimente cu consecințe demografice: instalarea administrației maghiare, revenirea foștilor proprietari funciari, a industriașilor și comercianților. Evaluarea demografică este pentru noi dificilă.

Bilanț demografic

Ce s-a întâmplat în perioada 1940-1992 cu teritoriile românești care au fost anexate în 1940? Ce procese au avut loc? Ce consecințe – vorbind demografic – pot fi puse în evidență?

S-au întâmplat multe evenimente care îl interesează pe istoric, dar deopotrivă și pe demograf. A avut loc cel de-al doilea război mondial. S-au produs uriașe pierderi umane, s-au schimbat granițe, au avut loc importante mișcări de populație.

Transilvania de Nord a revenit României; celelalte teritorii au rămas mai departe în componența statelor respective; aceasta a fost sentința Conferinței de Pace de la Paris (1947).

Ne vom rezuma deci la România, în noile sale granițe, cu o suprafață de 238391 Kmp, cu o populație de 22810035 locuitori, consemnată la recensământul din 7 ianuarie 1992. Constatăm schimbări în repartitia teritorială a populației, dar și profunde modificări în stuctura etnică. Avem la îndemână rezultatele recensământului din 1992 care oferă o impresionantă bogăție de informații pentru subiecte care ne interesează.

¹⁵⁾ Nu este lipsit de interes să amintim că la „Arbitrajul” de la Viena, delegația română a avut în componența ei specialiști și experți care au lucrat sub conducerea lui Valeriu Pop. Dintre aceștia îl amintim pe dr. Sabin Manuila, Anton Golopenția și N.Georgescu-Roegen (1906-1994), viitorul economist american de repute mondială. Într-un material memorialistic pus la dispoziția noastră de prof. Sanda Golopenția, profesorul Georgescu-Roegen relatează că trenul cu delegația română pentru Viena era să fie atacat de unguri; la întoarcere, românii ardeleni aruncau cu pietre în trenul care îi aducea pe delegații ce aparținuseră „Dictatului”. A. Golopenția a încercat să se arunce din tren.

Din populația de 18057028 locuitori, la teritoriul din 1930 (295049 Kmp), România a pierdut aproape 57000 Kmp cu o populație de 3776299 locuitori. Odată cu acest teritoriu, România a „cedat” și o mare parte din minoritățile sale naționale: 548696 de ucraineni-ruteni, 358425 de ruși, 300036 de bulgari, 276223 de evrei, 128692 de turci, 111933 de germani, 105750 de găgăuzi. A „transferat” însă și 1863154 de români (49,3%), a căror soartă nu ne poate fi străină, ca și a celorlalți „consângeni” (expresia este a lui A.Golopenția) care se află în afara granițelor actuale ale României.

Datele privind numărul populației României și al minorităților naționale au fost recalculate de Comisia Națională pentru Statistică pentru anul 1930, pentru a fi comparabile, la suprafața actuală, de 238391 Kmp (tabelul nr. 12).

Tabelul nr. 12
Populația României și minoritățile naționale
la recensămintele din 1930 și 1992

Naționalitatea	1930	1992	Creșterea (+) sau descreșterea (-)	în %
ROMANIA	14280729	22810035	+ 8529306	+ 59,7
1. Români	11118170	20408542	+ 9290372	+ 83,6
2. Maghiari	1423 459	1624259	+ 201500	+ 14,2
3. Germani	633488	119462	- 514026	- 81,1
4. Romi (țigani)	242656	401087	+ 158431	+ 65,3
5. Ucraineni	45875	65764	+ 19889	+ 43,4
6. Sârbi, croați, sloveni*	50310	33493	- 16817	- 33,4
7. Ruși-lipoveni	50725	38606	- 12119	- 23,9
8. Evrei	451892	8955	- 442937	- 98,0
9. Tătari	15580	24596	+ 9016	+ 57,9
10. Slovaci	50772	19594	- 31178	- 61,4
11. Turci	26080	29832	+ 3024	11,6
12. Bulgari	66348	9851	- 56497	- 85,2
13. Cehi**	-	5797	-	-
14. Greci	23161	3940	- 19221	- 83,0
15. Polonezi	15804	4232	- 11572	- 73,2
16. Armeni	12175	1957	- 10218	- 83,9
17. Alte naționalități	49182	8602	- 40580	- 82,5
18. Nedecarată	5052	766	-	-

* La recensământul din 1992, slovenii au fost incluși la „Alte naționalități”.

** La recensământul din 1930, cehii au fost incluși la slovaci.

În răstimp de peste șase decenii, populația României a crescut cu aproximativ 60%. Dar îndărătul acestei creșteri globale dinamica pe naționalități este atât de diferită! Unele naționalități au cunoscut scăderi dramatice: evreii, germanii, în special; altele au înregistrat creșteri. Recursul la istorie – pe care

nu putem să-l întreprindem aici – este indispensabil pentru înțelegerea acestor procese. În această perioadă a avut loc cel de-al doilea război mondial; evreii au cunoscut drama holocaustului; s-a produs apoi o puternică emigrație care a cuprins multe etnii. Au avut loc și procese de migrație, acestea afectând în special repartiția teritorială a populației și minoritățile naționale.

Numărul și proporția românilor a crescut sistematic. Dacă luăm populația din 1930, fără teritoriile anexate de U.R.S.S. și Bulgaria, ponderea românilor a fost de aproape 80% în populația totală. Odată cu pierderea teritoriilor amintite, a avut loc o „purificare etnică”, pe care România, firește, nu a dorit-o. Ponderea românilor a crescut sistematic, ajungând la 89,5%, la recensământul din 1992. Alături de cele 20408500 de români, pe teritoriul național conviețuiesc cca. 2,4 milioane de persoane aparținând minorităților etnice (10,5%).

Maghiarii, cu cei 1624959, reprezintă cea mai numeroasă minoritate națională deținând 7,1% din populația României. Creșterea absolută a fost de 14,2%, în perioada 1930-1992, iar ponderea maghiarilor a scăzut de la 10% în 1930 la 7,1%. Ei sunt concentrați în Transilvania; o parte se află în Crișana-Maramureș și în Banat. Proporția lor pe județe este următoarea: Județul Harghita 84,7%, județul Covasna 75,2% (vechile „Scaune secuiești”), județul Mureș 41,4%, județul Satu Mare 35%, județul Bihor 28,4%, Județul Sălaj 23,7%, județul Cluj 19,9%.

S-a schimbat și proporția populației românești în marile orașe din provinciile de peste Carpați.

Tabelul nr. 13
Proporția populației românești (%) în marile orașe, în 1930 și 1992

Orașe	1930	1992
Sibiu	36,7	93,7
Brașov	32,5	88,8
Timișoara	24,6	82,1
Cluj	35,9	75,6
Oradea	26,3	64,8
Târgu Mureș	26,7	46,2

Aceste schimbări se explică în cea mai mare parte prin procese demografice: imigrație și natalitate diferențială, așa cum prevăzuse dr. Sabin Manuila în studiul său din 1929. Excepție notabilă este municipiul Sibiu unde creșterea ponderii românilor este și rezultatul emigrării sașilor.

Scăderea numărului și ponderii germanilor are nevoie de o explicație particulară. Datorăm unui studiu recent al acad. Radu Grigorovici, renumitul fizician, un examen riguros al istoriei germanilor din România. Numărul lor a scăzut de la 633488 (1930) la 119462 (1992). Autorul atrage atenția asupra unor momente cum ar fi: repatrierea etnicilor germani în 1940-1941, încorpora-

rea germanilor din România în Wehrmacht-ul german, pe baza acordului din 1943, deportarea germanilor din România în U.R.S.S. la începutul anului 1945 (cca. 70000 persoane), apoi emigrația germanilor din România, începută pe vremea lui Ceaușescu și continuată după 1989. Problema va fi examinată pe larg într-un alt cadru. Oricum, se va reține că din partea statului român nu au fost acțiuni de deportare sau izgonire ("Vertreibung") a etnicilor germani, ci de repatriere ("Umsiedlung"), fără constrângere din partea autorităților românești. Amintim că, la sesiunea din august 1995 a Comisiei mixte româno-germane privind etnicii germani din România, evidențiindu-se loialitatea acestora față de statul Român, s-a anunțat hotărârea guvernului federal al Germaniei de a ajuta etnicii germani să rămână în România.

Din rândul naționalităților care au cunoscut creșteri, așa cum reiese din tabelul nr. 12, se evidențiază romii (țigani), ucrainenii, tătarii, turcii. Ajungem astfel la o estimare prospectivă a populației României cu orizontul 2025.

În prealabil, este locul să spunem câte ceva despre romi (țigani). Numărul de 401000 persoane, consemnat la recensământul din 1992, este considerat ca fiind subestimat. Cifre obținute din două cercetări prin sondaj (C.Zamfir și M.Merfea) ajung la concluzia că cifra reală a romilor ar fi de 1200000, ceea ce înseamnă că ponderea lor în populația totală ar fi de cca. 5%.

Dinamica demografică pentru intervalul 1995-2025 va fi determinată de regimul natalității și mortalității. Excludem acțiunea unor alți factori. Or, recensământul populației din 1992, precum și alte materiale statistice arată o natalitate mai scăzută a populației maghiare și un nivel mai ridicat al acesteia la romi, ucrainenii, tătari și turci. Natalitatea românilor se situează la nivelul mediei naționale. O tendință nouă în evoluția demografică, apărută după evenimentele din decembrie 1989, este aceea a **scăderii numărului absolut al populației României**. De asemenea, se accentuează îmbătrânirea demografică. Acest fenomen se datorează, din 1990, soldului important al emigrației, iar din 1992, excedentului natural negativ. Cea mai recentă estimare ne dă cifra de 22,7 milioane. Dacă se menține tendința amintită, numărul populației României va fi, în anul 2025, cu 2,5-3,0 milioane mai mic decât în anul 1995.

Va scădea numărul românilor și al maghiarilor. Recensământul din 1992 a arătat că în perioada 1977-1992 numărul maghiarilor a scăzut cu aproape 89000 persoane; această tendință se explică printr-un excedent natural negativ, la care se adaugă emigrația maghiarilor din această perioadă.

În condițiile ipotetice arătate mai sus, este de presupus că se va schimba ponderea românilor dar și cea a minorității etnice a maghiarilor. Va crește însă ponderea romilor (țiganilor), a ucrainenilor, turcilor și tătarilor. Unele minorități naționale cu efective mici – evreii, grecii, armenii – vor deveni în 2025, o amintire. Aceasta va reține importanța lor contribuție la istoria României.

Pentru moment, se desprinde cel puțin concluzia necesității dezvoltării studiilor demografice și geopolitice. Acestea din urmă s-au afirmat în România

în anii 1938-1944, când a apărut și revista „Geopolitica și Geoistoria”¹⁶⁾. Evenimentele din ultimii ani, în special din spațiul central și est-european (cazul Iugoslaviei), subliniază cu tărie urgența unor asemenea studii. Ele vor trebui să se extindă și asupra românilor de peste hotare, o problemă nepermis de neglijată.

Structura etnică a populației României în 1992

În perioada 1941-1992 s-au efectuat șase recensăminte. Cel din 1941 (6 aprilie), condus de dr. Sabin Manuila, a cuprins România în granițele din 1940, deci fără Transilvania de Nord, Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herța și Cadrilaterul. De altfel, a și fost prelucrat parțial.

După redobândirea teritoriilor acaparate de U.R.S.S. în iulie 1941, recensământul s-a extins asupra acestui spațiu. O recalculare, folosind și recensământul maghiar din 1940, a fost făcută de dr. D.C.Georgescu.

Recensământul din 25 ianuarie 1948 a cuprins populația și agricultura. Proiectat și organizat de Anton Golopenția, datele culese au fost publicate chiar în 1948, în formă prescurtată¹⁷⁾. Ele se referă numai la „limba maternă” și nu includ „naționalitatea” și „religia”.

Recensămintele ulterioare, din anii 1956, 1966 și 1977, efectuate în regimul totalitar comunist, au înregistrat „naționalitatea”, dar nu și „religia”.

Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992 a înregistrat „naționalitatea” și „religia”. Reamintim că datele au fost prelucrate după diferite caracteristici și publicate. Informațiile privind „naționalitatea” – ne asigură organizatorii – au fost culese după aceeași metodologie și sunt deci comparabile.

Vom examina mai detaliat situația din 1992; în prealabil reproducem evoluția populației după naționalitate conform datelor consemnate la recensămintele din 1930, 1956, 1966, 1977 și 1992.

Perioada de peste șase decenii (1930-1992) a fost marcată de evenimente care au influențat evoluția numărului populației României și al minorităților naționale. Fiecare recensământ al populației „fotografiază” un alt tablou al structurii etnice. În timpuri normale, evoluția numerică ar fi fost determinată de regimul demografic – de natalitate și de mortalitate. Oricum, acest regim este diferențiat pe naționalități. Unele minorități naționale au o natalitate mai înaltă, altele cunosc o natalitate mai scăzută.

¹⁶⁾ Geopolitica și Geoistoria. Revistă pentru sud-estul european. Comitetul de direcție: Gheorghe I.Brătianu, Sabin Manuila, Mircea Vulcănescu, Ion Conea, Anton Golopenția. Societatea Română de Statistică, București, I, II și III, 1941-1944.

¹⁷⁾ Dr. A.Golopenția și dr. D.C.Georgescu. *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948*. Rezultate provizorii ale recensământului. Institutul Central de Statistică, București, 1948.

Tabelul nr. 14
Structura populației României pe naționalități
la recensămintele din anii 1930, 1956, 1966, 1977, 1992¹⁸⁾

Nr. crt.	Naționalitatea	1930	1956	1966	1977	1992
	TOTAL	14280,7	17489,5	19103,2	21559,9	22810,5
1	Români	11118,2	14996,1	16746,5	18999,6	20408,5
2	Maghiari	1423,4	1587,7	1619,6	1713,9	1625,5
3	Romi (țigani)	242,6	104,2	64,2	227,4	401,1
4	Germani	633,5	384,7	382,6	359,1	119,5
5	Ucraineni	45,9	60,5	54,7	55,5	65,8
6	Ruși	50,7	38,7	39,5	32,7	38,6
7	Turci	26,1	14,3	18,0	23,4	29,8
8	Sârbi	50,31 ¹⁾	46,5 ¹⁾	44,2 ¹⁾	34,4	29,4
9	Tătari	15,6	20,5	22,2	23,4	24,6
10	Slovaci	50,8 ²⁾	23,3	22,2	21,3	19,6
11	Bulgari	66,3	12,0	11,2	10,4	9,8
12	Evrei	451,9	146,3	42,9	24,7	9,0
13	Croați	...	...	...	7,5	4,1
14	Cehi	...	11,8	10,0	7,7	5,8
15	Polonezi	15,8	7,6	5,9	4,6	4,2
16	Greci	23,2	11,2	9,1	6,3	3,9
17	Armeni	12,2	6,4	3,4	2,3	2,0
	Alte naționalități	49,2	13,4	4,7	5,3	8,6
	Nedeclarată	5,0	4,3	2,3	0,4	0,7

Notă: 1) În 1930, 1956 și 1966 inclusiv croați și sloveni; 2) Inclusiv cehi.

Or, schimbările din această perioadă se datorează unor evenimente precum cel de-al doilea război mondial, genocidul populației evreiești, deportări, la care se adaugă emigrația, care a afectat, în grade diferite, numărul populației.

Desigur recomandarea de a reciti istoria contemporană a României rămâne valabilă; totuși unele constatări succinte se impun în stadiul actual.

Scăderile numerice cele mai dramatice le-au cunoscut germanii și evreii. Primii, de la 633,5 mii (1930) au ajuns la 119,5 mii (1992); emigrarea etnicilor germani s-a continuat și după 1992. Numărul evreilor s-a redus de la circa 452000 (1930), la aproximativ 9000 (1992). Tragică a fost situația evreilor în anii 1940-1945. A urmat apoi o puternică emigrare. Tot emigrării se datorează scăderile numerice ale unor minorități cum sunt: bulgarii, sârbii, croații și slovenii, cehii și slovacii, polonezii, grecii și armenii. Pentru bulgari, o cauză suplimentară a fost schimbul de populație din anul 1940.

¹⁸⁾ Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Structura etnică și confesională a populației. Comisia Națională pentru Statistică, București, 1995, p. IX.

Un semn de întrebare ridică evoluția numărului romilor (țiganilor): de la 64,2 mii (1966) numărul romilor saltă la 227,4 mii (1977), care nu poate fi atribuit, evident, factorilor demografici. Am arătat în altă parte că este vorba de modul de „autoindentificare” a romilor.

Pentru perioada 1956-1992 se remarcă creșterea demografică a turcilor, tătarilor, ucrainenilor. La aceștia, se constată un „accident” demografic: de la 60,5 mii (1956), numărul ucrainenilor scade la 54,7 mii (1966), după care urmează o creștere normală. Și aici poate fi invocată ca explicație „autoindentificarea”: în 1966, un număr de ucraineni să se fi declarat români sau de altă naționalitate.

Vom vedea care va fi situația pe care o va consemna viitorul recensământ al populației din mileniul următor.

Structura etnică a populației României și repartiția teritorială (1992)

Cunoaștem câteva caracteristici principale pentru fiecare naționalitate la recensământul din 1992. Acestea sunt: vârsta și sexul, mediile sociale (urban și rural), nivelul de instruire, știința de carte, activitatea economică; pentru toate cunoaștem un element foarte important: fertilitatea populației feminine. Se poate încerca astfel elaborarea unor adevărate micromonografii ale naționalităților. La acestea s-ar putea asocia și scurte schițe istorice: când s-au așezat pe pământul României, ce evenimente mai importante au determinat evoluția lor și, eventual, procesul lor de integrare. Desigur, nu vom putea examina toate aceste probleme. Ca și în alte situații vom recurge la cadrul oferit de provinciile istorice.

Tabelul nr. 15
ROMÂNIA. Populația după naționalitate
pe cele două grupe de provincii istorice (1992)

Nr. crt.	România			Provincii			
	Naționalitatea	Număr	%	intracarpatică		extracarpatică	
				Număr	%	Număr	%
	TOTAL	22810035	100,0	7723913	100,0	15086722	100,0
1	Români	20408542	89,5	5684142	73,6	14724400	97,6
2	Maghiari	1624959	7,1	1603933	20,8	21036	0,1
3	Romi (țigani)	401087	1,8	202665	2,6	198422	1,3
4	Germani	119462	0,5	109014	1,4	10448	0,1
5	Ucraineni	65764	0,3	50372	0,7	15392	0,1
6	Ruși-lipoveni	38606	0,2	987	x	37619	0,3
7	Turci	29832	0,1	223	x	29609	0,2
8	Sârbi	29402	0,1	27163	0,4	2246	x
9	Tătari	24596	0,1	57	x	24539	0,2
10	Slovaci	19594	0,1	19446	0,3	148	x

Nr. crt.	România			Provincii intracarpatică extracarpatică			
	Naționalitatea	Număr	%	Număr	%	Număr	%
11	Bulgari	9851	x	7885	0,1	1966	x
12	Evrei	8955	x	2687	x	6268	x
13	Croați	4085	x	4030	0,1	55	x
14	Cehi	5797	x	4569	0,1	1228	x
15	Polonezi	4232	x	749	x	3483	x
16	Greci	3940	x	529	x	3411	x
17	Armeni	1957	x	224	x	1733	x
18	Alte naționalități	860	x	4490	0,1	4112	x
19	Nedeclarată	766	x	158	x	606	x

x sub 0,1%.

Notă: Provincii intracarpatică: Transilvania, Banat, Crișana-Maramureș; provincii extracarpatică: Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Municipiul București ("Vechiul Regat").

Precizăm că provinciile intracarpatică au o suprafață de 100.293 Kmp, cu aproape 2000 Kmp mai mică ca în 1930, ca urmare a împărțirii administrative a teritoriului, din care Transilvania 57.056 Kmp, Banatul 17217 Kmp și Crișana-Maramureș 26020 Kmp. Provinciile extracarpatică ("Vechiul Regat") au o suprafață de 138098 Kmp. În mod corespunzător, „Vechiul Regat” deține 66% din populația României, în timp ce provinciile intracarpatică aproape 34%.

Ce se constată la acest nivel de agregare a populației României? Proportia românilor a crescut sistematic de la un recensământ la altul, fiind în 1992, de 89,5% în populația totală. Diferențele dintre Vechiul Regat și Transilvania (folosim această denumire în locul „provinciilor intracarpatică”) sunt relativ importante

Proportia românilor în Vechiul Regat a fost de 97,6%. Dacă nu am include Dobrogea care are în componența sa marea majoritate a turcilor, tătarilor și rușilor-lipoveni, ponderea românilor din Vechiul Regat s-ar ridica la 98%, redând o remarcabilă omogenitate etnică.

Cu excepția romilor (țiganilor) al căror număr se împarte egal, între Vechiul Regat și Transilvania, unele minorități naționale se găsesc aproape în exclusivitate în această parte a țării: rușii-lipoveni, turcii și tătarii.

În privința minorităților cu efective numerice mai reduse, constatăm următoarele: trăiesc în Vechiul Regat 82% din numărul polonezilor, 87% din numărul grecilor, 89% din totalul armenilor și 70% din numărul evreilor.

Deși problema minorităților naționale este aceeași sub raport juridic, indiferent de efectivele lor numerice, amploarea este diferită între Vechiul Regat și Transilvania. În timp ce în Vechiul Regat sunt 357604 de „minoritari”, în Transilvania numărul acestora este de 2034523.

Sunt deci motive temeinice ca să examinăm mai detaliat situația etnică din Transilvania. Cea mai numeroasă minoritate etnică o reprezintă maghiarii, (20,8%), urmați de romi și de germani. Din numărul total al maghiarilor aproape

99% trăiesc în Transilvania. Din numărul germanilor 91%, se află în Transilvania. Dintre minoritățile cu efective numerice mai mici 92,4% din totalul sârbilor trăiesc în Transilvania, 99%, din numărul slovacilor, 80% din totalul bulgarilor, 99% din totalul croaților, 79% din numărul cehilor.

Cu excepția bulgarilor, al căror stat național – Bulgaria – este situat în Balcani, statele celorlalte minorități naționale se află în Europa Centrală. Este, desigur, un prilej de reflecție geopolitică.

Să detaliem tabloul etnic al provinciilor intracarpătice, referindu-ne la Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș.

Tabelul nr. 16
Populația după naționalitate în provinciile intracarpătice (1992)

Nr.crt	Naționalitatea	Transilvania		Banat		Crișana-Maramureș	
		Număr	%	Număr	%	Număr	%
	TOTAL	4579565	100,0	1076360	100,0	2067368	100,0
1	Români	3306949	72,2	886958	82,4	1490235	72,1
2	Maghiari	1095173	23,9	70742	6,6	438008	21,2
3	Romi (țigani)	128408	2,8	22612	2,1	51645	2,5
4	Germani	41604	0,9	38658	3,6	28752	1,4
5	Ucraineni	792	x	10586	1,0	38994	1,9
6	Ruși-lipoveni	596	x	215	x	176	x
7	Turci	125	x	74	x	24	x
8	Sârbi	256	x	25029	2,3	1879	0,1
9	Tătari	42	x	8	x	7	x
10	Slovaci	1928	x	2784	0,3	14734	0,7
11	Bulgari	156	x	6549	0,6	1180	0,1
12	Evrei	1115	x	690	0,1	882	x
13	Croați	28	x	3981	0,4	21	x
14	Cehi	263	x	4047	0,4	259	x
15	Polonezi	486	x	136	x	127	x
16	Greci	335	x	70	x	124	x
17	Armeni	165	x	40	x	19	x
	Alte naționalități	1054	x	3163	0,3	273	x
	Nedeclarată	90	x	38	x	30	x

Notă: x sub 0,1

Maghiarii sunt concentrați în Transilvania și Crișana-Maramureș. Când vom examina situația pe județe, vom constata o fâșie care merge din Covasna până în Satu-Mare, reproducând Transilvania de Nord, anexată, în 1940, de Ungaria.

Germanii se împart între Transilvania (sașii), Banat (șvabii) și Crișana-Maramureș (țipterii)

Ucrainenii se află în Maramureș dar și în Banat.

Sârbii sunt concentrați în Banat, **slovacii** în Crișana-Maramureș, **bulgarii**, în Banat, **croații și cehii** în Banat, **romii** – pretutindeni.

Repartiția teritorială a minorităților naționale a fost determinată, în cea mai mare parte, de istoria așezării în România, după cum vom încerca să arătăm în altă parte.

Repartiția populației după naționalitate și mediile lor de rezidență are o explicație istorică. Pe de altă parte, ea ne ajută să înțelegem unele aspecte calitative.

Tabelul nr. 17
Populația după naționalitate și mediile de rezidență (1992) – în ordinea descrescătoare a gradului de urbanizare

Nr. crt	Naționalitatea	Urban (%)	Rural (%)
	TOTAL	54,3	45,7
1	Armeni	98,9	1,1
2	Evrei	98,3	1,7
3	Greci	88,1	11,9
4	Turci	78,7	21,3
5	Tătari	71,3	28,7
6	Germani	67,2	32,8
7	Maghiari	56,3	43,7
8	ROMANI	54,5	45,5
9	Sârbi	50,8	49,2
10	Polonezi	44,8	55,2
11	Slovaci	42,3	57,7
12	Romi (țigani)	41,3	58,7
13	Ruși-lipoveni	42,0	58,0
14	Bulgari	36,3	63,7
15	Cehi	34,7	65,3
16	Ucraineni	16,2	83,8
17	Croați	12,6	87,4

Se remarcă, că gradul de urbanizare a populației României este relativ scăzut (54,3%) în comparație europeană. Diferențe există și în ceea ce privește vechimea orașelor, tipologia acestora. În general, urbanizarea este asociată cu tipul de activitate economică – ponderea mai ridicată a sectorului secundar (industrie și construcții) și a sectorului terțiar – cu nivelul de instruire, cu știința de carte, cu accesul la înlesniri tehnice, etc. Și invers, un nivel ridicat al proporției populației rurale ne sugerează că ocupația principală a populației este sectorul primar (agricultura și silvicultura), că nivelul persoanelor cu studii superioare este mai scăzut.

Cele mai „urbanizate” naționalități sunt armenii, evreii și grecii. Situația avantajoasă a turcilor și tătarilor trebuie asociată cu faptul că județul Constanța

– care concentrează marea majoritate a populației aparținând acestor etnii – beneficiază de o particularitate a legii împărțirii administrative a teritoriului. „Rurali” prin excelență sunt bulgarii, cehii, ucrainenii și croații.

Din analizele comparative se constată că existența unor comunități sătești compacte favorizează păstrarea identității naționale – limba și cultura proprie.

În ce privește nivelul de instruire pe naționalități, constatat la recensământul din 1992, și aici variația este pronunțată. Ne vom rezuma la un singur indice, proporția persoanelor cu studii superioare și secundare.

Tabelul nr. 18
Proporția persoanelor cu studii superioare și secundare
la 1000, în vârstă de 12 ani și peste (1992) – în ordine descrescătoare

Nr. crt.	Naționalitatea	La 1000 persoane
	TOTAL	717
1	Evrei	871
2	Armeni	847
3	Greci	824
4	Germani	811
5	Maghiari	781
6	Polonezi	742
7	Sârbi	723
8	Români	718
9	Bulgari	716
10	Tătari	713
11	Cehi	685
12	Slovaci	656
13	Croați	644
14	Ucraineni	623
15	Ruși-lipoveni	617
16	Turci	495
17	Romi (țigani)	357

Din teoriile creșterii economice se știe importanța „stocului de învățământ” sau a „capitalului uman”. Taxonomia de mai sus arată situația avantajoasă a evreilor, armenilor, grecilor, germanilor, maghiarilor, polonezilor și sârbilor – toți deasupra mediei – și situația nefavorabilă a ucrainenilor, rușilor-lipoveni, turcilor și, în deosebi, a romilor (țiganilor). Demograful reține nivelul de instruire ca variabilă explicativă pentru fertilitate. În acest sens, importantă este religia.

Pentru a avea o imagine completă, este nevoie să ne referim și la „știința de carte”. Deși în scădere, analfabetismul mai există în România. Cele 591,3 mii persoane din această categorie reprezintă 3,1% din populația în vârstă de

12 ani și peste. La armeni, evrei, maghiari, germani proporția este sub 1%, la români se situează la 3%.

Cei mai dezavantajați sunt: romii, cu 21,5% de neștiutori de carte, turcii, cu 17,5%, ucrainenii, cu 8,4%, rușii-lipoveni, cu 6,9%. Studiul acestei probleme – a nivelului de instruire și a analfabetismului – ar trebui adâncit, continuând tradiția lui Leonida Colescu și Anton Golopenția.

Profiluri demografice ale naționalităților

Un merit deosebit al recensământului populației, din 1992, este de a ne fi adus informații demografice pe naționalități, care le depășesc cu mult pe cele obținute la celelalte recensăminte și publicate. În afară de datele privind repartiția naționalităților în teritoriu, găsim distribuția acestora după religie – premieră în istoria recensămintelor din România structura pe vârste și sexe, fertilitatea femeilor în vârstă de 15 ani și peste, fertilitatea după religie, repartiția fiecărei naționalități după nivelul școlii absolvite, după activitatea economică.

Pentru ca sfera să fie completă, ar trebui făcut un efort pentru prezentarea datelor referitoare la mortalitate – speranța de viață la naștere și rata mortalității infantile – la nupțialitate, migrație internă. Nu este ușor, desigur. Unele informații se pot obține cu aproximație, folosind repartiția pe județe, ținând seama de ponderea fiecărei naționalități în populația fiecărui județ. Studii de demografie istorică ne-ar putea furniza elemente privind tranziția demografică pentru populația fiecărei naționalități. Istoria mentalităților – care are preocupări avansate în România – ca și imagologia, ar putea aduce informații interesante.

Prefațăm „profilurile demografice” ale naționalităților cu un tablou sintetic, privind repartiția după sex și vârstă a acestora (tabelul nr. 19).

Raportul de masculinitate relevă câteva aspecte interesante, pe naționalități. Într-o populație națională, numărul de bărbați ce revin la 100 de femei este de aproximativ 96-97/100, corespunzând proporției dintre populația masculină (49%) și populația feminină (51%). Această proporție poate fi influențată de războaie, emigrații, etc. În România, ponderea femeilor în populația totală a fost de 50,9 (1930), cercscând la 51,7% (1948) – aici efectul celui de-al doilea război mondial este evident – de 50,7% (1977) și 50,8% (1992). Ea tinde spre 49B: 51F.

Tabelul nr. 19
Indici ai repartiției populației după sex și vârstă (1992)

Nr. crt.	Naționalitatea	Bărbați la 100 femei	Vârsta (ani)		Proporția populației (%)	
			Medie	Mediană	0-14 ani	60 ani și peste
	TOTAL	96,7	34,6	33,3	22,7	16,4
1.	Români	96,9	34,5	33,2	22,7	16,3
2.	Maghiari	93,9	37,2	37,1	19,1	19,7

Nr. crt.	Naționalitatea	Bărbați la 100 femei	Vârsta (ani)		Proporția populației (%)	
			Medie	Mediană	0-14 ani	60 ani și peste
3.	Romi (țigani)	102,5	22,9	18,7	41,4	5,1
4.	Germani	82,4	42,9	46,4	14,6	28,4
1	2	3	4	5	6	7
5.	Ucraineni	101,2	32,9	30,4	26,1	15,0
6.	Ruși-lipoveni	92,5	37,5	37,8	18,7	18,9
7.	Turci	98,8	27,4	23,7	33,2	8,6
8.	Sârbi	95,7	42,4	43,9	13,7	27,0
9.	Tătari	98,7	35,5	35,0	19,3	15,0
10.	Slovaci	97,8	36,8	36,1	19,8	18,9
11.	Bulgari	96,0	43,3	45,7	13,5	28,1
12.	Evrei	103,5	59,7	66,4	3,8	64,5
13.	Croați	99,6	38,0	38,4	18,0	21,5
14.	Cehi	91,0	39,5	40,5	18,0	23,8
15.	Polonezi	90,5	42,1	43,2	17,2	30,1
16.	Greci	97,7	49,6	54,3	7,1	38,4
17.	Armeni	94,9	50,8	56,3	8,5	44,6

Notă: Indicii s-au calculat pe baza repartiției populației pe grupe cincinale de vârstă.

Pe naționalități, se înregistrează variații importante. La evrei, la romi și la ucraineni – predomină bărbații: raportul de masculinitate este supraunitar. Mai scăzut, acest indice este mult subunitar la germani, polonezi, cehi. De obicei, raportul de masculinitate trebuie corelat cu vârsta. Deși, la naștere, copii de sex masculin reprezintă 104-105 la 100 copii de sex feminin, acest avantaj se pierde pe măsura înaintării în vârstă, datorită supramortalității masculine. La vârste înaintate, numărul femeilor este de câteva ori mai mare decât cel al bărbaților. Dar, disproporția poate fi și efectul migrației, care – se știe bine – este selectivă. În cazul evreilor, de pildă, au emigrat mai mult femeile, la germani, se pare că bărbații au emigrat în proporție mai mare. Fără o istorie a migrației din ultimile 5-6 decenii, unele probleme rămân neînțelese.

Tabelul nr. 19 ne oferă informații interesante, privind gradul de îmbătrânire demografică a diferitelor naționalități, „abătându-se”, în unele cazuri, de la „norma” națională.

Potrivit teoriei și modelului tranziției demografice, fiecare populație trece prin mai multe faze, de la nivelurile ridicate ale natalității și mortalității, la nivelurile scăzute din epoca contemporană. Or, acest proces este valabil nu numai pentru natalitate și fertilitate; el cuprinde în orbita sa și schimbările structurii populației după vârstă, în sensul îmbătrânirii demografice: scade proporția populației tinere și crește proporția populației vârstnice. Cele două segmente de populație sunt reprezentate de cohorte în vârstă de 0-14 ani (populația „tânără”) și cohorte în vârstă de 60 de ani și peste (populația „bătrână”). Multă vreme, ponderea populației „adulte” (15-59) rămâne neschimbată.

Populația României a intrat, de câteva decenii, în acest proces de îmbătrânire demografică. S-a publicat mult pe această temă. Cauzele demografice sunt scăderea, de lungă durată, a natalității și creșterea speranței de viață. Prima este cauza principală. Emigrația și imigrația pot avea, și ele, contribuția lor. Pe plan național, se remarcă „întinerirea” populației urbane sau a unor județe, cu ajutorul imigrației din județe cu natalitate ridicată.

Mai puțin studiate sunt consecințele sau efectele îmbătrânirii demografice pe plan economic, financiar – acesta este mai cunoscut în legătură cu pensiile – social, demografic și chiar psihologic.

Or, din tabelul nr. 19 rezultă naționalități foarte îmbătrânite, iar altele relativ tinere. Vârsta medie se întinde de la 22,9 ani (romi), la 59,7 ani (evrei). Și mai sugestivă este amplitudinea măsurată cu vârsta mediană: 18,7 ani (romi) și 66,4 ani (evrei). Valorile naționale sunt de 34,6 ani și, respectiv, 33,3 ani, evident imprimate de români, a căror pondere este de 89,5% în populația totală a României.

Aceleași indicații ne dă și proporția populației vârstnice (60 de ani și peste): 64,5% (evrei) și 5,1% (romi). Dacă ne referim la populația tânără (0-14 ani), ea variază între 41,4% (romi) și 3,8% (evrei). Dar și alte naționalități au un număr relativ mic de tineri: sârbi, bulgari, ca să nu mai vorbim de greci și armeni.

Intr-o clasificare succintă, vom spune că naționalitățile cele mai „tinere” (evident, demografic) sunt romii, turcii și ucrainenii. Cele mai „îmbătrânite” sunt evreii, armenii, grecii, bulgarii, germanii, sârbi. Cum se explică această diferențiere? Evident, emigrația este factorul decisiv. Când vom examina situația fiecărei naționalități, se va putea cunoaște mai bine această problemă.

Populația maghiară apare mai îmbătrânită decât românii. În lipsa unei emigrații mai importante, explicația trebuie căutată în regimul de natalitate și mortalitate.

Natalitatea pe naționalități – un alt capitol de demografie diferențială – este, pentru prima dată, cunoscută la scară națională, grație recensământului din 1992. Unele date sintetice sunt prezentate în studiul introductiv la volumul I (p. XXXI). În extenso, informația se află în tabelul 22 (pe naționalități) și tabelul 23 (după religie).

Vom reține fertilitatea la grupa de vârstă 45-49 ani, echivalentă cu „descendența finală” sau „fertilitatea încheiată”. Fertilitatea întregii populații feminine în vârstă fertilă, pe naționalități, este influențată de structura după vârstă și, deci, nu este comparabilă.

Pentru aprecierea corectă a acestor informații atât de importante, trebuie date câteva lămuriri metodologice. Femeile în vârstă de 45-49 ani (corespunzând, deci, generațiilor 1942-1946), care au declarat numărul copiilor născuții vii, în perioada 1957-1991, la vârstele succesive, de la 15 la 49 ani, sunt femeile care erau în viață la data recensământului (7 ianuarie 1992).

Nu știm nimic despre numărul copiilor pe care i-au născu mamele ce nu mai erau în viață la data de 7 ianuarie 1992. Prin urmare, statistic vorbind, aceste cohorte și, respectiv, generații supraviețuitoare ar fi putut fi mai dotate și rezistente față de mortalitate. Altfel spus, un eșantion privilegiat într-o oarecare măsură. Este vorba de 593325 femei.

Întrucât există o corelație între fertilitate și gradul de instruire școlară, vom înscrie în tabelul nr. 20 informații privind cele două elemente.

Nivelul cel mai ridicat al fertilității se înregistrează la romii, ucraineni, turci și slovaci. Primele trei naționalități ocupă primele locuri, din punct de vedere al „tinereții” demografice. Dacă ne aruncăm privirea asupra repartiției populației, pe naționalități, după nivelul școlii absolvite, remarcăm că românii au cea mai mică proporție de absolvenți ai învățământului superior (0,1%, față de media națională de 5,1%) și, de asemenea, o proporție redusă a absolvenților învățământului secundar (35,6%, față de media națională de 66,6%). O situație similară se înregistrează la turcii și la ucraineni.

Pe locurile cele mai favorizate se situează evreii, armenii și grecii, care sunt și cele mai „îmbătrânite”, având, totodată, și fertilitatea cea mai scăzută.

Deși demografia cunoaște, de multă vreme, relația inversă dintre fertilitate și gradul de instruire, nu ne vom grăbi cu afirmații apodictice, în lipsa unor studii aprofundate. Reține atenția faptul că, la proporția absolvenților învățământului superior, maghiarii sunt sub media națională (3,6%), iar germanii se află deasupra mediei (6,8%), dar ambele naționalități au cea mai mare proporție a absolvenților învățământului secundar. Cu alte cuvinte, „stocul de învățământ superior și secundar” este mult mai ridicat decât media națională: 78,2% (maghiari) și 81,1% (germani), față de media de 71,7%. La romii, acest „stoc” este de 35,7%, la turci, de 49,4%, la ucraineni, de 62,3%.

Tabelul nr. 20
Populația de 12 ani și peste, după nivelul școlii absolvite
și populația feminină în vârstă de 45-49 ani, după numărul
de copii născuți-vii, pe naționalități (1992)

Nr. crt.	Naționalitatea	Nivelul școlii absolvite %		Copii născuți la 1000 femei	Fertilitatea în % față de media națională
		învățământ superior	învățământ secundar		
	TOTAL	5,1	66,6	2343,4	100,0
1.	Români	5,3	66,5	2348,5	100,2
2.	Maghiari	3,6	74,6	2136,2	91,2
3.	Romi (țigani)	0,1	35,6	3873,4	165,3
4.	Germani	6,8	74,3	1961,2	83,7
5.	Ucraineni	1,8	60,5	3210,6	137,0
6.	Ruși-lipoveni	3,5	58,3	2178,2	93,0
7.	Turci	2,1	47,3	3006,0	128,3

Nr. crt.	Naționalitatea	Nivelul școlii absolvite %		Copii născuți la 1000 femei	Fertilitatea în % față de media națională
		învățământ superior	învățământ secundar		
8.	Sârbi	5,4	66,9	1712,8	73,1
9.	Tătari	5,0	66,3	2061,1	88,0
10.	Slovaci	2,2	63,4	2526,5	107,8
11.	Bulgari	5,9	65,7	1785,3	76,2
12.	Evrei	34,5	52,7	1288,3	55,0
13.	Croați	1,8	62,6	2115,4	90,3
14.	Cehi	3,3	65,2	2200,0	93,9
15.	Polonezi	6,7	67,4	2383,2	101,7
16.	Greci	18,0	64,4	1515,5	65,1
17.	Armeni	26,8	57,9	1133,3	48,4

Să revenim la semnificația indicatorului „numărul de copii născuți-vii la 1000 femei”.

Nu este, în întregime, valabilă echivalarea indicatorului la femeile în vârstă de 45-49 ani cu „descendență finală”. Este nevoie să se spună „descendență finală brută”, adică descendență care nu ține seama de efectul mortalității. Un număr de 2343,4 copii născuți-vii (sau 2,3 copii la o femeie) înseamnă numărul copiilor ce s-au născut în anii 1957-1991, de către femeile în vârstă de 45-49 ani la data recensământului, dar nu știm câți dintre aceștia au murit. Dacă nivelul de înlocuire a generațiilor este considerat de 2,2 copii (valoarea transversală), pentru ca rata netă de reproducere să fie o fiică ce continuă reproducerea unei mame, atunci se poate afirma că generațiile în vârstă de 45-49 (deci, 1942-1946) și-au asigurat înlocuirea.

Aspecte inedite ne oferă repartitia fertilității după religie pe care o examinăm în partea a II-a.

Schițarea „profilurilor demografice” pe naționalități trebuie să opereze cu minimum de indicatori. Până la „micromonografii”, mai este mult. Sunt necesare informații istorice, geografice, antropologice, culturale; rămâne, deci un deziderat de viitor. Vom folosi câteva elemente, precum evoluția numerică a populației naționalității respective, distribuția ei în teritoriu, repartitia ei după sex și vârstă, după fertilitate și religie, precum și după nivelul școlii absolvite.

1. Români

Numărul populației având naționalitatea română a evoluat astfel:

1930	11118170
1956	14996114
1966	16746510
1977	18999565
1992	20408542

Ponderea ei (în %) a crescut de la un recensământ la altul: 77,9 (1930), 85,7% (1956), 87,7% (1966), 88,1% (1977), pentru a ajunge la 89,5% (1992).

Evoluția numerică a românilor a fost determinată de regimul de natalitate și mortalitate: migrația internațională (emigrări și imigrări) nu a avut o contribuție semnificativă la această evoluție, cu excepția perioadei 1990-1997, când s-a înregistrat o emigrare mai mare. Rata medie anuală de creștere a numărului românilor s-a diminuat, ca urmare a reducerii sporului (excedentului natural), reproducând – **grosso modo** – dinamismul populației totale. Creșterea ponderii românilor se explică și prin scăderea ponderii altor naționalități, care au cunoscut o emigrare importantă.

Din punct de vedere teritorial, pe județe și provincii istorice, ponderea românilor variază. În județele din Oltenia, Muntenia și Moldova, ea este cuprinsă între 90 și 99%. În unele județe din Transilvania, ea este mai scăzută. În județul Harghita, românii reprezintă 14,1% din populația județului; în județul Covasna, 23,4; în județul Mureș, 52,1%; în județul Satu – Mare, 58,5%; în județul Bihor, 66,5. Acestea sunt valorile cele mai scăzute. Pe provincii istorice, populația românilor este de 72,1% în Crișana – Maramureș, 72,2% în Transilvania și 82,4% în Banat.

Reamintim că, în perioada interbelică, în provinciile de dincolo de Carpați, proporția românilor la orașe era foarte redusă. Dr.Sabin Manuila afirma (în 1929) că situația se va schimba, datorită natalității mai ridicate a românilor din hinterlandul orașelor și imigrării acestora. Dăm cu titlu ilustrativ această schimbare (tabelul nr. 21).

Industrializarea din ultimele decenii a provocat o intensă migrare a populației românești, în special în județele mai puțin industrializate și cu excedent natural mai ridicat. Faptul că, în prezent, aproape 94% din populația Sibiului sunt români are ca explicație suplimentară emigrarea sașilor. Proporția ridicată a românilor, în Brașov (88,8) este, în bună parte, contribuția persoanelor venite din Moldova.

Tabelul nr. 21
Proporția populației românești în unele orașe din Transilvania,
Banat și Crișana-Maramureș

	1930	1992
Brașov	32,5	88,8
Cluj	35,9	75,6
Târgu-Mureș	26,7	46,2
Sibiu	36,7	93,7
Timișoara	24,6	82,1
Oradea	26,3	64,8

(%)

După religie, românii sunt în proporție covârșitoare ortodocși (94,7%). Spre deosebire însă de perioada interbelică, a crescut ponderea românilor aparținând altor religii.

Indicii demografici precum: raportul de masculinitate, vârsta medie și mediană, gradul de îmbătrânire demografică, fertilitatea, nivelul școlii absolvite, se situează la nivel național. Considerațiile care se fac pentru populația României sunt, practic în întregime, valabile pentru români, grație ponderii mari (89,5%) pe care aceștia o dețin în populația totală. Cel mult, o mențiune privind proporția neștiutorilor de carte. Față de media națională de 3,1% din populația în vârstă de 12 ani și peste, la români, ea este de 3,0%, fiind de câteva ori mai ridicată ca la maghiari, germani, evrei, croați și armeni.

2. Maghiarii

Dintre minoritățile naționale conlocuitoare, cea mai importantă numeric este cea maghiară. Ponderea ei, deși a scăzut, continuă să fie ridicată: 7,1%, la recensământul din 1992.

Tabelul nr. 22
Numărul și ponderea maghiarilor
la recensămintele din 1930, 1956, 1966, 1977 și 1992

Anul	Număr	%
1930	1423459	10,0
1956	1587675	9,1
1966	1619592	8,5
1977	1713928	7,9
1992	1624959	7,1

Notă: Persoanele care s-au declarat „secui” au fost incluse la maghiari.

Spre deosebire de germani și evrei, al căror număr a fost puternic influențat de evenimentele istorice, dar și de o emigrație sistematică, evoluția numărului maghiarilor este urmarea regimului demografic din această perioadă. De aceea, creșterea a fost pozitivă, cu excepția perioadei cuprinse între recensămintele din 1977 și 1992. Într-adevăr, în această perioadă, numărul maghiarilor scade cu 88969 persoane, cu circa 5%. Explicația trebuie căutată în emigrația din anii 1990-1991. Cum acest flux a antrenat, probabil, mai mulți bărbați decât femei (ipoteză firește) s-a schimbat proporția între sexe.

Cât privește distribuția teritorială a maghiarilor, se remarcă faptul că ei se aflau, aproape în întregime, în provinciile de peste Carpați, anume, 98,7%. Dar 1,3% din maghiarii înregistrați la recensământul din 1992 se aflau în celelalte provincii istorice: 8585 în municipiul București, 6471 în Moldova, 2524 în Muntenia, 1911 în Oltenia și 1545 în Dobrogea. Această situație apare ciudată, dacă ne referim la recensământul din 1930 (în granițele actuale), când numărul

maghiarilor din provinciile amintite se ridică la aproape 60000, ceea ce reprezintă 4,2% din totalul maghiarilor din România. În municipiul București, erau 24052 maghiari, deținând 3,8% din populația acestuia. Iată un subiect ce se cere a fi cercetat mai în amănunțime. Proporția maghiarilor, în județele din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, variază, după cum se vede din tabelul nr. 23.

Tabelul nr. 23
Numărul și ponderea maghiarilor în populația județelor din provinciile istorice Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș
(în ordine descrescătoare)

Nr.crt.	Județul	Număr	%
	TOTAL	1624959	7,1
1.	Harghita	295104	84,7
2.	Covasna	175502	75,2
3.	Mureș	252651	41,1
4.	Satu-Mare	140392	35,0
5.	Bihor	181703	28,4
6.	Sălaj	63151	23,7
7.	Cluj	146186	19,9
8.	Arad	61011	12,5
9.	Maramureș	54902	10,2
10.	Brașov	63558	9,9
11.	Timiș	62866	9,0
12.	Bistrița-Năsăud	21098	6,5
13.	Hunedoara	33849	6,2
14.	Alba	24765	6,0

În două județe (Harghita și Covasna), maghiarii dețin o pondere de 84,7% și, respectiv, 75,2%. În celelalte județe ponderea este sub 40%.

Aspecte semnificative rezultă din examinarea situației maghiarilor pe cele două medii: în municipii și orașe, ponderea lor este ceva mai mare decât în populația națională (7,4% față de 7,1%). Desigur, ar trebui examinată situația din fiecare județ.

Vom arăta, în altă parte, că maghiarii aparțin, în principal, unui număr de trei religii.

3. Romii (țigani)

Problema numărului romilor ridică numeroase semne de întrebare. Cifra de 401087, înregistrată în 1992, este considerată ca fiind subestimată de către Comisia Națională pentru Statistică, ca și de către organizațiile romilor. Vom reaminti, cu acest prilej, modul cum a fost înregistrată naționalitatea la recensământul din 1992.

„Naționalitatea” este cea înregistrată, pentru fiecare persoană, în formularul de recensământ, pe baza liberei declarații și după propria opțiune, fără nici un fel de constrângere. Pentru copii sub 14 ani, s-a înregistrat naționalitatea potrivit declarațiilor părinților (Vol.I, p.986).

Datele privind numărul persoanelor aparținând celorlalte naționalități nu au făcut obiectul contestațiilor venite din partea reprezentanților acestora. Problema este însă valabilă pentru romi.

Să prezentăm, mai întâi, datele.

Tabelul nr. 24
Numărul și proporția romilor
la recensămintele din 1930, 1956, 1966, 1977 și 1992

Anul	Număr	%
1930	242656	1,7
1956	104216	0,6
1966	64197	0,3
1977	227398	1,1
1992	401087	1,8

Aceste oscilații nu pot fi înțelese decât numai dacă vom lua în considerare modul în care romii și-au declarat naționalitatea. Chiar dacă nu s-a făcut nici o injoncțiune oficială, există o anumită presiune socială și psihologică, datorită căreia un număr de romi nu își declară adevărata naționalitate.

După unele estimări din cercetări prin sondaj, numărul romilor ar fi de 1-1,2 milioane persoane. Nu vom lua în discuție cifra de 2 milioane sau chiar mai mult, deoarece nu cunoaștem modul în care s-a ajuns la o asemenea cifră.

Chiar dacă 401087 este o cifră subestimată, ea poate fi considerată ca un „eșantion”, cu destulă putere de reprezentativitate. O oarecare „distorsiune” (statistic vorbind) este posibilă: s-au declarat „romi” cei care au depășit o barieră psihologică și nu s-au jenat de apartenența lor la această etnie. Cum numărul romilor, între 1977-1992, a crescut cu 76,4% (în timp ce numărul populației României a crescut cu 5,8%) este un indiciu al creșterii conștiinței civice și etnice a romilor, ceea ce va duce ca viitorul recensământ să înregistreze situația numerică reală a romilor.

Repartiția teritorială a romilor arată, totuși, unele concentrări, nu însă de amploarea celei pe care o au maghiarii.

Pe provincii istorice, proporția romilor este următoarea: 2,8% – Transilvania, 2,5% – Crișana-Maramureș, 2,1% – Banat, 1,8 % – Muntenia, Oltenia, 1,5% – Moldova, 0,8% – Dobrogea, 0,6% – municipiul București; deși are o proporție sub media națională (1,4%), în schimb, numărul absolut este mare: capitala României are 24990 romi (țigani); cu cei din sectorul agricol Ilfov, cifra se ridică la 32984.

Interesantă este repartitia romilor după limba maternă: 54,3% declară limba română ca limbă maternă, 40,9% – limba țigănească, 4,7% – limba maghiară.

Tabelul nr. 25
Numărul și proporția romilor pe județele României (1992)
(în ordine descrescătoare)

Nr.crt.		Număr	%
	TOTAL	401087	1,8
1.	Mureș	34798	5,7
2.	Sibiu	18730	4,1
3.	Sălaj	9224	3,5
4.	Bihor	21796	3,4
5.	Călărași	11515	3,4
6.	Giurgiu	10714	3,4
7.	Ialomița	9869	3,2
8.	Alba	12661	3,1
9.	Bistrița-Năsăud	9004	2,8
10	Arad	13325	2,7
11.	Satu-Mare	9823	2,5

Indicii demografici ai romilor diferă semnificativ de cei ai românilor și de cei ai celorlalte naționalități.

Raportul de masculinitate este de 102,5 bărbați la 100 femei. S-ar putea să fie efectul subînregistrării femeilor, neputându-se vorbi de o supramortalitate feminină.

Vârsta medie a întregii populații este de 22,9 ani, vârsta mediană de 18,7 ani, proporția populației vârstnice este de 5,1%, a populației tinere (0-14 ani) de 41,4%. Acești indici sunt caracteristici populațiilor țărilor în curs de dezvoltare. Se poate afirma că tranziția demografică a romilor nu s-a încheiat, încă. Ei au parcurs, însă, în mare parte tranziția mortalității și sunt la începutul tranziției fertilității.

La recensământul din 1992, numărul copiilor născuți-vii de femeile în vârstă de 15-49 ani a fost de 2449 la 1000 de femei, cu 67% deasupra mediei, dar la vârsta de 45-49 ani, acest indice, la romi, era cu 65% deasupra mediei naționale. Față de maghiari, el este cu 81% mai mare, iar față de germani, este dublu.

Afirmațiile făcute uneori la sesiunile științifice potrivit cărora „natalitatea romilor este de câteva ori mai înaltă ca cea a românilor și că numărul de copii revenind la o familie ar fi de 6-7” sunt lipsite de suport informațional. Nici o referire la o pretinsă fertilitate naturală a romilor nu are temei. S-ar putea admite, ipotetic, o asemenea fertilitate doar la unele segmente ale populației romilor (după ocupație, mod de viață etc.), ceea ce, însă, trebuie dovedit.

Ca religie dominantă, românii mărturisesc religia ortodoxă (85,3%), urmează religia romano-catolică (4,8%), reformată (4,4%), penticostală (2,0%). Relativ ridicată este proporția „ateilor” și a persoanelor „fără religie”: 0,9%, față de media națională care este de 0,15%.

După nivelul școlii absolvite, românii ocupă locul cel de mai jos, în raport cu celelalte naționalități, iar proporția analfabeților este cea mai ridicată.

4. Germanii

Cândva pe locul al treilea în structura etnică a României, germanii au regresat mult numeric, după cum ne arată datele din tabelul nr. 26.

Pentru a înțelege istoria germanilor din România, trebuie recitită istoria ei contemporană. Germanii au cunoscut strămutări de populație, deportări și o emigrație sistematică. Vom aminti că la recensământul din 1948, numărul persoanelor care au declarat germana ca limbă maternă s-a cifrat la 343913. Să presupunem că el este egal cu numărul germanilor după naționalitate. Or, creșterea de la 343913 (1948) la 384708 (1956) trebuie înțeleasă ca urmare a repatrierii germanilor din U.R.S.S., strămutați forțat în anul 1945.

Tabelul nr. 26
Numărul și ponderea germanilor la recensămintele
din 1930,1956, 1966, 1977 și 1992

Anul	Număr	%
1930	633488	4,4
1956	384708	2,2
1966	382595	2,0
1977	359109	1,7
1992	119462	0,5

Notă: Persoanele care s-au declarat „șvabi” și „sași” sunt incluse la „germani”.

Scăderea numărului germanilor după 1956 este legată de repatrierea lor în Germania. Perioada cu cea mai intensă emigrare este cea din anii 1990-1991. Desigur, există studii complete, publicate mai ales în Germania, privind evoluția germanilor din România.

Repartiția teritorială a celor 119462 germani, în 1992, este prezentată în tabelul nr. 27.

Tabelul nr. 27
Numărul și proporția germanilor pe județele României (1992)

Nr.crt.	Județul	Număr	%
	TOTAL	119462	0,5
1.	Sibiu	17122	3,8
2.	Timiș	26722	3,8

Nr.crt.	Județul	Număr	%
3.	Satu Mare	14351	3,6
4.	Caraș-Severin	11936	3,2
5.	Arad	9392	1,9
6.	Brașov	10059	1,6
7.	Mureș	4588	0,8
8.	Alba	3243	0,8
9.	Hunedoara	3634	0,7
10.	Maramureș	3416	0,6
11.	Bistrița-Năsăud	954	0,3
12.	Suceava	2376	0,3
13.	București	4391	0,2

Germanii sunt localizați în Banat (în principal șvabii), în Transilvania (sașii) și în Crișana-Maramureș. Pe provincii istorice, proporția germanilor este următoarea: 3,6% – Banat, 1,4% – Crișana-Maramureș, 0,9% – Transilvania. În provinciile istorice Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (cu excepția municipiului București și a județului Suceava – partea de sud a Bucovinei), numărul germanilor se ridică la 3344, adică 2,8% din total. Reamintim că în 1930 numărul germanilor din București a fost de 14231, iar în Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, cifra totală a germanilor se ridică la aproape 50000. Nu vom intra în considerații istorice, antropologice, culturale; ele vor fi reținute de specialiști.

După religie, germanii sunt romano-catolici (șvabii, în principal) și evanghelici de confesiune augustină (sașii, în principal). Mai exact, romano-catolicii dețin 59,4%, evanghelicii de confesiune augustină 22,9%. Se mai înregistrează 6,8% ortodocși, 2,4% credincioși ai bisericii evanghelice sinodo-presbiteriene. Regimul demografic, asociat cu emigrările, explică particularitățile demografice ale germanilor. În schimb, religiile neo-protestante dețin o pondere redusă.

Raportul de masculinitate este sub media națională: 82,4 bărbați la 100 de femei. Bărbații dețin 45,2%, iar femeile 54,8% din total; este o disproporție care ar putea fi o indicație asupra faptului că emigrația a antrenat, în special, bărbații. Disproporția este mai mare mai ales la populația vârstnică: la 100 bărbați în vârstă de 60 ani și peste, revin circa 220 femei de aceeași vârstă.

Repartiția după vârstă ne indică o populație îmbătrânită demografic. Vârsta medie este de 42,9 ani, cea mediană de 46,4 ani; populația vârstnică reprezintă 22,4%, depășind cu mult greutatea specifică a populației tinere (14,6%).

Fertilitatea populației feminine este cu mult sub media națională: circa 83%, pentru populația în vârstă de 15-49 ani, circa 86% la cohortele în vârstă de 45-49 ani.

Cât privește „stocul de învățământ” al germanilor, el este superior mediei naționale: 6,8% (învățământ superior) și 74,3% (învățământ secundar).

Să mai adăugăm că rata analfabetismului este sub 1%, de câteva ori mai redusă ca la români, unde aceasta este 3%.

5. Ucrainenii

Cu un număr de 65764 și o pondere de 0,3% în populația României, ucrainenii ocupă locul 4 în rândul naționalităților, după numărul populației. Evoluția numerică însă atrage atenția asupra unor aspecte interesante (tabelul nr. 28).

Tabelul nr. 28
Numărul și ponderea ucrainenilor la recensămintele din 1930, 1956, 1966, 1977 și 1992

Anul	Număr	%
1930	45875	0,3
1956	60479	0,3
1966	54705	0,3
1977	55510	0,3
1992	65764	0,3

Notă: „Rutenii” și „huțanii” sunt incluși la „ucraineni”.

Fără un studiu amănunțit, este inexplicabilă scăderea numărului ucrainenilor între 1956 și 1966. Reține, de asemenea, atenția, creșterea numărului ucrainenilor, din 1977 până în 1992, cu 18,5%, în timp ce populația totală a crescut cu 5,8%. Altfel spus, rata medie anuală de creștere a ucrainenilor a fost de 1,2%, în timp ce numărul populației României a crescut cu numai 0,4% anual. Să fi contribuit la aceasta numai natalitatea mai ridicată a ucrainenilor? Nu ar fi exclus ca, la recensământul din 1992, să se fi declarat ucraineni persoane care, la recensămintele anterioare, să se fi declarat de alte naționalități. În lipsa unei imigrări, rămâne de verificat această ipoteză. Aceasta cu atât mai mult cu cât ucrainenii au cea mai scăzută proporție a populației urbane (16,2%, față de 54,3%, cât este media națională).

Distribuția teritorială are câteva particularități prezentate în tabelul nr. 29.

Tabelul nr. 29
Numărul și proporția ucrainenilor pe județele României (1992)

Nr.crt.	Județul	Număr	%
	TOTAL	65764	0,3
1.	Maramureș	36685	6,8
2.	Suceava	9549	1,4
3.	Tulcea	3847	1,4
4.	Caraș-Severin	4118	1,1
5.	Timiș	6468	0,9
6.	Satu Mare	1362	0,3
7.	Arad	840	0,2
8.	Botoșani	644	0,1

Circa 70% din numărul total al ucrainenilor se află în Maramureș și Suceava (partea de sud a Bucovinei), Banatul deține și el 16% din numărul ucrainenilor. Să amintim că, în perioada interbelică (România Mare), numărul ucrainenilor a fost de 582115, concentrați în Basarabia și Bucovina (96,7%).

Atunci când se examinează problema ucrainenilor din România, este necesară o referire la numărul românilor din Ucraina, în special al celor din regiunea Cernăuți (circa 185000) și din regiunea Transcarpatică, situată în fața Maramureșului.

Ucrainenii sunt, în cea mai mare parte, ortodocși (80,3%). Urmează pentecostalii (17,7%), aderenții bisericii ortodoxe de stil vechi (3,5%). Greco-catolicii dețin 2,6% din numărul total al ucrainenilor. Este o trăsătură caracteristică a ucrainenilor din Bucovina istorică, care îi deosebea de ucrainenii din Galiția, marea majoritate a acestora fiind greco-catolici.

Iată ce aflăm sub raport demografic despre ucrainenii. Raportul de masculinitate este supraunitar: 101,2 bărbați la 100 femei; structura pe vârste arată o populație relativ mai tânără decât a românilor: vârsta medie 32,9 ani, vârsta mediană 30,4 ani, proporția populației tinere circa 26%, iar a populației vârstnice de 15%.

Fertilitatea populației feminine este cu 33,3% mai înaltă ca a populației totale. Se va reține, deci, că ucrainenii din România au o structură demografică relativ tânără, o fertilitate mai ridicată, o proporție mare a populației rurale, un stoc de învățământ mai redus. De acești factori trebuie să se țină seamă la evaluarea „potențialului reproductiv” și la estimările prospective.

6. Rușii-lipoveni

Denumirea de „lipoveni” este folosită de acei ruși care țin de biserica „creștină de rit vechi”, desprinsă de biserica ortodoxă rusă.

Rușii-lipoveni au fost, la recensământul din 1992, în număr de 38606, ceea ce reprezintă 0,2% din populația totală. Reține atenția faptul că, între recensămintele din 1977 și 1992, numărul acestei naționalități a crescut cu o rată medie anuală de 1,2% (ca și la ucrainenii).

Ei sunt localizați în Dobrogea (68%), mai ales în Delta Dunării, urmează apoi județele Brăila, Iași, Suceava. În provinciile istorice de dincolo de Carpați, rușii-lipoveni sunt, practic, inexistenți.

Din totalul de 38606 ruși-lipoveni, 62,2% țin de biserica creștină de rit vechi, iar 31,%sunt ortodocși. Sectele neo-protestante nu au prozeliți în rândul acestei etnii.

Populația este mai îmbătrânită decât media națională: vârsta medie este de 37,5 ani și tot cam atât este și vârsta mediană. Proporția populației tinere este scăzută: 18,7% în populația totală. Fertilitatea este cam la nivelul național. „Stocul de învățământ” este mai redus; proporția populației rurale este înaltă.

7. Turcii

Numărul lor este de 29832, la ultimul recensământ, ceea ce reprezintă 0,1%. Dinamica între cele două recensăminte a fost accentuată: numărul turcilor

a crescut, în perioada 1977 – 1992, cu 1,7% anual, o rată foarte ridicată. Ea nu ar putea fi explicată numai prin excedentul natural propriu.

Marea majoritate a turcilor se află în Dobrogea: 27 685 sau 93%. Religia lor este musulmană (97,3%).

Populația este tânără, sub raport demografic: vârsta medie 27,4 ani, cea mediană 23,7 ani; proporția bătrânilor – 8,6%, a tinerilor – 33,2%.

Prin aceste caracteristici, turcii se apropie de romi, dacă mai adăugăm și „stocul de învățământ” care este modest.

8. Sârbii

Numărul lor de 29408, este aproape egal cu numărul turcilor. Între cele două recensăminte, el a scăzut cu aproape 15%. Explicația poate fi emigrația. Religia predominantă este cea ortodoxă (89,2%), dar 5% țin de biserica ortodoxă de stil vechi, iar 3,1% sunt romano-catolici.

Localizarea lor: Banatul (84%), județul Arad (5,9%). Faptul că 4,7% din numărul total al sârbilor se află în Oltenia (județul Mehedinți) se explică prin aceea că, la împărțirea administrativ-teritorială, o parte din teritoriul Banatului a fost atașată județului Mehedinți.

Caracteristicile demografice ale sârbilor sunt cele ale unei populații îmbătrânite: vârsta medie – 42,4 ani și mediană – 43,9 ani, proporția tineretului este foarte scăzută: 13,7% în totalul populației. fertilitatea este cu 22% mai mică decât cea națională.

9. Tătarii

Numărul lor este de 24596, circa 0,1% din populația României. Față de 1977, numărul tătarilor a crescut cu 5,3%. Sunt localizați, aproape în întregime, în județul Constanța (98%), sunt musulmani în totalitate (99%). Spre deosebire de turci, au o structură demografică mai îmbătrânită și o fertilitate cu circa 30% sub nivelul fertilității turcilor.

Celelalte naționalități

Cu efective cuprinse între 2000 și 20000, celelalte naționalități reprezintă 67000 (0,3%).

Fiecare naționalitate are particularitățile sale demografice, așa cum le are pe cele istorice și culturale.

Slovacii, în număr de 19594, sînt localizați în Crișana-Maramureș (județele Arad și Bihor), dar și în Banat (județul Timiș). Romano-catolicii dețin 66%, urmași de evanghelicii sinodo-presbiterieni (18,8%) și de ortodocși (4,3%).

Îmbătrânirea demografică – ceva mai accentuată ca la români.

Bulgarii au un număr sub 10000, mai exact 9851: ei sunt în scădere, față de 1977. Ei se află în județele Timiș și Arad (77%), dar și în județul Dâmbovița (8,2%), circa 75% sunt romano-catolici, ortodocșii reprezintă 21,4%.

Bulgarii au caracteristicile unei populații foarte îmbătrânite: vârsta mediană -45,7 ani, proporția tinerilor -13,5%, a bătrânilor -28%. Fertilitatea este și ea scăzută aflându-se cu 25% sub media națională.

Evreii: cu un număr de 8955, reprezintă un caz demografic deosebit, ca urmare a istoriei lor atât de dramatice din ultimele șase decenii¹⁸⁾. Populația este cea mai îmbătrânită din România: vârsta medie este de 59,5 ani, cea mediană se ridică la 66,4 ani. Populația în vârstă de 60 ani și peste deține aproape 65% din populația etniei respective, în timp ce populația în vârstă de 0-14 ani deține 3,8% din total. În schimb, evreii au cea mai mare proporție a populației cu studii superioare. Aproape 44% trăiesc în municipiul București. Ca religie, 84,5% sunt mozaici.

Cehii, în număr de 5797, sunt concentrați în județele Caraș-Severin (63%), dar și județul Mehedinți (de fapt, partea din Banat), în județele Arad și Timiș. Alături de romano-catolici – majoritari (83%) -, o parte dintre cehi sunt ortodocși și bapțiști.

Croații, al căror număr este de 4085, se află – ca și cehii – în județul Caraș-Severin (90%). Proporția romano-catolicilor este de aproape 97%. Gradul de îmbătrânire al populației este mijlociu. Fertilitatea croaților este sub media națională.

Polonezii, care sunt în număr de 4232, se află concentrați în județul Suceava (65,6%), în municipiul București și în județul Hunedoara. Romano-catolicii dețin 88,1%, urmați de ortodocși (7,4%) și greco-catolici (2,7%). Îmbătrânirea demografică este foarte avansată: populația vârstnică reprezintă 30%.

Grecii din România sunt în număr de 3940, la ultimul recensământ. Cei mai mulți se află în Dobrogea (31%), dar și în județele Brăila și Galați. Un număr important de greci trăiesc în București (24%). Grecii sunt ortodocși (94,8%), totuși 3,2% sunt romano-catolici și greco-catolici. Populația este foarte îmbătrânită.

Armenii, al căror număr a fost sub 2000 (mai exact, 1957), se află în municipiul București (46%), dar și în județul Constanța (27%). În proporție de 72,1% sunt ortodocși. Urmează romano-catolicii. Cu o vârstă medie de 51 ani și o vârstă mediană de 56 ani, cu o populație în vârstă de 60 ani deținând 45% din populația etniei lor, armenii se numără printre naționalitățile cele mai îmbătrânite din România.

„Profilurile demografice” ale naționalităților oferă un număr limitat de caracteristici. Este, deci, un început. Ar trebui continuat cu caracteristici educaționale, sociale și economice. De pildă, un mare interes prezintă proporția populației fiecărei naționalități în mediile urban și rural. Croații, ucrainenii, rușii-lipoveni, bulgarii, romii sunt „rurali”; grecii, evreii, armenii sunt cei mai „urbani”.

¹⁸⁾ Din numeroasele studii și estimări cităm: Sabin Manuila și Wilhelm Friedman: *Populația evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*. (în limbile engleză și română) Editor Kurt W. Treptow. Fundația Culturală Română, Iași, 1994.

Dar aceste caracteristici sociologice se cer completate cu altele economice și sociale. La rândul ei, istoria trebuie solicitată, și ea. În final, s-ar ajunge la monografiile ale naționalităților respective. Chiar dacă ponderea unor naționalități este, astăzi, atât de mică, contribuția la patrimoniul național românesc, ca rezultat al unei conviețuiri de secole, este foarte importantă.

II. STRUCTURA CONFESIONALĂ A POPULAȚIEI ROMÂNIEI¹⁹⁾

Interesul sporit pentru cunoașterea fenomenului religios în România are mai multe explicații, din care unele cu caracter științific.

Semnele s-au înmulțit după Revoluția din Decembrie 1989, odată cu revenirea la libertatea religioasă, atribut semnificativ al democrației și al statului de drept. Să remarcăm, în primul rând, prozelitismul tot mai activ al unor confesiuni, mai ales neoprotestante, cu implicații internaționale, dar și apariția unor organizații religioase noi. După date incomplete, numărul unor asemenea organizații, consemnate de Ministerul Justiției și Secretariatul de Stat pentru Culte, depășește 600. Bisericile tradiționale, să le spunem „receptate”, recunoscute legal, își reconsideră strategia misionară, își reorganizează activitățile pentru a se adapta mai bine necesităților unei societăți foarte dinamice. De cel mai mare interes sunt **relațiile interconfesionale**, alături de cele interetnice, după cum rețin atenția **tensiunile interconfesionale**.

Rămânând la simptomologie – mai exact, la fenomenologie – vom constata un reviriment al interesului religios al diferitelor segmente ale populației, mai ales în rândul tineretului. Reacția este firească dacă avem în vedere deceniile de educație ateistă a statului totalitar comunist. Este des citat A. Malraux, cu a sa previziune: „Mileniul trei va fi religios sau nu va fi deloc”.

Efortul de cunoaștere a fenomenului religios este înlesnit, în mare măsură, de informația statistică. După șase decenii de la recensământul din 1930, care a înregistrat caracteristicile „religia” – alături de caracteristicile ‘neamul’ și „limba maternă” – recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992 a reluat tradiția. Informația înregistrată, publicată până în prezent, este de o bogăție extraordinară, dar valorificată în prea mică măsură. Științele sociale sunt încă nepregătite sub raportul conceptualizării și al metodologiei de analiză a fenomenului religios, dar semne pozitive – modeste însă – există. Se efectuează anchete de teren, datorate sociologilor, mai ales. S-au introdus cursuri de sociologie a religiei la institutele de învățământ superior de stat și particular. A apărut și un „Atlas al religiilor și al monumentelor istorice religioase din România”. Avem, pentru prima dată, versiunea românească a unui tratat clasic, de sociologie a religiei²⁰⁾, sunt deci premise favorabile.

¹⁹⁾ Autorul a publicat: Populația României și repartiția ei după religie, în *Academica*, anul II, nr. 11(23), 1992; Structura confesională a populației României și siguranța națională, comunicare la Sesiunea științifică a Institutului Național de Informații (27-28 martie 1998).

²⁰⁾ Joachim Wach, *Sociologia religiei*. Traducere de Florin Iorga. Studiu introductiv de Nicu Gavriluță. Ed. Polirom, Iași, 1997. J. Wach (1898-1955), istoric al religiilor, a fost predecesorul lui Mircea Eliade la catedra de istorie a religiilor de la Universitatea din Chicago.

1. Obligatorii sunt – după părerea noastră – câteva principii metodologice, asupra cărora comunitatea științifică ar trebui să mediteze înainte de a se realiza un consens.

- a) Orice studiu asupra fenomenului religios trebuie precedat de o **descriere statistică – demografică**.
- b) Structura confesională trebuie însoțită de **structura etnică**, date fiind condițiile specifice din România: există 2 400 000 de „minoritari” etnici și circa 3 000 000 de persoane care nu aparțin religiei ortodoxe, majoritară în România.
- c) Analiza **teritorială** se adaugă în mod firesc analizei generale, întrucât așezarea în teritoriu, explicabilă istoricește, este asociată criteriului etnic.
- d) Mai mult ca în oricare alt studiu, analiza structurii confesionale a populației României necesită o **abordare istorică**, în care retrospectiva să înceapă cu Unirea din 1918, continuându-se cu o perspectivă pentru o perioadă de cel puțin trei decenii. Inerția demografică și inerția mentalităților sunt argumente suficiente pentru o asemenea abordare.
- e) Condițiile actuale ale României impun o **abordare geopolitică**, care se adaugă celei istorice. România în raport cu Europa, cu statele vecine, regimurile demografice diferențiale care vor crea inevitabil dezechilibre, iată teme care vor trebui să stea în atenția analiștilor.

Cu puțin timp înainte a fost lansată noțiunea de „securitate demografică”, pornindu-se de la un concept de biosociologie, cu oarecare reminiscență din teoriile organiciste, acela de „corp demografic național”. Chiar dacă nu are o suficientă consistență teoretică, conceptul sugerează că în condițiile scăderii efectivului populației, ale afirmării tot mai rapide a îmbătrânirii demografice și ale diminuării potențialului biologic al națiunii, reprezentări de genul „corp demografic sănătos”, „puternic”, „tânăr”, „îmbătrânit” sunt sugestive pentru înțelegerea problemei.

Cât privește sintagma „structura confesională și siguranța națională” ea nu este sugerată de tensiunile interconfesionale, ci de faptul că în doctrinele unor confesiuni pot fi indentificate elemente care nu corespund cu „interesul național”. Apartenența unora din ele la organizații internaționale trebuie de asemenea studiată. Nu mai puțin important este studiul „vectorilor”, adică al agenților care au adus anumite religii pe teritoriul României, în trecut și în prezent. Secole de-a rândul populația Țării Românești și a Moldovei era **omogenă** din punct de vedere național și confesional. După Unirea Principatelor din 1859 și constituirea statului modern situația începe să se modifice.

Schimbările teritoriale au fost însoțite de modificarea numărului populației și a structurii etnice și confesionale.

Recensământul din 19 decembrie 1912 (1 ianuarie 1913) consemnează următoarea situație²¹⁾ prezentată în tabelul nr. 30.

²¹⁾ I. Scărlătescu. Statistica demografică a României. Populația Regatului Român după recensământul făcut la 19 decembrie 1912. Cu o precuvântare de L. Colescu. Extras din „Buletinul Statistic al României”, nr. 6-7; 1921.

Tabelul nr. 30
Populația după religie conform
datelor recensământului din dec. 1912

Religie	din care:					
	Regatul		Moldova		Dobrogea*	
	Număr	%	Număr	%	Număr	%
Total	7235320	100,0	2129154	100,0	385248	100,0
1. Ortodocși	6735444	93,1	1864248	87,6	303617	78,8
2. Mozaici	241088	3,3	168385	7,9	4136	1,1
3. Catolici	157938	2,2	87,771	4,1	6379	1,7
4. Protestanți	24727	0,3	2241	0,1	5233	1,4
1	2	3	4	5	6	7
5. Mahomedani	46406	0,7	834	x	42004	10,9
6. Lipoveni	21628	0,3	3465	0,2	15664	4,1
7. Armeni	6985	0,1	1895	0,1	3034	0,8
8. Alții și nedeclarați	1104	x	371	x	5184	1,3

Notă: x sub 0,1

*Dobrogea fără Cadrilater.

Moldova are o proporție ridicată a mozaicilor (7,4%) dar și a catolicilor (4,1%) – problema va fi reluată – în timp ce în Dobrogea „mahomedanii” și „lipovenii” dețin a opta parte (15%) din populația provinciei.

Oltenia, cu 98,8% populație ortodoxă și cu 0,3% mozaici, era cea mai „pură” provincie – sub raport etnic și confesional din România, statut pe care și l-a păstrat până astăzi.

Marea Unire, realizând idealul național al poporului român, a adus profunde schimbări teritoriale și demografice. Printre consecințe, modificarea structurii etnice și confesionale a populației României.

Desigur, structura confesională a populației s-a schimbat și ea.

Tabelul nr. 31
Numărul populației noilor provincii, pe religii (1930)

Religia	Număr	%
Total	9265774	100,0
1. Ortodoxă	5054762	54,6
2. Greco-catolică	1396694	15,1
3. Romano-catolică	1058605	11,4
4. Reformată-calvină	697581	7,5
5. Evanghelică-luterană	369940	4,0
6. Unitariană	68420	0,7
7. Armeno-gregoriană	1547	x
8. Armeno-catolică	1284	x

Religia	Număr	%
9. Lipoveană	34574	0,4
10. Adventistă	7373	0,1
11. Baptistă	57835	0,6
12. Mozaică	492892	5,3
13. Mahomedană	620	x
14. Alte religii	5079	0,1
15. Fără religie	4465	x
16. Nedecarată	4499	x

Notă: x sub 0,1%. Au fost păstrate denumirile religiilor folosite la recensământul din 1930.

Sunt de consemnat câteva aspecte. Astfel apare pentru prima dată religia greco-catolică (sau unită) ai căror credincioși erau aproape exclusiv românii din Transilvania, Crișana – Maramureș și, în mai mică măsură, din Banat. Declarată ca religie „națională”, alături de religia ortodoxă, ponderea ei se ridică la 15%. Apar și religii neoprotestante: baptiștii și adventiștii, singurele recunoscute atunci de legea cultelor. Anticipând, vom spune că la recensământul din 1992 se constată o pondere ridicată a populației aparținând religiilor neoprotestante.

În vara anului 1940 au avut loc cunoscutele evenimente – asupra cărora nu mai insistăm – în urma cărora teritoriul României s-a redus cu 56658 Kmp, fiind astăzi de 238391 Kmp. Are loc și o „purificare” etnică și confesională a populației României.

Structura confesională are și ea unele particularități (tabelul nr. 32).

Tabelul nr. 32
Populația provinciilor intracarpătice după religie (1930)

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă din populația României după religie
Total 3 provincii intracarpătice	5548363	100,0	30,7
1. Ortodoxă	1932356	34,8	14,7
2. Greco-catolică	1385445	25,0	97,1
3. Romano-catolică	947351	17,1	76,8
4. Reformată-calvină	696320	12,6	98,0
5. Evanghelică-luterană	274415	4,9	68,8
6. Mozaică	192833	3,5	25,5
7. Unitariană	68330	1,2	98,7
8. Baptistă	37829	0,7	62,5
9. Adventistă	4528	0,1	28,1
10. Lipoveană	11	*	*
11. Mahomedană	419	x	0,2
12. Armeno-catolică	969	x	25,6

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă din populația României după religie
13. Armeno-gregoriană	181	x	1,8
14. Alte religii și secte	1616		21,7
15. Fără religie, liberi cugetători	2789	0,1	42,3
16. Nedeclarată	2968		44,4

Notă: x sub 0,1%.

Unele religii se întâlnesc practic numai în provinciile intracarpatiche: unitariană (98,7%), reformată-calvină (98,0) – ambele aparținând maghiarilor – și greco-catolică (97,1), aceasta fiind împărțită de români. Reține atenția faptul că bapțiștii se aflau în proporție de 62,5% în provinciile intracarpatiche, în timp ce adventiștii dețineau 28,1%. Pătrunderea celor două religii neoprotestante își are istoria ei.

Situația actuală (1992) a structurii populației României în funcție de religie este prezentată în tabelul nr. 33.

Tabelul nr. 33
Populația României după religie (1992)

Religia	Număr	%
ROMANIA	22810035	100,0
1. Ortodoxă	19802389	86,9
2. Romano-catolică	1161942	5,1
3. Reformată	802454	3,5
4. Greco-catolică	223327	1,0
5. Penticostală	220824	1,0
6. Baptistă	109462	0,5
7. Adventistă	77546	0,3
8. Unitariană	76708	0,3
9. Musulmană	55928	0,2
10. Creștină după Evanghelie	49963	0,2
11. Evanghelică de confesiune augustină	39119	0,2
12. Creștină de rit vechi	28141	0,2
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	32228	0,1
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	21221	0,1
15. Mozaică	9670	x
16. Altă religie	56129	0,2
17. Atei	10331	x
18 Fără religie	26314	0,1
19.Nedeclarată	8139	x

Notă: x Sub 0,1 %

În comparație cu 1930, se vor remarca unele schimbări de numiri („mahomedană” a devenit „musulmană”, „reformată calvină” a fost înscrisă „reformată” etc.). Interesantă este apariția unor noi denominațiuni: „creștinii după Evanghelie”, „penticostală”, „creștină de rit vechi” (fosta) „lipovană”, „biserica ortodoxă de stil vechi”, „evanghelică sinodo-presbiteriană”. Se vor da explicații atunci când se va face istoricul religiilor.

În măsura în care comparația este posibilă cu 1930, vom constata unele schimbări semnificative. Cea mai dramatică este scăderea numărului și ponderii religiei greco-catolice: de la peste 1400000 în România Mare, la 223327 în 1992, reprezentând 1% din populația totală. În 1948, regimul comunist totalitar a dispus unificarea bisericii greco-catolice cu biserica ortodoxă română. După 1989, biserica greco-catolică (unită cu Roma) a fost recunoscută legal, s-a dispus „restitutio in integrum”, dar în practică acest proces se desfășoară foarte anevoios. Statul român lasă la latitudinea celor două biserici rezolvarea problemelor patrimoniale, inclusiv retrocedarea lăcașelor de cult.

Un alt fapt semnificativ este apariția unor noi religii neoprotestante, cazul cel mai tipic fiind cel al penticostalilor, nerecunoscuți în 1930. Cu un număr de 220824 (1% din populația României), penticostalii au practic același număr cu greco-catolicii. Progrese importante se înregistrează la bapțiști și adventiști.

Precizam mai înainte că populația României trebuie corelată cu repartitia ei după **naționalitate** și după **teritoriu** (județe, urban și rural, provincii), obținându-se informații de cel mai mare interes.

Populația după naționalitate și religie

1. Începem cu **românii**. (tabelul nr. 34)

Tabelul nr. 34
Populația României după religie. Români (1992)

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă românii din populația totală după religie
TOTAL ROMĂNI	20408542	100,0	89,5
1. Ortodoxă	19322047	94,7	97,3
2. Romano-catolică	361324	1,8	31,1
3. Reformată	16140	0,1	2,0
4. Greco-catolică	191453	0,9	85,7
5. Penticostală	202220	1,0	91,6
6. Baptistă	94358	0,5	86,2
7. Adventistă	66058	0,3	85,2
8. Unitariană	1457	x	1,9
9. musulmană	952	x	1,7
10. Creștină după Evanghelie	43888	0,2	87,8

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă românii din populația totală după religie
11. Evanghelică de confesiune augustană	3660	x	9,4
12. Creștină de rit vechi	3711	x	13,2
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	26378	0,1	81,8
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	1694	x	8,0
15. Mozaică	1716	x	17,7
Altă religie, atei, fără religie, ne-declarată	71494	0,4	70,6

Notă: x sub 0,1%

Circa 95% dintre români aparțineau religiei ortodoxe, care a fost și continuă să fie religie majoritară sau dominantă în România. Totuși, peste un milion de români aparțin altor religii. Pe de altă parte, 480000 de persoane țin de religia ortodoxă, dar aparțin altor naționalități (ucraineni, țigani, ruși, sârbi).

Structura confesională a românilor prezintă un interes deosebit. Un număr de 552777 aparțin religiei romano-catolice și religiei greco-catolice, unită cu Roma. Cei ce țin de religiile neoprotestante se ridică la 363000; ponderea cea mai ridicată revine penticostalilor. Faptul că un număr de români țin de religia reformată, mozaică și chiar musulmană s-ar putea explica prin căsătorii mixte, neputând fi vorba de „conversiuni” la religiile respective. Afirmatia este valabilă și pentru etnicii maghiari și germani care s-au declarat ca aparținând religiei ortodoxe.

Tabelul nr. 35
Populația României după religie. Maghiarii (1992)

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă maghiarii din populația totală după religie
TOTAL MAGHIARI	1624959	100,0	7,1
1. Ortodoxă	27828	1,7	0,1
2. Romano-catolică	669420	41,2	57,6
3. Reformată	765370	47,1	95,4
4. Greco-catolică	23390	1,4	10,5
5. Penticostală	4339	0,3	2,0
6. Baptistă	12845	0,8	11,7
7. Adventistă	8280	0,5	10,7
8. Unitariană	74021	4,6	96,5
9. Musulmană	35	x	0,1
10. Creștină după Evanghelie	2393	0,1	4,8
11. Evanghelică de confesiune augustană	7201	0,4	18,4

Religia	Număr	%	Cât (%) reprezintă maghiarii din populația totală după religie
12. Creștină de rit vechi	98	x	0,3
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	59	x	0,1
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	12842	0,8	60,5
15. Mozaică	193	x	2,0
Altă religie, atei		1,0	...

Notă: x Sub 0,1%

2. Spre deosebire de alte naționalități, în care fiecare naționalitate are o religie majoritară, **maghiarii** sunt împărțiți între mai multe confesiuni: 47,1% sunt reformați (calviniști), 41,2% aparțin religiei romano-catolice, 4,6% sunt unitarieni. În rândul lor, 27828 aparțin religiei ortodoxe și 23393 religiei greco-catolice, ceea ce reprezintă 3,1% din totalul maghiarilor. Desigur, problema merită un studiu special. S-ar putea ca explicația să fie în zona familiilor mixte. Dacă luăm în considerare că religia unitariană și evanghelică sinodo-presbiteriană sunt religii reformate sau protestante, înseamnă că mai mult de jumătate (52,5%) din maghiari aparțin grupului de religii reformate. Mai mult, religiile reformată (calvinistă) și unitariană sunt circumscrise spațiului provinciilor intracarpatiche.

Cât privește religiile neoprotestante, maghiarii sunt „impermeabili” la pentecostalism, dar ceva mai receptivi la baptism și la adventism. Desigur, analiza trebuie continuată cu dimensiunea teritorială, completată cu referirea istorică.

3. Din punct de vedere numeric, după maghiari urmează **romii** sau **țigarii**, având un număr de 401087, cifră contestată atât de către organizatorii recensământului, de către liderii organizațiilor de romi, cât și de către majoritatea analiștilor.

Tabelul nr. 36
Populația României după religie. Romii (țigarii) (1992)

Religia	Număr	%
TOTAL ROMI	401067	100,0
1. Ortodoxă	342130	85,3
2. Romano-catolică	19275	4,8
3. Reformată	17598	4,4
4. Greco-catolică	3569	0,9
5. Penticostală	7919	2,0
6. Baptistă	932	0,2
7. Adventistă	1694	0,4
8. Unitariană	910	0,2
9. Musulmană	583	0,1
10. Creștină după Evanghelie	920	0,2

Religia	Număr	%
11. Evanghelică de confesiune augustană	229	x
12. Creștină de rit vechi	94	x
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	110	x
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	41	x
15. Mozaică	14	x
Altă religie, atei, fără religie, nedeclarată	5068	1,3

Notă: x Sub 0,1%

Religia dominantă a romilor este religia ortodoxă (85,3%). Proporția ridicată a romilor de religie romano-catolică, reformată și greco-catolică se explică prin numărul mare al romilor în provinciile intracarpătice, ca și prin faptul că o parte a acestora au ca limbă maternă limba maghiară.

Romii sunt deschiși față de religia penticostală și mai puțin față de religia baptistă.

4. În perioada ce a urmat recensământului din 1992, numărul etnicilor **germani** a continuat să scadă, datorită emigrației. Deci cifrele din tabelul nr. 37 sunt depășite.

Tabelul nr. 37
Populația României după religie. Germanii, (1992)

Religia	Număr	%
TOTAL GERMANI	119462	100,0
1. Ortodoxă	8126	6,8
2. Romano-catolică	70983	59,4
3. Reformată	2792	2,3
4. Greco-catolică	1900	1,6
5. Penticostală	500	0,4
6. Baptistă	438	0,4
7. Adventistă	350	0,3
8. Unitariană	170	0,1
9. Musulmană	14	X
10. Creștină după Evanghelie	2223	1,9
11. Evanghelică de confesiune augustană	27313	22,9
12. Creștină de rit vechi	17	X
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	12	X
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	2858	2,4
15. Mozaică	56	X
Altă religie, atei, fără religie, nedeclarată	1709	1,4

Notă: x Sub 0,1%

Constatarea principală este că germanii – ca și maghiarii – aparțin, în principal, religiei romano-catolice (59,4) și religiei evanghelice de confesiune augustană (22,9), cunoscută și sub denumirea uzuală de „luterană”. Ca și în

1930, șvabii din Banat erau romano-catolici, în timp ce sașii din Transilvania erau luterani. Reține atenția faptul că 8,4% din numărul total al germanilor aparțin religiei ortodoxe și greco-catolice. Germanii sunt puțin receptivi la cele trei religii neo-protestante (penticostală, baptistă și adventistă).

Tabelul nr. 38
Populația României după religie. Ucrainenii (1992)

Religia	Număr	%
TOTAL UCRAINENI	65764	100,0
1. Ortodoxă	52839	80,3
2. Romano-catolică	620	0,9
3. Reformată	69	0,1
4. Greco-catolică	1693	2,6
5. Penticostală	5035	7,7
6. Baptistă	218	0,3
7. Adventistă	1031	1,6
8. Unitariană	91	0,1
9. Musulmană	9	x
10. Creștină după Evanghelie	194	0,2
11. Evanghelică de confesiune augustană	9	x
12. Creștină de rit vechi	121	0,1
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	2324	3,5
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	5	x
15. Mozaică	37	x
Altă religie, atei, fără religie, nedeclarată	1469	2,2

Notă: x Sub 0,1%

5. Patru cincimi din **ucraineni** țin de religia ortodoxă. Ponderea religiei penticostale este ridicată. Din totalul penticostalilor 91,6% sunt români, 3,6% sunt romi, 2,3% sunt ucraineni. Fiind cea mai dinamică confesiune neoprotestantă, religia penticostală s-a răspândit mai ales în rândul celor trei naționalități amintite. Vom vedea care este răspândirea teritorială și eventual pe mediile urban și rural.

Cele cinci naționalități, prezentate mai sus, dețin 99,2% din numărul total al populației României. Celelalte naționalități au efectiv numeric sub 40000 fiecare. Le vom prezenta succint.

6. **Rușii-lipoveni** (38606) țin, în proporție de 62,2%, de religia creștină de rit vechi – tipic rusească, înregistrată în 1930 ca religie „lipoveană” – 31,8% sunt ortodocși, 4,7% aparțin bisericii ortodoxe de stil vechi, unde ponderea cea mai mare o au românii (localizați în Moldova). Se va vedea care este istoricul acestei confesiuni, ortodoxă dar care păstrează calendarul iulian.

7. **Turcii** (29832) țin de religia musulmană în proporție de 97,3%, fiind naționalitatea cea mai „pură” din punct de vedere religios.

8. **Sârbii** (29408) sunt în marea lor majoritate ortodocși (89,2%). O porție de 5% țin de biserica ortodoxă de stil vechi. Biserica ortodoxă sârbă nu a părăsit calendarul iulian, ca și biserica rusă, ucraineană, altele.

9. **Tătarii** (24596) împărtășesc, în proporție de 98,8%, religia musulmană, fiind, ca și turcii, naționalitatea cea mai „pură” din punct de vedere religios. Ca și turcii, tătarii sunt **suniți** (nu „șiți”).

10. **Slovacii** (19594) au o structură religioasă ceva mai eterogenă; 66,2% sunt romano-catolici, 18,8% țin de biserica sinodo-presbiteriană, 4,3% sunt ortodocși, 6,2% aparțin religiilor neoprotestante pentecostală, baptistă și adventistă.

11. **Bulgarii** (9851) sunt romano-catolici (74,6%) și numai 21,4% sunt ortodocși. Cum bulgarii sunt prin excelență ortodocși, situația pare paradoxală. Este vorba de bulgarii din provinciile intracarpătice, în special, din Banat, cu o istorie aparte.

12. **Evreii** (8955) au ca religie dominantă pe cea „mozaică” (84,5); apartenența unora la religia ortodoxă, romano-catolică și chiar musulmană are nevoie de o explicație particulară.

13. **Croații** (4085) sunt aproape în întregime romano-catolici (96,8%).

14. **Cehii** (5797) sunt romano-catolici (83%), dar o parte aparțin religiei ortodoxe, baptiste, reformate.

15. **Polonezii** (4232) sunt romano-catolici (88,1%); restul țin de religiile ortodoxă și greco-catolică.

16. **Grecii** (3940) sunt ortodocși (94,8%).

17. **Armenii** (1957) s-au declarat ca aparținând religiei ortodoxe (72,1%) dar și religiilor romano-catolice și greco-catolice. Vechea distincție între „armeno-gregoriană” și „armeno-catolică” nu mai apare la recensământul din 1992.

S-a remarcat că unele religii dețin o pondere dominantă în cadrul naționalităților. Altele sunt mai dispersate pe naționalități. Vom prezenta cazul unor religii neo-protestante mai ales că acestea sunt în evidentă expansiune (tabelul nr. 39).

Tabelul nr. 39
Ponderea unor naționalități în religiile neo-protestante (1992)

Religia	Total	din care:					
		Români	Maghiari	Romi (țigani)	Germani	Ucraineni	Rușii lipoveni
1. Penticostală %	220824 100,0	202220 91,6	4339 2,0	7919 3,6	500 0,2	5035 2,3	25 x
2. Baptistă %	109462 100,0	94358 86,2	12845 11,7	932 0,9	438 0,4	218 0,2	56 0,1
3. Adventistă %	77546 100,0	66058 85,2	8280 10,7	1694 2,2	351 0,5	1031 1,3	52 0,1
4. Creștină după Evanghelie %	49963 100,0	43888 87,8	2393 4,8	920 1,8	2223 4,4	194 0,4	19 x

Notă: x Sub 0,1%.

Unele naționalități sunt mai puțin „receptive” la unele religii. Maghiarii, de pildă, nu participă decât în mică măsură la penticostali; în schimb, „agreează” religiile baptistă și adventistă. Penticostalii aparțin în proporție de 97,5% românilor, romilor și ucrainenilor. Explicațiile pot fi găsite în istoria răspândirii religiilor în România ca și în repartitia lor teritorială.

Religiile după teritoriu

În bună măsură repartitia teritorială a religiilor este legată de repartitia teritorială a naționalităților. Datele statistice ne oferă repartitia religiilor pe județe, iar în cadrul acestora pe urban (municipii și orașe) și rural (comune), precum și pe orașe. Pe această bază statistică se poate face agregarea pe provincii istorice, de cel mai mare interes pentru analiza noastră²²⁾.

Tabelul nr. 33 ne oferă situația la nivelul României. O vom continua pe provincii istorice.

Tabelul nr. 40
Populația după religie (1992). Oltenia

Religia	Număr	În %
OLTENIA	2457918	100,0
1. Ortodoxă	2435039	99,1
2. Romano-catolică	6108	0,2
3. Adventistă	4290	0,2
4. Penticostală	2585	0,1
5. Creștină după Evanghelie	1981	0,1
6. Baptistă	1747	0,1
7. Biserica ortodoxă de stil vechi	1359	0,1

Oltenia a rămas provincia cea mai „ortodoxă”. Faptul că a doua religie este romano-catolică se explică prin efectul împărțirii administrative a teritoriului prin care i s-a atribuit județului Mehedinți o parte din Banatul istoric. În felul acesta, a crescut numărul cehilor, aproape toți romano-catolici. Cât privește religiile neo-protestante, vom remarca „propensiunea” oltenilor pentru religia penticostală.

Tabelul nr. 41. Populația după religie (1992). Muntenia
(fără Municipiul București)

Religia	Număr	%
Muntenia	4468729	100,0
1. Ortodoxă	4398720	98,4

²²⁾ Despre modul de reconstituire a provinciilor istorice pe baza agregării județelor actuale și comparația cu anul 1930, a se vedea ANEXA I.

Religia	Număr	%
2. Adventistă	22896	0,5
3. Creștină după Evanghelie	15851	0,4
4. Romano-catolică	8340	0,2
5. Penticostală	7753	0,2
6. Baptistă	2699	0,1

Advențiștii sunt bine reprezentați în Muntenia, în special în județele Prahova, Dâmbovița și Buzău. În schimb „creștinii după Evanghelie” sunt concentrați în județele Prahova, Argeș și Dâmbovița. Aria lor de răspândire va putea fi mai bine înțeleasă atunci când vom prezenta istoricul acestei confesiuni.

Romano-catolicii sunt mai bine reprezentați în județul Prahova.

Tabelul nr. 42
Populația după religie 1992) Dobrogea

Religia	Număr	%
DOBROGEA	1019766	100,0
1. Ortodoxă	929354	91,1
2. Musulmană	52303	5,1
3. Creștină de rit vechi	19125	1,9
4. Romano-catolică	7429	0,7
5. Biserica ortodoxă de stil vechi	2473	0,2
6. Adventistă	2327	0,2
7. Penticostală	1567	0,2

Religia musulmană este concentrată în Dobrogea, de fapt în județul Constanța; din totalul de 55298 de musulmani 94,6% se află în Dobrogea. „Creștinii de rit vechi”, cunoscuți și sub denumirea de „lipoveni”, sunt concentrați în județul Tulcea. Romano-catolicii se află în județul Constanța și sunt, în proporție covârșitoare, de naționalitate română. Adventiștii sunt mai bine reprezentați decât penticostalii. Biserica ortodoxă de stil vechi – ai cărei credincioși erau cunoscuți ca „stiliști” – cuprinde, în proporție egală, pe români și pe ucraineni. Actuala structură confesională a populației Dobrogei, ca și cea etnică, este rezultatul unor schimbări teritoriale și al unor strămutări de populație (turci, bulgari), despre care va fi vorba în altă parte.

Tabelul nr. 43
Populația după religie (1992). Moldova

Religia	Număr	%
MOLDOVA	4786202	100,0
1. Ortodoxă	4406327	92,1
2. Romano-catolică	252675	5,3

Religia	Număr	%
3. Penticostală	45829	1,0
4. Biserica ortodoxă de stil vechi	22043	0,5
5. Creștină după Evanghelie	15105	0,3
6. Adventistă	14678	0,3
7. Baptistă	5753	0,1
8. Creștină de rit vechi	5747	0,1
10. Greco-catolică	3191	0,1

Proporția ridicată a populației de religie romano-catolică, aparent paradoxală, are nevoie de o explicație mai amănunțită. Am arătat că și la recensământul din 1912 (1913), numărul și proporția romano-catolicilor aveau valori ridicate. La recensământul din 1930, în Moldova erau înregistrați 109953 romano-catolici. În 1992, Moldova – care include și sudul Bucovinei istorice – numărul romano-catolicilor este de 252675. Din acest număr, 95,2% sunt români. Romano-catolicii sunt concentrați în județele Bacău, Neamț, Iași, Suceava, Vaslui. Interpretările cu maghiarii și cu ceangăii sunt false. În județele Bacău și Neamț au fost înregistrați (1992) mai puțin de 5000 de maghiari.

Am încercat într-un studiu să arăt istoricul pătrunderii catolicismului în Moldova. Reținem pentru situația actuală că, în mare măsură, creșterea numărului romano-catolicilor în Moldova este și rezultatul unui prozelitism, chiar în perioada dictaturii comuniste.

Biserica ortodoxă de stil vechi, localizată în județele Neamț și Suceava, este legată de adoptarea calendarului gregorian de către Biserica Ortodoxă Română. Fenomenul „stilist” este practic circumscris Moldovei.

Dintre religiile neo-protestante cel mai bine reprezentată sunt penticostalii (județul Suceava, urmat de județul Botoșani). La adventiști și la creștinii după Evanghelie pe primul loc se situează județul Suceava, fenomen ce merită un studiu istoric, cultural, etnografic.

Deținând mai mult de o zecime din populația României și îndeplinind funcții fundamentale în plan politic, economic și cultural, Municipiul București are nevoie de o tratare separată.

Tabelul nr. 44
Populația după religie (1992).
Municipiul București (cu Sectorul Agricol Ilfov)

Religia	Număr	%
MUNICIPIUL BUCUREȘTI	2354510	100,0
1. Ortodoxă	2272940	96,5
2. Romano-catolică	32454	1,4
3. Greco-catolică	10113	0,4
4. Mozaică	4247	0,2
5. Penticostală	4120	0,2

Religia	Număr	%
6. Adventistă	4075	0,2
7. Creștină după Evanghelie	3955	0,2
8. Baptistă	3159	0,1
9. Reformată	2878	0,1

A doua biserică – la mare distanță de biserica ortodoxă – este cea romano-catolică, urmată de greco-catolică. Este vorba de românii veniți din Transilvania. Proporția relativ ridicată a persoanelor aparținând de religia mozaică se explică prin faptul că din cei 7566 evrei mozaici, mai mult de jumătate (56%) au fost înregistrați în Municipiul București. Religiile neo-protestante sunt echilibrat reprezentate.

Reține atenția faptul că ortodocșii reprezintă 96,5% din populația totală, în timp ce în 1930, la o populație de 639040, ortodocșii aveau o pondere de 76%. Urmău: religia mozaică cu 76480 de credincioși; romano-catolică cu 36414, greco-catolică cu 12882, evanghelică-luterană cu 12203.

Municipiul București era în perioada interbelică mai eterogen sub raport confesional, dar și sub cel etnic. Ceea ce s-a întâmplat în perioada 1930-1992 ne poate informa istoria contemporană (evreii, germanii). Se va reține însă o „repliere” a etnicilor maghiari către provinciile intracarpatiche.

Să trecem la provinciile intracarpatiche amintind că suprafața actuală este de 100293 Kmp, mai mică decât cea existentă în perioada interbelică (vezi Anexa I).

Tabelul nr. 45
Populația după religie (1992). Banat

Religia	Număr	%
BANAT	1076380	100,0
1. Ortodoxă	861972	80,1
2. Romano-catolică	124929	14,6
3. Penticostală	26099	2,4
4. Baptistă	21813	2,0
5. Reformată	18832	1,7
6. Greco-catolică	10199	0,9

Dintre provinciile intracarpatiche, Banatul are proporția cea mai ridicată de ortodocși. Numărul și proporția ridicată a romano-catolicilor se explică prin faptul că șvabii sunt catolici, dar și o parte din maghiarii provinciei aparțin acestei religii. Caracteristic este numărul mare al penticostalilor și al baptiștilor (împreună 4,4%).

Tabelul nr. 46
Populația după religie (1992). Transilvania

Religia	Număr	%
TRANSILVANIA	4579565	100,0
1. Ortodoxă	3137023	68,5
2.Reformată	536593	11,7
3. Romano-catolică	494837	10,8
4. Greco-catolică	111144	2,4
5. Unitariană	74527	1,6
6. Penticostală	71612	1,6
7. Evanghelică de confesiune augustană	33531	0,7
8. Baptistă	31785	0,7
9. Adventistă	17994	0,4

Transilvania are o eterogenitate confesională corelată cu cea etnică. Maghiarii sunt împărțiți între cele trei religii: reformată, romano-catolică și unitariană. Germanii (sașii), mult diminuați numeric, țin de religia evanghelică de confesiune augustană. Greco-catolicii din Transilvania sunt în proporție covârșitoare români. Penticostalii dețin o proporție ridicată; și aici religia trebuie corelată cu naționalitatea. Am arătat că unele etnii sunt „impermeabile” la anumite religii neoprotestante.

Pentru descifrarea situației confesionale a Transilvaniei este obligatorie lecturarea repartiției pe cele 10 județe. Populația maghiară din județul Harghita este în proporție de 65,7% romano-catolică și numai în proporție de 12,8% aparține religiei reformate; în județul Covasna maghiarii romano-catolici dețin 36,7%, iar reformații 34,2%. Nu mai puțin interesantă este structura confesională a județelor Cluj, Brașov și Mureș, care au în componența lor marile orașe Cluj, Brașov și Târgu-Mureș.

Tabelul nr. 47
Populația după religie (1992). Crișana-Maramureș

Religia	Număr	%
CRIȘANA-MARAMUREȘ	2067368	100,0
1. Ortodoxă	1361107	65,8
2.Reformată	241255	11,7
3. Romano-catolică	235169	11,4
4. Greco-catolică	85490	4,1
5. Penticostală	61259	3,0
6. Baptistă	40982	2,0
7. Adventistă	9387	0,5
8. Evanghelică sinodo-presbiteriană	5286	0,3

Eterogenitatea confesională este aici prezentă. Se va reține că cei 61259 de penticostali reprezintă aproape 28% din totalul penticostalilor, iar bapțiștii provinciei dețin 37% din totalul acestora din România. Provincia deținea și în 1930 o proporție mare a bapțiștilor, a căror pătrundere în România este legată de românii ardeleni emigrați în America.

Nu este lipsit de interes ca să prezentăm structura confesională a populației României pe cele două grupe de provincii: extracarpatică și intracarpatică.

Tabelul nr. 48
Populația după religie (1992)
A. Provinciile extracarpatică (S = 138 098 Kmp.)

Religia	Număr	%	Pondere în populația României (%) după religie
TOTAL	15087125	100,0	66,1
1. Ortodoxă	14472287	95,9	73,1
2. Romano-catolică	307006	2,0	26,4
3. Reformată	5772	x	0,7
4. Greco-catolică	16494	0,1	7,4
5. Penticostală	61854	0,4	28,0
6. Baptistă	14832	0,1	13,5
7. Adventistă	48266	0,3	62,2
8. Unitariană	720	x	0,9
9. Musulmană	55394	0,4	99,0
10. Creștină după Evanghelie	37281	0,2	74,2
11. Evanghelică de confesiune augustină	2855	0,1	7,3
12. Creștină de rit vechi	27083	0,2	96,0
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	26870	0,2	83,4
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	1037	x	4,9
15. Mozaică	6899	x	71,3
Alte religii, ateii, fără religie, nedeclarată	30326	0,2	

Notă: x Sub 0,1%

Trei pătrimi din numărul ortodocșilor se află în provinciile extracarpatică (Vechiul Regat). Unele religii se găsesc numai în Vechiul Regat: musulmanii (turcii și tătarii), creștinii de rit vechi (rușii-lipovenii). Religii reformată, unitariană, evanghelică sinodo-presbiteriană lipsesc aproape cu desăvârșire din Vechiul Regat. Dintre religiile neo-protestante cea mai bine reprezentată este cea adventistă; bapțiștii și penticostalii sunt mai slab reprezentați în Vechiul Regat. Dacă „stiliștii” sunt un fenomen moldovenesc, în schimb greco-catolicii se limitează la spațiul intracarpatic.

Tabelul nr. 49
Populația după religie (1992)
B. Provinciile intracarpatiche (S = 100 293 Kmp)

Religia	Număr	%	Ponderea în populația României (%) după religie
TOTAL	7725313	100,0	33,9
1. Ortodoxă	5363102	69,4	26,9
2. Romano-catolică	864935	11,1	73,6
3. Reformată	796682	10,3	99,3
4. Greco-catolică	209833	2,7	92,6
5. Penticostală	158970	2,1	72,0
6. Baptistă	94580	1,2	86,5
7. Adventistă	29183	0,4	37,8
8. Unitariană	75968	1,0	99,1
9. Musulmană	534	x	1,0
10. Creștină după Evanghelie	12372	0,2	25,8
11. Evanghelică de confesiune augustană	36264	0,5	92,7
12. Creștină de rit vechi	1058	x	4,0
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	3890	0,1	16,6
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	20584	0,3	95,1
15. Mozaică	2768	x	28,7
Alte religii, ateii, fără religie, nedeclarată	68933	0,9	

Dacă în Vechiul Regat ortodocșii dețin circa 96% din totalul populației, în provinciile de peste Carpați ponderea lor este ceva mai mică de 70%. Eterogenitatea confesională, paralelă cu cea etnică, este accentuată aici de faptul că greco-catolicii sunt români. Unele religii sunt aproape în exclusivitate limitate la spațiul intracarpatic: reformată, unitariană, evanghelică sinodo-presbiteriană, evanghelică de confesiune augustană, greco-catolică.

Dintre religiile neoprotestante provinciile intracarpatiche „rețin” mai bine pe bapțiști și pe penticostali. Adventiștii sunt preferați în Vechiul Regat. Biserica romano-catolică este ceva mai echilibrată; deși caracteristică provinciilor intracarpatiche, ea s-a extins și în Vechiul Regat, în special în Moldova.

Înainte de a formula unele considerații generale care se vor referi inevitabil la întrebări precum: Europa și Balcanii, Roma și Bizanțul, integrarea regională și altele, vom face o scurtă comparație a momentelor 1930 și 1992, dar numai pentru provinciile intracarpatiche.

Tabelul nr. 50
Populația după religie în anii 1930 și 1992.
Provinciile intracarpătice

Religia	1930		1992		$\frac{1992}{1930} \cdot 100$
	Număr	%	Număr	%	
TOTAL	5548363	100,0	7725313	100,0	139,2
1. Ortodoxă	1932356	34,8	5360102	69,4	277,4
2. Romano-catolică	947351	17,1	854935	11,1	90,2
3. Reformată	696320	12,6	796682	10,3	114,4
4. Greco-catolică	1385445	25,0	209833	2,7	15,1
5. Penticostală	1)	...	158970	2,1	...
6. Baptistă	37829	0,7	94580	1,2	250,0
7. Adventistă	4528	0,1	29180	0,4	644,4
8. Unitariană	68330	1,2	75968	1,0	111,2
9. Musulmană	419	x	534	x	x
10. Creștină după Evanghelie	2)	...	12372	0,2	...
11. Evanghelică de confesiune augustană	274415	4,9	36264	0,5	13,2
12. Creștină de rit vechi	11	x	1058	x	x
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	3)	...	3890	0,1	...
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	4)	...	20584	0,3	...
15. Mozaică	192833	3,5	2768	x	1,4
Altă religie, fără religie, atei, nedeclarată	7382	...	68933	0,7	933,8

Notă: 1) *Neînregistrată*; 2) *inexistentă*; 3) *interzisă*; 4) *probabil inclusă la „reformată” și „evanghelică de confesiune augustană”.*

În intervalul 1930-1992, populația României a crescut cu aproape 60%, în timp ce populația provinciilor intracarpătice a sporit cu 39%. Structura confesională, ca și cea etnică, a cunoscut schimbări considerabile. Să le reamintim mai întâi pe cele etnice.

Numărul etnicilor germani s-a diminuat mai ales ca urmare a repatrierii lor în Germania. Numărul persoanelor aparținând religiei evanghelice de confesiune augustană (luterană) s-a redus de șapte ori și jumătate. Este vorba, în principal, de sași. Cea mai dramatică scădere s-a înregistrat la evrei, ca urmare a holocaustului și a emigrației. Numărul persoanelor de religie mozaică s-a diminuat de 93 ori: de la circa 193 mii a ajuns la aproximativ 2 800. Numărul credincioșilor romano-catolici s-a redus cu 10%, mai ales pe seama emigrării șvabilor romano-catolici. Populația de religie reformată și unitariană – maghiară, în principal – a crescut moderat. Cea mai dramatică scădere înregistrează greco-catolicii: de aproape șapte ori ! Cum s-a arătat în altă parte, este efectul

măsurii abuzive luate de statul comunist în 1948. Aceasta și explică creșterea de 2,8 ori a numărului populației de religie ortodoxă.

O tendință care trebuie studiată mai atent este creșterea numărului persoanelor aparținând religiilor neoprotestante. Bapțiștii au sporit de 2,5 ori, iar adventiștii de 6,4 ori. Și-au făcut apariția penticostalii: cu un număr de circa 159 de mii, ei dețin doi la sută din provinciile intracarpătice, imediat după greco-catolici.

În spatele cifrelor trebuie văzută evoluția modelelor culturale, a mentalităților, a sistemelor de valori. Sociologii, psihologii, antropologii, istorici nu vor întârzia – sperăm! – să le studieze cu atenția cuvenită.

Demograful atrage atenția asupra faptului că populația după religie – ca și populația după naționalitate – se diferențiază prin caracteristici, precum: sex, vârstă, nivel de instruire, activitate economică. Unele confesiuni au populație "îmbătrânită", altele au populație tânără; unele sunt mai urbane, altele mai rurale. Analfabetismul, ca și nivelul de instruire, variază de la o confesiune la alta. Corelația cu naționalitatea – pe care nu o prezentăm aici – se impune obligatoriu.

Vom face o scurtă referire la fertilitatea după religie. Desigur, aceasta trebuie pusă în legătură cu doctrina bisericii respective, dar și cu practica religioasă. Unele doctrine religioase sunt nataliste, afirmă principiul fertilității naturale, nu admit întreruperea cursului natural al sarcinii, sunt restrictive în ce privește planificarea familială. Altele sunt mai permissive. Unele valori sunt împărtășite de toate religiile: familia este celula de bază a societății, căsătoria este monogamă, datoria părinților față de creșterea și educația copiilor etc.

Datele recensământului populației și locuințelor ne oferă o imagine a nivelului fertilității feminine după religie. Am luat – mai curând cu titlu ilustrativ – fertilitatea femeilor în vârstă de 50-54 ani, considerată ca descendență finală.

Tabelul nr. 51
Numărul de copii născuți vii la 1000 femei în vârstă de 50-54 ani,
după religie (1992)

Religia	Număr de copii	%
TOTAL	2281,4	100,0
1. Ortodoxă	2263,9	99,2
2. Romano-catolică	2414,9	105,9
3. Reformată	2063,7	90,5
4. Greco-catolică	1994,0	87,4
5. Penticostală	4079,8	178,8
6. Baptistă	2380,7	126,3
7. Adventistă	2517,6	110,4
8. Unitariană	2088,4	91,5
9. Musulmană	2479,3	108,7
10. Creștină după Evanghelie	3666,4	160,7

Religia	Număr de copii	%
11. Evanghelică de confesiune augustană	2008,5	88,0
12. Creștină de rit vechi	2558,5	112,1
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	3476,9	152,4
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	1813,5	79,5
15. Mozaică	1232,2	54,0
16. Altă religie	2414,3	105,8
17. Atei	1516,9	66,5
18. Fără religie	2149,2	94,2

Se impune multă prudență la formularea unor concluzii. Femeile romano-catolice au o fertilitate cu puțin deasupra mediei naționale. Cele aparținând religiilor neoprotestante se caracterizează printr-o fertilitate sensibil mai înaltă (în special penticostală). **Femeile reformate și unitariene (aproape în exclusivitate de naționalitate maghiară) au o fertilitate sub media națională.** Musulmanele au o fertilitate ceva mai ridicată. Altfel spus, fertilitatea se corelează strâns cu naționalitatea și religia. Mai este mult până la ideea unor comportamente reproductive care să fie influențate de religie, de doctrina și practica acesteia. Variația relativ redusă a fertilității în jurul mediei naționale ar indica mai curând influența unor factori mai puternici decât religia.

Invitație la reflecție

Recunoscând că materialul nostru are mai curând un caracter documentar, câteva sugestii pot fi formulate chiar în stadiul actual.

1. Religia se impune tot mai mult atenției cercetătorilor din științele sociale ca **variabilă explicativă**, în corelație cu alte variabile;

2. Repartiția populației după religie și naționalitate trebuie studiată sub raportul **diferențierii teritoriale**. Abordarea propusă pe provincii extracarpătice ("Vechiul Regat") și pe provincii intracarpătice (generic, Ardealul) este indispensabilă, ca analiză, pentru mai multe considerente.

„Omogenizarea”, cândva propusă ca obiectiv fundamental, trebuie reexaminată în condițiile menținerii unor disparități teritoriale și ale persistenței unor modele culturale și mentalități. Integrarea în Europa trebuie făcută nu pe fragmente teritoriale, chiar dacă unele sunt mai aproape de Europa occidentală. Ea trebuie precedată de integrarea în ... România.

Provinciile intracarpătice trebuie să constituie obiectul unei analize aprofundate, fără prejudecăți și superficialitate.

Marele istoric al Transilvaniei, academicianul David Prodan (1902-1992), în chiar anul morții sale, ne-a lăsat ca testament și avertisment lucrarea „Tansilvania și iar Transilvania. Considerații istorice”.

Studiul relațiilor interetnice trebuie continuat cu studiul relațiilor interconfesionale. Ar trebui identificate elemente de fundamentalism religios și tensiunile interconfesionale în cadrul aceleiași naționalități.

Expansiunea religiilor neoprotestante, căile și modalitățile de pătrundere în România constituie un subiect de sine stătător.

Ideea „ariilor socio-culturale” (D. Sandu) și cea a macroregiunilor („Carta Verde”) trebuie completată cu harta repartiției populației după religie. Aceeași preocupare legată de viitoarele „euroregiuni”.

Cercetarea fenomenului religios în România, cu începuturi promițătoare, trebuie continuată pe scară mai largă. Anchetele prin sondaj stratificat vor fi obligate să ia în considerare și repartiția teritorială a populației după religie. Alături de „Atlasul social”, „Atlasul etnografic” ne-ar trebui un „Atlas al religiilor” și un „Atlas demografic”, cu evidențierea tipologiilor.

Deși nu și-a propus decât un obiectiv limitat – demografic – materialul oferă și informații utile unor discipline precum istoria și filozofia culturii, geopolitica, politologia, în analiza unor probleme majore cum ar fi raportul dintre catolicism și ortodoxie, între Occident și Orient, între Roma și Bizanț, raportul dintre forțele centrifuge și cele centripete din spațiul românesc, echilibrele regionale din Europa est-centrală.

III. UNELE INFORMAȚII ISTORICE PRIVIND MINORITĂȚILE NAȚIONALE ȘI RELIGIILE DIN ROMÂNIA

Până la elaborarea unui studiu mai amplu asupra problemei enunțate ne mărginim să dăm câteva informații generale.

La 7 ianuarie 1992, numărul populației României a fost de 22810035; suprafața țării fiind de 238931 Kmp, iar densitatea populației a fost de 95,7 locuitori pe Kmp. Cea mai recentă estimare (1 ianuarie 1998) ne dă cifra de 22526093, cu 283992 mai mică decât în 1992.

Situată în estul Europei, România este încadrată – după metodologia O.N.U. – în Europa de Est, celelalte regiuni fiind: Europa de Vest, Europa de Nord și Europa de Sud.

România se învecinează: la vest, cu Ungaria (suprafața 93032 Kmp, populația 10320000); la sud, cu Bulgaria (suprafața 110912 Kmp, populația 8990000); la sud-vest, cu Iugoslavia (Serbia și Muntenegru) (suprafața 102200 Kmp, cu 10630000 locuitori); iar în est, după destrămarea Uniunii Sovietice și constituirea noilor state independente, cu Republica Moldova (suprafața 33700 Kmp, cu 4360000 locuitori, din care 64,5% români), iar la sud-est, nord-est și nord, cu Ucraina (suprafața 603703 Kmp, cu 52200000 locuitori).

România face parte din Europa nu numai geografic; ea aparține modelului european, prin istorie și cultură, prin adeziune la valorile spirituale ale acesteia. Sub raport demografic, modelele și comportamentele sunt cele europene, tranziția demografică a populației României – cel mai amplu proces social, economic, cultural – este de tip european, cu un decalaj de câteva decenii. Indicii demografici principali – rata de fertilitate, durata medie a vieții, structura demografică a populației, rata de nupțialitate – se încadrează în valorile europene, în cadrul general al lui **genus proximum** și **differentiae specifica**. Aceiași lucru este valabil pentru indici precum: gradul de urbanizare, știința de carte, structura populației active.

România este un stat național unitar: românii reprezintă 89,5% din populația totală, restul de 10,5% revenind unor etnii care s-au așezat, de-a lungul istoriei, pe teritoriul actual, conviețuind pașnic cu populația autohtonă.

Numărul actual al populației României, structurile sale, nivelul fenomenelor demografice sunt rezultatul unei îndelungate evoluții, ce se cere succint evocată.

Strămoșii poporului român sunt geto-dacii, o ramură numeroasă a tracilor, a căror prezență este consemnată pentru prima dată în anul 514 a.Chr.n., de către istoricul Herodot.

Statul geto-dac al lui Burebista (circa 82-44 a.Chr.n.) a ajuns la o mare putere, stăpânind un teritoriu vast, ce se întindea de la munții Slovaciei și Dunărea mijlocie, până la Hemus și Marea Neagră. Pe vremea lui Decebal (87 - 106 a.Chr.n.), statul geto-dacilor, cu centrul în sud-estul Transilvaniei, a atins apogeul dezvoltării sale economice și politice.

În urma celor două războaie duse de împăratul Traian, în anii 101 – 102 și 105 – 106, Dacia este cucerită și transformată în provincie romană. O parte a Daciei rămâne, însă, liberă. Sunt aduși coloniști romani din tot imperiul: începe etnogeneza poporului român. După retragerea administrației romane, în anul 271, aproape un mileniu, au loc migrațiile succesive ale unor populații, precum goții, hunii, avarii, gepizii, pecenegii, cumanii, ultima invazie fiind a tătarilor (1241). În secolele VII – IX, se așează slavii, care vor fi asimilați, treptat, de populația străromană. În această perioadă, are loc desăvârșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române. Limba română, neo-latină sau romanică, este singura succesoare a latinei vorbite în provinciile carpato-balcanice. Creștinarea românilor a avut loc de timpuriu, secolele II – IV. Datorită conviețuirii cu alte popoare, în special cu slavii, au avut loc împrumuturi, mai cu seamă în lexic, structura limbii române rămânând romanică.

În Evul Mediu poporul român a trăit în formațiuni statale separate. Țara Românească a fost întemeiată în anul 1310, Moldova – în anul 1359, Transilvania a fost cucerită de unguri, veniți în Europa la sfârșitul secolului al IX-lea și încorporată în regatul ungar, păstrându-și însă o oarecare autonomie. În anul 1541, ca voievodat, Transilvania se află sub suveranitatea Imperiului Otoman. În anul 1699 ea este cucerită de Habsburgi. Odată cu constituirea monarhiei austro-ungare (1867), Transilvania este încorporată Coroanei ungare.

Sute de ani, poporul român a trăit în formațiuni statale separate, dar păstrând în același timp, puternice legături economice și culturale.

Principatul Moldovei, al cărui teritoriu se întindea între Carpați și Nistru, Ceremuș și Marea Neagră, a pierdut părți importante. În 1775 Imperiul Habsburgic anexează o parte din nordul Moldovei (10442 Kmp), botezată, apoi, Bucovina. În 1812, Rusia țaristă anexează partea dinspre Prut și Nistru, sub denumirea de Basarabia. Convenția de la Paris (1856) obligă Rusia să retrocedeze Moldovei trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Ismail, Bolgrad. Congresul de la Berlin (1878) restabilește autoritatea statului român asupra Dobrogei (județele Constanța și Tulcea), teritoriul cucerit de turci în anul 1417, dar hotărăște ca cele trei județe din sudul Basarabiei să fie restituite Rusiei.

Țara Românească (Mica Valahie sau Oltenia și Marea Valahie sau Muntenia) a pierdut, temporar, Oltenia – aceasta fiind ocupată, între 1718 – 1739, de către Austria.

În 1859 are loc unirea Țării Românești cu Moldova, sub denumirea de Principatele Unite. În 1877 se proclamă independența noului stat: încetează suzeranitatea Porții Otomane. În urma războiului ruso-româno-turc (1877 - 1878), României îi este restituită o parte din Dobrogea. În 1881 România devine regat, Carol I fiind primul rege. În urma războaielor balcanice (1912 – 1913),

prin pacea de la București, România obține Cadrilaterul, partea din sudul Dobrogei, cu județele Caliacra și Durostor.

În 1918, are loc Marea Unire, prin hotărârea liberă a populației din Basarabia (27 martie 1918), Bucovina (28 noiembrie 1918) și Transilvania (1 decembrie 1918). Se înfăptuiește România Mare. Conferința de pace de la Paris (1919) recunoaște aceste hotărâri. Suprafața ei era de 295049 Kmp, cu o populație de 18057028 (la recensământul din 1930).

La 28 iunie 1940, ca urmare a aplicării pactului Ribbentrop – Molotov, U.R.S.S. răpește României Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța; la 30 august al aceluiași an, prin Dictatul de la Viena, se rupe din România, nordul Transilvaniei și este atribuit Ungariei horthyste (1940 – 1944), iar prin convenția de la Craiova (7 septembrie 1940), Cadrilaterul Dobrogei (județele Caliacra și Durostor) este cedat Bulgariei. În timpul celui de-al doilea război mondial, România participă la războiul antisovietic, ca aliată a Germaniei naziste și a Italiei fasciste. La 23 august 1944, România trece de partea aliaților, participând de partea acestora până la victoria din 9 mai 1945, recucerind nordul Transilvaniei.

Conferința de pace de la Paris (1947) recunoaște realipirea nordului Transilvaniei la România, dar nu a revenit asupra consecințelor pactului Ribbentrop – Molotov. Ca urmare, partea cea mai importantă a Basarabiei constituie, astăzi, Republica Moldova, nordul Bucovinei (fostele județe Cernăuți și Storojineț, o parte din județul Rădăuți), o parte din județul Hotin, împreună cu ținutul Herța, formează regiunea Cernăuți, iar sudul Basarabiei a intrat în componența regiunii Odessa, ambele regiuni făcând parte în prezent din Ucraina.

Vom oferi două serii statistice, pentru buna înțelegere a situației demografice a României; prima, începând cu anul 1860, următor Unirii Principatelor din 1859; cealaltă, începând cu anul 1886, cu informații reconstituite de specialiști, referitoare la teritoriul actual al României (suprafața 238391 kmp).

Iată prima serie, prezentată fragmentar (tabelul nr. 52).

Tabelul nr. 52
Numărul populației României, 1860-1992
(ani selectați) și suprafața

Anul	Numărul populației	Suprafața (Kmp)	Locuitori pe Kmp
1860	3917541	123335	38
1879	4349609	114641	38
1880	4545821	130177	35
1913	7352855	137903	53
1930 (recensământ)	18057028	295049	61
1977 (recensământ)	21559910	238391	90
1992 (recensământ)	22810035	238391	96

Notă: În 1860, suprafața României cuprindea Țara Românească și Moldova, plus cele trei județe din sudul Basarabiei.

În 1879, suprafața țării s-a redus prin atribuirea Rusiei a celor trei județe din sudul Basarabiei. În 1880 teritoriul României includea și partea de nord a Dobrogei (Constanța, Tulcea). În 1913, suprafața țării cuprindea Vechiul Regat plus Cadrilaterul Dobrogei (Caliacra și Durostor).

În 1930 România Mare era formată din Vechiul Regat, căruia i s-au adăugat Basarabia, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul. Noile provincii însumau 157.146 Kmp (53,3% din suprafața țării), cu 9265744 locuitori (51,3% din populația totală).

În 1977 și, respectiv, în 1992, suprafața României apare diminuată cu 57549 Kmp, din care Basarabia – 44422 Kmp, nordul Bucovinei și ținutul Herța – 6340 Kmp și Cadrilaterul – 6787 Kmp.

Pe provincii istorice, situația României Mari la recensământul din 1930 era cea din tabelul nr. 53.

Contribuția noilor provincii la România Mare a fost: **Transilvania, Banatul, Crișana-Maramureș**: 30,7% la populație și 34,6% la teritoriu; **Basarabia**: 15,9% la populație și 15,1% la teritoriu; **Bucovina**: 4,7% la populație și 3,5% la teritoriu. Practic, Vechiul Regat și-a dublat teritoriul și populația.

Tabelul nr. 53
Populația și suprafața României
pe provincii (1930)

Perioada	Populația	%	Suprafața	%	Locuitori/ Kmp
ROMANIA	18057028	100,0	295049	100,0	61
Oltenia	1513175	8,4	24078	8,2	63
Muntenia	4029008	22,3	52505	17,8	77
Dobrogea	815475	4,5	23262	7,9	35
Moldova	2433596	13,5	38058	12,9	64
Basarabia	2864402	15,9	44422	15,1	64
Bucovina	853009	4,7	10422	3,5	82
Transilvania	3217988	17,8	62229	21,1	52
Banat	939958	5,2	18715	6,3	50
Crișana și Maramureș	1390417	7,7	21338	7,2	65

Pentru o analiză demografică, în special în ceea ce privește dinamismul, este nevoie ca numărul populației să fie recalculat la suprafața actuală a României (238391 Kmp).

Tabelul nr. 54
Numărul populației României în perioada 1886 – 1992

Data recensământului	Numărul populației sau estimatie	Rata medie anuală între două date (%)
31 dec. 1886 (E)	9530000	-
31 dec. 1912 (R)	12768399	1,2
29 dec. 1930 (R)	14280729	0,6
6 apr. 1941 (R)	16126063	1,1
25 ian. 1948 (R)	15872624	- 0,2
21 febr. 1956 (R)	17489450	1,2
15 mar. 1966 (R)	19103163	0,9
5 ian. 1977 (R)	21569910	1,1
7 ian. 1992 (R)	22810035	0,4
1 ian. 1998 (E)	22526093	- 0,2

Rata medie anuală de creștere măsoară dinamismul demografic al unei populații. O populație cu o rată de creștere de 1% anual are șansa să se dubleze în 70 de ani, cu o rată de 2% perioada de dublare este de mai puțin de 35 de ani, iar cu 0,5%, anual dublarea numărului populației se poate face în 139 ani. Cu o rată de creștere negativă, numărul populației are perspectiva scăderii. Să mai amintim că rata de creștere exprimă evoluția soldului nașterilor și deceselor (populația de tip închis) și a soldului migrației internaționale (populația de tip deschis).

Pentru o perioadă de un secol, remarcăm că rata medie anuală de creștere a fost cuprinsă între 0,4% și 1,2%, uneori chiar mai mare. Or, asemenea rate s-au înregistrat între 1886 și 1912 și 1948 – 1956, legate de o anumită fază a tranziției demografice, anume când s-a realizat o scădere rapidă a mortalității, în condițiile în care natalitatea a continuat să fie, încă, înaltă. O ultimă perioadă cu o asemenea rată înaltă este cea cuprinsă între 1966 și 1977, când natalitatea a crescut brusc, ca urmare a efectului măsurilor adoptate împotriva întreruperilor de sarcină (Decretul nr. 770 din 1966).

Dar tendința seculară de scădere a natalității, conformă cu tranziția demografică, s-a continuat; excedentul natural s-a diminuat sistematic: a ajuns la 0,6 % anual, apoi la 0,4%. Or, a intervenit o tendință nouă: după Revoluția din Decembrie 1989, s-a produs o puternică emigrație, în așa fel încât, în anii 1990 și 1991, **rata a devenit negativă**, iar numărul populației României a început să scadă. Această tendință se manifestă pentru prima dată în perioada postbelică; consecințele sunt, deocamdată, imprevizibile.

Tranziția demografică

Într-o anumită fază a dezvoltării sale, o societate cunoaște și o profundă schimbare demografică. Factori precum creșterea economică, urbanizarea,

dezvoltarea sistemului de învățământ, progresele medicinei și ale igienei, emanciparea femeii – într-un cuvânt, procesul de modernizare a societății – determină modificări în regimul demografic al populației respective. Procesul se numește **tranziție demografică**, prin care se înțelege trecerea de la nivelurile ridicate ale natalității și mortalității la niveluri mai scăzute; altfel spus, trecerea de la regimul demografic tradițional la cel modern. Țările din Europa de Vest și de Nord au fost primele care au cunoscut acest proces. Cele trei faze caracteristice ale tranziției demografice sunt: începutul scăderii mortalității; scăderea natalității, cu un oarecare decalaj; reechilibrarea celor două componente ale mișcării naturale a populației. În faza a doua, excedentul natural crește, revenind la „normal” în ultima fază.

România nu face excepție de la modelul european, cu deosebirea că tranziția demografică a început mai târziu, în schimb durata sa a fost mai scurtă.

Seria de date prezentate în tabelul nr. 55 se referă la teritoriul actual al României.

Scăderea mortalității, ca tendință fermă, de lungă durată, începe în ultimii ani ai secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea; natalitatea începe să scadă după primul război mondial. Între 1920-1930 se înregistrează cel mai ridicat excedent natural. Distanța între începutul primei faze și celei de a doua a fost de 25-30 ani. După cel de-al doilea război mondial, continuă scăderea mortalității și a natalității, prima cu un ritm mai rapid. Se poate afirma că tranziția s-ar fi încheiat în anii 1966-1979, deci durata ei totală ar fi fost de 70-75 ani.

Tabelul nr. 55
Natalitatea, mortalitatea și excedentul natural
al populației României, în perioada 1886-1997

Perioada	la 1000 locuitori		
	Născuți vii	Decese	Excedentul natural
1886-1890	42,1	30,1	12,0
1891-1895	41,0	30,9	10,1
1896-1900	39,0	28,1	10,9
1901- 1905	37,8	26,0	11,8
1906-1910	38,5	26,0	12,5
1911-1915	38,2	24,9	13,3
1916-1920	-	-	-
1921-1925	36,9	22,6	14,3
1926-1930	34,9	21,3	13,6
1931-1935	32,1	20,0	12,1
1936-1940	29,2	18,9	10,3
1941-1945	-	-	-
1946-1950	25,2	16,5	8,7
1951-1955	24,8	11,4	13,4
1956-1960	21,6	9,6	12,0

Perioada	la 1000 locuitori		
	Născuți vii	Decese	Excedentul natural
1961-1965	15,8	8,6	7,2
1966-1970	19,8	9,3	10,5
1971-1975	19,3	9,4	5,9
1976-1980	18,9	9,8	9,1
1981-1985	15,6	10,3	5,3
1986-1989	16,4	10,8	5,6
1990	13,6	10,6	3,0
1991	11,9	10,9	1,0
1992	11,4	11,6	- 0,2
1993	11,0	11,6	- 0,6
1994	10,9	11,7	- 0,8
1995	10,4	12,0	-1,6
1996	10,2	12,7	- 2,5
1997	10,5	12,4	- 1,9

Unele măsuri de politică natalistă (interzicerea avorturilor, lipsa de contraceptive, unele măsuri economice de stimulare a natalității) au determinat fluctuații în evoluția natalității. Tendința a fost însă cea de scădere. După evenimentele din decembrie 1989, natalitatea atinge nivelurile cele mai scăzute din perioada postbelică; mortalitatea a cunoscut, în special în ultimii ani ai regimului totalitar, o creștere care se exprimă atât în rata brută de mortalitate cât și în reducerea speranței de viață la naștere, a cărei valoare nu a ajuns la 70 ani pentru întreaga populație.

Minorități naționale

În cei 15 ani care au trecut de la recensământul din 1977, s-au produs schimbări importante în numărul diferitelor naționalități. A continuat emigrarea germanilor și a evreilor, după decembrie 1989 se înregistrează o emigrație mai intensă, care cuprinde și persoane de naționalitate română.

Etniile cu efectivele numerice mai importante sunt maghiarii și germanii.

Ungurii fac parte din triburile ugro-finice, originare din Asia Centrală, fiind păstori nomazi. Vreme îndelungată, ei au locuit în zona de stepă și silvo-stepă dintre Urali și Marea Caspică. Sub presiunea pecenegilor, o importantă ramură a ungarilor se stabilește în Bașkiria. În 889, ungarii migrează spre vest, stabilindu-se în Etelkuzu ("țara de pe râu"). Cel mai puternic trib ajunge, spre sfârșitul secolului al IX-lea, tribul magyar, denumit – în Europa – unguri. În 862, cete de călăreți devastează Panonia. La așezarea în Câmpia Panoniei, ungarii au întâmpinat o rezistență generală din partea autohtonilor (bulgari, slavi, români). În anii 896-900, triburile ugro-finice ale ungarilor, conduse de Arpad, se stabilesc în Panonia. Stefan I (997 – 1038) unifică aceste triburi, adoptă creștinismul și se proclamă, în anul 1000, rege. În secolele I – XIII, ungarii ocupă

Transilvania, desființând formațiunile statale românești. Până în 1541, Transilvania are o anumită autonomie în cadrul regatului ungar.

Secuii s-au așezat în teritoriul denumit, mai târziu, Trei Scaune, Odorhei, Ciuc și Mureș. După unii istorici, secuii ar fi descendenții hunilor, după alții – ai gepizilor. Secuii s-au suprapus peste o veche populație românească, care s-a menținut până astăzi, în partea de răsărit a Ciucului, în partea de vest a departamentului Mureș și în sud-estul departamentului Trei Scaune.

Germanii cuprind atât pe sași (saxoni), cât și pe șvabi.

Sașii sunt cei mai vechi: prima atestare documentară este din 1142. În 1992, s-au sărbătorit 850 de ani de la acest eveniment.

Stabilirea lor în Transilvania s-a făcut succesiv; ea a fost încurajată de regii maghiari. Așadar, au fost colonizați mai întâi sașii și, ulterior, șvabii, evenimentele petrecându-se în secolul al XII-lea. Primii imigranți germani au făcut parte din mișcarea provocată de cruciade. Unii erau din Flandra, alții din Valea Rinului și a Mosellei. Ei s-au stabilit pe Valea Mureșului, apoi în regiunea dintre Olt și Târnava Mică. Cei din Sibiu au sosit mai târziu, cam în aceeași perioadă în care s-au stabilit saxonii în împrejurimile Bistriței. Centrele cele mai importante au fost: Sibiu, Brașovul, Mediașul, Sighișoara, Sebeșul Săsesc, Bistrița și Reghinul Săsesc ("Siebenbürgen").

Un rol important în consolidarea sașilor l-a avut diploma acordată acestora de către regele Ungariei, Andrei al II-lea, în 1224, prin care aceștia primeau o serie de privilegii.

Șvabii au fost aduși în Banat, în secolul al XVIII-lea, de către habsburgii, ca și în Bucovina, după 1775.

Despre celelalte minorități naționale, va fi vorba într-un alt material.

Populația României după religie

Potrivit instrucțiunilor metodologice, răspunsurile la caracteristicile „naționalitate”, „limba maternă” și „religie” se înscriu, de către recenzori, pe baza declarației libere a fiecărei persoane recenzate. Instrucțiunile nu dau nici un fel de detalii, privind modul cum trebuie înțelese aceste caracteristici. În istoria recensămintelor populației din România și din alte țări, rezultatele au fost, uneori, contestate, discutate, puse chiar sub semnul îndoielii. Această eventualitate este posibilă, într-un grad chiar mai mare, la rezultatele privind religia. Mai întâi, în cei 45 de ani de totalitarism comunist, cu presiunile sale ideologice și politice la adresa religiei, ignoranța populației în problemele confesionale a crescut considerabil. Nici persoanele recenzate și nici recenzorii nu erau suficient de lămurii în această privință.

Este un capitol important în tehnica recensămintelor și a sondajelor care se ocupă de psihologia răspunsurilor pe care le dau persoanele recenzate sau intervievate. Vom avea ocazia să exemplificăm asemenea situații. Prin urmare, s-ar impune cercetări suplimentare pentru a se cunoaște veridicitatea rezultate-

lor. Nu poate fi evitată nici întrebarea: ce înțelege persoana recenzată prin apartenența sa la religia declarată? În anchetele sociologice, psihologice etc., întrebarea este nuanțată, indicându-se criterii, precum: frecvența bisericii, acceptarea Sfințelor Taine ale Botezului sau Euharistiei (pentru confesiunile creștine care le recunosc), alimentația rituală și altele asemenea. Probleme speciale se ridică și în cazul familiilor mixte, al copiilor minori. Desigur, depinde în mare măsură de nivelul de instruire al populației, de gradul de informare a acesteia.

După cum s-a arătat în capitolul II, persoanele care s-au declarat aparținând religiei ortodoxe reprezintă 86,8% din populația totală, persoanele care aparțin religiilor creștine (ortodoxă, romano-catolică, greco-catolică, confesiunilor protestante și neo-protestante) se ridică la 22645324, adică 99,3% din totalul populației. **Populația României este creștină:** ortodoxiei îi aparțin românii, în majoritate covârșitoare, romii (țigani), rușii (cu excepția lipovenilor), ucrainenii, sârbii, grecii, armenii.

Așadar, **România se prezintă ca un stat unitar, atât în ceea ce privește proporția românilor, cât și în privința proporției religiei ortodoxe.** Astăzi, când considerațiile **geo-politice și geo-istorice** sunt obligatorii, trebuie să le adăugăm pe cele **etnice și confesionale**, fără de care cu greu se pot înțelege situațiile apărute în ultimii ani, în spațiul geo-politic și cultural al acestei părți a Europei. Câteva exemple ilustrative: sârbii sunt ortodocși, croații și slovenii sunt catolici, o bună parte a populației din Bosnia-Herțegovina aparține religiei musulmane, azerii sunt musulmani, armenii sunt creștini ortodocși, gruzinii sunt creștini ortodocși, iar populația abhază aparține religiei musulmane. Mai amintim că populația Libanului este în proporție de 90% arabă, dar 50% sunt musulmani și 50% aparțin religiei creștine, în diferite variante (ortodoxă, catolică, maronită).

Biserici, religii, confesiuni, secte

Cele 13 religii „creștine” din România, pentru care s-au publicat date, au istorii diferite, care vor fi, pe scurt, evocate. Dintr-un trunchi comun, s-au desprins, de-a lungul timpului, o serie de biserici, proces ce se continuă și astăzi. Mai întâi, biserica ortodoxă și romano-catolică, apoi reformată, cu bisericile protestante; mai târziu cele neo-protestante. Cum s-au născut și, mai ales, cum au pătruns pe pământul României? Un capitol de istorie culturală, pentru care autorul acestor însemnări nu poate aduce decât câteva informații: mai curând unele repere cronologice.

În istoria răspândirii creștinismului în Imperiul Roman, un moment important îl constituie Edictul de toleranță de la Milano (313), dat de Constantin cel Mare (306-337), precum și convocarea primului Conciliu ecumenic de la Niceea (325). Creștinismul ajunge religie de stat în întregul Imperiu Roman; în cel de Apus, până la căderea acestuia (476), iar în cel de Răsărit, până la căderea

Constantinopolului (1453). Cele două centre spirituale au fost Constantinopolul și Roma, în persoana patriarhului de la Constantinopol și a papei de la Roma.

În ciuda unor erezii care au apărut, religia creștină era una, sub raport doctrinar. În anul 1054, cele două comunități creștine se despart: Marea Schismă (gr. σχιζω – a despica, a sparge, a rupe, a separa și σχισμα – spargere, separare prin rupere). De atunci, istoria creștinismului distinge: **religia ortodoxă** (gr. ορθοδοξα – dreaptă credință) și **romano-catolică** (gr. καθολικος – general, universal). S-au făcut încercări de împăcare, de-a lungul istoriei, dar ele nu s-au soldat cu un succes.

Creștinismul s-a răspândit pe teritoriul României de astăzi, în primele secole d. Ch.; etnogeneza poporului român s-a produs concomitent cu creștinarea populației străromâne. Propovăduitorul creștinismului a fost Sfântul Apostol Andrei. Creștinismul care s-a dezvoltat în nordul Dunării era același cu cel din Asia Mică, Grecia, Egipt, Palestina. Spre deosebire de alte popoare – bulgarii, ungurii, cehii, polonezii sau rușii – a căror creștinare este precis datată, legată de numele unui principe sau rege, sau al unor misionari – creștinismul la români este de dată foarte veche, atestat arheologic și literar. Bulgarii au primit creștinismul pe vremea țarului Boris (852-889), rușii – în anul 988, în timpul cnezului Kievului, Vladimir (980-1015), ungurii – în anul 1000, pe vremea regelui Stefan I (997-1038), polonezii – în anul 966, pe timpul regelui Mieszko I (960-992), în marele cnezat al Moraviei, creștinismul a fost adus de Chiril și Metodiu (863-864).

Datorită unor împrejurări istorice, creștinismul poporului român s-a dezvoltat în orbita Imperiului Bizantin, a culturii și civilizației bizantine. În istoria culturii, s-a discutat mult despre avantajele și dezavantajele apartenenței poporului român la religia ortodoxă, ce s-ar fi întâmplat dacă țara noastră rămânea în orbita Romei. Conchidem că poporul român, în marea sa majoritate, aparține religiei ortodoxe, aceași pe care o împărtășesc grecii, bulgarii, sârbii, rușii, ucrainenii. În timp ce biserica romano-catolică depășește limitele naționale, papa de la Roma fiind capul acestei religii, religia ortodoxă a fost organizată pe criterii naționale. Bisericile ortodoxe sunt autocefale, au în fruntea lor patriarhi sau mitropoliți primați, legătura cu patriarhia de la Constantinopol este de ordin canonic.

După Marea Schismă din 1054, în occidentul Europei au avut loc mișcări îndreptate împotriva bisericii romano-catolice, a papalității, având adesea și caracter social și național. Apărute în diverse țări catolice, aproximativ în aceeași perioadă, ele sunt cuprinse sub denumirea generală de **Reformă**. În formularea cea mai generală, Reforma desemnează mișcarea social-politică anticatolică și antifeudală, care s-a desfășurat în secolul al XVI -lea, în particular în a doua jumătate, având ca rezultat formarea de religii **protestante sau reformate**, care s-au desprins din biserica romano-catolică. Reforma a avut precursori, printre care pe englezul John Wycliffe (1330-1384) și cehul Jan Hus (1369-1415). Husismul prezintă interes și pentru istoria culturii și limbii române.

Dar – cum am mai afirmat – perioada cea mai importantă este prima jumătate a secolului al XVI-lea. Printre reformatorii cei mai reprezentativi, vom menționa pe cei care au contingență cu țara noastră. Germanul Martin Luther (1483-1546) este întemeietorul protestantismului german; francezul Jean Calvin (1509-1564) este întemeietorul calvinismului (a fost și conducătorul republicii teocratice din Geneva, în 1561); elvețianul Ulrich Zwingli (1484-1531), întemeietorul unei religii protestante care a fuzionat cu calvinismul; scoțianul John Knox (1505-1575), unul din întemeietorii presbiterianismului; Philip Melancton (1497-1560), colaboratorul principal al lui Luther și continuator al mișcării protestante germane, după moartea lui Luther. Au apărut, deci, religii protestante sau reformate:

1. **Luteranismul** sau protestantismul german, doctrină fondată de Luther și sintetizată în „Confesiunea de la Augsburg” (1530), redactată de Ph. Melancton. Această religie poartă denumirea de „religie evanghelică de confesiune augustană” („evangelische Kirche Augsburgischer Bekenntnis”). Termenul de augustan vine de la Augsburg (Bavaria) – orașul lui August. Să mai amintim că în Augsburg s-a încheiat în 1555, pacea religioasă între principii germani protestanți și împăratul Carol V, adoptându-se principiul „Cujus regio eius religio” – supușii unui principe adoptau religia acestuia. Luteranismul s-a răspândit în Germania, Danemarca, Norvegia, Suedia, Finlanda. El a pătruns și în România, în special în Transilvania.

2. **Calvinismul**, denumit religie **reformată calvină**, a rezultat din contopirea doctrinei lui Calvin și Zwingli (1542). Religia s-a răspândit în Elveția, în Franța (protestanții calvini se numesc hughenoti), în Ungaria și în Transilvania.

3. **Unitarianismul**, doctrină protestantă antitrinitariană (negarea Sfintei Treimi), apărută în câteva state din Europa, răspândită în Transilvania, unde unitarienii s-au contopit cu socinienii.

Aceste trei religii ne interesează în mod special, fiindcă ele sunt răspândite și în România.

Amintim că, din aceeași categorie de religii protestante sau reformate, fac parte biserica anglicană – biserică de stat în Anglia – și biserica presbiteriană, răspândită în special în S.U.A.

Aceste religii (biserici) numite protestante sau reformate, se deosebesc de biserica catolică aceasta sub raport doctrinar și organizatoric, rămânând însă creștine. Din religiile protestante, apărute în principal în secolul al XVI-lea, s-au desprins noi religii, în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Termenul cel mai frecvent folosit este cel de **secte neo-protestante**, aflate, și ele, în plină diversificare, inclusiv în România.

Dintre aceste secte, recensământul nostru din 1992 nominalizează: bap-tiștii, adventiștii, penticostalii și creștinii după Evenghelie.

Bap-tiștii (gr. βαπτισμός – a boteza, a scufunda în apă; βαπτισμα – botez) reprezintă adepții unei secte creștine neo-protestante, întemeiată de englezul John Smyth în 1631. Potrivit acestei doctrine, botezul trebuie administrat adulți-

lor, și nu copiilor. Ramura americană se datorează englezului Roger Williams, refugiat în America în 1631. Astăzi, în S.U.A., bapțiștii reprezintă una dintre cele mai importante confesiuni.

Advențiștii (lat. adventus – venire, sosire), adepții unei religii care propovăduiește a doua venire a lui Hristos și întemeierea „Împărăției de 1000 de ani”. Fondatorul ei este fostul baptist american William Miller, care și-a expus doctrina în 1843. Advențiștii s-au diversificat, cei mai cunoscuți fiind advențiștii de ziua a șaptea și advențiștii reformiști.

Penticostalii sau Biserica lui Dumnezeu Apostolică (gr. πεντακοσιοστῆς și – πεντακοσιοι cincizecimea), se revendică de la evenimentul cunoscut sub denumirea de „Pogorârea Sfântului Duh”, când la cincizeci de zile de la Învierea Domnului, Duhul Sfânt s-a lăsat peste Apostoli. Întemeiată de un pastor baptist, Carol Perham, la începutul secolului al XX-lea în America, adepții acestei secte afirmă că Sfântul Duh s-a pogorât a doua oară asupra unui număr mic de credincioși, la 3 ianuarie 1911. Accentuează asupra „grăirii în limbi” (γλωσσο-λαλία), așa cum s-a întâmplat în ziua Pogorârii Sfântului Duh.

Creștinii după Evanghelie (sau evangheliștii) au apărut în Elveția, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Convingerea acestora este aceea că viața lor este în perfectă armonie cu Sfânta Evanghelie. Propovăduitorul acestei confesiuni în România este fostul preot ortodox, Tudor Popescu (“tudoriștii”).

Există încă multe alte secte (nazarinenii sau pocăiții, martorii lui Jehova), dar care nu sunt nominalizați în datele publicate ale recensământului din 1992.

Cum s-au răspândit religiile protestante și sectele neo-protestante în România ? Aria principală o constituie Transilvania, Banatul și Crișana-Maramureș.

La apariția religiilor protestante (luterană, calvinistă, unitariană) în secolul al XVI-lea, populația de pe teritoriul actual al României aparținea, în principal, religiei ortodoxe – românii din cele trei țări (Țara Românească, Moldova și Transilvania); germanii (sașii), maghiarii (inclusiv secuii) erau romano-catolici.

Prima religie protestantă sau reformată care a pătruns în Transilvania este cea luterană (“confesiune augustană”) și este legată de numele umanistului brașovean Johannes Honterus (1498-1549), contemporan cu Martin Luther. El a reformat biserica săsească din Brașov (1542), religia luterană a fost îmbrățișată de marea majoritate a sașilor.

A doua religie protestantă sau reformată care a pătruns, curând după cea luterană, în Transilvania, a fost religia calvinistă răspândindu-se în special în rândul populației maghiare. Al treilea „val” îl reprezintă unitarienii, principalul conducător fiind Francisc David (1510-1579). Deși unitarienii sunt răspândiți și în alte țări, această religie (la care s-au adăugat și socinienii) este considerată ca un produs tipic ardelenesc, reprezentându-i pe protestanții radicali. Să mai adăugăm și biserica evanghelică sinodo-presbiteriană, din categoria religiilor protestante, numărând circa 21221 de credincioși în Transilvania. Din istoria poporului român, știm că luteranii și calviniștii au desfășurat o susținută muncă

de prozelitism, pentru a-i atrage pe români la noile religii. Efectul benefic al acestei activități a fost traducerea cărților religioase în limba română. Un moment caracteristic îl reprezintă Coresi (1510-1581). În 1674 bisericile ortodoxe române din Transilvania trec sub jurisdicția episcopului calvinist. În 1675, sinodul de la Alba Iulia al Bisericii ortodoxe decide să suspende preoții care continuau să officieze liturghia în slavonă și nu în limba română.

Acestea sunt, deci, religiile protestante care s-au răspândit în România. Ele nu au avut nici o influență asupra românilor, care au continuat să țină de biserica ortodoxă tradițională.

Cu sectele neo-protestante, situația este alta. Ele s-au răspândit, inițial, în Transilvania, apoi și în celelalte provincii istorice.

Baptismul a pătruns la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, venind din Germania, prin Ungaria și începând a se răspândi printre românii din Transilvania, mai ales în județele Arad și Bihor. După 1918, baptismul se răspândește în Bucovina, Moldova și Muntenia.

Adventismul a pătruns la sfârșitul secolului trecut; în 1890, a ajuns în București. Astăzi, adventiștii sunt răspândiți în toată țara, în diversele variante (adventiștii de ziua a șaptea, adventiștii reformați etc.).

Penticostalii au venit direct din America, prin câțiva români, care aveau și o revistă „Vestitorul Evangheliei”.

Evangheliștii sau **creștinii după Evanghelie** au ajuns în România la sfârșitul acestui secol (Sibiu, apoi, Iași și București). Cei mai numeroși sunt „tudoriștii”.

Un capitol aparte îl reprezintă **biserica greco-catolică** (“unită”). Pentru înțelegerea acestei probleme, trebuie spuse câteva cuvinte despre Contrareformă.

Cum o arată și numele, Contrareforma este o mișcare împotriva Reformei, inițiată de biserica romano-catolică în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sprijinită de unele state feudale din occidentul și centrul Europei. Scopul era recâștigarea prestigiului bisericii romano-catolice, al papalității, sensibil diminuate de bisericile **protestante**. Acțiunea a cuprins și măsuri de modernizare a bisericii, pe multiple planuri.

În acest cadru trebuie plasat subiectul unirii unor biserici ortodoxe cu Roma. Fenomenul se numește „Unire” sau „Uniație”. În urma acordurilor survenite, biserica devenea „Unită”, iar credincioșii de numeau „uniți” sau „uniați”. Astfel, sub auspiciile regatului catolic al Poloniei, în 1596 (Brest-Litovsk), o parte a populației ucrainene acceptă „Unio” sau Uniația, adică aderă la biserica greco-catolică. În Galiția, anexată de Habsburgi în 1772, aceasta era religia dominantă la ucraineni, rămânând ca atare până astăzi. Centrul este orașul Lwov (fostul Lemberg în monarhia austro-ungară). În 1646, o asemenea unire are loc în Rusia Subcarpatică (Munkacevo). Ambele regiuni fac astăzi parte din Ucraina (regiunea Lwov și regiunea transcarpatică, din Ucraina). De amintit că ucrainenii din Bucovina istorică erau, în mică măsură, adepții religiei greco-

catolice. Într-o asemenea situație s-ar afla și biserica armeană, una dintre cele mai vechi biserici ortodoxe, întemeiată de Sfântul Grigore Luminătorul Armeniei (biserică de stat în anul 301). Or, în decursul timpului, o parte a armenilor au acceptat unirea. Așa se explică faptul că, la recensământul din 1930, am avut, pentru armeni, două religii: „armeno-gregoriană”, adică ortodoxă și „armeno-catolică”, adică unită cu Roma. Astăzi, în România, toți armenii aparțin religiei ortodoxe, sub denumirea de „religie armeană”.

Unirea bisericii ortodoxe române din Transilvania s-a produs în anumite condiții istorice. Prin Diploma leopoldină, din 4/14 decembrie 1691, Transilvania a fost subordonată Imperiului austriac. Poarta recunoaște ocuparea Transilvaniei de către austrieci, prin pacea de la Karlovac (26 ianuarie/ 5 februarie 1699). La 27 martie 1697, sinodul de la Alba Iulia (mitropolitul Teofil) acceptă unirea bisericii ortodoxe române cu Roma. La 7/17 octombrie 1698, mitropolitul Atanasie Anghel, împreună cu 38 de protopopi, acceptă unirea cu Biserica romano-catolică, cu condiția menținerii ritului vechi și extinderii privilegiilor clerului catolic asupra clerului unit. La 16/26 aprilie 1699, prima Diplomă leopoldină recunoaște clerului unit aceleași privilegii cu ale clerului catolic; a doua Diplomă leopoldină (19/30 martie 1701) confirmă aceste privilegii, dar ea nu se aplică datorită opoziției națiunilor privilegiate din Transilvania. Mai departe, desfășurarea evenimentelor se cunoaște din manualele de istorie. Importantă în unirea cu Roma este recunoașterea papei de la Roma drept cap al creștinătății. Celelalte condiții, de ordin dogmatic, sunt mai puțin importante („filioque”, azima, Purgatoriul). Consecința unirii cu Roma a fost aceea că românii din Transilvania formau două biserici. La recensământul populației din 1930, populația greco-catolică (în granițele de atunci ale României) se cifra la 1427391 (7,9% din populația totală), iar în Transilvania – 1001527 (31% din populația provinciei), depășind proporția populației ortodoxe. Majoritatea covârșitoare a credincioșilor greco-catolici erau românii; o parte redusă o reprezentau alte naționalități (ucrainenii, de pildă).

În 1948, prin Decretul din 4 august asupra cultelor religioase din România, biserica greco-catolică este forțat reunificată cu biserica ortodoxă. După Revoluția din Decembrie 1989, această măsură a fost abrogată, biserica greco-catolică redobândindu-și statutul legal. Ce s-a întâmplat în anii 1948-1989 – nu ne referim la arestările și persecuțiile pe care le-au cunoscut credincioșii greco-catolici și clericii lor – se poate afla din rezultatele recensământului populației din 1992, care consemnează 223327 persoane de religie greco-catolică sau 1% din populația totală, doar cu 2503 mai mulți decât penticostalii.

Despre celelalte religii, câteva cuvinte. Religia **mozaică** este religia evreilor, între religie și naționalitate este perfectă concordanță. Religia **musulmană** (în 1930, s-a înregistrat ca „mahomedană”) a fost fondată de profetul Mahomed (circa 570-632, născut la Mecca), reformator religios arab, sub denumirea de islamism (mahomedanism). Cronologia noii religii începe cu anul

622 (data „Hegirei”). În România, acestei religii îi aparțin turcii și tătarii, care sunt „sunniți” (și nu „șii”).

Biserica creștină de rit vechi (la recensământul din 1930, înregistrată ca religie „lipoveană”) este religia rușilor care s-au desprins de biserica ortodoxă rusă, la sfârșitul secolului al XVII-lea, ca urmare a neacceptării reformelor patriarhului Nikon. Adepții acestei orientări se numesc „raskolniki”, ceea ce înseamnă „schismatici”, iar ei folosesc expresia de „staroverți” (partizani ai credinței vechi). Fiind persecutați de autoritățile țariste, ei au părăsit Rusia și s-au stabilit în Delta Dunării, nordul Dobrogei și în Bucovina istorică, fondând aici mitropolia de la Fântâna-Albă (astăzi, Ucraina). Sunt cunoscuți sub numele de lipoveni (mai înainte, filipovani, după Filip, unul dintre conducătorii lor). Deci, corectă este denumirea „biserica creștină de rit vechi” și „nu religia lipoveană”.

Biserica ortodoxă de stil vechi cuprinde pe ortodocșii care nu acceptă stilul nou. Prin Decretul lege din 5/18 martie 1919, se introduce în România calendarul gregoria în locul celui iulian. Ziua de 1 aprilie 1919 devine 14 aprilie. Biserica ortodoxă română introduce, în 1924, stilul nou, decizie care nu a fost acceptată de către toți credincioșii și clericii. La timpul său, au fost mișcări în județele Neamț, Bacău, Suceava. De menționat că unele biserici ortodoxe naționale (rusă, bulgară) respectă, și astăzi, stilul vechi. Românii ortodocși din regiunea Cernăuți (Ucraina) și din Republica Moldova practică stilul vechi. În România, numărul acestora, numiți și „stiliști”, este de 32228.

Pentru a sintetiza informațiile cu privire la religiile existente, astăzi, în România, dăm următorul tabel:

Tabelul nr. 56
Populația României pe grupe de religii (1992)

	Numărul de persoane	%
Populația totală	22810035	100,0
TOTAL RELIGII CREȘTINE	22645324	99,3
1. Ortodoxă ¹	19862758	87,1
2. Romano-catolică ²	1385269	6,1
3. Religii protestante ³	939502	4,1
4. Secte neo-protestante ⁴	457795	2,0
RELIGIA MUSULMANĂ	55928	0,2
RELIGIA MOZAIcă	9670	sub 0,1
ALTE RELIGII	56329	0,2
ATEI	10531	sub 0,1
FĂRĂ RELIGIE	24314	0,1
RELIGIE NEDECLARATĂ	8139	sub 0,1

¹ Inclusiv „biserica ortodoxă de stil vechi” și „biserica creștină de rit vechi”; ² Inclusiv „religia greco-catolică”; ³ Religii: reformată calvinistă, unitariană, evanghelică de confesiune augustină, evanghelică sinodo-presbiteriană; ⁴ Penticostală, baptistă, adventistă, creștină după Evanghelie.

Din totalul populației României, 99,3% aparțin religiilor creștine. Persoanele aparținând altor religii, ateii, cei fără religie și cei cu religie nedeclarată însumează 164911 sau 0,7% din populația totală.

Religiile care numără peste 100000 de credincioși sunt:

TOTAL	22810035	100,0%
1. Ortodoxă	19802389	86,8%
2. Romano-catolică	1161942	5,1%
3. Reformată (calvină)	802454	3,5%
4. Greco-catolică	223327	1,0%
5. Penticostală	220824	1,0%
6. Baptistă	109462	0,5%

Împreună, ele dețin aproape 98% din populația României.

Efectivele populației având diferite religii, precum și structura după religie au cunoscut schimbări semnificative, în timp.

Analiza repartiției populației după religie pune în evidență aspecte interesante. Revenim la cazul Moldovei.

„Catolicizarea” Moldovei?

Numărul persoanelor de religie romano-catolică a fost, în 1992, de 1410895. În anul 1930, romano-catolici din Moldova erau în număr de aproape 110000; în 1992, numărul s-a ridicat la 252675, reprezentând 5,3% din populația Moldovei. Cu acest număr, romano-catolicii dețin mai mult de o cincime (21,7%) din numărul romano-catolicilor din România.

Romano-catolicii sunt concentrați în județele Bacău, Neamț și Iași. Majoritatea lor covârșitoare sunt români. Moldova nu a avut, în 1992, decât 72402 persoane de alte naționalități, proporția românilor variind între 96,7% (Suceava) și 99,4% (Vaslui). În județul Bacău, unde romano-catolicii au cea mai ridicată proporție (17,1%), românii dețin 98% din populația județului, maghiarii fiind în număr de 4373 (0,6%).

Ne vom urca în istorie până la Episcopia Cumaniei, de la Milcov, înființată în anii 1227-1228 și subordonată direct Sfântului Scaun, fiindcă a fost distrusă în 1241, de invazia tătară, fără să lase, deci, urme. În schimb, după întemeierea Țării Românești și a Moldovei (secolul al XIV-lea), acțiunea de catolicizare s-a desfășurat cu amploare diferită și cu efecte variabile, ținând seama de faptul că Ungaria și Polonia erau țări catolice.

În timpul domniei lui Lațcu Vodă (1365-1373), călugării dominicani și franciscani trec în Moldova, însuși domnitorul a trecut la catolicism; se înființează prima episcopie catolică, la Siret, precum și o mare mănăstire a călugărilor dominicani. Există un număr însemnat de catolici la orașe, sași și germani.

Sora sa Margareta (Mușata) era și ea catolică. Alexandru cel Bun (1400-1432) se căsătorește, după moartea primei soții, cu Ringala (Rimgalia), sora marelui duce Vitold al Lituaniei și vară a lui Vladislav, regele Poloniei. La cererea regelui Poloniei, se înființează o nouă episcopie catolică la Baia, unde trăiau catolicii germani, veniți din Transilvania și Polonia. Amintim că Alexandru cel Bun a înființat, la Suceava, o episcopie pentru armeni. A fost, în Moldova, o acțiune mai puternică de răspândire a catolicismului. În Țara Românească, acțiunea a fost mai redusă (episodul cu Doamna Clara), iar rezultatele ne semnificative.

Așadar, catolicismul a continuat să se răspândească și să se consolideze în Moldova; eronat se credea că numărul mare de romano-catolici, în această provincie istorică, s-ar datora maghiarilor, germanilor și polonezilor.

Repartiția populației după religie, în Transilvania, trebuie, și ea, explicată istoric.

Principii Transilvaniei au fost, cei mai mulți, adepții religiei calviniste; unii, însă, au fost romano-catolici. Ioan Sigismund Zapolya, principe al Transilvaniei între 1541-1551 și 1556-1571, a fost primul care a susținut calvinismul, apoi unitarianismul. În schimb, Stefan Báthory, voievod al Transilvaniei (1571-1575) și principe al Transilvaniei (1575-1580 – fost și rege al Poloniei – era catolic. Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei între 1581-1602, cu întreruperi, era, de asemenea, catolic. Gabriel Bethlen, principe al Transilvaniei (1613-1629), apoi Gheorghe Rakoczi I (1630-1648) și Gheorghe Rakoczi II (1648-1660) au susținut calvinismul. Principele Mihai I Apafi (1661-1690) își încheie domnia în momentul în care austriecii ocupă Transilvania. Or, habsburgii, fiind catolici, au favorizat catolicismul în Transilvania.

Confesiunile neo-protestante au, și ele, un specific al lor în repartizarea teritorială.

Dăm un singur exemplu – o invitație la reflecție – fiindcă se referă la o parte a Bucovinei istorice (tabelul nr. 57).

Tabelul nr. 57
Situația repartiției în funcție de religie și naționalitate
a populației Județului Suceava. 1992

Religia	Număr	%	Naționalitatea	Număr	%
TOTAL	701830	100,0	TOTAL	701830	100,0
1. Ortodoxă	635623	90,6	1. Români	678510	96,7
2. Romano-catolică	9542	1,4	2. Maghiari	440	0,1
3. Reformată	140	*	3. Romi (Țigani)	5136	0,7
4. Greco-catolică	1424	0,2	4. Germani	2376	0,3
5. Penticostală	30650	4,4	5. Ucraineni	9549	1,4
6. Baptistă	2584	0,4	6. Ruși – lipoveni	2614	0,4
7. Adventistă	3615	0,5	7. Turci	2	*
8. Unitariană	52	*	8. Sârbi	26	*
9. Musulmană	13	*	9. Tătari	1	*

Religia	Număr	%	Naționalitatea	Număr	%
10. Creștină după Evanghelie	3589	0,5	10. Slovaci	4	*
11. Evanghelică de confesiune ugustană	95	*	11. Bulgari	4	*
12. Creștină de rit vechi	2469	0,4	12. Evrei	296	*
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	7582	1,1	13. Croați	2	*
14. Evanghelică sinodopresbiteriană	39	*	14. Cehi	6	*
15. Mozaică	317	*	15. Polonezi	2778	0,4
16. Altă religie, ateism, fără religie, nedeclarată	4102	0,6	16. Greci	33	*
			17. Armeni	26	*
			18. Alte naționalități	27	*

Notă: * sub 0,1 %.

Amintim că printre „euroregiunile” propuse figurează și „euroa regiunea Prutului de Sus” care ar cuprinde județul Suceava și regiunea Cernăuți (Ucraina).

Repartiția populației după religie prezintă un interes deosebit, sub raport istoric, cultural, psihologic, etnic, cu reflexe geo-politice.

Demograful, călăuzindu-se după principiul „sine ira et studio” și interzicându-și orice înclinație apologetică, este preocupat, mai ales, de modelele culturale și comportamentele demografice: acestea sunt puternic influențate de religie. Amintim, doar, comportamentul familial și cel reproductiv dependente, în măsură relevantă, de religie. Recensământul din 1992 a arătat că fertilitatea este diferențiată nu numai pe naționalități: ea variază și după religie. Persoanele aparținând religiilor neo-protestante au o fertilitate superioară mediei naționale.

IV. PERSPECTIVE

Cât privește evoluția viitoare a României, după naționalitate și religie, o estimare este foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă, în studiul actual. Este greu de întreprins o proiectare a populației României, în condițiile în care natalitatea a cunoscut o scădere accentuată în anii 1990-1997, iar emigrația a ajuns la cote înalte. Cu prilejul recensământului din 1992, s-a constatat că emigrația a fost mult mai mare decât se estimase. Astfel, în 15 ani (1977-1992), soldul migrației externe a fost de 778000 de persoane. Au migrat nu numai evreii și germanii, dar și persoane de alte naționalități, inclusiv români. Emigrația va continua și în viitor, dar nu se poate estima structura etnică și confesională a populației emigrate.

Ce ne arată datele privind emigrația?

Tabelul nr. 58
Persoanele plecate din România, pe principalele naționalități

Anul	Număr	din care:		
		români	germani	maghiari
1992	31152	18104	8852	3523
1993	18446	8814	5945	3206
1994	17146	10146	4065	2509
1995	25675	18706	2906	3608
1996	21526	16767	2315	2105
Total	113945	72537	24088	14951

În anii care au trecut de la data recensământului (7 ianuarie 1992) numărul germanilor s-a redus cu 24000, iar al maghiarilor cu 15000. Au plecat și 72537 români, motivația pentru aceștia fiind predominant economică.

Așadar, în prezent numărul germanilor din România ar fi de circa 94000. Se va continua emigrarea? Să revenim la evoluția viitoare a populației României. Din 1990 numărul ei scade. Reamintim că între 7 ianuarie 1992 și 1 ianuarie 1998, scăderea a fost de aproape 284000 persoane. Este efectul combinat al sporului natural negativ și al soldului negativ al migrației internaționale.

Natalitatea a scăzut sistematic în perioada 1990-1997; rata totală de fertilitate a coborât de la 2,2 copii (1989) la 1,3 copii (1997). Evoluția mortalității populației provoacă îngrijorare.

În aceste condiții, s-au făcut câteva estimări prospective cu orizonturile 2010, 2020 și 2025. Cea mai cunoscută este proiectarea populației României, făcută de Comisia Națională pentru Statistică. Există și proiectări O.N.U.. Or,

toate aceste estimății ajung la aceleași concluzii: numărul populației României va scădea în următorii 20-30 ani, cu circa 1,5-2,5 milioane. Întrebarea noastră este: Cum va evolua numărul populației aparținând diferitelor naționalități? O încercare se află în sursa bibliografică²⁵⁾. Nu s-au luat decât românii, romii (țigani) și maghiarii. Celelalte naționalități s-au luat global. Fiabilitatea cifrelor depinde de validitatea ipotezelor privind fertilitatea și mortalitatea.

Numărul românilor va scădea în următoarele 2-3 decenii; al maghiarilor va scădea ceva mai rapid, adăugându-se și emigrația. Certă este accentuarea îmbătrânirii demografice. Cum era și previzibil numărul romilor va crește; va spori totodată și ponderea lor în populația țării. Dintre minoritățile naționale cu efective numerice mai reduse, previzibilă este creșterea ucrainenilor, turcilor și rușilor-lipoveni.

O evaluare prospectivă a populației României trebuie să țină seama de prognozele economice. Or, și aici incertitudinea este mare. O întrebare fundamentală este următoarea: ce influență asupra fenomenelor demografice o vor avea creșterea economică și îmbunătățirea nivelului de trai al populației? La aceasta se adaugă problema politicii în domeniul populației pe care o va promova Statul.

Mai recomandabile ar fi scenariile. Important este să se evalueze consecințele pe termen lung. Evident considerațiile geopolitice nu au voie să lipsească, cum obligatorie este analiza comparativă cu situația demografică a țărilor vecine. Se va vedea, și cu acest prilej, cât de necesară este analiza aprofundată a structurii etnice și confesionale a populației României, pentru care studiul de față furnizează informațiile cele mai generale.

ANEXĂ

Provincia	1930	1992	+ sau -
TOTAL	102282	100293	-1989
1. Transilvania	62229	57056	-5173
2. Banat	18715	17217	-1498
3. Crișana-Maramureș	21338	26020	+4682

Notă: Suprafața totală s-a diminuat cu 1989 kmp (1,9%) ca urmare a faptului că o parte a Banatului istoric a fost încorporată în Oltenia (județul Mehedinți). Pe de altă parte, Transilvania a obținut o porțiune din Muntenia (Predeal). În interiorul provinciilor intracarpatică, schimbările sunt legate de împărțirea administrativă a teritoriului. Ca atare, comparația între 1930 și 1992 se poate face numai cu totalul celor trei provincii, cu o eroare minimă.

²⁵⁾ Acad. Vladimir Trebici, conf.dr. Vasile Ghețău. Populația României și minoritățile naționale: prezent și perspective. Centrul de Cercetări Demografice. Bibliotheca Demographica, nr. 2, 1996.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**ANALE
NR. 6/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**O STRATEGIE REALISTĂ ȘI
EFICIENTĂ DE OCUPARE A FORȚEI
DE MUNCĂ ȘI COMBATERE
A ȘOMAJULUI**

Dr. Steliana PERTI

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – O PRIORITATE. DE CE?	306
2. PROIECTUL EUROPEAN DE RELANSARE A OCUPĂRII	318
3. PIAȚA MUNCII DIN ROMÂNIA DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII.....	324
4. O STRATEGIE A OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ.....	340
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	355
ANEXE	357

„(...) Judecarea relației între țările postcomuniste și UE este bine să iasă din zona iluziilor, a miturilor și clișeele cosmetizate; realitatea este modelată în mod implacabil de logica economiei de piață, iar aceasta nu admite „mese gratuite”, „călătorii fără bilet” ca regulă. În plus, oamenii politici din țările postcomuniste trebuie să înțeleagă că Europa occidentală însăși se confruntă cu probleme dificile și că, atât în primă cât și în ultimă instanță, interese naționale – cel mai adesea definite „strâmt” – au întâietate” (Daniel Dăianu, 1996).

Pregătirea României pentru integrarea în UE necesită, printre altele, studierea atentă a impactului acestui proces asupra pieței muncii. În această zonă, generoasă sub aspect problematic și tensionată sub cel social, studiul supune reflecției comunității științifice, partenerilor sociali și celor implicați direct în procesul de negociere și decizie politică câteva probleme. și, poate, înainte de toate, atrage încă odată atenția (practica tranziției dovedește că niciodată nu este prea mult) asupra dimensiunii social-umane a procesului de tranziție și a celui de pregătire a aderării la UE, a evitării, pe cât mai mult posibil, a unor inerente capcane (efecte adverse și/sau perverse) ale măsurilor de politică economică într-un proces de tranziție care se vrea (și trebuie) racordat la valorile europene, în speță la cele ale construcției noii Europe, ale Europei sociale.

Punctul de start și, respectiv, final al abordării noastre este întemeiat pe convingerea, deseori afirmată și larg acceptată în prezent, că **economicul și socialul sunt laturi complementare ale dezvoltării durabile, ale creșterii economice sănătoase**. Dezechilibrele dintre aceste două componente, care depășesc un anumit prag de toleranță, sunt pe termen mediu și lung nocive, costisitoare, iar unele dintre ele imposibil de recuperat. Pe cale de consecință, atât la nivel național, cât și la nivelul pieței interne a UE, sunt necesare **măsuri și acțiuni conjugate în sectoarele industriale, comerciale, financiare, fiscale, ca și în cele sociale, astfel încât echilibrele economice, sociale, politice să fie menținute în zona lor de compatibilitate**. Altfel, mai devreme sau mai târziu, „nervozitatea socială” a sistemului „deranjează” progresele în plan economic, producând supraîncălziri și derapaje periculoase prin costurile pe care le antrenează. și aceasta, cu atât mai mult cu cât, pe fondul general al procesului de globalizare, gradul de reformare și integrare a piețelor este diferit.

Caseta nr. 1 – Oamenii și tranziția

„În ultimă instanță, tranziția unei țări va fi apreciată prin prisma răspunsului dacă oamenii trăiesc mai bine astăzi decât înainte. Echitatea – modul în care se împart avantajele și greutățile – este importantă. Dar viața oamenilor în perioada de tranziție nu este doar o problemă de echitate, productivitatea muncii, esențială pentru creșterea economică, depinde de cunoștințele, deprinderile, motivația și sănătatea oamenilor. Prin urmare, lichidarea sărăciei extreme, menținerea capitalului uman și adaptarea acestuia la nevoile unei economii de piață sprijină dezvoltarea, la fel ca și dreptatea socială și capacitatea de susținere politică” (*World Development Report, 1996, From plan to market, p. 66*).

Nu întâmplător, această temă revine cu o frecvență sporită deopotrivă în demersul și discursul colectivității științifice, în cel politic și, nu în ultimul rând, în cel al tehnocraților.

În al doilea rând, pornim de la faptul că orice proces de integrare (inter-naționalizare, globalizare) are, în mod necesar, o latură și obiective naționale și unele internaționale. Este un proces de conciliere și compromis între două principale (sau mai multe) grupuri de interese. „Dezvoltarea comunitară constituie o parte esențială a intereselor naționale, după cum creșterea economică și dezvoltarea durabilă a fiecărei țări constituie o componentă a dezvoltării comunitare” (M. Beretta, 1989).

La aceste două motivații am adăuga o a treia, care în România s-ar putea să aibă un impact puternic în anii 1998-1999. Este vorba de o posibilă schimbare de atitudine în plan social ca urmare a îndepărtării orizontului de speranță în ceea ce privește viața economică și socială.

În ultimii ani și cu deosebire în 1997 – pe fondul degradării situației economice și sociale – perspectivele aderării României la NATO și la UE au fost folosite și au acționat o bună perioadă de timp ca „**ancore sui generis**” ale acceptării unor costuri sociale înalte ale tranziției, ale „calmării” sau menținerii în stare latentă a neliniștii sociale și chiar a legitimității și credibilității guvernului (Daniel Dăianu, 1996). Dar este evident că, în urma eșecurilor înregistrate pe ambele fronturi, aceste ancoră își pierd din importanța și forța lor de atracție, dau semne de erodare, oboseală, incertitudine. Nu putem să omitem, în acest context, că incoerența măsurilor de reformă din 1997, erorile comise, întârzierea reformei în domenii cheie, cu efecte cel puțin descurajante în planul economiei reale, adâncirea, practic, a rupturii dintre economia nominală și cea reală majorează costurile sociale ale tranziției. Prețul greșelilor, întârzierilor, consecvențelor, decorelărilor s-ar putea dovedi prea ridicat în raport cu capacitatea de suportabilitate a unei bune părți a populației; ar putea spori până la cote de alarmă apatia și/sau tensiunea socială care, în orice moment, se poate transforma în conflict social puternic, cu efecte economice grave. În ultimă analiză, pune în „balanță” legitimitatea și eficiența actului de decizie (de guvernare), indiferent de nivelul la care se realizează și, vrând-nevrând, îndepărtează șansele integrării în structurile euro-atlantice.

Caseta nr. 2 – Criterii pentru aderarea la UE

După cum se știe, România și-a prezentat cererea de aderare la UE la 22 iunie 1995, iar la 17 iulie 1995 Consiliul de Miniștri al UE hotărăște aplicarea procedurii prevăzute în articolul O al tratatului Uniunii, respectiv consultarea Comisiei Europene.

În 1993, Consiliul European, întrunit la Copenhaga, stabilește criteriile pe care o țară asociată trebuie să le îndeplinească pentru a începe negocierile în vederea integrării în UE și anume:

- țara asociată să aibă instituții stabile care garantează democrația, primatul

legii, drepturile omului, respectarea și protecția minorităților;

- existența unor economii de piață funcționale, cu capacitatea de a face față la presiunile concurențiale și la forțele de piață din cadrul Uniunii;
- capacitatea de a-și asuma obligațiile ce rezultă în urma aderării, inclusiv aderarea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare. Consiliul European a subliniat necesitatea ca în contextul stabilirii strategiei de preaderare să fie create condițiile pentru o integrare gradată și armonioasă a țărilor candidate, în special prin (Madrid, noiembrie 1995):
- dezvoltarea unei economii de piață;
- adoptarea structurilor administrative;
- constituirea unui mediu economic și monetar stabil.

Este deci vorba, pe de o parte, de criterii politice, economice, iar pe de alta de capacitatea de a-și însuși acquis-ul comunitar, el însuși în evoluție, de aliniere la legislația UE (*Agenda 2000*, 1997).

În condițiile sumar prezentate, demersul nostru este mai mult o provocare, o invitație la dialog decât un răspuns tranșant într-un domeniu limitat, dar deosebit de sensibil, cel al pieței muncii. Probabil că un răspuns ferm nici nu ar putea fi formulat date fiind limitele informației de care cercetătorul dispune, ca și cele ale propriei sale capacități de analiză, sinteză și imaginație. Chiar și o asemenea abordare limitată este benefică, dacă avem în vedere, dincolo de opțiunea fermă a tuturor forțelor politice pentru integrarea în structurile europene și **neliniștile** pe care le provoacă într-un mediu economic și social, cu o rată relativ joasă de stabilitate, marcat de contradicții, de relații suficient de tensionate între partenerii sociali, deseori de „intervenții” neadecvate, cu caracter mai mult sau mai puțin administrativ, ale statului în economie. Procesul de conciliere dintre interesele naționale și cele ale integrării, pe de o parte, dintre diferitele grupuri de interese din interior, pe de alta, este nu numai dificil, ci și costisitor, cel puțin pe termen scurt și de ce nu am spune, în care, în spatele acțiunii forțelor pieței, așa imperfecte cum sunt, se ascund adesea măsuri protecționiste, severe din partea unor țări membre ale UE, în fața pericolului de dumping economic și social pe care țările din spațiul central și est-european l-ar putea promova pe piața unică (internă) a UE.

1. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – O PRIORITATE. DE CE?

Pentru cititorul din România – după o perioadă în care prioritățile guvernării au fost stabilizarea macroeconomică, ajustarea structurală, dereglementarea instituțională și crearea altor instituții, mecanisme și reguli de joc ale pieței – a face din ocuparea forței de muncă o prioritate apare la prima vedere cel puțin paradoxal. Dacă avem în vedere, printre altele, că foarte adesea în discursul oamenilor politici, al guvernanților, al unor tehnocrați se apreciază că „încă avem rezerve” de sporire a șomajului (!), că nu am atins cotele care ar indica că economia se restructurează (!), acțiunea noastră în favoarea ocupării pare mai mult sau mai puțin hazardată. Dar, a face din dimensiunea și intensitatea șomajului „măsura” principală (uneori chiar unică) a profunzimii restructurării ni se pare o poziție contraproductivă, defetistă, care lasă de o parte un fapt adevărat că „**tranziția se face cu oameni și pentru oameni**”. Pe de altă parte, nu se poate omite faptul că șomajul este o „boală”, o formă de entropie a organismului economic și social. Iar tratamentul său cel mai durabil nu poate fi decât o politică consecventă, rațională, de ocupare a forței de muncă. De altfel, există numeroase semnale că atât în plan științific, cât și în cel al politicilor concrete, există la acest început-sfârșit de mileniu deplasări notabile în direcția promovării ocupării forței de muncă. Este, credem, timpul – dacă vrem să valorificăm și să valorizăm eficient resursele de care dispunem, să evităm fragmentările sociale păguboase, să facem față cu succes la provocările tranziției și la cele ale globalizării economiilor – să renunțăm la stereotipii, la „metode scumpe” fără efect util pe măsura eforturilor și a sacrificiilor, să acționăm în favoarea lucidității și realismului în politica economică și socială. Altfel, nu vom putea ieși din cercul vicios în care ne zbatem de un bun număr de ani: creștere economică negativă – ineficiență – competitivitate scăzută – inflație – șomaj.

Se pune întrebarea care sunt elementele care tind să introducă noi dimensiuni, să modifice unele paradigme ale economiei resurselor umane, să „redescopere” ca o necesitate inexorabilă, ca o problemă de prim plan a politicilor economice și sociale, **ocuparea forței de muncă și combaterea șomajului**.

În primul rând, capitalul uman – în accepția sa cea mai completă – este de departe principala sursă a creșterii și dezvoltării durabile în condițiile evoluției societății spre societatea informațională, el este factor accelerator și generator al schimbării, al adaptării și anticipării; este sursă a asigurării securității economice și, respectiv, a celei sociale, coagulant al coeziunii și solidarității sociale, factor de limitare a fragmentării sociale etc., în condițiile unei economii cât mai integrate și mai competitive.

Caseta nr. 3 – Schimbare și solidaritate socială

(...) Nu există nici un dubiu că acceptarea schimbării este singurul mod în care se poate obține un succes pe termen lung. Încercarea de a încetini ritmul schimbării și de a proteja artificial activitățile necompetitive ar face doar ca adaptarea întârziată să fie mai dificilă. Toate politicile ar trebui să promoveze adaptarea la schimbare, având grijă ca, în același timp, să întărească solidaritatea socială, condiție pentru succesul pe termen lung al strategiei recomandate. (Jean-Claude Paye, 1996).

În al doilea rând, ocuparea și reversul său, șomajul, sunt deopotrivă probleme **globale și naționale**. Într-un anumit sens și în proporții considerabile, în ultimele două decenii, reducerea volumului și precarizarea ocupării, cronicizarea șomajului de lungă durată și, respectiv, a celui de excludere se integrează în setul de provocări ale globalizării și internaționalizării economiilor, ale ascuțirii concurenței. și, în acest spațiu, se întâlnesc și se confruntă procese, tendințe și adevăruri greu și periculos, am spune, de subestimat. Despre ce este vorba?

Mai întâi, am aminti că tendința spre globalizare este ireversibilă, cuprinzând, rând pe rând, în formule diverse, toate țările. Dar gradul de integrare al diverselor piețe este diferit. În timp ce piețele financiare și cele comerciale sunt – datorită caracteristicilor și tehnicilor informaționale – avansate, reformarea pieței muncii, terenul pe care se „exprimă” cel mai bine (non)compatibilitatea dintre economic și social, dintre eficiență și echitate socială sunt rămase în urmă. Ajustările structurale pe piețele muncii, în virtutea caracteristicilor proprii ale acestora și a specificității mecanismelor sale de reglare se realizează cu un decalaj de timp apreciabil, cu imperfecțiuni, dificultăți și costuri incomparabil mai însemnate decât pe celelalte piețe. Ca orice proces economic, globalizarea și internaționalizarea implică costuri mari, dificil de estimat ex ante. Are din start, date fiind condițiile economico-sociale diferite de pornire, virtuali câștigători și perdanți; toate celelalte condiții considerate egale, se desfășoară în favoarea grupurilor economice puternice. De aici, o concluzie cu caracter strategic: una din problemele de bază la care trebuie să se găsească, în fiecare caz în parte, un răspuns pe măsură, este **transformarea din potențiali perdanți în potențiali câștigători, depășirea condiției de perdant și prin, sau poate mai ales prin valorizarea capitalului uman, pe de o parte, a avantajelor ce pot rezulta pentru aceste economii din globalizare, pe de altă parte**. Ceea ce, altfel spus, la nivel național, echivalează cu punerea în valoare a factorilor celor mai favorabili, cu stabilirea – într-un cadru coerent, orientat spre un obiectiv major – a unor priorități sectoriale, cu crearea mediului necesar funcționării mecanismelor de piață. Numai astfel, avantajele comparative care rezultă, de exemplu, din poziția geostrategică, cantitatea și diversitatea resurselor, inclusiv umane, din textura economică deja existentă se pot transforma, într-un

orizont de timp rezonabil, în avantajele **competitive**. Acestea din urmă fiind esențiale pentru „reconstrucția” ocupării forței de muncă. În acest context, semnificativ ni se pare faptul că în Carta albă a UE „*Growth, Competitiveness, Employment*” (1994) se pune accent pe interdependența acestor trei componente ale dezvoltării, respectiv **creștere, competitivitate, ocupare**, neglijarea uneia dintre ele devenind, pe termen mediu și lung, nocivă, ineficientă economic și social. În același sens pledează și rapoartele anuale ale UE privind ocuparea, precum și cele ale B.I.M., ale O.C.D.E. sau ale altor organisme internaționale (Schema nr.1).

Problema devine cu atât mai importantă și mai „stresantă” în ajunul creării Uniunii Economice și Monetare, având în vedere dimensiunile pe care le-au atins problemele sociale la nivelul UE și al fiecăreia din țările membre și poziția nuanțată, chiar diferită a diverselor organisme sau guverne în ceea ce privește soluțiile.

În același timp, este de reținut încă o caracteristică ce revine frecvent în analizele unor prestigioși analiști ai proceselor de globalizare și anume, deși importanța globalizării ca proces prevalent al dezvoltării economice contemporane este percepută și reținută, se pare că incidențele sale asupra piețelor muncii nu sunt suficient înțelese și nici pe deplin studiate (*Studiu asupra locurilor de muncă în țările O.C.D.E.*, 1996). De aici, a doua concluzie de ordin strategic: **necesitatea studierii și cuantificării efectelor globalizării comerțului, a investițiilor și a altor elemente asupra piețelor muncii, asupra locurilor de muncă, veniturilor, raporturilor industriale în general, știut fiind faptul că „potențialul globalizant” al variatelor tipuri de activități este diferit.**

Cu alte cuvinte, este vorba de:

- relația dintre locuri de muncă ce dispar – locuri de muncă ce se transformă – locuri de muncă ce apar;
- impactul acestor procese intersectate asupra ocupării, șomajului, mărimii și securității veniturilor;
- ramuri și activități care pierd în mod absolut locuri de muncă și activități cu aport net de locuri de muncă;
- ce tipuri de locuri de muncă apar și/sau se creează, ce categorii de forță de muncă sunt implicate etc.;
- și de ce nu, în ultimă instanță, în condițiile liberei circulații a persoanelor, pentru cine se creează locuri de muncă?
- există, în realitate, egalitate de oportunități în fața ocupării sau dimpotrivă, aceasta este de partea grupurilor celor mai puternice?

În al treilea rând, procesul de lărgire a UE intervine într-un moment în care țările membre ale UE sunt ele însele confruntate cu serioase probleme de ocupare a forței de muncă, cu o presiune puternică, în unele țări până nu demult stabile, a șomajului (Germania, de exemplu), cu cronicizarea șomajului de lungă durată, cu accentuate fenomene de fragmentare și excludere socială etc.

Caseta nr. 4 – Evoluții pe piețele muncii din UE

În UE există în prezent circa 18 milioane de șomeri, 10,7% din forța de muncă activă, cu diferențe pe țări ce merg de la 2,3% în Luxemburg la 23% în Spania. În țările membre ale OCDE, numărul șomerilor oscilează în jurul a 35 de milioane de persoane, cu o rată a șomajului de 8-9%. În același timp, zeci de milioane de persoane sunt în căutarea unui loc de muncă. De mai bine de două decenii, pentru milioane de persoane, ocuparea devine tot mai precară. În ultimele două decenii, întregul spor al ocupării s-a realizat pe seama muncii cu timp parțial, în principal în sectorul de servicii, care, însă, numai într-o anumită măsură corespunde alegerii libere a locului de muncă: foarte adesea, așa-numitele forme atipice de ocupare, concentrate mai ales în munci necalificate, slab remunerate, se situează la interferența ocupării – șomajului și neocupării, așa-numitul fenomen de „halou” în jurul șomajului fiind puternic; șomajul de lungă durată, de excludere are proporții îngrijorătoare – 49% la nivelul UE, 62-63% în Belgia, Irlanda, Italia; cronicizarea categoriilor cu risc crescut la șomaj și posibilități reduse de integrare în activitate („emploibilité”, „employability”); între aceștia, tinerii (o rată de șomaj de 2-3 ori mai mare decât media), femeile, persoanele necalificate, handicapații, imigranții; sectoarele în declin și/sau afectate de restructurare pierd locuri de muncă. Mai mult, în ultimii ani, chiar unele sectoare din servicii eliberează forța de muncă; marile întreprinderi, de mai bine de un deceniu, au încetat să creeze locuri de muncă; întreprinderile mici și mijlocii sunt singurele creatoare de locuri de muncă, dar „stabilitatea”, „durabilitatea” în timp a acestora sunt relativ reduse, ratele de natalitate, mortalitate a acestora fiind ridicate; externalizarea unor activități ale marilor grupuri industriale și preluarea acestora de firme mici și mijlocii concomitent cu câștigurile de eficiență, de competitivitate introduce și un grad mai mare de risc al acestora din urmă în dependență de conjunctura economică și a relațiilor contractuale cu „întreprinderea-mamă”; **componenta structurală a șomajului devine preponderentă**, ceea ce îngreunează procesul de resorbție a acestuia chiar și în perioadele de avânt economic; există o contradicție tot mai puternică între vârsta tehnologiilor și procesele de îmbătrânire demografică – 80% din tehnologii sunt (vor fi) noi, în timp ce 80% din forța de muncă a fost calificată cu 10-15 ani în urmă. Aceasta se constituie într-o sursă de continuă presiune asupra economiei, a sistemelor de învățământ și formare profesională și a bugetelor destinate acestora (Anexa 1 și Anexa 2).

Așa cum remarca, cu câțiva ani în urmă, Bernard Bruhnes, „criza ocupării este durabilă și amenință coeziunea societăților noastre. În fața provocărilor antrenate de schimbările concurenței internaționale, de transferurile tehnologice, în fața deplasărilor din consum, întreprinderile, ca și țările, caută soluții noi, cum sunt flexibilitatea și polivalența lucrătorilor, noi ritmuri de muncă, partajul muncii etc.” (Bernard Bruhnes, 1994).

Prin prisma evoluțiilor de pe piețele muncii din țările membre ale UE sau/și ale pieței unice, se impune, credem, o a treia concluzie cu valoare strategică: **modelele și metodele clasice, tradiționale de ocupare și combatere**

a șomajului sunt puse în dificultate; apar elemente și tendințe noi care, cel puțin la nivel de declarații, au „misiunea” de a identifica noi oportunități de creare de noi locuri de muncă și de ocupare, pentru a depăși vârful de criză și contradicțiile din sfera ocupării. Ne vom referi la două dintre aceste contradicții:

Prima este legată de impactul noilor tehnologii informaționale care au indus și induc schimbarea accelerată a modelului de ocupare: apar locuri de muncă mai calificate, înalt productive, competitive, bine remunerate; dispar locuri de muncă necalificate, îngust specializate. La nivelul UE, se apreciază că, anual, 10% din stocul de calificări se reînnoiește. În consecință, piața (piețele) muncii tind(e) să aibă tot mai mult caracter dual, să evolueze cu viteze și, adesea, în sensuri diferite (*Employment in Europe*, 1996):

a) un segment în expansiune al cererii de forță de muncă de înaltă calificare, caracterizat chiar prin penurie de ofertă;

b) un al doilea segment format din sectoare în declin, cu pierderi nete de locuri de muncă, marcat de marginalizare, risc ridicat de șomaj și insecuritate, fracturi ale coeziunii sociale și presiuni asupra bugetelor sociale. În perioada 1983-1991, în UE, de exemplu, în timp ce ocuparea totală a crescut cu 1 % pe an, forța de muncă de înaltă calificare – manageri, liber profesioniști, cercetători științifici etc. – a sporit cu 25%.

A doua contradicție se manifestă între criteriile de performanță și convergență pentru edificarea Uniunii Economice și Monetare, care sunt în principal ancore nominale, monetare pe de o parte, și cerințele tot mai insistente (Amsterdam, Luxemburg, 1997, pentru a nu aminti decât unele dintre cele mai recente reuniuni la vârf) ale construirii Europei sociale, stipulate, de altfel, în numeroase documente ale organizațiilor internaționale, inclusiv ale UE. Într-un raport al Comitetului Economic și Social al Comunităților Europene, pornindu-se de la faptul că politicile economice și sociale sunt complementare, se sublinia, încă din anul 1989, că „(...) obiectivele pieței unice nu ar putea fi atinse dacă nu se prevede, în paralel cu măsurile din sectorul industrial, comercial și fiscal, **adoptarea de măsuri în sectorul social vizând prezervarea și întărirea echilibrelor existente** (s.n.) (M. Beretta, 1989).

În aceeași ordine de idei, menționăm că în „Rezoluția Consiliului European asupra Creșterii și Ocupării”, adoptată la întâlnirea de la Amsterdam (16-17 iunie 1997), se menționează: „Este imperativ să dăm un nou impuls păstrării cu fermitate a ocupării forței de muncă în topul agendei politice a Uniunii. UEM și „Pactul de Stabilitate și Creștere”, care vor întări piața internă și vor asigura un mediu macroeconomic neinflaționist, cu rate joase ale dobânzii, vor consolida prin aceasta condițiile pentru creșterea economică și sporirea oportunităților de ocupare. În plus, să fie **întărite legăturile dintre o UEM de succes și sustenabilă, o bună funcționare a pieței interne și ocupare** (s.n.). În acest scop, o prioritate ar putea fi dezvoltarea forței de muncă calificate, instruite și

adaptabile și sensibilizarea piețelor muncii la schimbarea economică. Reformele structurale trebuie să fie cuprinzătoare ca sferă, opuse măsurilor limitative sau celor ocazionale, astfel încât să se răspundă într-o manieră coerentă complexelor probleme și inițiative de creare și menținere a locurilor de muncă.

Politicile economice și sociale se susțin reciproc. Sistemele de protecție socială ar trebui modernizate astfel încât să se întărească funcționarea lor pentru a contribui la competitivitate, ocupare, creștere, la stabilirea fundamentelor durabile ale coeziunii sociale” (*Resolution of the European Council on Growth and Employment*, 1997).

Într-o interesantă sinteză asupra mecanismelor noi de ocupare care-și fac loc în ultimii 20 de ani, Claude Vincent remarcă: „(...) există două modele extreme între care situația reală a ocupării pendulează în funcție de evoluțiile conjuncturale: un „**model de blocaj**” care antrenează scăderea efectivelor ocupate și creșterea șomajului și un „**model de expansiune**” (s.n.) care permite creșterea numărului de locuri de muncă și o scădere relativă a șomajului... Cunoașterea mecanismelor de construcție-funcționare a acestor două modele permite definirea a **două tipuri de locuri de muncă de natură diferită: „locuri de muncă de antrenare” și „locuri de muncă de însoțire”** (d’accompagnement). Distincția dintre aceste două tipuri, în condiții economice și sociale concrete, determină orientarea politicii economice ca și a celei de ocupare pentru obținerea unei creșteri „mai bogate în locuri de muncă” (Claude Vincent, 1991). Este ceea ce, în studiile anuale ale UE asupra ocupării forței de muncă este denumit indicatorul „intensității ocupării” („labour intensity”, „l’intensité de l’emploi”).

Caseta nr. 5 – O nouă dinamică a ocupării

Un loc de muncă nu are aceeași valoare ca un altul în procesele de dezvoltare. **Cele legate de inovație joacă un rol mai important decât altele în procesul de creștere.** De aici și distincția dintre cele două tipuri de locuri de muncă: de antrenare și, respectiv, acompaniere.

Locurile de muncă de antrenare răspund la trei caracteristici: a) corespund unor produse sau servicii capabile să cucerească rapid segmente de piață, mai ales în exterior; b) generează venituri în general ridicate deoarece sunt creatoare de valoare adăugată ridicată; c) antrenează o creștere importantă a cererii de consum. Aceste locuri de muncă sunt rezultatul inovării în domeniul tehnologiei, producției sau serviciilor; ele apar în principal în industrie, dar și în alte sectoare de servicii, mai ales în informatică și birotică. Acestea din urmă nu sunt totdeauna locuri de muncă de antrenare (nu „produc” valoare adăugată mare, nu se vând în exterior).

Locurile de muncă de acompaniere au următoarele caracteristici:

□ sunt finanțate cel mai adesea din veniturile distribuite din activități agricole, industriale sau terțiare de către consumatorii care au încasat aceste venituri și care cer din ce în ce mai mult servicii personale;

o parte dintre ele sunt finanțate din cotizații sociale sau din impozite ale statului sau locale;

au o capacitate redusă de sporire a productivității;

nu pot asigura venituri ridicate și nu au o incidență puternică asupra cererii de consum;

nu antrenează o dezvoltare complementară importantă a altor sectoare și nici nu sunt susceptibile de a îmbunătăți balanța de plăți. De regulă, sunt locuri de muncă din sectorul de servicii personale: sănătate, educație, servicii publice în general. **Ele sunt economic și social utile**, chiar foarte importante, dar nu **declanșează imediat** o expansiune a economiei. Mai mult, unele dintre ele, în condițiile unor restricții financiare, „apasă” puternic asupra întreprinderilor și persoanelor.

„În lumea actuală, paradoxul problemei ocupării este că, creșterea acesteia presupune o economie cu un înalt nivel de productivitate, ale cărei produse și servicii se pot impune pe piața internă ca și pe piețele externe. Libera circulație a mărfurilor și eventual a serviciilor o cer”.

Creșterea ocupării într-o anumită țară nu se poate produce în perioadele în care creșterea productivității este foarte puternică. Expansiunea ocupării se produce în două situații:

a) trecerea producțiilor inovante de la micile unități de producție la cele medii și eventual la o mare unitate, acompaniată de cucerirea unor noi segmente de piață. **În faza intermediară, situată între lansarea și maturizarea produsului, prin lărgirea investițiilor în capacități de producție, ocuparea crește.** Scopul imediat este lărgirea pieței produsului respectiv;

b) în condițiile în care activitatea economică crește în mod regulat cu circa **3%** pe an, apare capacitatea de creare a noi locuri de muncă, de acompaniere în număr mare grație veniturilor mari suplimentare, obținute în sectoarele „inovante”. (Adaptat după Claude Vincent, 1991).

Insistăm asupra mecanismelor capabile să imprime o nouă dimensiune și să declanșeze trenduri favorabile dinamicii și structurii ocupării forței de muncă – **via locuri de muncă de antrenare și, respectiv, de acompaniere** – deoarece, sub multiple fațete, le considerăm extrem de utile în plan acțional pentru:

a) politicile de progres tehnologic și inovare (Florin Pavelescu, 1997);

b) politicile industriale la nivel sectorial și de firmă;

c) politicile de privatizare-restructurare, eficiență, competitivitate;

d) descifrarea relațiilor reciproce și a spațiului lor de manevră dintre procesele fundamentale ale tranziției, înainte menționate, pe de o parte, și politicile de ocupare a forței de muncă, respectiv politicile sociale, pe de altă parte și aceasta cu atât mai mult cu cât totdeauna **ocuparea forței de muncă** – privită de unii doar ca o problemă socială – se situează în zona de confluență dintre economic și social;

e) definirea și construirea unui sistem de relații funcționale, „productive” economic și social între nevoia (imperativul) stabilizării macroeconomice, echilibrării bugetului, dezvoltării, funcționării și consolidării pieței interne, naționale și exigențele și restricțiile care decurg din procesul de preaderare – aderare la UE. Altfel spus, pentru valorizarea la nivel optim a potențialităților interne în vederea modernizării economiei și apropierii de standardele sănătoase ale UE, dar și, la nivel național, pentru folosirea avantajelor integrării și dezvoltării schimburilor internaționale, în interesul creșterii economice neinflaționiste durabile, al menținerii stabilității și coeziunii sociale;

f) stabilirea obiectivelor și a priorităților (globale, sectoriale, regionale), a mărimii și orientării selective a resurselor în programele de ocupare a forței de muncă naționale sau, după caz, regionale (locale). Ceea ce înseamnă o schimbare radicală de la o „atitudine pasivă” pe piața muncii la una activă, ofensivă, chiar de creare și sprijinire a creării de noi locuri de muncă;

g) dezvoltarea parteneriatului social și a multiparteneriatului (în special la nivel regional sau/și local) în gestionarea pieței muncii și crearea de noi locuri de muncă, a menținerii unui sold pozitiv între locurile de muncă ce în mod firesc dispar și cele care apar. și acestea (f, g) cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, **sectoarele care creează locuri de muncă de antrenare** sunt sectoare capital-intensive care la început au nevoie de un sprijin susținut, atât financiar și uman cât și sub aspect legislativ, instituțional, sprijin asigurat, evident, prin mecanisme de piață. Iar economia României – chiar dacă sau tocmai pentru că acum este rămasă în urmă sub aspect tehnologic – dispune de suficiente rezerve, mai ales de capital uman, pentru dezvoltarea unor sectoare, crearea unor nișe de „highly technology”, „producere a cunoștințelor” sau/și „promoționale” (turism, inclusiv turism balnear și cultural, agricultură ecologică ș.a.).

Pe de altă parte, locurile de muncă de acompaniere cantonate cu deosebire în sfera serviciilor pentru producție sau pentru consum (public și privat) – și acest lucru se pare că nu este totdeauna bine explicat și înțeles – se pot dezvolta, crește chiar spectaculos numai dacă sectoarele „productive” au atins un anumit grad, masa critică de maturitate, stabilitate și eficiență și, respectiv, de venituri capabile să „întrețină” și să sporească **cererea pentru asemenea servicii, și, pe cale de consecință, oferta de locuri de muncă**. A vorbi de terțializarea structurii de ocupare a economiei, de potențialul mare de generare de locuri de muncă al acestui sector în lipsa condițiilor minime menționate nu este decât o aserțiune teoretică, fără terminații practice benefice. Că așa stau lucrurile o dovedește, printre altele, dinamica creării (dispariției) locurilor de muncă pe sectoare în perioada de tranziție. Astfel, în România, în cifre absolute, în perioada 1990-1997, pe fondul **reducerii** populației civile ocupate cu aproximativ 1440 mii persoane, populația ocupată în **sectorul primar crește** cu 106,7 mii persoane, în cel **secundar scade** cu peste 1842 mii persoane, iar în sectorul de **servicii** sporește doar cu 61 mii persoane, deși acesta din urmă

este, comparativ cu nivelul înregistrat în alte țări europene, inclusiv unele din fostele țări socialiste, un sector „subdezvoltat” (Anexa 3). Mai mult, potrivit datelor C.N.S., în 1997, numărul de salariați din sectorul de servicii s-a redus cu 83 mii persoane, peste nivelurile din construcții (-65 mii) și agricultură (-79 mii). O asemenea evoluție permite două concluzii. Prima: populația ocupată în servicii a sporit cu deosebire pe seama micilor producători independenți și a lucrătorilor familiali neremunerați. Ceea ce nu este rău, dar nici suficient pentru a imprima o dinamică **ascendentă** și mai ales cu o șansă mai mare de stabilitate a populației ocupate în asemenea activități, inclusiv a realizării unui venit decent pentru marea majoritate a celor angajați în asemenea activități. A doua, orice s-ar spune, în România nu sunt întrunite deocamdată condițiile pentru demararea unui proces susținut pentru o terțializare eficientă, sănătoasă a economiei. Atâta vreme cât deopotrivă **cererea solvabilă și oferta de servicii** sunt deficitare (ca volum, preț etc.), ocuparea în servicii apare mai curând ca o ultimă și minimă plasă de siguranță, dacă nu chiar ca un canal de marginalizare sub aspectul ocupării și al veniturilor realizate a unei părți a populației ocupate în servicii decât ca un sector cu o reală capacitate de creare de locuri de muncă și, respectiv, de ocupare. Revenim menționând că **nevoia** de dezvoltare a serviciilor, inclusiv de ierarhizare a priorităților este **reală**, lipsește însă forța economică necesară.

În lumea economică mondială – caracterizată prin diversitatea configurațiilor, prin viteze și intensități variate de mișcare – raporturile dintre **producție, productivitate și ocupare** nu mai pot fi judecate de o manieră globală, înalt agregată. Este nevoie să se „coboare” la nivel de sector, firmă, tip de loc de muncă, dezvoltare și organizare a producției, mărimea, evoluția și controlul costurilor de producție, inclusiv al celui salarial, în genere la analiza remunerării factorilor de producție. Deci problema se rezolvă la scara economiei reale și nu, sau nu în primul rând, prin stabilirea, sub presiunea unor restricții, a unor corelații globale, care rămân fără obiect dacă nu au corespondent pe măsură în economia reală.

În condițiile globalizării, ale accelerării concurenței pe piețele interne și externe, **paradoxul ocupării** (pentru că există unul) își are originea în faptul că realizarea acesteia presupune (și impune) o economie puternică, de înaltă productivitate, ale cărei produse se impun deopotrivă pe piețele interne și externe. Aceasta nu este deloc ușor de realizat numai și dacă luăm în considerație decalajele de productivitate dintre România și țările UE și chiar unele țări asociate. În anul 1995, de pildă, productivitatea globală, exprimată prin PIB/persoană ocupată, în dolari SUA, din țările membre ale UE era mai mare decât cea din România de 6 ori (Portugalia) până la circa 23 de ori (Norvegia), în 7 din cele 15 țări membre având valori ce se situau între 17,8 – 20,8 ori; cu excepția Bulgariei – evident păstrând proporțiile – niveluri de productivitate superioare realizau și țările asociate: de 2,6 ori Cehia, 2,8 ori Ungaria, 2,0 ori Slovacia, 1,9 ori Polonia și, respectiv, de 1,8 ori Turcia (Anexa nr. 4).

Sigur, nu există rețete miraculoase, cu caracter universal, de creare a locurilor de muncă și de resorbție a șomajului. În zilele noastre, creșterea ocupării, combaterea șomajului devin tot mai complicate. Sunt dependente de o mulțime de factori, între care inovațiile de produs, servicii, tehnologii, organizaționale, investiția în capitalul uman, motivația și încrederea în toate (sau aproape toate) celulele organismului economic. **Problema care se pune și la care se cere un răspuns în timp util este de a identifica sectoarele cheie și viteza necesară pentru a relansa economia, a crește productivitatea, competitivitatea, veniturile și ocuparea.**

Legat direct de acuitatea ocupării forței de muncă, ca una din problemele globale ale dezvoltării contemporane, nu rezistăm să nu cităm Raportul directorului general al Biroului Internațional al Muncii la cea de-a 82-a Conferință Internațională a Muncii, în care, pe baza unei laborioase analize, se conchide: „Situția actuală a ocupării reprezintă o enormă risipă de resurse, o sursă considerabilă de suferințe intolerabile. Factor de excludere, de inegalitate crescândă între țări și în interiorul lor, cauză a numeroase rele sociale, **este contrară exigențelor moralei ca și celor ale raționalității economice** (s.n.). De la ocuparea deplină se pot, dimpotrivă, aștepta, toate celelalte condiții considerate egale, o creștere a producției și o întărire a coeziunii sociale într-o echitate mai mare.

Defetismul riscă să agraveze lucrurile, dacă el ar deveni atitudinea majorității statelor și dacă restructurarea ocupării depline s-ar dovedi imposibilă (s.n.). N-ar face decât să lipsească ocuparea de locul care-i revine în politicile naționale și să împiedice efortul de cooperare internațională indispensabilă ameliorării situației generale.

Situția actuală este intolerabilă și orice defetism ar avea efecte funeste; este deci imperativ ca statele și comunitatea internațională să-și reafirme voința de ocupare deplină... Dacă trebuie acționat, este și pentru că o acțiune eficientă este posibilă la scară națională, ca și pe plan internațional. Dacă toate țările se angajează ferm să realizeze împreună ocuparea deplină, totul devine posibil. De îndată ce ele ar face din ocupare obiectivul prioritar al politicii naționale, ar fi mult mai ușor de a pune în funcțiune noi mecanisme de cooperare în favoarea economiei mondiale, de a asigura coordonarea politicilor macroeconomice și a stabili un sistem ordonat de schimburi internaționale” (*Rapport du Directeur Général du B.I.T.*, 1995).

Așa cum, cu îndreptățire, remarca Bernard Bruhnes, „Europa ocupării se mișcă”, cunoaște un proces de continuă transformare, de înnoire. Semnificative sunt – dincolo de fenomenele și procesele care se derulează pe piețele muncii – modificările din sistemul de gestiune a resurselor umane. Se pare că, judecând prin prisma experiențelor și a evoluțiilor din țările dezvoltate, se manifestă o tendință notabilă de convergență a sistemelor de gestiune a piețelor muncii, în condițiile în care relațiile de muncă diferă mult; în mod gradual, mo-

delele se apropie, evoluând spre modele noi, reținându-se în fiecare caz în parte elementele de dinamizare și flexibilizare a gestiunii resurselor umane, renunțându-se la ceea ce, vrând-nevrând, „grevează” funcționarea eficientă a piețelor muncii. „Descoperind limitele ultraliberalismului în materie de gestiune a ocupării, întreprinderile de dincolo de Marea Mânecii se gândesc la o întoarcere, modestă, în urmă. În același timp, restul Europei, în căutarea unei supleți mai mari, se interesează de munca independentă sau de flexibilitatea britanică. Un model european este probabil în formare, o abilă combinație a sistemelor existente în pas cu europenizarea marilor grupuri” (Bernard Bruhnes, 1994).

La nivelul UE, ca și al celor mai multe dintre țările membre, – amenințate de menținerea și agravarea șomajului, de ponderea în creștere a șomajului de lungă durată, de costurile financiare în creștere pe care le induce și, pe cale de consecință, prin presiunile pe care le exercită asupra bugetelor, nemaivorbind de dramele umane pe care le produc, dezbateră și soluționarea într-un interval de timp acceptabil a ocupării și șomajului sunt probleme cruciale, cu o imensă încărcătură economică și socială, în care sunt implicați toți actorii vieții economice și sociale, care, într-o poziție sau alta, apar pe piață. **Fiecare dintre actori își are zona sa de competență și răspundere.** Altfel spus, este deopotrivă de competența omului politic sau a decidentului public, aflat în permanență sub presiunea cererii sociale în materie de ocupare, de „preferința” (opțiunea) întreprinderii, din rațiuni de eficiență și competitivitate, pentru substituirea muncii umane prin capital, ca și pentru externalizarea unor activități și/sau flexibilitate externă; de acțiunea sindicatelor pentru apărarea locurilor de muncă și protejarea puterii de cumpărare a veniturilor; de implicarea factorilor locali etc. (Steliana Perț, Coord., 1995); de dificultățile sindicatelor ca și ale agenților economici, de concertare a politicilor de salarii, cu noi scheme de organizare a muncii și cu ocuparea forței de muncă; de comportamentele rigide ale forței de muncă, manifestate prin reticență vizavi de mobilitatea socială, profesională, teritorială, ceea ce tensionează piețele muncii cu deosebire în anumite zone (profesionale, teritoriale, ocupaționale); de disfuncții și insuficiențe ale instituțiilor pieței muncii, înainte de toate ale serviciilor publice de ocupare; de relațiile nu întotdeauna funcționale, reglementate de o manieră convenabilă și profitabilă pentru clienți și ofertanți de locuri de muncă etc.

Aceste idei, exprimate cu claritate în 1993 de Jean-Baptiste de Foucauld, comisar al Planului în Franța, ni se par deosebit de productive din perspectiva elaborării și aplicării unor programe credibile de ocupare și combatere a șomajului, cu șanse mai mari de reușită. Cu condiția ca fiecare dintre actorii amintiți **să-și asume răspunderile** care-i revin din statutul pe care-l are în lumea economică sau/și în societatea civilă, să acționeze „programat” pentru atingerea unor obiective stabilite prin negociere și consens.

2. PROIECTUL EUROPEAN DE RELANSARE A OCUPĂRII

Nu ne propunem o tratare exhaustivă a acestei probleme, nici nu ar fi posibilă în spațiul capitolului nostru. Legitimitatea includerii acesteia în capitol este dictată de nevoia de a cunoaște, a învăța, a alinia politicile interne de ocupare la principiile și practicile de succes promovate astăzi de UE, a răspunde astfel unor cerințe ale integrării. Fără îndoială că, în a doua jumătate a anilor 90, în ajunul creării U.E.M., ocuparea forței de muncă și combaterea șomajului devenit persistent la cote înalte, cu o puternică componentă structurală, greu resorbibilă chiar în condiții de creștere economică, riscul **accentuării fragmentării sociale** reprezintă una dintre cele mai serioase provocări și mize esențiale ale realizării Europei sociale, a unei Europe prospere. Ca atare, este subiect predilect la nivelul instituțiilor UE, dar și al guvernelor țărilor membre (summit-urile din ultimii ani, ca și o serie de Conferințe internaționale tripartite sau ale comunității științifice stau mărturie în acest sens). Nu este vorba, credem, atât de o criză ce pare insolubilă, a ocupării – deși această idee nu poate fi respinsă – cât mai curând de a căuta răspunsuri convingătoare, capabile să restabilească încrederea în capacitatea societății de a susține „angajabilitatea” („emploiabilité”, „employability”) de a imprima (a defini mai bine) un nou conținut unor concepte cu largă circulație în economia și sociologia muncii. și, implicit, de a conserva **motivația pentru muncă ca valoare socială și etică a societății contemporane**.

În anul 1994 (decembrie), statele membre ale UE au adoptat „*Strategia Europeană de Ocupare*”. Pornindu-se de la constatarea că, pe parcursul a circa două decenii (de la prima criză a petrolului până la criza din 1992- 1993), **performanțele** pieței muncii au fost, cu foarte puține excepții, slabe – cu mult sub cota celor macroeconomice și structurale – strategia destinată **(re)concilierii unor obiective, cel mai adesea conflictuale**, cum sunt cele ale eficienței, competitivității, echității și justiției sociale, cele macroeconomice cu cele structurale și microeconomice, este orientată în direcția a două obiective – ținte majore: a) **stabilitatea macroeconomică, cu respectarea criteriilor de performanță stabilite la Maastricht (1992)**; b) **relansarea ocupării forței de muncă, prin combaterea ratelor înalte ale șomajului și a ratelor joase ale ocupării forței de muncă**. Astfel, proiectul european al ocupării forței de muncă are două componente majore. **O componentă macroeconomică**, orientată prin măsuri combinate pe termen mediu spre crearea climatului și a resurselor necesare stimulării ocupării. În principiu, acestea vizează: consolidarea bugetului; politica monetară stabilă; evitarea riscului turbulenței induse de variațiile

cursului de schimb; politica de credit; profitabilitatea investițiilor; politici salariale; politici fiscale etc.

Se conturează astfel un traseu profitabil în planul ocupării: creștere economică sănătoasă și durabilă → echilibru bugetar → dobânzi mai mici - → investiții mai mari → creștere a ocupării → dezvoltarea pieței interne și întărirea încrederii în piața unică a UE.

A doua componentă este o componentă structurală care vizează, în cazul nostru, piața muncii, ale cărei ținte sunt în principal următoarele:

I. accent mai mare pe **securitatea** ocupării (privită global) decât pe securitatea locului de muncă, dată fiind dinamica accelerată a acestora și schimbările în structura potențialilor generatori de oportunități de ocupare;

II. flexibilitate sporită a prețului muncii în condițiile situării angajabilității la rangul unui principiu și criteriu general. Altfel spus, realizarea unei relații funcționale și performante între securitatea ocupării și flexibilitatea pieței muncii. Ceea ce, sintetic, înseamnă **ca rata creării de noi locuri de muncă să fie superioară celei a dispariției altora**. Este un obiectiv ambițios și greu de atins dacă luăm în considerare rata înaltă de mobilitate a forței de muncă. Astfel, potrivit informațiilor UE, una din opt persoane angajate în UE fie că nu mai lucrează, fie că lucrează în alte sectoare sau domenii decât cele din anul anterior; aproximativ una din șase persoane angajate își schimbă anual locul de muncă, raportul fiind mai mare în țări cum sunt Spania, Danemarca, Olanda, Marea Britanie. De reținut o caracteristică esențială a acestei înalte mobilități. Există suficiente argumente pentru a susține că ea este dependentă înainte de toate de nivelul de calificare al locului de muncă și de formarea profesională a forței de muncă și numai în plan secund de rata de creștere economică. Așa de exemplu, rata de mobilitate a persoanelor angajate oscilează în limite largi; este de circa 30% în hoteluri și restaurante, de 20-25% în agricultură și doar de 9% în sectorul bancar, de asigurări și în administrația publică. În al doilea rând, mobilitatea sectorială (cu păstrarea profesiei) este mai mare decât cea profesională. Deci, toate celelalte condiții considerate egale, rigiditatea piețelor profesionale ale muncii este mai puternică;

III. echilibrul dintre securitatea ocupării și flexibilitatea pieței (piețelor) muncii, este în bună măsură, dependent de accesul permanent al individului (forței de muncă) la cunoștințe și informații, de capacitatea lui de învățare continuă, dar și de capacitatea întreprinderii de a se adapta la schimbările tehnologice, de mărimea, modul și eficiența cu care sunt promovate investițiile nemateriale (C-D, inovație, învățare continuă);

IV. adoptarea și dezvoltarea conceptului de **pieță a muncii tranziționale** – de la școală la un loc de muncă, de la un loc de muncă la altul. De regulă, aceasta este o piață a locurilor de muncă atipice care însă asigură la începutul vieții active un anumit grad de ocupare, motivare și de încredere în capacitatea proprie și sporește, pe termen mediu, angajabilitatea. Din precare, cum sunt

concepute în prezent, în condițiile prevalenței sistemului tradițional de ocupare, aceste forme de ocupare pot deveni o platformă de susținere a creșterii ocupării și a combaterii șomajului, a pasajului de la **nesiguranță la încredere**;

V. șanse (oportunități) egale de ocupare pentru femei și bărbați, pentru a ieși din cercul vicios deja existent. Deși se creează mai multe locuri de muncă pentru femei, rata de șomaj a acestora, ponderea în numărul total al șomerilor și durata medie a rămânerii în șomaj sunt mai ridicate decât cele corespunzătoare ale bărbaților;

VI. măsuri speciale pentru anumite grupuri țintă – în afară de femei, tineri, șomeri de lungă durată, persoane afectate de restructurare, handicapați, anumite zone sau bazine de ocupare;

VII. trecerea de la politici pasive la politici active, concomitent cu diversificarea politicilor active;

VIII. reformarea serviciului public de ocupare; spargerea monopolului serviciului public, dezvoltarea și consolidarea relațiilor dintre serviciul public și serviciile private de ocupare, cu respectarea normelor și recomandărilor internaționale în domeniu;

IX. descentralizare și dezvoltarea inițiativei locale; parteneriat social și multiparteneriat;

X. programe multianuale de ocupare, având concomitent trei obiective: a) ocuparea celor nou intrați pe piața muncii și prevenirea creșterii șomajului; b) reintegrarea în activitate a celor care au rămas fără loc de muncă; c) coordonarea eforturilor tuturor operatorilor economici și a partenerilor interesați, care au capacitate și disponibilitate de sprijinire a ocupării forței de muncă (Amsterdam, European Council, 16/19 June 1997).

Acestea sunt, într-o formulă sintetică, principiile, obiectivele și coordonatele de bază ale politicii de ocupare a forței de muncă, prezente nu numai în documentele de la Essen, ci și în rapoartele anuale ale UE asupra ocupării (*“Employment in Europe”*).

Caseta nr. 6 – Proiectul european de creștere sistematică a nivelului de ocupare și de reducere a șomajului

Piața muncii se schimbă într-un ritm rapid în Uniune și în lumea dezvoltată. Locuri de muncă noi și mai productive sunt create, în timp ce altele vechi dispar. An de an asistăm la rotația a 10% din stocul locurilor de muncă. Calificările cerute de locurile de muncă create sunt mai înalte decât cele pe care le solicitau locurile de muncă dispărute și pun sub presiune sistemele de învățământ și formare. Evoluția acestora este mult mai lentă, capacitatea lor mai slabă, adaptarea la situații noi cere timp.

(...) Ne regăsim în UE cu o piață a muncii duală, cu două viteze. Aceasta creează grave probleme pentru cei care-și pierd locul de muncă, o bună parte a muncii existente alunecând spre zone nereglementate, ca și dificultăți pentru întreprin-

derile în expansiune care caută forță de muncă calificată. Rezultă o creștere mai lentă, presiuni continue asupra finanțelor publice, un proces din ce în ce mai important de excludere din societatea activă.

Piața unică, dezvoltată la maximum posibilităților sale, este primul bloc constitutiv al bogăției și al creării locurilor de muncă în Europa (s.n.). UEM va avea o importanță crucială pentru concretizarea acestor posibilități, ea poate oferi stabilitatea necesară pentru a o face. Dar pentru ca crearea UEM să fie însoțită de bogăție și de locuri de muncă pentru cetățenii Europei, ar trebui să se sprijine pe o strategie a ocupării capabilă să asigure forța de muncă de înaltă calificare și flexibilă, de care este nevoie pentru edificarea unei societăți active și productive. Dacă nu, **ocuparea deplină care, în orice caz, trebuie repusă în fruntea listei de priorități, ar rămâne în afara așteptărilor** (s.n.).

La mijlocul anilor 90, cunoaștem un șomaj structural masiv, **care este mai puțin o formă armonizatoare sau un rezervor de recrutare cât un factor de dualizare a societăților** (s.n.). Trebuie să admitem că natura pieței muncii s-a schimbat fundamental și să acționăm în consecință. Dacă nu, șomajul ar deveni o situație permanentă, hrănită prin dezechilibre fundamentale între calificări, nevoi și stimulente.

Ocuparea deplină, așa cum a fost definită înainte de toate, pentru bărbați și pentru industria prelucrătoare, fiecare individ ocupând mai mult sau mai puțin același loc de muncă pe parcursul întregii vieți, este depășită. Reîntoarcerea la o formă diferită de ocupare deplină nu va fi posibilă decât în măsura în care se vor depune eforturi pentru a dezvolta o nouă strategie de ocupare.

Avem nevoie de o reexaminare completă a sistemelor de ocupare în Europa, indiferent dacă este vorba de interacțiunea fiscalității, asistenței sociale, formării, reglementării și a altor politici sau acorduri colective.

Schimbările structurale actuale pot oferi această nouă cale și permit reorganizarea măsurilor în favoarea unei revitalizări a ocupării – a reocupării -, înarmarea șomerilor cu noi calificări, stabilirea unor relații mai constructive între muncă și asistență socială, întărirea capacității lucrătorilor și a întreprinderilor de a accede la o formare sistematică și flexibilă.

Cinci domenii prioritare (cheie) pentru politica de ocupare în UE au fost stabilite la Conferința de la Essen:

1. îmbunătățirea perspectivelor ocupării populației active prin promovarea investițiilor în formarea profesională (formarea tinerilor, egalitate de șanse, eficiența sistemelor de pregătire, educație permanentă etc.);

2. sporirea intensității ocupării, creșterii economice: a) organizarea flexibilă a muncii care satisface exigențele persoanelor ocupate și ale sporirii competitivității; b) politica salarială care favorizează investițiile creatoare de noi locuri de muncă; c) promovarea inițiativelor regionale și locale, care permit crearea de noi locuri de muncă ce răspund exigențelor noi, cu deosebire în domenii cu cerere în creștere (protecția mediului, asistență socială);

3. reducerea costului nesalarial al forței de muncă într-o suficientă măsură pentru a putea exercita o influență sensibilă asupra deciziilor privind ocuparea lucrătorilor, mai ales a celor slab calificați;

4. creșterea eficienței politicilor de ocupare a forței de muncă care prin evitarea (limitarea) practicilor dăunătoare dorinței (voinței) de a munci, trecând de la politici pasive la politici active ale pieței muncii. În acest context, este subliniată necesitatea stimulării indivizilor în căutarea unui loc de muncă, a formării unor comportamente productive. Aceasta ar trebui să devină un **criteriu** al dimensionării și acordării veniturilor de susținere. În mod regulat, oportunitatea și eficiența diverselor măsuri și mecanisme ale pieței muncii se cer evaluate;

5. dezvoltarea măsurilor în favoarea grupurilor cu risc crescut în fața șomajului (tineri, în special cei ce părăsesc școala fără a avea o calificare, șomeri de lungă durată, femei, persoane vârstnice, imigranți etc.) (Adaptat după „*L’emploi en Europe*”, 1995, Commission Européenne, Bruxelles, 1995).

Specialiștii UE apreciază că, pe termen mediu, pentru atingerea obiectivului de reducere a șomajului într-o măsură mulțumitoare, respectiv de 0,5 – 1% pe an, și sporire a ocupării, ar fi necesară o rată medie de creștere economică de 3 – 3,5% anual. Deci rata de creștere s-ar cere să fie superioară celei din ultimele două decenii, 2 – 2,2% medie anuală. O rată de creștere mai mică ar împinge, dacă se mențin obiectivele de sporire a ocupării și de reducere a șomajului – spre o alternativă neeficientă pe termen mediu și lung, respectiv „sporirea conținutului muncă al creșterii economice” („labour intensity”), ceea ce ar reduce productivitatea și, prin impact, posibilitățile viitoare ale creșterii, economisirii, investițiilor și ocupării. Până la urmă, **sunt necesare soluții de compromis care se pot realiza însă prin articularea tuturor tipurilor de politici și nu numai prin politici ale pieței muncii sau cele sociale.**

Comunitatea – se remarcă în Carta albă a UE – are nevoie atât de creștere economică susținută, cât și de un model de ocupare intensiv. Un model ce are să permită „transformarea creșterii economice în locuri de muncă”. Aceasta presupune o nouă solidaritate între cei ocupați și cei fără loc de muncă, între cei care-și câștigă venitul din muncă și cei care-și câștigă venitul din investiții.

(...) „Comunitatea trebuie să-și îmbunătățească competitivitatea pe termen lung și să evite reacțiile excesive la schimbările pe termen scurt cu prețul competitivității ce derivă din capricii ale fluctuației cursului de schimb. Aceasta înseamnă să investești în oameni și să dezvolti o politică activă de încurajare de noi activități economice și de creștere economică în sectoarele interne și internaționale competitive (...) **Piața singură nu poate rezolva ocuparea, șomajul și problemele sociale implicite cu care se confruntă comunitatea** (s.n.). Sunt necesare măsuri adecvate care înseamnă nu atât „o dereglare a piețelor muncii din Europa, ci mai degrabă **un sistem de reguli remodelat, rațional și simplificat, capabil să promoveze ocuparea fără ca povara**

schimbării să apese asupra celor care au deja o poziție firavă pe piața muncii” (s.n.). Pentru a atinge aceste obiective, este esențial să se asigure participarea activă a tuturor categoriilor de actori economici și sociali la toate nivelurile. (...) Partenerii sociali, în special, au responsabilitatea și posibilitatea (...) de a lucra împreună într-un mod nou pentru a găsi soluții, inclusiv la nivel european, prin mecanismul creat în termenii Pactului Social.” (*White Paper*, 1994).

3. PIAȚA MUNCII DIN ROMÂNIA DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII

Pe parcursul lucrării noastre, au fost pe larg analizate procesul de formare și funcționare a pieței muncii, principalele caracteristici, fenomene, blocaje și tendințe ale acesteia, relevându-se progresele incontestabile ale reformei pieței muncii, dar și limitele acesteia. În acest paragraf, evitând pe cât posibil repetările, vom prezenta doar câteva elemente care, în opinia noastră, pot fi utile în procesul de continuare a reformei, de modernizare a pieței muncii în relație cu pregătirea economiei și a societății românești pentru integrare. În acest scop, ne vom desfășura analiza pe două paliere:

a) potențialul uman al României. Pornim de la constatarea că România dispune de un important potențial de muncă – cantitativ și calitativ (tinerețe, nivel de instruire și formare) – care, bine valorificat și valorizat, poate fi unul din factorii principali de accelerare a reformei economice, de sporire a funcționalității piețelor și a capacității concurențiale a României pe plan european (și nu numai). Este, poate din motive obiective și/sau subiective asupra cărora nu insistăm, una din zonele cele mai „văduvite” ale concepției și derulării reformei care nu de puține ori a condus la impas;

b) piața muncii din România în raport cu piața internă a UE și cu piețele din țările membre. Prin prisma unor comparații, intenția noastră este de a îndemna la reflecții în ce privește deciziile, opțiunile și prioritățile, de a evita abordările simpliste, chiar periculoase pe termen mediu și lung, a problematicei ocupării forței de muncă și, respectiv, a șomajului ca nucleu dur, ca spațiu tensionat, conflictual al pieței muncii, cu rezonanțe în întreaga economie și societate. Fără îndoială că șansele invitării la negocieri pentru integrarea europeană sporesc pe măsură ce „pericolul exportului pe piața muncii europene” a tensiunilor interne va fi mai mic.

În anul 1996, populația în vârstă de muncă (15-64 de ani), conform normelor UE, reprezenta peste 15 milioane de persoane, populația activă civilă circa 10,1 milioane, iar cea ocupată civilă 9,4 milioane persoane (Anexa nr. 4).

Pe fondul procesului de îmbătrânire demografică, declanșat cu două decenii în urmă, una din caracteristicile forței de muncă potențiale din România – cu atributul de avantaj comparativ, mai ales având în vedere și costul scăzut al forței de muncă – este **tinerețea**. În 1996, populația în vârstă de muncă reprezenta 67,9% din populația totală, ceea ce situează România peste media UE (15) și cea a O.E.C.D. în 1995 și, evident, peste cea realizată în majoritatea țărilor membre ale UE (Anexa nr. 2). Numai Italia, Olanda și Germania aveau ponderi asemănătoare. Proporția populației în vârstă de muncă în România în

1996 era superioară celei pe care UE și O.E.C.D. și-o propun pentru anii 2010/2020 (Pete Richardson, 1997).

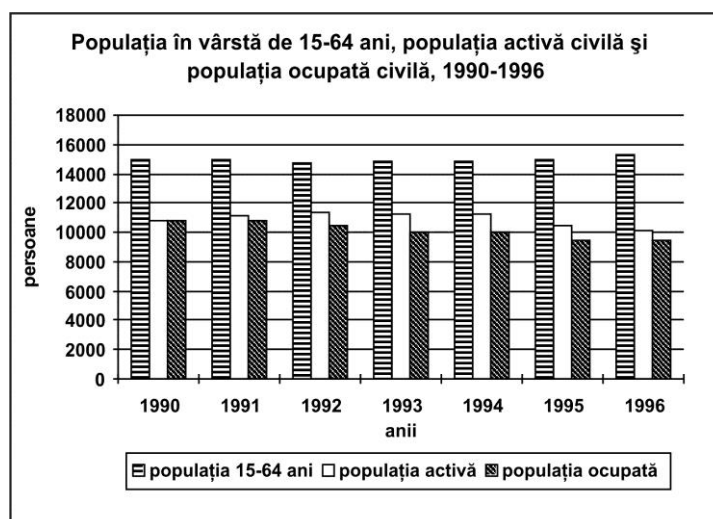
Ratele de activitate (participare) a populației totale și, respectiv, a populației în vârstă de muncă au valori constant înalte: în jur de 46 – 47% în primul caz și de 72-73% în cel de-al doilea, superioare de asemenea mediei UE și, respectiv, a celor mai multe dintre țările membre (cu excepția Finlandei, Suediei, Regatului Unit și a Danemarcei).

3.1. Tensiuni persistente

Debutul tranziției la economia de piață, pașii făcuți în această direcție – liberalizare, demonopolizare, privatizare – restructurare, macrostabilizare (în continuare fragilă, fără corespondent, ar fi necesară în economia reală), reforme instituționale și legislative etc. – marchează ruptura cu un model de ocupare a forței de muncă proiectat și dirijat centralizat, nu lipsit de dezechilibre și contradicții. În consecință, în condițiile crizei economice, sociale și morale interne, și chiar a unei crize de autoritate ce pare a se accentua, a unui mediu extern prea puțin favorizant, incoerențele și inconsecvențele reformei au amplificat declinul și precarizarea ocupării forței de muncă. Indicatorii care măsoară evoluția forței de muncă au trenduri divergente ca sens și intensitate, exprimând în fapt un **proces persistent de tensionare a pieței muncii**.

Astfel, evoluția populației potențial active (în vârstă de muncă), în condițiile reducerii ratei de cuprindere în învățământul secundar și ale sporirii în cel superior și, respectiv, a populației ocupate se înscriu pe o curbă continuu ascendentă.

Graficul nr. 1

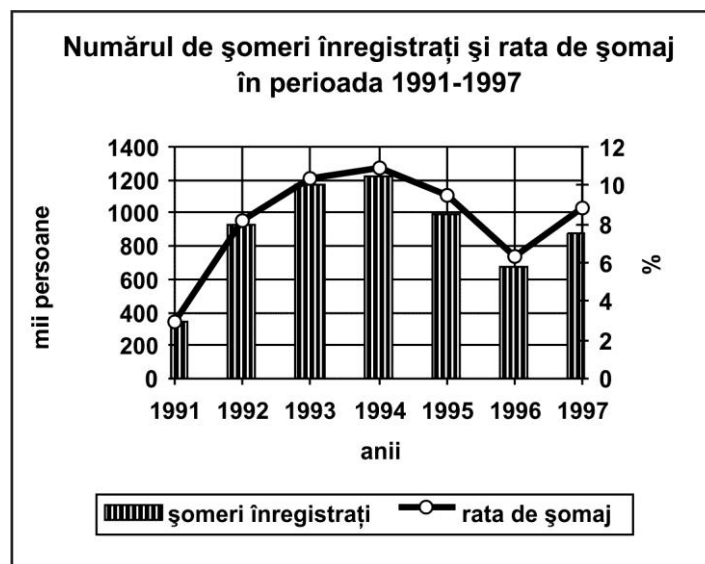

În condițiile în care populația în vârstă de muncă sporește cu 2,9% – în 1996 reprezentând 67,9% din totalul populației față de 64,3% în 1990 –, populația activă scade cu 7,7 puncte procentuale (-764 mii persoane), iar cea ocupată cu 15,5 puncte procentuale (-1183 mii persoane în 1997 față de 1990). Potrivit estimărilor guvernului României, accelerarea proceselor de reformă, în speță a privatizării, restructurării – în lipsa unor măsuri eficiente de promovare a activităților creatoare de locuri de muncă – pe termen mediu, declinul ocupării va continua. Astfel, în anul 2000, populația civilă ocupată va fi mai mică cu circa 450 mii persoane față de 1996 (*Economia românească la orizontul anului 2000*, București, 1997).

Numărul de șomeri și rata de șomaj – măsură a dezechilibrului persistent dintre cererea și oferta de forță de muncă, a gradului de încordare a acestei piețe – deși au evoluții oscilante, pe termen lung au o alură crescătoare, modificându-se concomitent și formele și structura șomajului. Într-o primă etapă, acestea cresc continuu, rata cea mai înaltă de șomaj fiind înregistrată în martie 1994 (11,2%); în anii 1995, 1996 și în prima jumătate a anului 1997 – cu oscilații sezoniere și sectoriale – se instalează o tendință de diminuare a numărului de șomeri și, respectiv, a ratei de șomaj. În decembrie 1996, aceasta era de 6,3%, nivel în jurul căruia oscilează ușor în primele 6-7 luni din 1997. Luna august 1997 pare să **marcheze reînscirerea evoluției șomajului pe o curbă ascendentă**. Este, evident, un rezultat al accelerării restructurării, cu deosebire în industria minieră și în alte câteva sectoare – industria de prelucrare a țițeiului -, al aplicării Memorandumului convenit cu F.M.I. și a acordurilor de ajustare structurală convenite cu Banca Mondială. Procesul a fost „susținut”, în opinia noastră, de apariția reglementării în domeniul **concedierii colective** (Ordonanțele 9 și respectiv 20/1997), pe cât de necesară pe atât de generoasă, în parte „discriminatorie”, în condițiile unui buget de austeritate și a lipsei unui program de acompaniere socială realist și credibil. În decembrie 1997, rata de șomaj a fost de 8,8%, pentru ca în martie 1998 să se afle în vecinătatea a 10% (9,7%). Măsurile de dezvoltare, inclusiv de restructurare economică, de creare a unor oportunități de a munci, în zonele cele mai „calamitate” au fost inițiate cu întârziere, post factum. Din această perspectivă, putem considera că problema este doar **aparent** și pe termen scurt soluționată, în aceste zone acumulându-se în prezent un însemnat potențial de „nervozitate” și de conflict social. Pe de altă parte, repune în discuție (pentru a câta oară?) necesitatea elaborării unor programe coerente de restructurare economică cu luarea în considerare a efectelor de impact (sociale, educaționale, ocupaționale etc.) la nivel sectorial sau/și regional (vezi graficul nr. 2).

Un al doilea element, relevant sub aspectul gestiunii pieței muncii și promovării unor politici active de ocupare și de combatere a șomajului, ține de modificările care intervin în structura internă și caracteristicile șomajului.

Graficul nr. 2

Dacă în primii ani ai tranziției șomajul avea în mod preponderent caracter ciclic – expresie a puternicei recesiuni a activității economice și a eliminării supraefectivelor de personal, pe măsură ce procesele de restructurare avansează, **componenta structurală a șomajului devine prevalentă**. Deși este dificil de măsurat, acest tip de șomaj este de presupus că în perspectivă se va „stabiliza” la un nivel greu de comprimat și, în anumite condiții, „comandate” de piață, ar putea antrena sporirea șomajului ciclic. Se intră într-un cerc vicios, de antrenare a unei forme de șomaj de către alta. Evoluțiile acestor componente ale șomajului și ale raporturilor dintre ele rămân dependente de starea, nivelul de dezvoltare și structura economiei, de capacitatea concurențială a acesteia, ca și de politicile pieței muncii și de cele sociale.

Caseta nr. 7 – Șomaj ciclic și structural

Un aspect, discutat adesea, al problemei șomajului este cât este de ciclic și cât este de structural? Importanța acestei distincții constă în percepția răspândită că politica macroeconomică poate influența elementul ciclic al șomajului, dar este relativ neputincioasă în raport cu șomajul determinat de cauze structurale. În termeni generali, componenta structurală poate fi definită ca acea parte a șomajului care nu este inversată de schimbări economice ulterioare; în practică există totuși multe definiții ale șomajului structural, dar nu există o cale neambiguă de a face descompunerea, în primul rând deoarece se pare că între cele două există o interacțiune. Factorii care conduc la creșterea șomajului structural vor exacerba adesea șomajul

ciclic; în același timp, șomajul ciclic, dacă persistă, poate determina o creștere a șomajului structural. De exemplu, tendința celor „din interior” de a face presiuni asupra creșterii salariilor reale va avea ca răspuns creșterea șomajului. Deci va fi necesar un șomaj și mai ciclic care să permită modificarea salariilor. În mod similar, cu cât ajutoarele de șomaj sunt mai generoase, cu atât mai lentă este adaptarea pieței muncii după șocuri. În acest caz, reducerea prea rapidă a șomajului poate conduce la reaccelerarea inflației, chiar dacă ea va părea că este o formă de șomaj ciclic. În ambele cazuri, elementele ciclice și structurale ale șomajului interacționează.

Secretariatul O.C.D.E. a făcut diverse estimări ale șomajului structural. Situația generală pe țări sau regiuni prezintă diferențe semnificative.

- în SUA, șomajul structural, de aproape 6% din forța de muncă, pare să se fi schimbat puțin în ultimul deceniu, iar elementul ciclic din șomaj a scăzut rapid;
- în Comunitatea Europeană, Canada și Oceania, nivelul șomajului structural a crescut în timp, până la probabil 7-10% din forța de muncă, iar șomajul ciclic semnificativ este în mod curent mai mare;
- în țările EFTA, mulți ani șomajul a rămas scăzut, crescând rareori peste 2%, cu variații ciclice relativ mici; recent, a crescut la peste 7%, o parte a creșterii fiind probabil structurală;
- în Japonia, șomajul structural este scăzut, de aproape 2%, dar șomajul ciclic crește. (*The OECD Jobs Study, Facts, Analysis, Strategies*, 1996).

Dar, dincolo de proporțiile și intensitatea șomajului, fenomenul cel mai costisitor și amenințător – sub aspect economic și psihosocial – este cronicizarea șomajului de lungă durată, asociată cu dimensiunile în creștere ale șomerilor care ies de sub incidența regimului de asigurare/asistență în situație de șomaj. Acestea se constituie în surse de alimentare a proceselor de excludere socială, deosebit de nocive din perspectiva dezvoltării umane. Potrivit *Anchetei asupra forței de muncă în gospodăria (AMIGO)*, în 1996 durata medie a șomajului a fost de circa 19 luni, peste 51% din șomeri erau în șomaj de mai mult de 12 luni, iar 29% de peste 24 de luni; rata de șomaj a tinerilor (15-24 ani) depășește de aproape 3 ori rata medie a șomajului (Anexa nr. 5).

Dacă la aceste fenomene adăugăm vulnerabilitatea relativ mai mare a unor categorii de forță de muncă cu risc crescut în fața șomajului și șanse mai reduse de ocupare/reintegrare în activitate (tineri ce intră pentru prima dată pe piața muncii, femei, persoane de o anumită vârstă, handicapați, anumite grupe ocupațional-profesionale), ca și disparitățile teritoriale însemnate, avem o imagine mai completă a **problemelor gestiunii eficiente a pieței muncii** în condițiile dure ale tranziției, a nevoii de găsim și de păstrare a unui „**coridor de conciliere**”, a unui compromis în limitele credibilității și decenței **între eficiență-performanță pe de o parte, ocuparea forței de muncă și liniștea socială, pe de alta**. Aceasta este și o problemă deloc minoră a unei distribuții echitabile

a costurilor tranziției, a evitării soluțiilor facile pe termen scurt, dar păguboase pe termen mediu și lung.

Restructurarea ocupării forței de muncă pe sectoare, a activităților etc. este rezultatul a trei procese.

Unul ține de moștenirea în domeniu, respectiv de reducerea serioasă a supraocupării, cu deosebire în industrie, „impulsionat” și de căderea severă a producției, de îngustarea, de asemenea severă, a pieței interne și de pierderea unor importante segmente de piață externă.

Al doilea, ține de calitatea gestiunii tranziției. Altfel spus, de capabilitatea guvernanților și a altor factori de a elabora și monitoriza programe de reformă articulate în toate componentele lor, de realizare în timp util a setului de reglementări, instituții, norme, proceduri și reguli de joc, capabile în integralitatea lor să asigure funcționalitatea economiei de piață.

Al treilea, de o serie de constrângeri rezultate nu numai din mediul economic intern, ci și din cel internațional, inclusiv din acordurile cu F.M.I., Banca Mondială etc. Din acest din urmă punct de vedere, s-ar putea spune că România s-a aflat mai mult sau mai puțin într-o poziție dezavantajoasă atât în ce privește startul, cât și condițiile create pe parcurs. Sigur, o asemenea apreciere se cere a fi explicitată. Credem însă că nu este locul aici. În acest context, am menționa doar că se cer abandonate atât pozițiile fataliste, cât și cele care caută explicații în „moștenirea”, mai mult sau mai puțin dezastruoasă; acestea ar trebui înlocuite cu realism în diagnosticarea stării economiei și a potențialului său, în proiectarea programelor de dezvoltare, în stabilirea priorităților etc.; și nu în ultimul rând, se cere a avea în vedere combinarea rațională a factorilor interni și internaționali ai dezvoltării. Acestea ar permite și folosirea integrală și eficientă a resurselor atrase prin asistență internațională, fie prin împrumuturi externe. Într-un asemenea demers – tocmai pentru a evita unele capcane sau repetarea unor trasee deja parcurse – cunoașterea inovațiilor în planul ocupării, ca și al practicilor de succes, al tendințelor etc. devine o coordonată esențială.

Fără prea multe comentarii, cel mai surprinzător și ineficient proces al „restructurării” ocupării forței de muncă rezidă în „redistribuirea” acesteia în „favoarea” agriculturii. Aceasta în lipsa unor programe de dezvoltare industrială și/sau regională de diversificare a activității din mediul rural, de relansare și susținere a economiei reale, a întreprinderilor mici și mijlocii, a infrastructurii etc. – a acționat ca „zonă de refugiu” pentru o parte a forței de muncă eliberate din sectorul secundar, înainte de toate din industrie.

Limitându-ne doar la acest proces conchidem că **structura ocupării forței de muncă** care, din păcate, s-a consolidat, nu oferă încă semnale credibile că s-ar îndrepta spre o evoluție normală care să conducă la performanță și eficiență în plan societal, colectiv și individual. Pe de altă parte, se abate considerabil de la structurile ocupării forței de muncă din țările dezvoltate și chiar de cele din majoritatea economiilor în tranziție din Europa Centrală și de Est. Ana-

lizate comparativ, cele mai frapante disparități se constată în sectorul **primar și terțiar**.

Sectorul secundar a atins, în opinia noastră, la nivel global, sub aspectul proporțiilor și al ponderii ocupării, masa critică capabilă să genereze printr-un management de calitate performanță, calitate, eficiență, competitivitate. și de aici, via selectivitate economisire și investiții, să impulsioneze modernizarea structurii ocupaționale a forței de muncă.

Cât privește **sectorul primar**, România, în 1997, cu o medie a populației ocupate în agricultură de **35,6%** depășește de aproximativ 7 ori media UE (15) din 1995 (5,3%); este cu 15 puncte procentuale mai mare decât ponderea cea mai înaltă realizată într-o țară a UE – **Grecia** – 20,4% și, respectiv, cu 20 puncte procentuale peste nivelul **Portugaliei**.

Cu 31,3% populație ocupată în sectorul **secundar**, se situează în vecinătatea mediei comunitare (30,2%), la un nivel comparabil cu cel din **Italia, Austria, Portugalia**.

În fine, sectorul de servicii reprezintă veriga cea mai slabă, reprezentând doar 51,3% din media UE (15), la mare distanță chiar de **Grecia și Portugalia**, în care ponderea populației ocupate în servicii este cu aproximativ 10 puncte procentuale sub media UE – 56,4% în Grecia și 56,3% în Portugalia (Anexa nr. 6).

3.2. Exigențe din perspectiva integrării în UE

Pregătirea economiei pentru integrare este un proces dificil și, după toate probabilitățile, dacă suntem realiști, îndelungat. Sunt o mulțime de argumente care pledează în acest sens:

I. Se desfășoară pe fondul și în condițiile accelerării proceselor **de globalizare și internaționalizare a economiilor și piețelor**, proces în care piața muncii este, orice s-ar spune, mai tensionată, supusă mai multor presiuni atât la scară națională cât și internațională. Reforma și restructurarea pieței muncii și a sistemului de securitate socială, în ciuda unei asistențe susținute, se derulează greoi, cu multe poticneli și întârzieri. Parteneriatul și consensul social, atât de necesar în această zonă periclitată a reformei – chiar dacă există instituții cu atribuții în domeniu – sunt departe de a fi normale.

II. Baza și condițiile de plecare ale României sunt fragile. Nu este vorba doar de construirea infrastructurii economiei de piață care să-i inoculeze funcționalitate (Nicholas Barr, 1994) sau de indicatorii ocupării și ai șomajului, ci și de o serie de premise economice sustenabile.

III. Un proces în care, dincolo de poziția geostrategică, potențialul uman și cel economic pe care România le oferă nu pot fi date la o parte, neglijate, elemente cum sunt: istoria, cultura, tradițiile și specificitățile naționale, atitudinile și comportamentele, cu efectele lor de antrenare, dar și de frânare a progresului. Aceasta nu ar trebui să conducă la o dihotomie între național și internațional, ci dimpotrivă, la fertilizarea lor reciprocă.

IV Implică ample schimbări în politica națională, între care însușirea acquis-ului comunitar și alinierea la practicile europene de succes sunt doar unele dintre acestea.

Ce este și unde se află România astăzi în raport cu exigențele integrării?

Tabelul nr. 1
Indicatori care caracterizează locul României comparativ
cu UE în anul 1995

Indicatorul	UE (15)	România	România în raport cu UE (15)- %
Populație (mii persoane)	372 131	22 681	6,1
Populație în vârstă (15-64 ani) (mii persoane)	244 888	14 924	6,1
Populație civilă ocupată	147 994	9 443	6,4
Număr mediu salariați			
Număr de șomeri	17 856	998	5,6
Populație în vârstă de muncă în total (p.v.m.) (%)	65,8	65,9 (67,9)	x
Rata de activitate a p.v.m. (%)	67,7	70,3	x
Rata de ocupare a p.v.m. (%)	60,4	63,5	x
Rata de șomaj (înregistrată) (%)	10,7	9,5	x
Populația ocupată pe sectoare (%):			
- primar	5,3	34,5	x
- secundar	30,2	33,6	x
- terțiar	64,5	31,9	x
Persoane ocupate pe cont propriu (% din total)	16,0	14,5	x
Persoane ocupate cu timp parțial (%)	11,5	13,8	x

Sursa: *Key employment indicators in EU (15) in Employment in Europe, 1996, EC, Brussels, 1996; Anuarul Statistic al României 1996, C.N.S., 1997; Breviar statistic 1997; Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), 1996, C.N.S., 1997.*

România, deținea cu ceva mai mult de 6% din populația totală, din cea în vârstă de muncă și din cea ocupată, și 5% din numărul șomerilor din UE (15). Pe acest fond – deși procesul de îmbătrânire demografică este prezent, iar tranziția l-a accentuat – o caracteristică a forței de muncă potențială din România, cu atribut de avantaj comparativ, este tinerețea. De altfel, așa cum deja am menționat, ponderea populației în vârstă de muncă în totalul populației: 67,9% în 1996, situează România peste media UE (15) și a O.E.C.D. în 1995 și, în consecință, peste nivelurile realizate în cele mai multe dintre țările membre ale UE. (Numai în Italia, Germania și Olanda se înregistrau ponderi asemănătoare). Oricum, și aceasta ni se pare semnificativ, proporția populației în vârstă de muncă din România din 1996 era superioară celei pe care UE și O.E.C.D. și le propun pentru anii 2010/2020 (Pete Richardson, 1997).

Un al doilea bloc de indicatori – care se poate preta la interpretări diferite – este reprezentat de **rata de activitate** (de participare), **rata de ocupare** și cea **de șomaj**. Cu un nivel al ratei de activitate a populației totale de 46-47% și a celei în vârstă de muncă de 72-73%, România înregistrează cote superioare mediei UE și a celei mai mari părți din țările membre, exceptând Finlanda, Suedia, Regatul Unit și Danemarca. Cât privește rata de șomaj, de 8,8% în decembrie 1997, ea se situa sub media UE din 1995, sensibil sub nivelul Spaniei (22,9%), Finlandei (17,2%), Islandei (12,4%), dar mult peste valorile înregistrate în Luxemburg (2,9%) și Austria (3,8%). Judecată prin prisma posibilelor evoluții, în următorii 2-3 ani, rata de șomaj va crește, atingând cote „comparabile” (egale, în vecinătate sau mai mari) decât cele din multe țări membre ale UE, cu rate de șomaj situate între 10-12% (Anexa nr. 1).

Un al treilea bloc privește **indicatorii de eficiență**. Am ales pentru comparație un pachet de trei indicatori ale căror dimensiuni realizate în UE rămân **ținte** de primă mărime pentru strategia României privind integrarea.

Primul dintre aceștia privește productivitatea muncii exprimată sub forma PIB/persoană ocupată. Pentru a ușura comparația, am recurs la calculul raportului dintre valoarea acestui indicator în România (=1) și valorile înregistrate în 13 din țările membre ale UE și 5 țări asociate (Anexa nr. 7). Ecartul dintre indicatori se circumscrie pe o plajă întinsă, între 6,3 ori și, respectiv, 7 ori față de Portugalia și Grecia la **20,8** ori în Belgia, **18,3** ori în Germania, **18** ori în Franța, **18,1** în Austria, **17,8** ori în Danemarca, **17,5** ori în Olanda etc.

Comparativ cu unele țări asociate, valorile raportului sunt cu mult mai mici. Dar, cu o singură excepție, **Bulgaria**, în care raportul este subunitar (0,95), în celelalte țări acesta are valori cuprinse între **1,8** ori în Turcia și **2,7** ori în Ungaria.

Al doilea indicator utilizat este **ponderea PIB /capita realizat în România în valoarea acestui indicator în țările membre ale UE și în unele din țările asociate**. Pentru calcul, am utilizat valoarea PIB atât la rata de schimb, cât și la paritatea puterii de cumpărare (PPC). Ce spun datele?

I. La **paritatea puterii de cumpărare**, ponderea PIB/capita în România în raport cu valorile din țările membre ale UE oscilează între **20,2%** față de Belgia și **37,2%** față de Grecia (Anexa nr. 8). Aceste mărimi atestă, practic, ierarhiile obținute prin raporturile de productivitate. Ierarhia stabilită pe baza ponderii PIB din România la **rata de schimb** în ponderile din celelalte țări, se păstrează, numai că – urmare distorsiunilor ratei de schimb – valorile sunt incomparabil mai mici, 6% pondere în raport cu Belgia și, respectiv, 18% în raport cu Grecia.

Cât privește țările asociate, ponderea PIB/capita PPC din România reprezintă 44,6% din cel din Cehia, 80,7% din cel al Poloniei și 102,0% în raport cu Bulgaria. Cu valori mai mici, cu două excepții, ierarhia se menține și în cazul utilizării ponderii PIB/capita la rata de schimb, 35,9% în raport cu Ungaria și 113% în raport cu Bulgaria (Anexa nr. 8).

În fine, al treilea indicator – cu funcții complementare și/sau de control al calculului anterior – este raportul dintre PIB/capita din România (=1) și valoarea acestui indicator în țări membre ale UE și în țări asociate. Indicatorul a fost calculat atât la PPC cât și la rata de schimb (Anexa nr. 9).

Raportul variază între 2,69 ori Grecia și 4,95 ori Belgia (PPC) și 5,5 ori Grecia și 16,7 ori Belgia, calculat la rata de schimb. Practic, se mențin ierarhiile stabilite în indicatorii înaintea menționați.

Comparativ cu țările asociate, valoarea raportului variază de la **0,83** Slovacia la **2,24** Cehia, în cazul în care PIB este exprimat la PPC, între **0,11** Bulgaria și **4,33** Ungaria. În cel al utilizării ratei de schimb, în ceea ce privește țările asociate, cele două ierarhii nu sunt simetrice, se observă unele schimbări de locuri între Cehia și Ungaria.

Indiferent însă de indicatorii pe care i-am reținut pentru analiza noastră, este clar că distanța care ne desparte de indicatorii de performanță din UE este apreciabilă. De aici și dimensiunea efortului de creștere economică și reducere a decalajului pe care România îl are de făcut. Ceea ce înseamnă, printre altele, și o regândire și revizuire a strategiilor și programelor de dezvoltare capabile să valorizeze și să valorifice oportunitățile de care dispunem, să depășească multe dificultăți introduse de diverse grupuri de interese care, adesea, se comportă ca grupuri de presiune.

În contextul economico-social, marcat de menținerea crizei economice, de erodarea credibilității guvernării în conceperea și punerea în practică a unor programe de reforme, caracterizate prin articularea ineficientă a componentelor sale, inclusiv a dimensiunilor nominale și reale ale economiei, de reticențe ale mediului economic internațional, de acumulare a unor tensiuni sociale cu potențial exploziv, care ar putea fi impactul global al pregătirii pentru aderarea la UE asupra funcționării și dinamicii pieței muncii?

Evident, are mare importanță ca punct de pornire descifrarea impactului pe care integrarea, acordul de asociere etc., respectiv cel de parteneriat pot să-l aibă asupra pieței muncii din România. Altfel spus, care ar putea fi, din perspectiva menționată, **costul integrării** și, evident, cum ar putea fi acesta minimizat. Pornim în aceste aprecieri de ordin calitativ de la trei premise:

a) caracterul deosebit al pieței muncii, de piață specială, pe care circulă și se tranzacționează o marfă cu trăsături particulare, iar prețul acesteia se formează nu numai după regulile pieței, în care dimensiunile economice și cele sociale ale acesteia se întrepătrund și, în mare măsură, se condiționează, ci și pe bază de negocieri de consens social;

b) creșterea economică sănătoasă este suport al dezvoltării umane, cu tot ceea ce aceasta implică, iar dezvoltarea socială – forța motrice a creșterii economice. Concilierea (non concilierea) acestor două dimensiuni care, în condiții de criză și restricții bugetare este anevoioasă, se transformă în sursă de succes și/sau de eșec al reformelor economice și sociale;

c) piața muncii – în ciuda liberalizării și a internaționalizării – nu este numai una dintre cele mai reglementate, dar poate fi și una dintre cele mai protejate. În acest din urmă proces fiind implicate, ce-i drept, în măsură și în formă diferită, statele, guvernele naționale. Adesea, apar chiar contradicții între orientările instituționale ale UE și cele ale unora din statele membre. Poate, înainte de toate, acelea în care imigrația legală și/sau clandestină este puternică. Sau, în alte cazuri, atunci când o serie de conflicte între forța de muncă autohtonă și cea imigrantă scapă de sub controlul instituțiilor cu competențe în domeniu. Ca atare, libera circulație a forței de muncă se realizează **selectiv**, în funcție de interesele unor puternice grupuri economice sau de presiune. Aceasta favorizează dumpingul social și economia informală. De unde se vede că interesul pentru asigurarea unei piețe a muncii funcționale și competitive ar trebui să fie mai larg.

Sigur că pregătirea și, respectiv, integrarea în UE – dincolo de conținutul său politic, de opțiune politică majoră – este prin excelență o **problemă a economiei**. În primă și ultimă instanță, starea de sănătate și funcționalitate a economiei în limitele standardelor economiilor de piață europene este decisivă pentru obținerea pașaportului și a vizei de intrare în UE. Ceea ce:

I. **implică**: însănătoșirea economiei interne, echilibru între resurse (capacități) pe de o parte și cererea pieței, între economia nominală și cea reală, identificarea realistă a „ofertei” economiei României pentru piața internă a UE și respectiv, valorificarea în interes național a avantajelor relațiilor de parteneriat (bi sau multilateral) cu UE sau cu țările membre ale acesteia. Pe scurt, este dependentă de calitatea politicilor economice (globale, sectoriale), avându-se în permanență în vedere triunghiul magic: creștere- competitivitate-ocupare, la care am putea adăuga ca finalitate extremă **securitatea și pacea socială**;

II. **presupune** cu necesitate: studierea în fiecare caz în parte, a efectelor de **impact** (pe termen foarte scurt, scurt, mediu și lung); identificarea mecanismelor de **minimizare** a efectelor negative a unor surse de „alterare” a încrederii și participării și, respectiv, de potențare a celor pozitive. Acestea din urmă putând avea și un efect de comprimare a timpului în care economia României ar atinge masa critică ce ar face-o compatibilă cu exigențele UE.

III. **obligă** la precizarea că – la nivelul informației de care dispunem – **măsurarea impactului în integralitatea sa** este o întreprindere dificilă, cu multe capcane, nu ușor de ocolit. Este și rațiunea pentru care nu ne permitem să avansăm în termeni financiari care ar putea fi costul integrării (pentru România și pentru UE), ci **doar să identificăm efecte ale acestui proces pe piața muncii**, pe cât posibil pe orizonturi de timp diferite. Menționăm din start că sunt unele costuri inițiale – cum ar fi investiția în învățământ și formare profesională, în capitalul uman, sau cea în cercetare-dezvoltare – cu o eficiență de durată, cu capacitatea potențială de a deveni ancore și argumente solide în „bătălia” (competiția) **pentru integrare. Deci, evaluările noastre calitative se opresc asupra unei singure piețe – cea a muncii** – care însă „absoarbe” și „evidențiază” și costuri de pe alte piețe.

Cu precizarea că pe termen **foarte scurt, scurt și mediu**, costurile economice și sociale vor „prevala” asupra beneficiilor, pregătind, sperăm, condițiile pentru prosperitate, participare și coeziune socială viitoare, vom încerca într-o primă abordare să surprindem principalele costuri:

I. sporirea gradului de încordare a pieței muncii: oferta de forță de muncă – chiar dacă după anul 2005, urmare a unor evoluții demografice, se reduce numeric – va fi mai mare decât cererea de forță de muncă care, pe de o parte, se va comprima, iar pe de alta își va modifica structura ocupațională, profesională, teritorială etc. Sursele „încordării” dintre cererea și oferta de muncă sunt diferite:

◆ vulnerabilitatea comparativ mai mare a unor categorii de forță de muncă în fața riscului șomajului sporește iar angajabilitatea devine mai redusă. Între aceste categorii menționăm:

- tinerii, în special cei cu calificare redusă, intrați pentru prima oară pe piața muncii. Nu excludem și o anume sporire a numărului șomerilor cu pregătire superioară, ca și a unor familii ocupaționale în segmentul forței de muncă cu pregătire medie mai ales. În această din urmă situație fiind implicată și relația dintre cererea de forță de muncă calificată, cererea socială, respectiv oferta de instruire și formare profesională, inclusiv calitatea formării profesionale;
- persoanele ocupate în unele ramuri supuse restructurării, mai ales cele cu calificări specifice, mai puțin flexibile și mai greu de adaptat (metalurgie, minerit ș.a);
- persoanele aflate în vecinătatea vârstei de (pre) pensionare, în genere cu comportamente rigide și calificări pentru care nu există cerere;
- femeile, în special cele singure și cu copii, atâta vreme cât „egalitatea de oportunități între sexe” pe piața muncii este în mare suferință. Problema este cu atât mai acută cu cât **politica de salarii** (și venituri), dacă mai putem vorbi de o asemenea politică, rămâne construită pe ipoteza existenței a **doi** salariați în familie, ale căror venituri se completează;
- anumite zone teritoriale, în speță cele monoeconomice, care sunt împinse spre „sărăcie” în ipoteza dispariției masive a locurilor de muncă din sectorul prevalent în economia zonei;
- o parte din salariații din fermele de stat din agricultură;
- o parte a salariaților din sectorul public (administrație publică), în condițiile în care bugetul își va păstra o bună perioadă de timp caracterul de maximă austeritate; reforma administrației publice va stopa sau limita tendința de gonflare a salariaților din acest sector, o serie de activități din sectorul public fiind preluate de cel privat fie direct, fie prin parteneriat, eficiența muncii în sectorul public urmând să crească;

II. accentuarea fenomenului de descurajare și, respectiv, de excludere socială (durată mare a șomajului, șomaj de lungă durată, fragmentare socială etc.); evident, și aici, dispersia categorială și teritorială este diferită, dar oricum se poate lărgi;

III. reglementarea regimului concedierilor colective. Fără îndoială o asemenea reglementare este absolut necesară. Dar, dacă într-o economie austeră este „prea generoasă”, „inegală și chiar discriminatorie” (Ordonanțele nr. 9 și 22/1997 etc.) conduce la efecte adverse, nedorite care sunt:

- cheltuieli extrem de mari pentru plăți compensatorii (în 1997, în acest scop s-au cheltuit peste 2 000 de miliarde de lei) fără efect util în planul creării **unui comportament activ și flexibil pe piața muncii**. Într-un anumit fel, au încurajat **nemunca** și nu munca, în condițiile în care un alt mod de distribuire a plăților compensatorii în strânsă legătură cu efectuarea unor munci (activități) necesare ar fi rezolvat multe probleme, cu deosebire la nivel local (drumuri, alte echipamente colective etc.) și ar fi încurajat formarea unor comportamente proactive pe piața muncii;
- dereglarea balanței forței de muncă în anumite bazine de ocupare, ceea ce a condus la disponibilizări voluntare nenecesare și la apariția în unele segmente ocupațional-profesionale a penuriei de forță de muncă;
- acumularea – mai ales în zone de restructurare compacte – a unei neliniști, nervozități sociale în creștere;

IV. reducerea ratei de participare și a celei de ocupare a forței de muncă, dacă politicile pasive ale pieței muncii rămân – în ciuda declarațiilor politice – prevalente;

V. frânarea proceselor necesare de modernizare a structurilor de ocupare a forței de muncă și de sporire a flexibilității în lipsa unei politici realiste, eficiente și credibile de relansare a creșterii economice, de sporire a ocupării, a securității venitului din muncă și/sau proprietate și susținerea, pe această cale, a economisirii, investirii, dezvoltării și consolidării pieței interne;

VI. deteriorarea ratei de dependență economică, ca urmare a reducerii numărului de salariați și a sporirii categoriilor care intră sub incidența regimului de securitate și asistență socială (pensionari, șomeri etc.): la sfârșitul anului 1997, acest indicator (calculat ca raport între numărul de pensionari și șomeri și numărul de salariați) era de 1,3:1. Aceasta înseamnă că **la un salariat** revin 1,3 persoane (pensionari + șomeri);

VII. menținerea (dacă nu accentuarea) stării de **demotivare** în muncă, de **apatie socială** generată de performanțele, în genere, slabe, ale economiei reale cu deosebire și de politici salariale neremuneratorii, nestimulative, purtătoare de inechități, dereglări ale scării valorii sociale a muncii, de antrenare

(aproape continuă) a unor revendicări salariale nu întotdeauna justificate și/sau concordante cu starea și potențialul economiei. Din păcate, **derapajul** politicii salariale a demarat și s-a propagat în sectorul pe care **statul** avea obligația să-l gestioneze corespunzător – regiile autonome și marile întreprinderi cu capital majoritar de stat, care, de regulă, practică salarii ridicate cuplate cu numeroase avantaje în ciuda unor performanțe economice slabe.

În același timp, în acest context se cere adus în discuție și un alt element, la prima vedere cu caracter de avantaj comparativ: **costul redus al forței de muncă** comparativ cu cel din țările membre ale UE. Din perspectiva integrării, aceasta include un risc potențial pe piața unică europeană, cel al **dumpingului social**. Aceste tensiuni, pe de o parte, „restricționează” libera circulație a forței de muncă pe calea măsurilor de protecție impuse de țările membre ale UE; pe de altă parte, mai ales în cazul migrației clandestine, dar nu numai, protecția socială a forței de muncă străine este foarte scăzută sau nulă, chiar dacă lucrătorul străin – având în vedere de exemplu rata de schimb – apare motivat să lucreze la salarii mai mici și cu protecție mai redusă decât cel autohton (Edith Gross, 1997);

VIII. presiuni bugetare și fiscale. Practic, de câțiva ani, România este confruntată cu o criză bugetară și fiscală, diferită în multe privințe de cea cu care sunt confruntate țările membre ale UE. În principal este vorba de:

- presiuni – din zone foarte diferite – asupra cheltuielilor bugetare, în condițiile în care sursele de creare a veniturilor sunt insuficiente și adesea incerte, ca urmare a neachitării obligațiilor către bugetul public. La începutul anului 1998, datoriile agenților economici (de regulă, din sectorul public) erau de aproape 10.000 miliarde lei. În condițiile unor restricții negociate și acceptate cu F.M.I. și Banca Mondială, proporțiile economiei subterane, ale evaziunii fiscale, ale corupției împiedică construirea unui buget cât mai aproape de zona de echilibru. Hiperinflația – ca dominantă principală pe piața monetară – introduce propriile sale dereglări, necesitând rectificări. Iar, slăbiciunile din economia reală, fragilitatea macrostabilizării „tensionează” dincolo de limite admisibile bugetul public consolidat, dar și componentele acestuia – bugetul de asigurări sociale, bugetul fondului de șomaj. Dacă în aceste segmente nu se accelerează reformele, în scurt timp se prefigurează o criză acută;
- politicile fiscale introduc la rândul lor multe restricții, elemente de derută, de descurajare (inclusiv decapitalizare) a investitorilor, a întreprinzătorilor mici și mijlocii, a populației. În final, ele se răsfrâng asupra dezvoltării pieței interne.

Limitându-ne numai la surprinderea acestor elemente de cost – care, din păcate, par a configura mai curând o imagine prea puțin încurajantă – într-o a doua etapă insistăm asupra câtorva elemente care, din start, sunt benefice,

sunt atuuri și argumente în favoarea integrării. și, în consecință, cu toate costurile pe care le implică, merită a fi avute în vedere ca axe ale strategiei de pregătire a aderării României la UE.

I. Dezvoltarea **capitalului uman**, sub aspect cantitativ și calitativ. Avem în vedere, printre altele: a) faptul că România, ca în genere țările est-europene, chiar dacă în anii tranziției s-au produs o serie de pierderi, are o bună moștenire, o bună dotare cu capital uman (Nicholas Barr, 1994, Steliana Perț, Coord. 1997); b) stocul de învățământ, nivelul de instruire și formare profesională a forței de muncă; c) cererea susținută de învățământ superior, de scurtă sau de lungă durată. Altfel spus, menținerea încă a motivației pentru a învăța a unei însemnate părți a populației (peste 20% din populația totală și, respectiv aproximativ 67-68% din cea în vârstă de școlarizare este cuprinsă într-o formă de învățământ); d) caracterul de învățare al procesului de tranziție care se adaugă la stocul moștenit, accentuând fluxul de cunoștințe, deprinderi, atitudini și comportamente; e) capacitatea de înțelegere, participare, anticipare și creație a forței de muncă mai bine instruită, care conduce la o mai mare securitate a ocupării și a venitului. În fine, dar nu în ultimul rând, este de menționat că starea de sănătate în curs de degradare a forței de muncă riscă să introducă în scăzământ din punctul de vedere al capacității de muncă și de participare.

În puține cuvinte, ne gândim la calitatea forței de muncă, ca factor propulsator al creșterii și dezvoltării, al competitivității crescute a factorului uman pe piața internă a UE. Este totodată, în condițiile funcționării de facto a liberei circulații a forței de muncă, factor al reducerii propensiunii – mai ales a tineretului – spre migrație externă și, într-o perspectivă ceva mai îndepărtată, a migrației de întoarcere. Ceea ce nu poate fi decât în avantajul dezvoltării interne.

Din această perspectivă, conturată doar în liniile sale generale, **investiția în capitalul uman** asociată, pe de o parte, cu reformele învățământului, formării profesionale, sănătății, asistenței și securității sociale, iar pe de altă parte cu folosirea integrală a fondurilor destinate acestor sectoare prin programele de asistență ale UE, ale Băncii Mondiale etc. poate fi considerată, fără a exagera, „prioritatea priorităților”. Acest tip de **investiție** cu efect de durată, de antrenare și propagare apare ca o condiție sine qua non a valorizării, la toate nivelurile, a celui mai important factor de producție, un teren întins de manifestare a capabilității și responsabilității, de legitimare a reformelor – unele din ele dureroase – de rehabilitare a credibilității și speranțelor.

II. Refocalizarea efortului național sau/și în parteneriat transnațional spre **revigorarea cercetării-dezvoltării, a progresului cunoștințelor, a inovării și difuzării** – prin mecanisme viabile, atestate de practică – **progresului tehnologic**, inclusiv **al celui organizațional**. Aceasta înseamnă: o calibrare mai bună a cercetării fundamentale și aplicative; crearea unei **piețe a științei** deopotrivă de partea cererii cât și a ofertei; selecția și focalizarea pe obiective cu potențial sporit de contribuții la patrimoniul științei și la stimularea competitivității

și a funcționalității economiei. În fine, nu se poate omite acest aspect, înseamnă și asigurarea statutului social corespunzător cercetătorilor, în genere a celor care sunt ocupați în procesul de creare, difuzare și aplicare a rezultatelor cercetării.

III. Utilizarea în favoarea creșterii economice durabile și a dezvoltării umane a valențelor care rezultă din relațiile de **parteneriat, coparticipare și cofinanțare**. În condițiile în care parteneriatul tinde să se extindă la scara UE, în care negocierea se îmbogățește cu elemente noi, funcționarea normală a parteneriatului social și/sau a multiparteneriatului în diferite segmente – expresie sintetică a încrederii reciproce dintre parteneri, a informării, comunicării, transparenței – constituie în plus, o pârgie puternică a realizării criteriilor de performanță și convergență pentru integrare.

IV. **Descentralizarea administrației și deconcentrarea competențelor de decizie în direcția deplasării acestora** spre nivelul local reprezintă un alt proces semnificativ, benefic al drumului spre integrare. Aceasta presupune o reală, efectivă reformă a administrației publice, subsidiaritate și asumarea răspunderilor de către fiecare din factorii implicați.

În acest mod, dimensiunea regională (locală) a dezvoltării se va situa pe un alt plan, atât sub aspectul resurselor implicate, al surselor de finanțare, al politicilor de dezvoltare, cât și al valorificării factorilor interni și nu în ultimul rând, al atragerii în acest proces a fondurilor europene pentru dezvoltare regională.

V. Relansarea economiei pe curba creșterii economice sănătoase, neinflaționiste, competitive. Aceasta este, într-un anumit sens, chintesența întregului demers economico-social al tranziției, garanția îndeplinirii cumulate a criteriilor pentru integrarea în UE – o economie de piață funcțională, capacitatea de a face față concurenței (dure) de pe piața internă a UE; suportul fundamental al prosperității economice, al investiției pentru dezvoltare, al ocupării forței de muncă; combaterii și limitării șomajului; dezvoltării umane, securității venitului; evitării polarizării sociale – economic nelegitimată -, a fracturilor păguboase în coeziunea socială.

Evident, este un drum lung și anevoios care implică abordări realiste, bine articulate, curaj și fermitate, un management de calitate al reformelor, al întregului proces de tranziție, politici cu aderență și credibilitate la populație. Între acestea, o poziție specială o au **strategia și politicile pieței muncii**.

4. O STRATEGIE A OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ

Fără îndoială că în cei opt ani ai tranziției – bucurându-se cel puțin în anii 1991-1992 de o anumită prioritate – s-au făcut pași importanți în ce privește construcția instituțională – legi, instituții, norme, reguli și proceduri -, gestionarea și managementul pieței muncii, inclusiv pe linia descentralizării serviciului public de ocupare, a parteneriatului și dialogului social, a relației cu alte instituții ale pieței sau/și cu societatea civilă (ONG-uri care au preocupări în domeniu) și chiar unele deschideri ale reglementării legăturilor dintre serviciul public de ocupare și serviciile prestate de sectorul privat.

Dar nu este suficient să stabilești legi, reguli de joc, să crezi instituții. Este mai ales nevoie să se creeze mediul necesar aplicării/funcționării normale a acestora. și, mai ales, să se creeze pachetul de cunoștințe, abilități, deprinderi, respectiv capacitatea de anticipare, evaluare și prefigurare a evoluțiilor viitoare ale pieței muncii sub aspectul proceselor fundamentale din economie și societate. Din această din urmă viziune cu deosebire, funcționarea pieței muncii a fost și rămâne deficitară, marcată de bulversări, blocaje și distorsiuni (Gh. Zaman, Constantin Ciutacu, G. Vâlceanu, 1997); elementele de real progres sunt puse în dificultate de povara moștenirii structurale, comportamentale manageriale, de tensiuni în relațiile de parteneriat social; de o piață gri și neagră a muncii, cu dimensiuni apreciabile, ca și de neîmpliniri în plan instituțional. Aceste disfuncționalități, ca și altele la care ne-am referit pe parcursul lucrării sunt și expresii ale modului și măsurii în care componenta umană a tranziției a fost abordată și tratată în întregul proces de reformă.

Din rațiuni de stabilizare macroeconomică, în condițiile unei crize de sistem și ale declinului activității economice, piața muncii a fost abordată preponderent ca o piață **secundară**, a cărei dinamică este „comandată” de celelalte piețe. O asemenea abordare, corectă sub aspectul formării și evoluției **cererii** de forță de muncă, este însă insuficientă sub aspectul **ofertei** de forță de muncă și al mecanismelor de reglare a acestora (cererea și oferta de forță de muncă). Cu atât mai mult cu cât infrastructura economiei de piață abia se crea, instituțiile pieței erau fragile, nemature, iar – ceea ce este esențial – raporturile de forță dintre actorii sociali erau inegale. Ca atare, piața muncii nu putea funcționa în regim de normalitate. Diferențele dintre gradul de liberalizare al diferitelor piețe, asociate cu accentul – exagerat, în opinia noastră – pus pe **dimensiunea protectivă** a politicilor pieței muncii a devenit factor de „întreținere” a dezechilibrelor sub aspect global, structural și comportamental, nu a încurajat

crearea de locuri de muncă, un comportament activ deopotrivă de partea cererii și respectiv a ofertei de forță de muncă. Mai mult, a condus la derapaje salariale nelegitimate economic și la o protecție socială minimală, în sfera căreia a intrat o parte crescândă a populației. Altfel spus, s-a creat un hiatus între dimensiunea economică și cea socială a pieței muncii, în condițiile în care mecanismele de reglare – în principal salariul, ca preț (barem) negociat al prețului forței de muncă – funcționează în „serviciul” celui care deține monopolul sau forța în negociere (David Marsden, 1989).

Este motivul pentru care considerăm că sub multiple aspecte – începând cu sistemul informațional și sfârșind cu reintegrarea în activitate a forței de muncă – regândirea managementului și a gestiunii capitalului uman, în genere a pieței muncii, reprezintă una din liniile de forță ale proiectării viitorului României.

4.1. Nevoia de strategie

Pornind de la caracteristicile formării capitalului uman, inclusiv sub aspectul duratei acestui proces și a celui de utilizare a forței de muncă, elaborarea unei strategii de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului, a unor programe (politici) de implementare a acestora apar ca necesare și oportune. Îndrăznim să spunem că este una din prioritățile momentului, o importantă ancoră a succesului reformei în planul economiei reale.

Caseta nr. 8 – Argumente pentru o strategie a ocupării

Nevoia unei strategii este dictată în egală măsură de:

a) imperativul soluționării, pe cât posibil, economic avantajoase și echitabile, a unor probleme presante care se manifestă pe piața internă a muncii, al evitării transformării lor în conflicte sociale majore, al funcționării **normale** a pieței muncii;

b) pregătirea economiei pentru aderarea la UE.

Cu riscul de a relua unele elemente la care ne-am referit pe parcurs, apreciem că principalele argumente în favoarea unor programe viabile, credibile ale pieței muncii sunt:

a) România dispune de un însemnat potențial de muncă – peste 67% din populație este în vârstă de muncă (peste media UE(15) și a O.E.C.D.). Este, în acest moment, un avantaj comparativ care, printr-o politică adecvată de investiții și de utilizare a capitalului uman, se poate transforma într-unul **competitiv**, de susținere a unei creșteri economice sănătoase. Acest potențial – fără a exclude sau marginaliza importanța liberei circulații a persoanelor și a forței de muncă – se cere a fi **valorizat înainte de toate în țară**, în slujba intereselor naționale ale României. Interese care, bine reglate, „lucrează” în favoarea comunității în care dorim să ne integrăm;

b) șomajul și subocuparea, deși în opinia multor specialiști sunt considerate mecanisme de ajustare a cererii și ofertei de muncă, sunt, înainte de toate, forme de risipă, de entropie a capitalului uman. Date fiind imperfecțiunile pieței muncii și riscurile induse de acestea pentru forța de muncă, acestea se cer „ținute sub control”. Cele două dimensiuni fundamentale ale pieței muncii – cea economică și cea socială – nu pot fi dissociate fără efecte negative pe termen mediu și lung;

c) însușirea acquis-ului comunitar, apropierea – alinierea la legislația, instituțiile și practicile de succes din țările UE sunt procese de durată, de învățare, derulate în condițiile în care, în general în toate țările, reformele structurale ale piețelor muncii sunt întârziate sau se desfășoară cu multe dificultăți. Pe de altă parte, sunt numeroase semne că dimensiunea social-umană a **programelor multianuale** de dezvoltare durabilă va căpăta pondere;

d) problematica ocupării, a prevenirii și combaterii șomajului este, înainte de toate, o **problemă națională**. Din această optică, dimensiunea internațională (transnațională), inclusiv programele de dezvoltare regională susținute din fondurile UE, sunt doar un **complement**, în fapt un mecanism de susținere a intereselor naționale. și aceasta în condițiile în care țările membre ale UE se protejează în fața dumpingului social pe care, prin costuri mai reduse ale forței de muncă, îl pot promova țările în tranziție pe piața internă a UE, influențând prin aceasta și agravând problemele sociale cu care țările membre ale UE se confruntă. Iar pe calea migrației de întoarcere tensionând piețele muncii din țările de origine.

4.2. Obiective

Obiectivul principal al oricărei strategii de ocupare a forței de muncă – în proiectarea și realizarea căreia se cere a fi implicați toți actorii sociali – rezidă în crearea oportunităților pentru exercitarea unui drept fundamental și totodată constituțional al omului – dreptul la muncă, la alegerea liberă a profesiei. Pe scurt, aceasta înseamnă, așa cum se subliniază în Carta albă "Growth, Competitiveness, Employment" – transformarea creșterii economice în locuri de muncă, „un sistem remodelat de reguli, rațional și simplificat, capabil să promoveze ocuparea fără a așeza povara schimbării asupra acelor care au deja o situație precară pe piața muncii”. Ocuparea forței de muncă și gestionarea capitalului uman, astfel privite, depășesc cu mult cadrul politicilor propriuzise ale pieței muncii.

Orice strategie a ocupării este practic componentă a strategiei globale de creștere și dezvoltare, altfel devine prea puțin operațională și eficientă în raport cu obiectivele majore, durabile urmărite.

Orice strategie de ocupare-utilizare a forței de muncă și combatere a șomajului are, chiar în condițiile integrării și globalizării economiilor, o triplă dimensiune: națională, respectiv macroeconomică; regională (locală) și la nivel de firmă. La fiecare nivel se operează cu instrumente mai mult sau mai puțin specifice, dar toate în conformitate cu mecanismele și regulile de joc ale pieței. Ceea ce nu exclude, pe perioade scurte, anumite compromisuri, cum sunt, de

exemplu, acțiuni în favoarea menținerii ocupării cu „prețul” unor creșteri de salarii mai mici sau promovarea unor formule de ocupare și respectiv sisteme de remunerare care să fie capabile să armonizeze exigențele securității ocupării cu cele ale securității veniturilor etc., exigențele eficienței și competitivității cu cele ale echității și coeziunii sociale.

Dacă obiectivul fundamental, nucleul dur al funcționării muncii este ocuparea și combaterea șomajului, dacă există diferite paliere de abordare a problemei, accente pe o latură sau alta, posibilități de alegere în planul acțiunilor concrete, să vedem care ar putea fi principalele orientări și mecanisme în cele trei planuri de abordare.

În primul rând, **dimensiunea macroeconomică.**

Situându-ne de la început pe poziția că nu putem vorbi de concertarea dimensiunii economice și a celei sociale a pieței muncii decât într-o economie funcțională, „scutită” de șocuri frecvente, pentru România principalele orientări (ținte) ar putea fi următoarele:

- stoparea declinului economic, creștere economică sustenabilă, neinflaționistă; o structură economică optimă, capabilă să pună în valoare potențialul real și viabil de care dispune economia, să atenueze povara și nervozitatea sistemului, rezultate din moștenirea structurală sau/și din incoerența, întârzierile sau caracterul administrativ al unora dintre măsurile de reformă. Pe această cale, s-ar crea climatul de credibilitate, adeziune și participare atât de necesar reînscriserii economiei pe traiectoria progresului economic și social durabil;
- un buget rațional (echilibrat), respectiv menținerea deficitului bugetar în limite rezonabile (controlabile), fără a afecta dezvoltarea unor sectoare cheie ale economiei (învățământ, sănătate, apărare etc.), care imprimă durabilitate și eficiență creșterii economice;
- politici fiscale și de credit capabile să stimuleze economisirea, la nivelul gospodăriilor și al operatorilor economici și investițiile în domenii cu mare capacitate de antrenare și competiție, consolidarea și funcționarea normală a pieței de capital, evitarea șocurilor induse pe această piață de instabilitatea politică și/sau socială;
- politica valutară realistă bazată în principal pe restabilirea și menținerea încrederii în moneda națională, pe stimularea exportului de produse cu valoare adăugată ridicată și consolidarea rezervei valutare;
- accelerarea proceselor de ajustare structurală a economiei; așezarea mai hotărâtă a restructurării și privatizării pe fundamentele economiei de piață; acompanierea proceselor de restructurare-privatizare-retehnologizare de programe sociale;
- o politică salarială bazată pe rezultate, performanță și calitate, care să susțină mobilitatea și realocarea forței de muncă potrivit cererii, investiția în capitalul uman; atenuarea și eliminarea distorsiunilor și a ine-

galităților din politica salarială, respectiv dintre dimensiunea salariului și rezultatul muncii, asumarea de către fiecare dintre partenerii sociali a răspunderilor care le revin; redimensionarea raportului dintre costul salarial și cel nesalarial, având simultan în vedere ponderea redusă a costului forței de muncă în costurile totale sau în PIB, imperativele sporirii competitivității, ale îmbunătățirii calității ofertei forței de muncă, reformării și liberalizării mai puternice a pieței muncii. În prezent, politica salarială – în măsura în care am mai putea vorbi de o asemenea politică – reprezintă una dintre cele mai slabe verigi ale reformei economice în general, a celei a pieței muncii în special. Este unul din domeniile în care guvernarea – din motive pe care nu le discutăm aici – a rămas datoare. Practic, în diferite etape, nebeneficiind de o concepție clară, de sprijinul și credibilitatea necesare, a cedat în fața diferitelor presiuni, generând escaladarea unor revendicări fără acoperire în rezultate. și, ceea ce este mai grav, avantajând categoriile de forță de muncă din sectoare pe care avea obligația, prin lege, să le gestioneze eficient (regii autonome, mari întreprinderi cu capital majoritar de stat, unele segmente ale „funcției publice”);

- funcționalitatea comunicării, a dialogului și a parteneriatului social. și aici, chiar dacă au fost create (sau sunt pe cale de a fi create) instituții specializate, unele din acestea nu funcționează încă. Sigur, nefuncționalitățile nu pot fi puse doar pe seama „tineretii” și fragilității acestor instituții. Ceea ce, în parte, poate fi adevărat, dar în nici un caz suficient pentru a explica ceea ce am îndrăzni să numim „rupturile”, „pauzele” în relațiile de parteneriat social, cu toate efectele lor adverse din punctul de vedere al dimensiunilor și vitezei reformei economice; perfecționarea instituțional-legislativă în domenii cheie ale reformei pieței muncii; construirea unui sistem informațional al pieței muncii capabil să ofere cu promptitudine informațiile necesare elaborării unor politici active și de protecție socială a celor temporar rămași fără loc de muncă. Sistemul informațional al pieței muncii ar trebui să includă serii de date (informații) care să permită evidențierea nu numai a stocului ci și a fluxurilor de forță de muncă între diferite blocuri („ocupare” „șomaj” „formare profesională” „recalificare” etc.) pe variabilele caracteristici ale forței de muncă (sex, vârstă, profesie, nivel de instruire, sector de activitate etc.), precum și șomajul repetitiv, șomajul de lungă durată etc.

În același context – cel instituțional-legislativ –, este imperios necesară reglementarea regimului muncii cu timp parțial, în genere a formelor atipice de ocupare; reglementarea uniformă, nediscriminatorie a concedierii colective, precum și crearea unor instituții – de care se vorbește de mult timp – pentru „controlul” respectării legislației muncii,

ca și pentru soluționarea mai rapidă a unor conflicte de muncă, de tipul „Inspecției muncii”, respectiv al „Tribunalelor muncii”.

- externalizarea, pe baze competitive, a unor sarcini ale serviciului public de ocupare, transferabile către operatori privați sau(și) structuri ale societății civile. Se răspunde astfel, prin respectarea principiului gratuității serviciului public de ocupare, unor nevoi de diversificare și, respectiv, de ameliorare a calității serviciilor oferite. Totodată, se asigură promptitudine și flexibilitate sporite în planul acțiunilor concrete și, nu în ultimul rând, focalizarea mai puternică pe grupuri țintă din zonele cele mai vulnerabile, fie ele sectoriale, profesionale, teritoriale. Rămâne încă a fi soluționat, inclusiv juridic, un asemenea tip de relații care, în țările UE tinde să capete pondere.

În al doilea rând, la **scară regională (locală)**

Din perspectiva funcționării pieței muncii, acesta reprezintă unul din segmentele de bază, locul de întâlnire, de ajustare a cererii și ofertei de forță de muncă. În ce direcții s-ar putea acționa?

- descentralizarea, în continuare, în ritm mai alert, a atribuțiilor în domeniul gestionării resurselor umane, însoțită de deconcentrarea competențelor între diferite niveluri de decizie și promovarea principiului subsidiarității;
- parteneriat – multiparteneriat și cofinanțare, mergând până la crearea, la nivelul localităților, a unui fond special de susținere a ocupării; promovarea unor forme locale de ocupare necesare (cerute) comunităților locale. În condițiile în care, pentru o anumită perioadă, concedierile colective vor avea pondere, credem că acordarea plăților compensatorii ar putea fi condiționată de participarea la o serie de activități economice la nivel local. S-ar răspunde astfel pe de o parte, la realizarea unor lucrări de interes colectiv, s-ar menține motivația pentru muncă, evitându-se efectele biopsihosociale ale șomajului, pe de altă parte. Protecția socială, în acest caz, ar căpăta atributul de măsură activă a pieței muncii, iar munca și-ar păstra valențele de valoare economică și socială;
- priorități pentru zonele cele mai calamitate sub aspectul dezvoltării și ocupării forței de muncă. Crearea, cu asistență Phare, a condițiilor de funcționare a celor opt macro regiuni de dezvoltare poate reprezenta un cadru propice pentru o abordare nouă și, sperăm, eficientă a problemelor ocupării forței de muncă în cadrul diverselor regiuni. Cu atât mai mult cu cât se creează premisele pentru a putea beneficia și atrage fonduri de la UE (Fondul Social, Fondurile structurale, Fondul de coeziune etc.).

În al treilea rând, **la nivel de firmă.**

Pornind de la situația existentă, apreciem că aici sunt necesare schimbări în două direcții principale:

- gestionarea și managementul resurselor umane ale firmelor, ca una din componentele programelor de dezvoltare sau, după caz, restructurare. Este, mai mult decât oricând, nevoie de o gestiune previzională a resurselor umane care, într-o formă sau alta, pornind de la piramida vârstei salariaților, de la structura locurilor de muncă și cea profesională și de calificare – în condiții de restructurare și de competitivitate – să ofere forței de muncă perspective credibile, să mențină, pe cât posibil fără a „mânca” din eficiență, legătura individului cu firma, să faciliteze carierele profesionale, să „reinventeze” motivația firmei și a individului pentru perfecționarea profesională continuă. Politica de gestiune a resurselor umane a firmelor congruentă cu politicile de dezvoltare regională și/sau locală oferă șanse prea puțin folosite pentru susținerea ocupării într-un anumit spațiu economic.
- o schimbare de accent sub aspectul obiectivelor imediate și al mecanismelor puse în operă la nivelul firmei, și anume:
 - performanță → competitivitate → productivitate → distribuire rațională a câștigurilor de productivitate ca obiectiv permanent, sursă de susținere a ocupării la nivelul firmei, inclusiv a mobilității interne;
 - formare profesională – perfecționare;
 - accent pe valorificarea posibilităților de mobilitate internă a forței de muncă, înainte de a recurge la flexibilitate externă. În acest din urmă caz, externalizarea unei activități în procesul de restructurare s-ar cere corelată cu flexibilitatea externă a forței de muncă;
 - parteneriat local pentru susținerea flexibilității externe, fără costurile înalte pe care le implică mobilitatea la distanțe mari;
 - promovarea, în funcție de starea economică a firmei și de perspectivele dezvoltării sale, a unor politici salariale flexibile, a unor sisteme participative de salarii și venituri („salariul de eficiență”, profit-sharing etc.) negociate și programate. S-ar crea astfel un interes sporit pentru investiția în dezvoltarea firmei, ca și surse de venit suplimentare pentru forța de muncă.

4.3. Priorități. Mecanisme

Este adevărat că, la scara UE sau a țărilor dezvoltate membre ale O.C.D.E., se produc o serie de mutații profunde în planul modelelor de ocupare a forței de muncă. După cum la fel de adevărat este și faptul că în planul discursului științific și al acțiunii practice se caută ceea ce unii specialiști numesc „coridorul” de concertare, de conciliere a securității ocupării cu flexibilitatea pieței muncii, a modelelor de ocupare.

Pentru România, evident, având în vedere și megatendențele manifestate pe frontul ocupării forței de muncă, precum și rata de încordare a bugetelor de securitate socială, punctul de pornire în elaborarea celor mai potrivite politici, în stabilirea priorităților și a secvențialității este dat de condițiile și factorii interni, între care:

- textura economică și cea industrială, relația capacități de producție-piață;
- performanțele și competitivitatea produselor;
- dimensiunea și calitatea factorului uman;
- inovația, funcționalitatea piețelor și a instituțiilor acestora;
- blocajele economice și financiare;
- calitatea mediului social, cultural și politic.

În consecință, crearea mediului favorabil creșterii economice sustenabile și, pe acest fundament, a echilibrului între securitatea ocupării (nu a locului de muncă) și flexibilitatea pieței muncii presupun și impun stabilirea unor direcții prioritare de acțiune. Acestea trebuie să fie racordate obiectivului strategic global – transformarea creșterii economice în locuri de muncă -, identificării sectoarelor cu potențial sporit de ocupare în viitorii ani, luând totodată în considerare dimensiunea europeană a acestei probleme majore a integrării și globalizării economiilor. Având în vedere deopotrivă dimensiunea națională și europeană a ocupării și relațiile acesteia cu mediul economic, social-cultural și chiar politic – aceste priorități în planul acțiunilor concrete, al mecanismelor puse în operă ar putea fi:

a) Reabilitatea și creșterea investiției în capitalul uman, în formarea inițială și continuă. Este axul principal, condiția sine qua non a ameliorării calității ofertei de forță de muncă, a sporirii securității ocupării, în condițiile accentuării flexibilității (mobilității) funcționale a pieței muncii, a eficientizării tranziției de la școală la activitatea productivă, a limitării creșterii șomajului etc. Sigur, în acest scop, se cer soluționate o mulțime de probleme. Dincolo de resursele necesare – care vor fi totdeauna un subiect fierbinte – se impune o reformă coerentă, efectivă, de calitate a învățământului și formării profesionale. Numai așa pot fi stopate procesele de sporire a analfabetismului, de abandon școlar și de deșcolarizare a capitalului uman, de migrare a unor specialiști de înaltă pregătire etc. Utilizarea în activitate a competențelor însușite în procesul de formare, „redescoperirea” funcției întreprinderii ca furnizor de calificare în strânsă legătură cu exigențele restructurării producției și produselor, ale creșterii competitivității firmei; refacerea legăturii dintre lumea școlii și lumea muncii; restabilirea, prin mijloace adecvate, din interiorul și din afara școlii, inclusiv prin stimularea competiției, a competențelor, a motivației de a învăța continuu este o altă prioritate, cu înalt potențial productiv.

b) Reforma structurală și liberalizarea pieței muncii, ceea ce ar putea avea ca efect modificări sensibile ale costului salarial atât global (ca pondere în

PIB sau/și, respectiv, în costurile de producție), cât și la nivel individual (lunar, orar), în funcție de performanță, de rezultate etc. Diversificarea sistemelor de salarii aplicate la nivel de firmă – în limitele normelor și regulilor de joc – stabilite la nivel național prin norme juridice și/sau negociate, folosirea flexibilă a acestora sunt de natură să asigure o eficiență sporită a remunerării muncii în dependență de rezultate, să imprime alt conținut și alte funcții diferențelor de salarii. Concomitent, se creează condiții pentru alte relații cantitative între costul salarial și cel nesalarial al forței de muncă, în favoarea primului, pentru echilibrarea „internă” a pachetului de salarii și așezarea pe baze normale, productive, a negocierii colective.

c) Deplasarea centrului de greutate spre susținerea și dezvoltarea politicilor regionale (locale) de creare a locurilor de muncă; sprijinirea, prin consultanță, resurse financiare, parteneriat etc. a inițiativelor locale. Aceasta presupune un tip nou de relații de parteneriat, cooperare-colaborare între actorii locali și, implicit, programe de dezvoltare locală, cu o componentă de folosire a forței de muncă, sprijinirea, capitalizarea și diseminarea inițiativelor locale de succes;

d) Focalizarea acțiunilor de susținere – promovare a ocupării pe grupuri țintă. În principal, este vorba de:

- categoriile de personal disponibilizate ca urmare a restructurării (concedieri colective). Dincolo de salariile compensatorii care au, pentru început, o anumită funcție de protecție socială, dar care, în final, au efecte descurajante din perspectiva creării locurilor de muncă, credem că accentul trebuie să cadă pe gestiunea previzională a forței de muncă, la nivel de firmă și la nivel local, pe planurile de acompaniere socială a programelor de restructurare, pe mecanismele pieței ca reglatori ai alocării resurselor și nu pe „directive” de la centru. Cu atât mai mult cu cât, potrivit experienței de până acum, plățile compensatorii (Ordonanțele nr. 9 și 22/1997 ș.a.) au acționat haotic, discriminatoriu și, ceea ce este mai grav, au sprijinit prea puțin (sau deloc) crearea de oportunități de a munci. S-au manifestat preponderent ca măsuri pasive pe piața muncii. Restructurarea nu este și nici nu poate fi echivalentă cu lichidarea (falimentul) declarat mai mult sau mai puțin administrativ, făcând abstracție de piață și de regulile ei care au, totuși, cuvântul hotărâtor. Sigur că, în funcție de forma de proprietate, problemele se pun distinct, responsabilitatea deciziei revenind diferiților operatori (stat, bănci, patroni);
- șomerii de lungă durată, aflați în pragul sau în vecinătatea excluderii sociale. În acest cadru, măsurile trebuie să aibă mai ales în vedere că terapiile aplicate până în prezent au avut rezultate modeste în planul reintegrării în activitate. și că o parte din aceștia și-au pierdut sau sunt pe cale să-și piardă atributul de „resursă de muncă potențială”;

-
- tinerii intrați pentru prima dată pe piața muncii, în primul rând cei pentru care, din motive de calificare, tranziția de la școală la viața de muncă via șomaj este costisitoare economic și dăunătoare social;
 - femeile, în special mamele singure care, un număr bun de ani, au fost preponderent „primii clienți” ai disponibilizării. și aceasta cu atât mai mult cu cât în economie există zone (nevoi) neacoperite care, prin definiție, se adresează femeilor. și care ar permite o mai bună conjugare a funcțiilor femeii în societate cu cele biologice, cu cele economice și educative;
 - organizarea flexibilă a muncii și amenajarea orarelor de lucru potrivit particularităților locurilor de muncă și ale forței de muncă utilizate (orare flexibile, dimensionare rațională a timpului de repaos și odihnă, limitarea orelor suplimentare, concedii de studii și condiții pentru filiere profesionale, anualizarea salariilor, modularizarea perfecționării profesionale etc.);
 - orientarea mai pronunțată spre politicile active ale pieței muncii, ceea ce ar relaxa bugetele sociale, ar asigura o mai mare securitate a ocupării; un suport ușor de mânuit, operațional pentru concertarea nevoii de flexibilitate cu cea de securitate, a ocupării și venitului pe piața muncii. Evident, în acest sens, dincolo de o anume regândire a politicii pieței muncii și a alocării resurselor financiare, materiale și umane, primordială este diversificarea măsurilor de politică activă și concentrarea acestora la nivel regional (local). Avem în vedere măsuri cum sunt: formarea profesională modularizată, reconversia profesională, scheme pentru crearea directă de locuri de muncă în sectorul public și privat, prioritar în zonele cele mai afectate, subvenționarea, pe durată determinată, a unei părți a costului salarial, stimularea – prin măsuri fiscale cu deosebire – a lansării în afaceri pe cont propriu; funcționalitatea relațiilor de parteneriat și evaluarea periodică a măsurilor; transparență etc.;
 - perfecționarea serviciului public de ocupare, spargerea monopolului acestuia prin externalizarea, transferarea, în condiții competitive, a unora din sarcinile acestuia către servicii private. Este o orientare convergentă cu tendințele din UE în care, începând din 1995, s-a renunțat la monopolul serviciului public, pe piață operând – de regulă, pe bază de acreditare – operatori privați (agenții de muncă temporară, agenții de recrutare, firme de plasare etc.). O asemenea partajare este cu atât mai necesară cu cât – potrivit statisticilor oficiale – numai circa 25% din locurile de muncă vacante sunt identificate prin serviciile publice de ocupare. Evident, crearea Agenției Naționale de Ocupare și Formare Profesională, a Consiliului Național al Formării Profesionale, alături de îmbunătățirea sistemului informațional, vor imprima alte dimensiuni, și o altă eficiență serviciilor de ocupare – cunoașterea

cererii și, respectiv, a ofertei, consilierii, medierii, orientării, formării profesionale etc. Totodată, dau o nouă dimensiune implicării și asumării răspunderilor în gestionarea pieței muncii de către partenerii sociali. și nu în ultimul rând, o perspectivă de modernizare a modelului de ocupare (Măsuri active pentru combaterea șomajului, 1998).

Și, în final, o ultimă – dar extrem de importantă – problemă: care sunt în perioada de tranziție, și nu numai, sectoarele cu un potențial sporit de ocupare, respectiv sectoarele care virtual au șanse, mai mult sau mai puțin egale, în severa competiție pentru competitivitate și ocupare ce se desfășoară la nivel european sau mondial? Există în România asemenea sectoare? Dacă da, cum ar putea fi mai bine racordate la dinamica construcției noii Europe?

Pornind de la diagnosticul pieței muncii în prezent, de la orientările guvernamentale, dar mai ales de la exigențele valorificării capitalului uman, ale pregătirii aderării și evitării pe cât posibil a destructurărilor nocive, a rupturii coeziunii sociale, apreciem că România dispune de multe oportunități de muncă, de a asigura locuri de muncă. O condiție este aceea a studierii sistematice a pieței muncii și identificării, în timp util, a nevoilor de forță de muncă (a cererii) în complexitatea structurii sale. Avem în vedere atât crearea directă de locuri de muncă, cât și efectul de antrenare în amonte și aval. Între acestea, reținem:

a) **revigorarea unor activități din sectorul secundar**, în primul rând din industria prelucrătoare, care dispun de condiții favorabile, dețin o poziție bună pe piața externă sau ar putea, dacă ar fi corespunzător stimulată, să recâștige, chiar în condiții de concurență dură, segmente de piață externă pierdute în primii ani ai tranziției. În opinia noastră, pentru o bună perioadă de timp, sectorul secundar va reprezenta cheia succeselor politicilor de ocupare. De ce? Pe de o parte, aici, la nivel global, din perspectiva ocupării, s-a făcut deja un pas uriaș în direcția ajustării cererii și ofertei de forță de muncă (a fost eliminată supraocuparea, s-a creat un alt model de distribuire a forței de muncă pe ramuri și activități). Restructurarea și privatizarea – în derulare – ar trebui ca, prin performanță, calitate, eficiență și competitivitate, să creeze și resurse pentru susținerea ocupării forței de muncă. Pe de altă parte, dezvoltarea sectorului terțiar, de care se vorbește mult, mai ales în discursul politic, așa cum deja am menționat, nu este realmente posibilă și viabilă fără dezvoltarea eficientă a sectoarelor primar și secundar. A forța în acest moment terțiarizarea economiei echivalează cu o largă distribuție a sărăciei și, probabil, ar ipotoca dezvoltarea pe o lungă perioadă de timp.

Sectorul secundar – industria și construcțiile – dispun de potențial care trebuie valorificat, inclusiv în interesul ocupării forței de muncă. Avem în vedere o serie de ramuri cum sunt:

- **industria ușoară, textilă, confecții, pielărie, încălțăminte** – cu o pondere mare în exportul României (30,6% în primele luni din 1997, comparativ cu 18,2% produse ale industriei metalurgice, 13,8% ma-

șini, aparate și echipamente sau 8,9% produse chimice din cauciuc și mase plastice);

- **industria mobilei**, în genere a produselor prelucrate din lemn, care înglobează muncă complexă, limitându-se strict exportul de cherestea. În 1997, exportul direct a reprezentat 40,7% din cifra de afaceri a subramurei, comparativ cu 20,7% pe total industrie și 26,4% media din industria prelucrătoare (Anexa nr. 10);
- **industriile agroalimentare**, deși nivelurile realizate până în prezent par a nu le recomanda. Dar, având în vedere potențialul agricol al României și faptul că, în general, se practică o **agricultură ecologică**, sunt argumente în relansarea cu succes, inclusiv pe piața externă, și eficientizarea activității acestei ramuri de bază a economiei României.

Tabelul nr. 2
Ponderea diferitelor grupe de mărfuri în exportul total în perioada
1 ianuarie – 30 septembrie 1996 și 1997

Grupa de mărfuri	1996 (1.01 – 30.09)	1997 (1.01 – 30.09)
Produse agroalimentare	8,9	6,9
Produse minerale	8,6	7,8
Textile, confecții, pielărie, încălțăminte	28,5	30,6
Produse chimice, cauciuc, mase plastice	10,9	8,9
Produse metalurgice	15,7	18,2
Mașini, aparate, echipamente electrice, mijloace de transport	13,4	13,8
Alte mărfuri	14,0	13,8

Sursa: Buletin statistic lunar nr. 12/1997.

Un avantaj extrem de important al industriilor la care ne-am referit, comparativ cu ramurile industriei grele (extractive și chiar prelucrătoare) rezidă în talia (dimensiunea) întreprinderii. În genere, aici se concentrează **întreprinderi mici și mijlocii**, care se conturează ca un pilon extrem de important al ocupării forței de muncă. Ele au o capacitate sporită de **adaptare** la dinamica cererii – extrem de sensibilă în aceste sectoare – și totodată pot promova o gamă diversificată de formule de ocupare, care satisface solicitări specifice diferitelor categorii de forță de muncă. Ne gândim la subcontractare și munca la domiciliu, la munca cu timp parțial sau la cea temporară, la angajări sezoniere, la o mai mare flexibilitate a orarelor de lucru. Sigur, și practica confirmă, întreprinderile mici și mijlocii sunt și cele mai expuse riscurilor evoluției conjuncturii, „ratele lor de natalitate și cea de mortalitate” fiind relativ înalte. Deci, într-un anumit sens, deși oferă mai multe oportunități de ocupare, fragilitatea ocupării este

mai puternică decât în alte tipuri de întreprinderi. Mai ales – așa cum s-a întâmplat și în România – nu totdeauna regimul de investiții, cel fiscal și de credit le protejează suficient;

- în fine, sunt șanse ca prin atragerea unor investitori strategici și restructurarea marilor întreprinderi din petrochimie, metalurgie, construcții de mașini, inclusiv a regiilor autonome, să se poată acționa spre un echilibru între capacitățile de producție existente – cerințele pieței (interne și/sau externe) – eficiență – ocuparea și utilizarea forței de muncă.

b) **reconstrucția și dezvoltarea infrastructurii** (șosele, căi ferate, alte echipamente colective etc.). Datorită stării precare în care se află, aici se concentrează un potențial mare, încă insuficient evaluat, de creare de noi locuri de muncă, cu puternice rezonanțe în alte zone ale economiei, cu deosebire ale industriei. Funcția sa în susținerea programelor active de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului este cu atât mai importantă cu cât poate răspunde concomitent unor nevoi generale și ale comunităților locale, poate oferi o **gamă variată de oportunități de a munci**: cu timp complet, cu durată redusă, sezoniere etc. După cum oferă oportunități pentru diferite categorii de forță de muncă;

c) **protecția mediului înconjurător** – un domeniu rămas în urmă sub aspectul acțiunilor concrete care – și din acest motiv – va fi creator de locuri de muncă. Cu atât mai mult cu cât credem că nu dispunem încă de specialiști în acest domeniu vital pentru dezvoltarea durabilă, inclusiv sub aspectul dimensiunii sale umane;

d) **crearea, asimilarea și dezvoltarea tehnologiilor performante**. Reforma și revigorarea cercetării-dezvoltării. Focalizarea acestora în domenii cu șanse de competiție în planul creației, de susținere a exportului produselor de excelență ale cercetării științifice;

e) **sectorul de servicii** este un segment special al creării de noi oportunități de muncă, atât pentru faptul că este subdezvoltat, cât și pentru că oferă o mulțime de opțiuni pentru forța de muncă. Deși, pentru o lungă perioadă de timp, la nivel global, este creator de locuri de muncă, este de semnalat că unele din activitățile din acest sector dau deja semne de saturație sau chiar au început – ce-i drept, în condiții economice vitrege – să elibereze forță de muncă, după cum altele, cu o puternică forță de atracție în prezent, în perspectivă își vor comprima capacitatea de ocupare. Nu ne propunem să inventariem toată gama de activități cu potențial de creare de locuri de muncă, ci doar să atragem atenția asupra celor care în prezent pot da alte dimensiuni ocupării forței de muncă, și care, prin aceasta, ar putea netezi unul din drumurile către UE. Ele se leagă bine și cu reformele în derulare în economia noastră:

- servicii financiare, bancare și de asigurări;

- servicii publice și/sau private de ocupare: orientare profesională, consiliere, mediere, evaluare a calificării sau a programelor de ocupare, protecție socială a șomerilor;
- servicii de învățământ, orientare și pregătire profesională inițială și continuă;
- telecomunicații, poștă, audiovizual;
- servicii de sănătate și asistență socială, inclusiv pentru protecția copilului, a handicapaților, a persoanelor vârstnice;
- turism, industria hotelieră și restaurante;
- servicii pentru producție (întreținere, reparații, transport etc.);
- servicii de interes comunitar (utilitate publică, servicii sociale, inclusiv servicii la domiciliu);
- servicii de pază și securitate;
- servicii destinate petrecerii timpului liber și îmbunătățirii calității vieții (organizarea concediilor balneo-climaterice, transportul în comun, reparații, confortul locuinței);
- dezvoltarea meșteșugurilor, a artizanatului, punerea în valoare a resurselor locale.

Gama acestor activități poate fi completată, corectată, reevaluată. Cu atât mai mult cu cât acestea răspund concomitent cererii interne și a celei de export. Dar ceea ce ni se pare indispensabil de subliniat în acest context este faptul că cele mai multe din aceste oportunități de creare de noi locuri de muncă și creștere a ocupării sunt direct dependente de:

a) stoparea și prevenirea deteriorării capitalului uman, asociată cu centrarea pe ocuparea forței de muncă și sporirea randamentelor sale, pe dezvoltarea complexă a economiei rurale și sporirea forței economice a economiei (*Raportul național al dezvoltării umane, România 1997*);

b) sporirea productivității, a calităților și competitivității fiecărui loc de muncă, firmă, sector, a economiei în ansamblu;

c) sporirea veniturilor globale și ale individului, astfel încât economia să aibă capacitatea de a stimula și susține ocuparea;

d) cererea solvabilă a agenților economici (firme și gospodării) să devină factor de susținere a economisirii, a investițiilor și dezvoltării producției, susținerii și funcționării pieței interne.

Și, în fine, o ultimă remarcă, sesizată în *Agenda 2000* și care, vine în sprijinul elaborării unei strategii a ocupării și utilizării forței de muncă. Astfel, referindu-se la perspectivele și prioritățile României pentru realizarea criteriilor necesare aderării la UE, se subliniază: „(...) ameliorarea capitalului uman este (...) o problemă cheie pentru perspectivele pe termen mediu ale economiei. Din acest punct de vedere, există trei sarcini imediate: reforma sistemului de asistență medicală în scopul ameliorării sănătății publice; adaptarea și dezvoltarea învățământului superior și tehnic, precum și conceperea și implementa-

rea unor **strategii active privind piața muncii**, pentru a ajuta muncitorii disponibilizați să-și însușească rapid deprinderi fundamentale, necesare în noul mediu economic. **Acest din urmă aspect este semnificativ mai ales în regiunile dominate de o singură industrie vizată pentru închidere sau pentru restructurare profesională**". (s.n.) (*Agenda 2000*, p.33).

Și trebuie să recunoaștem că în toate aceste domenii reforma este întârziată; multe programe – unele din ele elaborate cu asistența UE, a Băncii Mondiale etc. – așteaptă să fie puse în funcțiune. După cum există insuficiențe instituționale – traseul legislativ este lung și dificil – ca și multe neîmpliniri pe linia adaptării acquis-ului comunitar.

Oricum, dincolo de orice dezbateri sau opțiuni, elementul fundamental în jurul căruia ar trebui să fie construită și să pivoteze strategia ocupării **este anticiparea și acceptarea schimbării, adaptarea la schimbare** cu viteza necesară. „Încercarea de a încetini ritmul schimbării și de a proteja artificial activitățile necompetitive – arăta secretarul general al O.E.C.D. – ar face doar ca adaptarea întârziată să fie și mai dificilă. Toate politicile ar trebui să promoveze adaptarea la schimbare, având grijă ca, în același timp, să întărească solidaritatea socială, condiție pentru succesul pe termen lung al strategiei recomandate” (Jean Claude Paye, 1996). Acest mesaj clar și mobilizator ar trebui bine înțeles de toți cei care operează pe piața muncii sau sunt implicați în elaborarea și monitorizarea politicilor sociale. și aceasta pentru că promovarea și restructurarea ocupării, combaterea șomajului și a efectelor lui se realizează (trebuie să se facă) **prin refacerea (consolidarea) capacităților economiei și ale societății de a răspunde prompt la provocările schimbării** și nu prin încetinirea sau întârzierea schimbării, iar în acest cadru, reformele politicilor sociale în vederea eliminării unor efecte nedorite tind să capete **rolul de element cheie al dezvoltării durabile, al finalității social-umane a activității economice**, a unei mai echitabile distribuții a roadelor acesteia.

Referințe bibliografice

- Daniel Dăianu, *Transformarea ca proces real*, IRLI, București, 1996.
- Beretta M., *Aspects sociaux du marché intérieur* (Espace Social Européen), Bruxelles, février 1987.
- CE, Agenda 2000, Punctele de vedere ale Comisiei în legătură cu politica României de aderare la Uniunea Europeană, Bruxelles, 1997.
- Jean-Claude Paye, *The OECD Jobs, Study. Facts. Analysis. Strategies.* OECD, Paris, 1996
- EC, Growth, Competitiveness, Employment, The Challenges and Ways Forward in to 21 Century, White Paper, EC, Brussels, 1994.
- *** Studiu asupra locurilor de muncă în țările membre OECD, FIMAN, Ed. Expert, 1997.
- Bernard Bruhnes Consultants, *L'Europe de l'emploi ou comment font les autres*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1994.
- Resolution of the European Council on Growth and Employment*, The European Council, meeting in Amsterdam, 16/17 June, 1997.
- Claude Vimont, Innovation et création d'emploi: le rôle respectif des emplois d'entraînement et des emplois d'accompagnement, *Problemes économiques*, no. 2 290, 8 avril 1992.
- Florin Pavelescu, Progresul tehnic și ocuparea forței de muncă, IRLI, București, 1997.
- Steliana Perț (coord.), Evaluarea capitalului uman. Coordonate strategice ale evoluției pieței muncii în România, IRLI, București, 1997.
- *** Promouvoir l'Emploi, Rapport du Directeur Général du B.I.T., Conférence Internationale du Travail, 82e session, Geneve, 1995.
- Bernard Bruhnes, Préface de l'ouvrage *L'Europe de l'Emploi ou comment font les autres*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1994.
- *** Choisir l'emploi, Rapport du Groupe „Emploi”, présidé par Bernard Bruhnes, rapporteur général Annie Gauvin, La Documentation Française, Paris, 1993.
- Steliana Perț (coord.) și colectiv, *Flexibilitate. Ocupare. Dezvoltare umană*, CIDE, București, 1995.
- Jean-Baptiste Foucauld, *Avant-Propos* de l'ouvrage *Choisir l'Emploi*, La Documentation Française, 1993.
- CE, *L'Emploi en Europe 1995*, Commission Européenne, Bruxelles, 1996.
- EC, *Employment in Europe 1996*, European Commission, Brussels, 1997.
- Pete Richardson (edit.), *Globalisation and linkages: Macrostructural Challenges and Opportunities*, OECD, Paris, 1997.

- *** *Economia românească la orizontul anului 2000 – analiză macroeconomică*. Guvernul României, Consiliul pentru Reformă și Comisia Națională de Prognoză, mai 1997.
- Nicholas Barr (edit.), *Piețele forței de muncă și politica socială în Europa Centrală și de Est. Tranziția și dincolo de aceasta*, W.B., Oxford University Press, 1994.
- *** *The Regional Dimension of Unemployment in Transition Countries. A Challenge for Labour Market and Social Policies*, OECD, Paris, 1995.
- Daniel Vaughan-Whitehead, *Paying the Price. The Wage Crisis in Central and Eastern Europe*, ILO Studies Series, Mac Milan Press, LTD, 1998.
- *** *Punctul de vedere al Guvernului României la Agenda 2000*, 1997.
- Edith Gross, *Migrants Labour and Equal Pay for Equal Work in Europe*, Work Paper from the International Symposium „The Dynamics of Wage Relations in the New Europe”, Maastricht, 1-3 May, 1997.
- Gh. Zaman, Const. Ciutacu, G. Vâlceanu, *Blocaje în economia de tranziție a României, Forme de manifestare, cauze, efecte, mecanisme și soluții*, Ed. Tehnică, 1997.
- David Mansden, *Marché du travail. Limites Sociales des nouvelles théories*, Economica, Paris, 1989.
- *** *Măsuri active pentru combaterea șomajului; experiența europeană*. Lucrările celei de-a II-a Conferințe Internaționale PAEM, organizată de FIMAN, 16-17 mai 1997, Editura All, București, 1998.
- Const. Ionete, Pavel Wagner (coordonare științifică de ansamblu), *Raportul național al dezvoltării umane – România, 1997*, Ed. Expert, București, 1997.

ANEXE

Anexa nr.1. Indicatori ai șomajului în Uniunea Europeană în anul 1995

	Rata de șomaj (%)	Pondere a șomajului 15-24 ani în total pop. 15-24 ani (%)	Somaj de lungă durată (% din total)
Uniunea Europeană	10,7	21,5	49,2
Belgia	9,9	24,4	62,4
Danemarca	7,1	10,2	27,7
Germania	28,2	8,8	48,7
Grecia	9,1	27,9	51,3
Spania	22,9	42,4	54,6
Franța	11,5	27,0	40,2
Irlanda	12,4	21,8	61,3
Italia	11,9	33,2	3,6
Luxemburg	2,9	7,1	40,0
Olanda	7,3	12,5	46,7
Austria	3,8	5,6	28,0
Portugalia	7,3	16,6	50,8
Finlanda	17,2	29,9	37,2
Suedia	9,2	19,4	20,2
Regatul Unit	8,8	15,9	43,5

Sursa: Key Employment indicators in the European Union (EU-15) in 1995, Employment in Europe, Employment and Social Affairs, European Commission, Brussels, 1997.

Anexa nr.2
Indicatori ai forței de muncă în UE (15)

	Ponderea pop. în vârstă de 15-64 ani în total (%)	Rata de activ. pe pop. în vârstă de 15-64 ani (%)	Rata de ocu-pare a pop. în vârstă de 15-64 ani (%)	Schimbări anuale*)					
				în ocuparea forței de muncă (%)			PIB / pers. ocupată (%)		
				1993	1994	1995	1993	1994	1995
Uniunea Europeană	65,8	67,7	60,4	-1,7	-0,3	0,8	1,1	3,1	1,7
Belgia	66,0	62,8	56,6	-0,7	0,1	1,2	-0,9	2,1	0,7
Danemarca	66,8	81,3	75,6	-0,6	-1,0	2,1	2,1	5,4	0,5
Germania	67,1	69,5	63,6	-1,8	-0,7	-0,3	0,6	3,6	2,2
Grecia	64,8	62,0	56,4	1,0	1,9	0,9	-1,9	-0,4	1,1
Spania	66,2	60,2	46,4	-4,3	0,9	2,7	3,3	3,0	0,3
Franța	63,4	68,3	60,6	-1,2	-0,1	1,2	-0,3	2,8	1,0
Irlanda	63,5	63,3	55,5	0,5	4,5	4,6	2,5	2,1	3,8
Italia	67,9	58,1	51,2	-2,7	-1,8	-0,3	1,5	4,0	3,3
Luxemburg	67,5	78,9	77,2	1,5	2,5	2,4	-1,5	0,8	0,8
Olanda	67,9	69,1	64,0	0,0	0,8	1,8	0,2	1,9	0,6
Austria	65,9	73,6	70,8	0,7	0,1	0,5	-0,3	3,0	1,4
Portugalia	67,5	70,5	65,4	-1,1	-1,3	-0,6	0,0	2,3	3,1
Finlanda	65,3	74,6	61,7	-6,1	-0,7	2,2	5,3	5,2	2,2
Suedia	62,8	79,4	72,1	-5,8	-0,9	1,5	3,8	3,5	1,5
Regatul Unit	63,8	76,6	70,0	-0,4	1,0	1,2	2,6	2,8	1,2

*) față de anul anterior

Sursa: Key Employment indicators in the European Union (EU-15) in 1995, Employment in Europe, Employment and Social Affairs, European Commission, Brussels, 1997.

Anexa nr. 3
Numărul și structura populației ocupate pe sectoare de activitate

Anii	Număr populație ocupată-mii persoane			în % din total populație ocupată		
	Primar	Secundar	Terțiar	Primar	Secundar	Terțiar
1990	3154,3	4715,2	2970,0	29,1	43,5	27,4
1991	3214,2	4303,5	3268,1	29,8	39,9	30,3
1992	3451,2	3879,9	3126,9	33,0	37,1	29,9
1993	3622,3	3602,2	2837,5	36,0	35,8	29,2
1994	3654,2	3444,0	2913,4	36,5	34,4	29,1
1995	3275,1	3189,6	3028,3	34,5	33,6	31,9
1996	3271,2	3102,0	3026,8	34,0 ^{*)}	33,0 ^{*)}	32,2 ^{*)}
1997	3261,0	2868,0	3031,0	35,6 ^{**)}	31,3 ^{**)}	33,1 ^{**)}
1997 față de 1990 (mii pers.)	+106,7	-1847,2	+61	x	x	x

*) Date provizorii; **) estimări CNP

Sursa: Date CNS; CNP

Anexa nr.4
Principalii indicatori ai potențialului
de muncă în România, 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Populație totală la 1 iunie (mii pers.)	23206,7	23185,1	22789,0	22755,3	22730,6	22681,0	22607,6	
Populația în vârstă de 15-64 ani (mii)	14912,9	14977,6	14744,5	14812,4	14888,5	14924,1	15339,4 ⁸⁾	10210 ⁹⁾
Populație activă civilă (mii)	10839,5	11123,2	11387,0	11266,7	11235,5	10491,0	10075,6 ⁸⁾	9160 ⁹⁾
Populație civilă ocupată (mii)	10839,5	10785,8	10458,0	10062,0	10011,6	9493,0	9400 ⁸⁾	881,4
Nr. șomeri înregistrați (mii)	x	337,4	929,0	1164,7	1223,9	998,4	675,6	
Someri BIM (mii)	x	x	x	x	971,0	968,0	791,0	
Pondere pop. în vârstă de muncă în pop.totală	64,3	64,6	64,7	65,1	65,5	65,8	67,9	
Rata de activitate -a)pop.totale ¹⁾ (%)	46,7	48,8	50,0	49,4	49,5	46,3	44,6	
-b) a pop. în vârstă de muncă ²⁾ (%)	72,7	74,3	77,2	76,1	75,5	70,3	65,7	
Rata de ocupare -a populației totale ³⁾ (%)	46,7	46,5	45,9	44,2	44,0	41,9	41,6	
-a pop. în vârstă de muncă ⁴⁾ (%)	72,7	72,0	70,9	67,9	67,2	63,6	61,3	8,8
Rata de șomaj - șomaj înregistrat (%)	x	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,3	10,3 ^{x)}
-șomaj BIM (%)	x	x	x	8,2	8,2	8,0	6,7	
Rata de înlocuire ⁷⁾ (%)	116,3	113,0	110,1	106,3	102,8	98,9	95,7	

1) Populația activă civilă/populație totală în %; 2) populație activă civilă/populație în vârstă de muncă (15-64 ani) în %; 3) populație civilă ocupată/populație totală în %; 4) populație civilă ocupată/populație în vârstă de muncă în %; 5) număr de șomeri înregistrați/populație activă civilă în %; 6) număr de șomeri BIM/populație activă totală(BIM); 7) populație până la 15 ani/o treime din populația în vârstă de 15-59 ani în %; 8) date provizorii; 9) estimări ale Guvernului României; 10) 1996/1991; 11) 1996/1994.

Sursa: Anuarul Statistic al României 1991,1992,1993,1994,1995,1996; România în cifre, Breviar statistic 1997, Raport Național al Dezvoltării Umane. România 1997, Expert 1997; Buletin statistic lunar, nr.12/decembrie 1997

Anexa nr.5
Somajul (BIM) de lungă durată în România, 1994-1996

	1994	1995	1996	1997 tr.III
Rata șomajului	8,2	8,0	6,6	5,5
<u>Rata șomajului la tineri</u>				
-total	22,6	20,8	19,6	16,2
-bărbați	20,2	18,9	17,1	14,8
-femei	25,8	23,4	23,0	18,0
<u>Structura șomerilor în funcție de durată</u>				
<u>-6 luni și peste</u>				
total	58,8	70,4	65,4	68,3
-bărbați	53,0	69,6	62,8	65,4
-femei	64,6	71,1	68,1	71,3
<u>-12 luni și peste</u>				
total	45,3	47,0	49,3	50,2
-bărbați	39,6	46,2	46,8	47,2
-femei	51,0	47,9	51,9	53,3
<u>-24 luni și peste</u>				
total	22,9	26,0	29,2	28,8
-bărbați	18,9	25,8	28,0	25,3
-femei	27,1	26,2	30,4	32,4

Sursa: Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) martie 1994, martie 1995, martie 1996, tr.III/1997; Raportul Național al dezvoltării umane, România 1997, Ed.Expert, 1997,

Anexa nr.6
Structura populației ocupate pe sectoare de activitate
în Uniunea Europeană în 1995

	Primar	Secundar	Terțiar
Uniunea Europeană	5,3	30,2	64,5
Belgia	2,7	28,2	69,1
Danemarca	4,4	27,1	68,5
Germania	3,2	36,0	60,8
Grecia	20,4	23,2	56,4
Spania	9,3	30,2	60,5
Franța	4,9	27,0	68,1
Irlanda	12,0	27,8	60,2
Italia	7,5	32,1	60,4
Luxemburg	3,7	25,6	70,6
Olanda	3,7	22,6	73,7
Austria	7,3	32,1	60,6
Portugalia	11,5	32,2	56,3
Finlanda	7,7	27,6	64,6
Suedia	3,3	25,8	71,0
Regatul Unit	2,1	27,4	70,5

Sursa: Key employments indicators in the European Union (EU-15), Employment in Europe, Employment and Social Affairs, European Commission, Brussels 1995.

Anexa nr.7

Raportul de productivitate (PIB/persoană ocupată) și venituri directe în România și țările membre ale UE și respectiv țări asociate în 1995

România = 1

Țara	PIB/persoană ocupată (dolari SUA)
Grecia	7,0
Marea Britanie	11,8
Franța	18,0
Germania	18,3
Olanda	17,5
Belgia	20,8
Austria	18,1
Finlanda	13,0
Spania	10,2
Portugalia	6,3
Italia	13,5
Suedia	14,2
Danemarca	17,8
Polonia	1,9
Bulgaria	0,95
Cehia	2,3
Ungaria	2,7
Turcia	1,8

Sursa: Calculat după: W.B., World Development Report 1997, p.214-215; 220-221

Anexa nr. 8

Ponderea PIB/capita din România în PIB/capita din țările membre ale UE și unele țări asociate în anul 1995*

	PIB/capita (în dolari SUA)	
	La PPC	La rata de schimb
I ȚĂRI MEMBRE ALE UE**		
Grecia	37,2	18,0
Portugalia	34,4	15,2
Spania	30,3	10,9
Islanda	27,8	10,1
Finlanda	24,5	7,2
Suedia	23,5	6,2
Marea Britanie	23,0	7,9
Olanda	21,9	6,2
Italia	21,9	7,8
Germania	21,7	5,4
Franța	20,7	5,9
Austria	20,5	5,5
Danemarca	20,5	5,0

	PIB/capita (în dolari SUA)	
	La PPC	La rata de schimb
Belgia	20,2	6,0
II ȚĂRI ASOCIATE		
Polonia	80,7	53,0
Turcia	78,1	53,2
Ungaria	68,0	35,9
Cehia	44,6	38,2
Bulgaria	102,0	113,0

*Ierarhia țărilor a fost stabilită în ordinea descrescătoare a ponderii PIB/capita PPC din România în cea a țărilor cu care se face comparația.

** **Sursa:** Calculat pe baza datelor din W.B., World Development Report 1997, p. 214-215.

Anexa nr. 9
Raportul dintre PIB/capita din țările membre ale UE și,
respectiv unele țări asociate în anul 1995*

România = 100

	PIB/capita PPC	PIB/capita rata de schimb
I ȚĂRI MEMBRE ALE UE**:		
Belgia	4,95	16,7
Danemarca	4,87	20,2
Austria	4,87	18,2
Franța	4,82	16,9
Germania	4,60	18,6
Olanda	4,58	16,2
Italia	4,56	12,9
Marea Britanie	4,34	12,6
Suedia	4,75	16,0
Finlanda	4,07	13,9
Islanda	3,60	9,9
Spania	3,33	9,2
Portugalia	2,91	6,6
Grecia	2,69	5,5
II ȚĂRI ASOCIATE:		
Cehia	2,24	2,01
Ungaria	1,47	4,33
Polonia	1,24	1,89
Turcia	1,28	3,77
Bulgaria	1,02	1,11
Slovacia	0,83	1,99

*Ierarhia țărilor stabilită în ordine descrescătoare după valoarea raportului PIB/capita PPC.

** **Sursa:** Calculat pe baza datelor din: W.B., World Development Report 1997, p. 214 – 215.

Anexa nr. 10
Evoluția producției industriale și a ponderii exporturilor directe în cifra de afaceri din industrie în România

	Producția industrială (± în 1997 față de 1996)	Ponderea exporturilor directe în cifra de afaceri din industrie (%)	
		1996	1997
Total industrie din care:	- 5,9	19,5	20,7
- ind. prelucrătoare, din care:	- 4,7	23,4	26,4
- textilă și produse textile	- 12,4	24,0	27,6
- confecții din textile, blănuri și piele	+ 0,8	47,1	42,5
Pielărie și încălțăminte	- 17,3	32,7	32,3
- prelucrarea lemnului	- 12,6	41,1	44,9
- prelucrarea petrolului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibilului	- 3,9	17,7	18,8
- chimie și fibre sintetice și artificiale	- 24,1	37,0	36,6
- metalurgie	+ 0,3	31,4	38,3
- mașini și echipamente	- 7,2	29,2	31,8
- mașini și aparate electrice	+ 30,4	25,2	26,9
- mijloace de transport rutier	+ 1,3	7,2	18,7
- alte mijloace de transport	+ 5,8	47,2	44,6
- mobilier și alte activități	- 8,1	44,2	40,7

Sursa: Buletin statistic lunar nr. 12/1997, p. VII.

INDEX DE NUME

ANTAL G. Laszlo, 224 (LVII)

BANDARRA N., 142 (LVII)

BARR Nicholas, 330, 338, 356 (LVII)

BARRY H., 151 (LVII)

BĂDESCU I., 134 (LVII)

BĂDULESCU Maria, 301 (LVII)

BERETTA M., 355 (LVII)

BEREVOESCU I., 203 (LVII)

BERKELEY H., 113 (LVII)

BOHATEREȚ Valentin, 177, 181, 195 (LVII)

BOLD I., 113 (LVII)

BORDÂNC Floarea, 41, 67, 189, 190 (LVII)

BRUHNES Bernard, 310, 316, 355 (LVII)

BRUNO J., 113 (LVII)

BULGARU M., 65 (LVII)

BURCEA Eugen, 117, 124, 182, 186, 192, 195 (LVII)

BURLACU Gh., 77, 191 (LVII)

CATANĂ Doina, 167 (LVII)

CHELCEA Xenia, 113 (LVII)

COLLETTA N., 48, 151 (LVII)

CONSTANTINOVICI Nicolae, 301 (LVII)

CORDONNIER P., 54 (LVII)

CRĂCIUN A., 113 (LVII)

CSABA C., 113 (LVII)

CUCIUC Constantin, 207 (LVII)

DAVIDOVICI Ioan, 36, 55, 65, 190 (LVII)

DĂIANU Daniel, 303, 304, 355 (LVII)

DOCHIA A., 113 (LVII)

DOMOKOS E., 167 (LVII)

DUMITRU D., 65, 66, 91, 113, 124, 181, 186 (LVII)

DURUFLE G., 142 (LVII)

ENĂCHESCU Dan, 301 (LVII)

EVERETT Rogers M., 48 (LVII)

FABRE R., 142 (LVII)

FLORESCU Silvia, 301 (LVII)

FLORIAN Violeta, 41, 48, 76, 91, 134, 186, 189 (LVII)

FOUCAULD Jean-Baptiste, 355 (LVII)

FULEA Maria, 48, 91 (LVII)

GAUDIO G., 134 (LVII)

GAVRILESCU D., 41, 48, 66, 76, 91, 113, 124, 182, 186, 189, 195 (LVII)

GEORGESCU D.C., 231 (LVII)

GEORGESCU G., 181 (LVII)

GEORGESCU-ROGEN N., 181 (LVII)

GERRY F., 113 (LVII)

GHEȚĂU Vasile, 5, 35, 37 (LVII)

GLAVCE Cristiana, 301 (LVII)

GOLOPENȚIA Anton, 9, 18, 205, 220, 222, 227, 228, 231, 238 (LVII)

GRIGORESCU C., 66 (LVII)

GUNTER S., 113 (LVII)

GUSTI D., 151 (LVII)

HENZE G., 124 (LVII)

HOTEA Cristian, 177, 195 (LVII)

IOAN Ianoș, 20 (LVII)

IONETE Const., 356 (LVII)

IOZU Tincuța, 143, 193 (LVII)

IURCHEVICI L., 124 (LVII)

KASIMIS Ch., 176 (LVII)

KAYSER B., 142 (LVII)

LAZĂR T., 66 (LVII)

LEVINE R., 151 (LVII)

MADGEARU V., 99, 113 (LVII)

MAMALI C., 151 (LVII)

MANOLE Victor, 83, 191 (LVII)

MANSDEN David, 356 (LVII)

- MANUILA Sabin, 203, 205, 213, 214, 220, 225, 227, 229, 231, 243, 253 (LVII)
- MATEESCU Liviu-Mihail, 36, 125, 192 (LVII)
- MATT L., 113 (LVII)
- MBINDYO, J., 48 (LVII)
- MIHĂILĂ Valentina, 5, 301 (LVII)
- MIHULEAC E., 167 (LVII)
- MITRACHE Ștefan, 83, 191 (LVII)
- MOGA Tudor, 49, 189 (LVII)
- MUREȘAN Cornelia, 301 (LVII)
- NIGEL S., 176 (LVII)
- NISTORESCU N., 66 (LVII)
- PAPADOPOULOS G., A., 176 (LVII)
- PAVELESCU Florin, 313, 355 (LVII)
- PAYE Jean-Claude, 307, 355 (LVII)
- PERȚ Steliana, 317, 338, 355 (LVII)
- PETRESCU I., 167 (LVII)
- PIERONI O., 134 (LVII)
- POPA Ion, 301 (LVII)
- POPESCU Irina, 301 (LVII)
- POPESCU Marin, 95, 113, 192 (LVII)
- PORTER M., 66 (LVII)
- PRISECARU C., 134 (LVII)
- PRODAN David, 224, 275 (LVII)
- QUINN J. F. D., 113 (LVII)
- RAFFESTIN C., 48 (LVII)
- RAMBAUD P., 142 (LVII)
- RĂUȚĂ C., 66 (LVII)
- RETHORE A., 54 (LVII)
- RICHARDSON Pete, 325, 331, 355 (LVII)
- RUSSU C., 167 (LVII)
- RUSU Marioara, 152, 194 (LVII)
- SANDU Dumitru, 5, 23, 134 (LVII)
- SĂRBU Aurelia, 41, 48, 76, 91, 135, 182, 186, 189, 193, 195 (LVII)
- SCĂRLĂTESCU I., 212, 256 (LVII)
- SCRIECIU FI., 113 (LVII)
- SIMA Elena, 161, 194 (LVII)
- SLĂVESCU V., 99, 113 (LVII)
- SMITH A., 113 (LVII)
- STAICULESCU BREZEANU Ana Rodica, 302 (LVII)
- TOMA Camelia, 117, 124, 186 (LVII)
- TOMESCU Mana, 117, 192 (LVII)
- TOURNIER J., 54 (LVII)
- TREBICI Vladimir, 4, 5, 7, 23, 37, 199, 203, 206, 207, 220, 296 (LVII)
- VASILOIU Cristina, 36 (LVII)
- VAUGHAN-WHITEHEAD Daniel, 356 (LVII)
- VĂLEANU Raluca, 36 (LVII)
- VIMONT Claude, 355 (LVII)
- VINEZE Maria, 168, 195 (LVII)
- VOICU Radu, 49, 54, 76, 91, 189 (LVII)
- WAGNER Pavel, 356 (LVII)
- WISTINGHAUSEN S., 181 (LVII)
- ZAHIU Letiția, 54, 76, 91, 124, 186 (LVII)
- ZAMAN Gh., 42, 48, 340, 356 (LVII)
- ZAMFIR Cătălin, 5, 99, 113 (LVII)